This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

ANDOVER-HARVARD LIBRARY
AH 6I9X 7

Period.
1968.31
V.2
1862

Digitized by Google

Edgar Reuterskiölds
Bibliotek.

Period.
1968, 31
v. 2
1862

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

THEOLOGISK

TIDSKRIFT

under medverkan

af flere den Theologiska Fakultetens i Upsala Medlemmar

utgifven

af

A. F. BECKMAN.

1862.

Andra Årgången.

UPSALA,

J. W. SCHULTZ.

Digitized by Google

AXEL FUREN

Digitized by Google

Period 1968.31
v 2
1862
ANDOVER-HARVARD
THEOLOGICAL LIBRARY
CAMBRIDGE, MASS.

Innehåll.

Uppsatser.

Om N. Ignells kritik af undren och evangeliitron. III. Af O. F. Myrberg . . . . . sid. 1.
Anmärkningar vid uppsatsen om Skottska Frikyrkans upphof och utsigter. Af J. Lumsden . . . . . „ 49.
Om det bibliska andens språkbildande makt. Af A. F. B. . . . „ 92.
Om menniskans ursprungliga tillstånd, det ondas ursprung och menniskan såsom syndare inför Gud. Af —h— . . . . . „ 113.
Munkväsendets uppkomst och första uthredande inom kyrkan. Af C. A. Cornelius . . . . . „ 139.
Kort öfversigt af den kristna kyrkorättens principer. Af C. A. Hultcrantz . . . . . „ 161.
Ett ord af Melanchton om Kyrkan och om Guds Ords betydelse såsom norm för tro och lära . . . . . „ 194.
Nya Testamentets lära om Christi gudom. 1. 2. Af A. F. Beckman „ 209.
Studier på området af Genesis. I. Af O. F. Myrberg . . . . „ 291.
Om den enskilda själavården med afseende på besök hos lekamligt friska församlingsmedlemmar . . . . . „ 300.
Yttranden om några för theologien vigtiga frågor af en berömd naturforskare . . . . . „ 312.

Bibliographiska meddelelser.

Bengel, Gnomon . . . . . „ 112.
Bilder zum Anschauungs-Unterricht f. Jugend . . . . . „ 151.
Caspari, m. fl. Theologisk Tidskrift . . . . . „ 208.
Cassel, der Prophet Elisa . . . . . „ 111.
Catechismi- eller Barnapredikningar . . . . . „ 330.
Chemnitius, Examen Concilii trid. . . . . „ 35.
Curtze, D. P. Nicolais Leben u. Lieder . . . . . „ 112.
Den falske Messias . . . . . „ 111.
Delitzsch Comment. üb. Gen. (jmfr 1 årg. s. 323) . . . . . „ 319.
Ekdahl, Förslag till Lärobok i Kristend. . . . . „ 111.
Eritis sicut Deus . . . . . „ 43.
Evang. Fosterl. Stiftelsens 5:te årsber. . . . . „ 156.
Gess, Das Gebet im Namen Jesu . . . . . „ 326.
Hagen, Kirkelig Statistik . . . . . „ 208.
Harnack, Die Kirche . . . . . „ 154.
Hoeleman, Bibelstudien . . . . . „ 319.
Keil, Die Bücher Mose's . . . . . „ 319.
Kramer, Beiträge etc. . . . . „ 112.
Landgren, Grunddragen till läran om Helgelsen . . . . . „ 107.
Neumann, die Stiftshütte . . . . . „ 32.

Digitized by Google

Parker, En afhandling om Religionen . . . . . sid. 331.
Pettersson, Biblisk Historia . . . . . „ 329.
Pressensé, de, Återlösaren . . . . . „ 323.
Raumer, Palestina . . . . . „ 36.
Rawlinson, The Historical Evidences etc. . . . . „ 323.
Sastrow, B. Lebenslauf . . . . . „ 112.
Schmid, Chr. Fr., Christl. Sittenlehre . . . . . „ 99.
„ H., Lärobok i Dogmhist. . . . . „ 325.
Schubert, v., Herzoginn von Orleans . . . . . „ 40.
Stenersen, Den Mos. Gudstjeneste . . . . . „ 208.
Stockfleth, Dagbok . . . . . „ 208.
Wuttke, Handb. der Sittenlehre . . . . . „ 99.
Zündel, Krit. Unters. üb. Daniel . . . . . „ 203.

Kyrkliga underrättelser.

Separatismen inom Norra och Medlersta Sverige. (Forts.) . . . . „ 45.

Obs. I pagineringen har det fel insmugit sig, att femte häftet begynner med 225 i st. f. 209.

Digitized by Google

Om N. Ignells kritik af undren och Evangeliitron.

I anledning af skriften: Menskliga Utvecklingens Historia. Tredje Delen.

III.

Vi hafva i det föregående lärt känna både förf:s ståndpunkt och hans försök att rättfärdiga denna ståndpunkt med afseende på sitt förhållande till kristendomens kunskapskälla: den Heliga Skrift. Den obenägenhet emot tron på en serskild gudomlig uppenbarelse, som der trädt oss till mötes, genomgår hela innehållet och framställningen af närvarande arbete, men uttalar sig isynnerhet på ett ställe i närvarande del, der förf. bragt tillsammans sina hufvudsakligaste inkast emot denna trosöfvertygelse, för att, såsom det synes, på ett mera afgörande sätt afväpna dess anhängare. Dessa inkast läsas sid. 32 o. f., och vi skola afsluta vår närvarande granskning med en undersökning, som har till föremål att uppvisa deras närmare beskaffenhet, och på samma gång beskaffenheten af hela den läro- och lifsåskådning, hvilken i dem gifver sig tillkänna.

Det kan icke öfverraska oss eller någon att bland de förebråelser, dem förf. rigtar emot den kristna uppenbarelsetron — "undertron" såsom den i en föraktlig ton sid. 32 af honom benämnes — i första rummet höra det påståendet, att den är en moder till vidskepelse. Hade förf. inskränkt sig till denna allmänna utsago, skulle vi högst sannolikt hafva ansett öfverflödigt att på en så utnött beskyllning afgifva ett svar; men då han icke gör detta, utan påstår vidare att denna tro "banar en öppen väg för vidskepelse *af alla slag*" — således äfven det som allmänt betecknas under detta namn — så gifver oss detta anledning att göra hela detta ämne till föremål för en något närmare undersökning. Vi böra för detta ändamål först af allt göra något reda för den religiösa vidskepelsens begrepp och de allmänna vilkoren för dess uppkomst. Hvad är således religiös vidskepelse

Digitized by Google

i detta ordets mera vidsträckta och allmänt antagna mening? Vi torde kunna räkna på temligen allmän öfverensstämmelse, då vi derpå svara, att religiös vidskepelse är ett *försök att på egen hand och genom användande af osedliga och fantastiskt orena medel träda i beröring med det öfvernaturliga för att tillgodogöra sig dess krafter.* Och hvad är det första och allmännaste vilkoret för att ett dylikt försök, som utgör vidskepelsens kännetecken, skall ega rum? Naturligtvis att det öfvernaturliga sjelft tänkes sådant till sin natur, att det medgifver eller sjelft inbjuder och uppmuntrar till ett så beskaffadt sätt att inlåta sig med det. Med andra ord, om en religiös tro skall bana väg för vidskepelse, så måste den Gudom, hvilken är föremålet för denna tro, antingen framträda för oss såsom ett *okändt* och *förborgadt* väsende — då den dyrkan, som egnas detsamma, blifver ett naturligt uttryck af det egna hjertats mångfaldigt olika tankar — eller, å andra sidan, såsom ett fantastiskt orent och oheligt väsende — då det i följe af causalitetens vanliga lagar icke kan annat än gifva upphof åt en motsvarande ohelig och fantastiskt oren gudsdyrkan. Är det åter hvarken det ena eller andra, utan både det enas och andras motsats i egenskap af den för oss *uppenbarade* absolut vise, helige och kärleksfulle Guden, då är tanken på en sådan verkan af en sådan orsak en motsägelse af den klara och i ögonen fallande natur, att den icke behöfver uppvisas. Ty huru skulle någon vilja ikläda sig ansvaret för det påståendet, att tanken på en helig och allvis Gud innehåller någonting, som uppmuntrar till ett i högsta måtto oheligt och dåraktigt sätt att skicka sig emot honom, och detta af det skäl, att hans helighet med honom sjelf ställes oss i verksam mening nära i stället för att med honom sjelf förvisas till ett otillgängligt fjerran? Sådant vore ju alldeles icke öfverensstämmande med de vanliga lagarne för det förnuftiga tänkandet, och dessa får väl en "rationalist" ändock icke lemna alldeles å sido. Sålunda blifver då den närmaste frågan endast huruvida förf. erkänner den kristna uppenbarelsens Gud för att vara denne absolut vise, helige och kärleksfulle Gud, eller ej; och i detta afseende har han redan bundit sig sjelf genom sitt erkännande af Kristus såsom det religiösa idealet, så mycket som erfordras. Det vore i sanning öfverflödigt, sedan vi bragt saken till denna punkt, att till den kristna uppenbarelsetrons vidare försvar i det ifrågavarande ämnet yttra ett ord.

Digitized by Google

Det sades nyss, att första vilkoret för den religiösa vidskepelsens uppkomst är, att det gudomsväsende, till hvilket tron hänför sig, framstår såsom ett väsende af i ena fallet okänd och förborgad, i det andra ohelig och fantastisk natur. Huru förhåller det sig nu med förf:s eget gudsbegrepp i förstnämnde afseende? Förf. har beskyllat uppenbarelsetron för att leda till vidskepelse; kanske skall det af hvad vi nu gå att yttra blifva klart, att det tvärtom är just hans egen åskådning af Gud och verlden, som af inre och fullkomligt naturliga grunder står i detta nära förhållande till vidskepelsens uppkomst. Så vidt vi kunna göra oss ett omdöme med ledning af det allmänna innehållet i förf:s skrifter, är det att *känna* Gud efter hans föreställning detsamma som att känna tingens en gång för alla bestämda causalsammanhang, och det att träda i förbindelse med Gud detsamma som att foga och inordna sig i detta sammanhang: med andra ord den högsta formeln för gudomsväsendet såsom uppenbart är här = naturlagarne, och den högsta formeln för gudstillbedjan = lydnad och underkastelse under dessa lagar. Detta är inbegreppet af förf:s religiösa doktrin såsom hänförande sig till Gud i egenskap af för oss känd och uppenbar. Men härvid äro tvenne omständigheter att iakttaga: 1:o att naturlagarne sjelfva till sin innersta grund och väsende icke äro för oss mycket mera än ett obekant x, en okänd storhet, så länge lifvet sjelft är och förblifver det mysterium för oss, som hvar och en af oss nödgas erkänna; och 2:o att vi omgifvas på alla sidor af tilldragelser, som äro af den för oss allra vigtigaste natur, men som icke låta beräkna sig efter några naturlagars formler, och dem det icke heller fallit någon in att på detta sätt vilja formulera — ungefär såsom det aldrig fallit en mathematiker in att bland de mathematiska figurerna upptaga menniskokroppens form och gestalt, men *med ännu mera skäl* än detta. Det ena och det andra hänvisar oss ifrån den kända lagbundenheten till den för oss okända bakgrunden för densamma, som befaller både öfver de för oss kända naturlagarne och öfver det myckna, hvilket icke låter formulera sig efter dessa lagar; och då nu menniskan såsom religiöst väsende alltid vill hafva att göra med det *absoluta*, icke med det *relativa* som deraf beherrskas, — ty detta hörer till det religiösa väsendets natur — så blifver denna dunkla och hemlighetsfulla, af ingen den serskilda uppenbarelsens ljusstråle upplysta och genomträngda bakgrund på detta sätt just det enda

Digitized by Google

föremål, till hvilket hon på religionens område hänvisas. Med andra ord, det gudomsväsende, som här i sjelfva verket uppställes såsom föremål för dyrkan, blifver ingenting annat än det *dunkla* och *obekanta*, som efter det föregående ensamt återstår, sedan den ändliga kunskapen om de ändliga tingen och deras causalnexus blifvit afdragen; men der detta är förhållandet, der skall en fruktbar jordmån för vidskepelsen aldrig uteblifva. Menniskorna hafva här att göra med en hemlighetsfull makt, som ingenting uppenbarat om sitt väsende och dyrkan, och i sin ångest och förtviflan skola de då, oaktadt allt tal om naturlagar m. m. af dem som aldrig erfarit hvad lifvets nöd vill säga, som hvarken erfarit terrores conscientiae eller terrores af annat slag, mycket lätt falla på de å ena sidan löjligaste, å den andra fasansvärdaste medel och utvägar att göra denna makt sig bevågen och underordnad. Å ena sidan gör här den religiösa driften hos menniskorna sig gällande i hela sin styrka (och huru stark denna drift är, derom vittna de mest vältaliga fakta), å den andra saknas hela den motvigt mot de religiösa förvillelsernas makt, som innefattas i gudsbegreppets klarhet och renhet — och huru fruktansvärda dessa förvillelser kunna vara, derom meddelar äfven både religions- och verldshistorien tillräcklig upplysning; och huru vill man då göra sig räkning på en annan utgång? Både äldre och nyare tiders erfarenhet är rik på exempel, som bekräfta sanningen af detta. Äfven vår egen tid lider ingalunda brist på dylika; eller huru skola vi förklara det oväsende med borddans, klappande andar m. m., som härjat ibland oss likt en verklig epidemi, i samma mon som tron på uppenbarelsens Gud blifvit utträngd och fördunklad, om icke just på det sätt som i det föregående blifvit framställdt? Hvad den uppenbarade religionen tänker om denna sak, det visar sig redan så tidigt som af 5 Mos.B. 18: 11, der vid sidan af andra syndiga vidskepelser, för hvilka det gamla Israel uppmanas att taga sig till vara, äfven anföres det "att fråga någon dödan", med det tillägg, att den som detta gör, "han är Herranom en styggelse." Men vi lemna detta och dylika exempel å sido, för att anföra ett, som är kanske mera bevisande än något annat. Man vet, att det har funnits en tid nära vår egen, då tron på Guds serskilda uppenbarelse var föremål för den afgjordaste förnekelse af alla tongifvande makter, då således äfven, med erkännandet af förts åsigt, den religiösa vidskepelsen borde hafva varit ytterst

Digitized by Google

sällsynt, och icke desto mindre var denna tid serdeles rik på vidskepliga företeelser. Vi syfta på Voltaires och de franska Encyclopædisternas tidehvarf, men tillika det tidehvarf, som hade en så stor smak för en Cagliostros och hans likars vidskepliga upptåg, som var vittne till de vidskepliga uppträdena vid Gustaf III:s hof m. m. Det är upplysande såsom tidsbild att betrakta det sätt, hvarpå Macaulay i sin afhandling om Fredrik II af Preussen — en af den berömde förf:s Biographical Essays — skildrar D'Argens, en af de många forts esprits som denne konung samlade omkring sig från Europas alla länder. "Hatande kristendomen — så yttrar den berömde historieskrifvaren — med en förbittring, som gjorde honom oförmögen af förnuftigt omdöme, och ur stånd att i verldsaltets skönhet och harmoni skåda spåren af gudomlig vishet och makt, var han en slaf af drömmar och omina, ville icke sitta vid bordet då gästernas antal uppgick till tretton, bleknade om saltet spilldes ur saltkaret, tiggde sina medgäster att icke lägga knifvar och gafflar i kors och ville icke för allt i verlden börja en resa på en fredag" m. m. Dessa exempel måste väl också i sin mon bevisa något, och det betyder föga, om förf., för att undkomma makten af denna bevisning, t. ex. skulle afböja jemförelsen med de franska materialisterna såsom otillständig; ty utom det, att Hr I. ingenstädes angifvit den närmare beskaffenheten af sitt eget gudsbegrepp, äfvensom att variationerna uti åsigter och meningar voro knappast mindre stora bland upplysningsårhundradets män än bland deras efterföljare i våra dagar — äfven Voltaire och ännu mera Rousseau voro icke atheister i vanlig mening utan snarare anhängare af en viss Deïsm — så är hufvudsaken, som i närvarande fall har tonvigten, ingenting annat, än den för båda sidor gemensamma obenägenheten mot den serskilda uppenbarelsen, och i detta hänseende kan likheten omöjligen vara större än den är. — Öfverhufvud kunna vi icke lägga stor vigt vid de olikheter, som förekomma på andra sidan uppenbarelsetrons gränsor, likasom de vore af en i sig mera väsendtlig art. De äro endast olika variationer af ett och samma grundthema, eller om en gradskillnad i afseende på afvikelse och tillnärmelse ifrån uppenbarelsetrons synpunkt der förefinnes, så är denna af en mycket flyktig och försvinnande natur. Äfven Deismens Gud, som väl eljest skulle stå uppenbarelsens Gud närmast, är dock intet annat än uppenbarelsens Gud afsatt ifrån sin makt och värdighet; ett eftersken

Digitized by Google

på sin höjd af den uppenbarade Gudens herrlighet, som upplöses af sig sjelf efterhand först i Pantheismens allmänna gudaether och sedan i atheismens absoluta intet. Äfven här har således det afgörande steget blifvit taget, som går ut på att förvandla uppenbarelsens Gud i det okända och förborgade något, som i följe af sin obestämdhet lemnar det friaste utrymme åt den religiösa vidskepelsen i alla dess former och gestalter, ja hvad mera är gör denna vidskepelse på sätt vi hafva visat *rationell* och berättigad.

Den nu anförda gensägelsen från förf:s sida har mera egenskapen af en tom beskyllning än af egentlig argumentation. Deremot går förf: mera argumenterande till väga vid ett följande inkast, som har till ändamål att uppvisa den supranaturalistiska verldsåskådningens skadliga inflytande såsom hinder för en sund och normal utveckling af menniskans krafter i allmänhet. Förf. talar på sätt som följer: "I samma mon som undertron*) herrskar, i samma mon undergräfves och förslöas uppmärksamheten på den i sjelfva sakens natur liggande causalförbindelsen, och uti samma mon hålles äfven i hvarje sak all sund och genomgripande mensklig verksamhet nere, emedan hvarje sådan, så vidt hon stödjer sig på någon fast och säker operationsbas, alltid har causalsammanhanget till sin förutsättning."

Den första anmärkning, som vi hafva att göra vid det nu anförda, är att det hvilar på en oriktig uppfattning af det kristna undrets natur, likasom det hörde till dess väsende att vara ett godtyckligt upphäfvande af naturlagarne, med den utsträckning, att det skulle tjena till att äfven i vanliga fall, likt en deus ex machina, supplera tingens allmänna gång. Detta är icke öfverensstämmande med sakens verklighet. Att undren — i den vanliga meningen af miracula naturae — äro för ett bestämdt fall afsedda mycket sällsynta tilldragelser följer redan deraf att de äro *under*, då i annat fall ingen skillnad skulle vara mellan dem och de vanliga naturtilldragelserna — tilldragelser, i sig sjelfva och då man ser bort från det vanliga deruti, fullt så underbara som de mera sällsynta fall, dem man utmärker med namnet underverk. Att de vidare icke äro ett verk af regellöst godtycke följer deraf, att uppenbarelsens Gud icke är oordningens, utan ordningens Gud, den högsta vishet och den högsta helighet i förening. Men vi lemna nu denna oriktighet å sido för att hålla

*) Detta uttryck står här uttryckligen i bemärkelse af tron på biblens under.

Digitized by Google

oss till sjelfva hufvudsaken, som innefattas i påståendet, att den kristna uppenbarelsetron gör "all sund och genomgripande mensklig verksamhet" om intet. Vore detta grundadt, så skulle väl historien vittna om denna verkan åtminstone på det sätt, att de, hvilka i någon högre mon framstått såsom vårt slägtes välgörare, varit fremmande för nämnde öfvertygelse; men för att icke tala om kristendomens gudomlige stiftare, i hvilken förf. erkänner menskligheten ideal (ty vi nödgas åter och åter komma tillbaka till denna sak): hvilka exempel i motsatt rigtning hafva vi icke i en Paulus — den Europeiska civilisationens egentlige grundläggare bland apostlarne, han som kunde säga om sig, att han "arbetade mer än de alle" — i en Augustinus, en Luther, en Gustaf II Adolf och många andra! Detta allt talar ju icke för riktigheten af förf:s mening, och lika litet kan detta sägas vara förhållandet med det anmärkningsvärda faktum, att just den lilla verldsdel, der den kristna uppenbarelsetron slagit upp sin egentliga boning, är den som genom sin bildning och sin tillgång på handlingskraft i närvarande stund utgör jordklotets egentliga beherrskarinna; ty huru förklara ett sådant förhållande, om ifrågavarande mening vore riktig? Och hvarifrån har nu Hr I. sjelf hemtat det erfarenhetsbevis, hvarmed han vill stödja denna mening? Han uppmanar oss sid. 33 att betrakta *Turkiets* ömkeliga tillstånd och der se ett bevis på uppenbarelsetrons skadliga följder *). Så stor är den förlägenhet som här yppar sig, att man visar oss till ett håll, der den kristna uppenbarelsetron sedan århundraden gifvit vika för en fatalistisk verldsåskådning, ganska mycket erinrande om den *okända gudom*, hvilken utgör *motsatsen* till uppenbarelsens Gud och tillika, enligt det föregående, är det resultat, hvartill den på det ändliga causalsammanhanget baserade åskådningen hos förf. leder! Det vore öfverflödigt att vidare kommentera en sak, som så mycket kommenterar sig sjelf, men vi bedja, innan vi lemna detta ämne å sido, läsaren ihogkomma, att när förf. velat framdraga ett exempel på den kristna uppenbarelsetrons skadlighet, så har han, för att förskaffa sig detta exempel, nödgats begifva sig *utom* hela den kristna uppenbarelsetrons område.

*) I den ogillande kritik af den första afdelningen i närvarande granskning, som stått att läsa i Aftonbladets anmälan af denna Tidskrifts andra häfte, åberopas ånyo detta exempel såsom serdeles upplysande, så att vi hafva allt skäl att icke anse det såsom en blott lapsus calami.

Digitized by Google

Det är i sjelfva verket mera än något annat betecknande för menniskonaturens fallna tillstånd att se huru rik den är på medel och utvägar, så snart det gäller att för Honom, i hvilken vi "lefva, röras och hafve vår varelse", stänga vägen och den fria tillgången till hans skapelse. Den menskliga uppfinningen är i detta afseende nästan outtömlig på stora och små svepskäl. Än säges gudomsväsendets oändlighet — som dock icke förhindrat möjligheten af verldens tillkomst – vara ett hinder för denna tillnärmelse, än är det causalsammanhanget i verlden och dess orubblighet, som i detta afseende åberopas, än beropar man sig på det icke mindre orubbliga sammanhanget i menniskans egen natur och handlande. Förf:s genmäle är byggd på de tvenne sednare antaganderna såsom sin grundval. Han talar om causalsammanhangets genombrott och ser i tanken på detsamma ett hinder för en sund och genomgripande mensklig verksamhet; och likväl är, om man vill rådfråga erfarenheten, ingenting vanligare och mera afgjordt till såsom faktum, än ett sådant genombrott. När ett ofruktbart och öde fält genom odling förvandlas till en lustgård, eller ett groft marmorblock förbytes i en bildstod af fulländad skönhet, så att sjelfva stenen synes lefva under konstnärens händer, så sker otvifvelaktigt ett sådant genombrott, ty lemnade åt sig sjelfva skulle hvarken det ena eller andra någonsin hafva blifvit löst utur sitt råa och obildade naturskick. På samma sätt när en rå och okunnig menniska genom undervisning och uppfostran omdanas till en person prydd med kunskaper och bildning, inträffar ljka otvifvelaktigt en sådan casus. Med ett ord, all odling och förädling, af hvad namn det vara må, hvilar på detta genombrott såsom sin fasta grundval; och om all verksamhet, som har en sådan omdaning i sigte öfverhufvud, beror derpå, att en högre potens griper ombildande och omdanande in i verkligheten, hvarföre skulle det då icke kunna gifvas ett slag af denna verksamhet, der denna ingripande högre potens är Gud? Hvarföre skulle verldssammanhanget, som utgör ett genomträngligt material för så många krafter af en lägre ordning, endast vara ogenomträngligt i förhållande till Gud? Hvarföre skulle framför allt *tanken* på just *detta* genombrytande af ett lägre causalsammanhang genom ett agens tillhörande en högre ordning vara så störande för vår menskliga verksamhet, att den icke kan lidas? Månne emedan vi icke kunna göra anspråk på att i förväg känna Guds vägar och derföre måste befara att

Digitized by Google

något ifrån denna sida kunde inträffa, som gjorde vårt eget arbete och sträfvande om intet? Men just derföre har ju en gudomlig uppenbarelse blifvit oss gifven, att vi måtte lära känna åtminstone den allmänna riktningen af dessa vägar, så att vi icke behöfva vara alldeles oförberedda på hvad som i detta afseende kan komma att ega rum. Detta inkast hvilar således på en förutsättning, som icke är grundad under annan förutsättning än just det mål, hvartill man här på bevisningens väg vill komma: det att en serskild Gudsuppenbarelse icke finnes; och huru litet betyder detsamma icke i alla fall! Det menskliga lifvet är fullt af möjligheter och vexlingar, som ingen kan beräkna, och ändock gör tanken på alla dessa osäkra möjligheter icke en både sund och omfattande mensklig verksamhet om intet. Så kan ingen förutsäga, om ett barn, som i detta nu håller på att uppfostras, kommer att arta sig väl eller illa, men ändock lägges icke uppfostringsväsendet med alla dess mångfaldiga åligganden å sido. Så ligger vår verldsdels politiska öde i närvarande stund till en stor del i händerna på en man, som mer än en gång öfverraskat verlden genom oväntade handlingar, men ändock går politiken sin gång och blifver icke mindre beräknande och verksam för det. Så utsår åkermannen hvarje år på nytt sin säd och vet icke, om han skall få ersättning för sitt utsäde och möda eller icke m. m. Man finner allt detta i sin ordning, och undrar icke på att den menskliga verksamheten icke afstadnar i sin gång; hvarföre skulle då enahanda orsak leda till icke enahanda verkan endast i fråga om Gud? Det ligger nära till hands, huru den menskliga verksamhet måste vara beskaffad, som genom tanken på detta Guds ingripande i det vanliga verldssammanhanget känner sig störd. *Den menniska, som skyr att verka och handla, emedan hon fruktar att finna den helige Guden på sin väg, hon kan icke vara stadd på den helige Gudens vägar*, och det är då en välgerning både för henne och andra, att hennes verksamhet störes. Har förf. ingenting annat att göra gällande emot den bibliska uppenbarelsetron, än att den lägger hinder i vägen för menniskors onda och ogudliga sträfvanden, så har han utsagt ett erkännande till dess fördel, som inbegriper i sig allt hvad vi å vår sida kunna önska; så lätt går det att förvandla det gjorda inkastet till ett vapen emot honom sjelf! -- Men det återstår ännu en sida af detta argument, som nära ansluter sig till det nämnda, att taga i skär-

Digitized by Google

skådande. Hörom huru Hr I. fortsätter att yttra sig, närmast med anledning af det anförda exemplet från Turkiet:

"Men fastän kristendomen till sin idé tager alla kristnas verksamhet i anspråk för befrämjandet af Guds rike*), fortfar icke dess mindre i religiöst och sedligt hänseende samma åskådningssätt jemväl ibland de kristna folken och allt det som länder till själens väckelse och förnyelse betraktas ännu till och med bland Protestantiska folk såsom ett *utomordentligt* nådens verk. De menliga inverkningar, som detta utöfvar ej blott i sedligt och religiöst hänseende, utan på handhafvandet af alla menskliga angelägenheter öfverhufvud, så vidt de röra menniskans andeliga del, hafva, såsom vi hålla före, hitintills blifvit för litet uppmärksammade."

Det här citerade stället kan väl anses icke utan skäl beteckna sjelfva höjdpunkten af förf:s obenägenhet mot det bibliska föreställningssättet rörande gudsförhållandets natur. Det torde i sjelfva verket vara svårt att i något lands litteratur finna uttryck, hvars innehåll äro mera sårande för den kristligt religiösa känslan än de ofvan anförda, och förf. synes äfven sjelf till någon del hafva känt detta, då han anmärker, att den ifrågavarande saken "hitintills blifvit alldeles för litet uppmärksammad." Hvad utgör, närmare uttryckt, detta innehåll? Det är, att blotta tanken och föreställningen om ett själens umgänge med Gud och

*) Att Hr I., om också i förtäckta ord, likväl på ett sätt, som icke är svårt att förstå, framställer kristendomens lära om vilkoren för en "sund och genomgripande" menskliг verksamhet såsom öfverensstämmande med sin egen, kan efter det föregående icke vidare uppväcka vår förundran. Ingenting är så ogrundadt, att det icke kan *sägas*, om man endast har nog dristighet för att taga ut steget i detta afseende. Vår Frälsare är så långt ifrån att utgå ifrån den föreställning, som ligger till grund för förf:s påstående, att just det som i de förnt citerade orden säges hämma all "sund och genomgripande" menskliг verksamhet: *tanken på Guds omedelbara ingripande i verldssammanhanget*, såsom hvar och en vet, af Jesus vid alla tillfällen med de klaraste ord framhålles såsom den kraftigaste driffjeder till arbete och verksamhet i Guds rikes tjenst. Jemför liknelsen Luc. 12: 36—48 om tjenarena, som vänta på sin husbondes ankomst, der äfven den uppenbarelsefiendtliga tankegången kommer till tals på ett ganska igenkänneligt sätt. Eller hvad skillnad är det emellan den onde tjenarens ord v. 45: "Min Herre kommer ej så brådt", och meningen af förf:s tal, om icke att det på ena stället säges, att husbonden *dröjer* med att komma, på det andra, att han kommer *alldeles icke* — just det tydligt förutsagda kännetecknet på den yttersta tiden. Jemf. 2 Pet. 3: 4. — Skall Hr I. äfven här våga säga, att Jesus *menar* annat än han *talar*?

Digitized by Google

beredvillighet att gifva honom äran för det goda i vårt lif och vandel, i närmare mening än såsom den allmänna urgrunden för all tillvaro — ty detta ligger i uttrycket af ett *utomordentligt* nådens verk — skulle verka störande och förstörande för menniskans *sedliga* och — ty förf. tvekar icke att tillägga det — *religiösa* lif. Detta är, så vidt vi kunna döma, icke religionens och religiositetens, utan irreligiositetens verkliga tungomål. All religion sträfvar efter förening och gemenskap med Gud så nära som möjligt och ser i denna förening realiseringen af hela ändamålet med den menskliga tillvaron; och ett påstående, enligt hvilket det sedliga och religiösa lifvet genom en sådan förening skulle lida skada, är således — i fall vi skola betrakta det annat än såsom en pur motsägelse — likbetydande med att det religiösa såsom sådant är oberättigadt; hvaremot en förklaring, som antager tillvaron af en sådan förening, men nekar det dermed förbundna gudsinflytandets sedligt omskapande makt, gör Gud sjelf till ett väsende utan sedliga bestämningar, och derigenom religionen till någonting så lågt och ringa, att den i fråga om vår högre andeliga utveckling icke förtjenar att mycket omtalas. Vi kunna icke undra att förf. eller hvem det vara må efteråt försökt att gifva en vändning åt de citerade orden, som i någon mon inhöljer och beslöjar deras rätta mening, men måste på samma gång ogilla det advocatoriska sätt, hvarpå man härvid gått till väga. Man har sagt att förf., då han talar om nådens verk, velat hafva tonvigten lagd på ordet *utomordentligt* *); men hvartill gagnar denna anmärkning, då ett nådens verk i den omtalta meningen, som icke är utomordentligt i förf:s mening, är ett begrepp som upphäfver sig sjelft? Icke kan förf. heller hafva syftat på den dogmatiska skillnaden emellan en vocatio Sp. S:i ordinaria och extraordinaria, eller velat säga, att man någorstädes i kristenheten skulle hafva lärt, det hvarje menniska omvändes genom ett under ifrån himmelen motsvarande det, som gaf anledning till Pauli omvändelse på vägen till Damascus m. m. Det tjenar så mycket mindre till att vilja konstla bort det verkliga innehållet af de citerade orden, som detta innehåll, egentligen att tala, efter allt det föregående följer af sig sjelft; ty är det ändliga causalsammanhangets genombrott

*) Jemf. Aftonbladets redan omtalta anmälan af denna Tidskrifts andra Häfte.

Digitized by Google

såsom följd af gudomlig verksamhet öfverhufvud en tanke, som inverkar skadligt på det menskliga själslifvet, så måste väl detta gälla allra mest om detta genombrott, när det eger rum på detta själslifs eget område. Vi behöfva väl icke närmare uppvisa denna sak, och likaledes kunna vi i afseende på vederläggandet af det nämnda påståendet efter det redan anförda fatta oss kort. En sedlig menniska, detta medgifver man, kan på oss utöfva det mest goda och välgörande inflytande genom sin personliga inverkan; ja sjelfva tanken på umgänget med en god och ädel menniska har med sig någonting uti icke så ringa mon förädlande; hvarföre skulle då ett motsatt förhållande ega rum *endast* i fråga om Gud? Så stor gnista af vördnad för det heligaste af allt anse vi dock hos förf. finnas öfrig, att han icke kunnat utsäga någonting i denna syftning annat än på grundvalen af den på förhand fixerade meningen, att ett förhållande af ifrågavarande art mellan menniskan och Gud icke hörer på något sätt till verklighetens område; men för att icke tala om den ögonskenliga cirkel i tankegången, hvartill Hr I. härigenom gör sig skyldig och som vi väl icke behöfva att närmare uppvisa, så borde han äfven ur denna synpunkt hafva uttryckt sig med mera återhåll än han gör. Det finnas tankar och föreställningar, som, oberoende af frågan om deras motsvarighet i den gifna verkligheten, kunna sägas vara mera bildande och förädlande än verkligheten sjelf, och hvilken skulle just i detta afseende förtjena mera nämnas än den ifrågavarande? Vore det också endast ett alster af en religiöst diktande förmåga, som lärde den rättfärdighetssökande menniskan att tro på den gudomliga andens kärleksfulla ledning och inlåtande umgänge med hennes ande och att tillskrifva icke sig sjelf, utan Gud, äran för allt, vore detta, säga vi, också endast en religiös dikt — såsom man i våra dagar helt öppet velat hänföra religionen i sin helhet till poesiens område — så skulle denna dikt äfven såsom sådan innebära ett frö till menskligt förädling, som ställde densamma äfven öfver blotta jemförelsen med den absoluta sjelftillräcklighetslära, som uttalar sig i förf:s ord. Men denna höga tanke, hvilken såsom religiös dikt varit värdig en Sokrates och Plato i dennes bättre stunder, har enligt den troende församlingens bekännelse i Christo blifvit den högsta verklighet, och det är just denna verklighet, som gifver åt Kristustron hela dess *religiösa* innehåll och värde. Den kommer också ganska visst icke att gifva vika för några

Digitized by Google

παραλογισμοί (falska förnuftsresonnemanger) tillhörande den ingalunda upphöjda verklighetssfer, der man tror sig tjena mensklighetens genom att öppna dess dörr på vidaste gafvel för alla inflytelser, både kända och *okända*, men stänga och tillsluta den för den helige och kärleksfulle Guden, och detta i *kristendomens* namn; — kristendomen, hvars hela ändamål, uttryckt genom det enda ordet *försoning* (både i bemärkelsen af *ἱλασμὸς* och *καταλλαγὴ*), är att *borttaga* skiljemuren emellan de tvenne: mellan Gud och menniskan, mellan himmelen och jorden!

Vi hafva nu angifvit hvad som utgör den egentliga kärnan i Hr I:s argumentation mot uppenbarelsetron, och om vi förbigå återstoden af hans invändningar, så är detta, emedan dessa dels utgöra en blott tillämpning af det redan anförda, dels gå utom och utöfver det närvarande ämnet *). Denna argumentation är icke på något sätt att anse såsom Hr I:s uteslutande tillhörighet; den är öfverhufvud icke af en tillfällig natur, utan den väsendtliga drifkraften och rörelseorganet för hela den uppenbarelsefiendtliga rigtningen ifrån urminnes tider. Så länge obenägenheten mot tron på Guds serskilda uppenbarelse eger rum, så länge skall den alltid grunda sig på det störande intryck, som tanken på denna uppenbarelse uppväcker hos den derför obenägne, och så länge detta störande intryck erfares, så länge skall det alltid ligga till grund för och utgöra kärnan i de förnuftsinvändningar, som till stöd för denna obenägenhet göras. Detta är den kretsgång, inom hvilken motståndet, hvad denna sak angår, i följe

*) Vi kunna här icke undgå att anmärka ett misstag, hvartill man ganska ofta gör sig skyldig vid bemötandet af kristendomens motståndare. Det är att icke begränsa sin polemik till de områden, der slagen träffa, utan handla på det sätt, att man inlåter sig på de djupaste troshemligheterna, när man har att göra med dem, som förneka de första och enklaste trosförutsättningarne. Att sålunda t. ex. disputera om Christi gudom med en motståndare, som nekar möjligheten af gudomlig uppenbarelse öfverhufvud, är lika så ofruktbart, som att med Skriftcitater på det vanliga dogmatiska maneret vilja vederlägga en motståndare, som nekar Skriftens gudomliga anseende och giltighet. Det bästa sättet till att vederlägga villfarelser i sådana fall är att uppvisa deras naturliga sammanhang med det falska i sjelfva grundåskådningen och flytta striden med ens öfver till det sednare området, der i alla fall hufvudslaget måste komma att stå. Naturligtvis att man derföre icke är oberättigad att utreda och iordningställa vanställda *fakta* på dessa troshemligheters område, som äro så beskaffade, att en diskussion med hvem som helst angående dem kan vara möjlig (såsom t. ex. ordabetydelsen af det eller det omhandlade skriftstället m. m.), när skäl till en sådan utredning gifves.

Digitized by Google

af sin natur är inskränkt, och alla inkast och gensägelser i detta afseende, huru mycket för öfrigt de än må variera till form och uttryck, låta ytterst reducera sig till det ofvan anförda dubbelpåståendet: att tingens sammanhang genom denna uppenbarelse *störes* och att menniskans egen utveckling derigenom *störes*. Man måste göra Hr I. den rättvisan, att han ställt denna sak på sin rätta grund, något som alltid förtjenar erkännande, och hans inkast äro äfven, detta kan man gerna medgifva, fullkomligt ovederläggliga ifrån *deras egen ståndpunkt*. Men huru förhåller det sig med denna ståndpunkt sjelf och hvad skola vi tänka derom? Att den *icke* är en sådan, der religionen och det religiösa får ut sin rätt, har redan blifvit antydt och kan väl icke undgå någon, som på en gång vet hvad religion är, och har gjort sig något reda för innehållet af förf:s egna ord. Religionens väsende är, såsom redan blifvit anmärkt, *förening med Gud*, framför allt på lifvets högsta områden, och huru skulle dess ändamål väl då kunna befrämjas genom en lära, hvars angifna syftemål är att reducera denna förening *till det lägsta möjliga minimum* eller det, som utgöres af förhållandet till Gud såsom den allmänna och okända naturgrunden för all tillvaro? Det vore ju detsamma som att säga, det sedlighetens ändamål skulle befrämjas genom en lära, som på allt sätt kringskure sedlighetens betydelse för menniskans lif, så att den t. ex. väl uppställde sedebud, som anginge menniskans förhållande till den lägre skapelsen, men icke till hennes likar o. s. v.; ja i sjelfva verket ännu mera motsägande och absurdt, då religionen är en vida mera absolut och i alla lifvets förhållanden ingripande makt än sedligheten sjelf till skillnad derifrån. I sjelfva verket ett egendomligt interesse för det religiösa, som uppenbarar sig på det sätt, att man förvisar religionen ifrån sitt högsta gebit, som är andens och personlighetens lifsområde, till det lägsta, der den religiösa menniskan står på samma linea med — skola vi kalla dem äfven de religiösa, eller huru? — vexterna och djuren o. s. v.! Dock vi behöfva icke vara mångordiga i denna sak. Att det ifrågavarande betraktelsesättet icke är religiöst, behöfver så mycket mindre bevis, som det kan anses till fullo medgifvet af dess egna koryfeer derigenom att de — så nära detta än kunde synas ligga, då det är fråga om Gud och vårt förhållande till honom — aldrig egentligen likväl trott sig om att kunna göra det gällande i *religionens*, utan endast i *upplysningens* eller något lika

Digitized by Google

vidsträckt namn (något som i grunden äfven inträffar med Hr I.); och är det icke religiöst, så är det eo ipso fiendtligt emot religionens uppgift och ändamål, *ty ett tredje kan i fråga om en sådan stormakt på lifvets område som religionen är, icke* gifvas. För hvar och en som ännu vill låta religionen gälla för hvad den är: det mest upphöjda faktum i menniskolifvet, sjelfva den egentliga häfstången för menskligheten upplyftande ur tillståndet af djurisk förnedring till det af andelig värdighet, behöfves ingen vidare kritik af hela detta åskådningssätt. Det är vederlagdt genom sig sjelf inför en sådan ståndpunkt i samma ögonblick som det uttalar sig med nödig uppriktighet; men å andra sidan är just det, som gör att den religiösa menniskan vänder sig bort från denna lära med djup afsky, hvad som mera än något annat förvärfvar den ynnest och bifall af många på vår tid. Det är omisskänneligt att om den närvarande tiden har att uppvisa en mångfald af religiösa företeelser både i ren och mindre ren anda och syftning, så utmärker den sig äfven genom en allt starkare dragning åt det rent antireligiösa — ofta förborgad under de mest menniskoälskande och förledande talesätt —, som visserligen, då nu religionen är någonting för menniskorna oumbärligt, endast är att anse såsom förespelet till en falsk religiositet af kanske farligare art än någon föregående. Man har anklagat vårt tidehvarf för materialism, men detta är icke rätta ordet för angifvandet af den sjukdom, hvaraf tiden i stort lider; dess egentliga onda består i en öfverhandtagande *verldslighet*, som framträder icke blott i form af rå naturdyrkan (Cultus des Stoffes) utan äfven i den mest förfinade andelighetsgestalt (Cultus des Genius) oeh uppfunnit till sitt försvar en flerhet af vetenskapligt utbildade systemer som rent af utestänga Gud från den menskliga frihetens och handlandets område. Ja det har kommit så långt äfven inom kretsar der man vill vara vida upphöjd öfver den egentliga materialismen, att man på allvar uppkastat den frågan om icke sjelfva ordet *Gud* — med saken synes man redan hafva kommit på det rena — kan utgå ur språkbruket såsom obehöfligt, och om man går in på att ännu bibehålla det, så sker det hufvudsakligen med afseende på "de enfaldigas" behof. Vi vilja till bevis på detta här anföra några ord af en man, hvars namn bör hafva så mycket mera att betyda på detta ställe, som han, om vi minnas rätt, af förf. till Menskliga Utv:s Historia sjelf varit varmt förordad i en af våra

Digitized by Google

större tidningar: den franske skriftställaren *Renan*. Hörom huru denne filosoferande vältalare — hvars signatur icke sällan återfinnes i den hela verlden omkring cirkulerande franska tidskriften Revue des Deux Mondes — yttrar sig om Gud och religion i följande ord:

"Religionen är visserligen den högsta och den mest rörande af den menskliga naturens uppenbarelser; ibland alla arter af *poesi* är det den som bäst upphinner *konstens* mål, som är att höja menniskan öfver det vanliga lifvet och uppväcka hos henne känslan af sitt himmelska ursprung.

Då ordet *Gud* nu en gång åtnjuter menskligheten respektoch har för sig tillvaron af en långvarig häfd, och då det alltid varit användt på de vackra poesiernas område (dans les belles poesies), skulle det vara att omstörta alla språkbrukets vanor, om man ville upphöra att betjena sig deraf. Säg till de *enfaldiga*, att de skola lefva för det sanna, det sköna, det moraliskt goda, och de skola icke förstå det som talas. Säg dem, att de skola älska Gud, att de icke skola göra emot Guds bud, och de skola förstå dig förträffligt."

....."Hvad religionen" — så anmärker förf. till en nyligen utkommen skrift*) som vi för tillfället använda såsom källa — "ändock på vår tid blifver misshandlad! Hr Cousin gör henne till ingenting annat än ett grannlåtsbihang åt filosofien, Hr Joufroy skjuter henne ifrån sig med förakt, Hr Simon plundrar henne på hvad hon eger, Hr Vacherot förbannar henne och Hr Renan (den måhända farligaste af dem alla) betraktar henne såsom ett konstföremål. För Hr Renan är Gud ingenting annat än en symbol för menniskans sträfvande till det goda, sköna och sanna. Om Hr Renan ännu är höflig nog att kalla honom Gud i likhet med oss andra, så är det emedan den termen är beqvämast och lättast att fatta. I korthet enligt Hr Renan är det menniskan som skapat Gud, icke tvärtom. — Är icke detta i grunden Feuerbachs idé?"

Vi påstå icke att Hr I. å sin sida uppnått denna religionslöshetens svindlande höjd, likasom vi icke heller anse det möjligt för någon att i längden der hålla sig qvar ihågkommande det gamla ordet: Dantur athei practici, sed theoretici non dantur

*) Etudes sur la Litterature du Second Empire français. Par William Reymond. Berlin 1861.

Digitized by Google

nisi ad tempus. Tanken på Gud är icke lika lätt att göra sig af med som ett stundens infall; den är en af de föreställningar, hvilka, såsom man plägat uttrycka sig, äro sammanvexta med menniskans natur (ideæ innatæ): ett egendomsmärke af skaparen sjelf intryckt i djupet af vår själ, som ingenting förmår utplåna; och det är lika omöjligt att hålla denna tanke för alltid utestängd ifrån sitt medvetande, som att gå ut ifrån sig sjelf. Ja så oumbärlig är denna tanke och föreställning, att icke ens villfarelsen sjelf för sitt bestånd kan vara den förutan. All villfarelse består endast genom att lefva på sanningen, och har den åtminstone icke så mycket af sanningens smulor att tillgå som utgöres af det allmänna begreppet om Guds tillvaro, så har den, detta lärer oss erfarenheten, alldeles för litet att lifnära sig med. Derföre se vi alltjemnt, huru det gamla skådespelet ånyo upprepas, att den på afväg komna menskliga tankespekulationen, sedan den för någon tid vändt ryggen åt gudomsideen, vare sig i egenskap af rå materialism, eller ända till den subtilaste ytterlighet förfinad spiritualism, å nyo drages till densamma med alldeles samma naturnödvändighet, som gör, att t. ex. kometen, när han uppnått maximum af sitt afstånd från solen, åter börjar närma sig densamma med sin kosa. Men om den rena Atheismen på detta sätt aldrig kan blifva den religiösa villfarelsens sista ord, så ligger det å andra sidan dock i denna villfarelses makt att så neddraga och omgestalta sjelfva gudsbegreppet, att det, i stället för att motverka och förhindra ogudlighetens framgång, tvärtom träder såsom arbetande och verksamt i ogudlighetens tjenst. Den allmänna religionshistorien är uppfylld med bevisen på denna sak och den okristliga tankespekulationens icke mindre. Vi erinra här endast om den gamla hedendomens uppkomst och den beskrifning derpå som Apostelen Paulus lemnat i det andra kapitlet af Romarebrefvet. Det uppenbarelsefiendtliga tänkandet i våra dagar skall naturligtvis stolt öfver sin vetenskapliga öfverlägsenhet totalt vägra att erkänna sin likhet med dessa religionsuppfinningar; men jemför man de resultat, hvartill det för egen del har kommit under arbetet på att efter sitt beläte omdana och omgestalta gudsbegreppet, så skall man finna dessa så nära beslägtade med den gamla hedendomens, att vi hafva allt skäl att äfven här ihågkomma och tillämpa apostelens ord: "Här är ingen åtskillnad; allesammans äro de syndare

Digitized by Google

och hafva intet att berömma sig af inför Gud." Rom. 3: 23. Den gamla hedendomens hufvudsynd på religionens område var att nedsätta Gudomen till en naturmakt utan helighetskarakter och sedliga bestämningar, och detsamma är äfven den hufvudsynd, hvartill våra dagars pantheister och rationalister af alla slag göra sig skyldiga; dermed följer då religionens undergång såsom personlig lifs- och andegemenskap med en personlig och lefvande Gud af sig sjelf såsom en gifven sak. Vi hafva härmed utsagt vårt omdöme om Hr I:s egen uppfattning af Gudsbegreppet, så vidt vi af andan och innehållet i hans skrifter kunna sluta oss dertill — ty direkt har han icke uttalat sig deröfver, åtminstone icke mera, än att han kallar det judiskt att tala om Guds straffande rättfärdighet m. m. Den är Gud betraktad från blotta maktens och maktsubstantialitetens, icke från den heliga och personliga kärlekens synpunkt; den är Gud reducerad till en blott naturgrund, sådan den förekommer under olika namn i alla hedniska religionsformer, icke tillbedd såsom menniskornas domare och fader. Derförutan blifver allt hvad förf. yttrar om gudsförhållandet fullkomligt obegripligt, men från denna ståndpunkt förklarar det sig lätt, ända till och med det i sig sjelf så anstötliga yttrandet, att det sedliga och religiösa lifvet lider genom den personliga beröringen med den verksamme och handlande Guden. Den absoluta makten kan endast undertrycka och förkrossa allt, som kommer i dess väg; derföre blifver det också nödvändigt att mellan det på detta sätt fattade gudomsväsendet och menniskorna sjelfva uppställa en ordning af mellanmakter, som skydda emot denna hotande fara, till hvilka alla må kunna hålla sig. De hedniska folkreligionerna hafva kallat och benämnt dessa mellanmakter gudar, förf. åter gifver dem det modernt vetenskapliga namnet naturlagar. Det är samma åtskillnad, som mellan ett medvetande, hvilket bestämmes öfvervägande af fantasien, och ett sådant, som står under inflytande af våra dagars vetenskapligt utbildade reflexion; men i hufvudsaken är meningen och ändamålet detsamma: att uppresa ett nödvärn emot den absoluta makten som hotande reser sig öfver oss; och detta är, såsom redan är antydt, från sin ståndpunkt icke oberättigadt. Kristendomen har ett annat och värdigare begrepp om Gud, derföre vet den äfven af ett annat och värdigare gudsförhållande. Båda delarna utgöra dess högsta ära och berömmelse; och hvad mera om detta icke af dess

Digitized by Google

motståndare erkännes? Mörkret kan icke fatta ljuset, emedan sådant vore emot dess natur. Kristendomen är i viss mening verkligen, hvad förf. så gerna benämner den, både en *öfver-* och *under*tro, ty den är både högre och djupare, än att den naturliga menniskan kan förstå och begripa densamma. Jemf. Joh. 1: 5; 1 Cor. 2: 14.

Att efter det föregående tala om en verklig likhet mellan Hr I:s åsigter och kristendomen i religiöst hänseende vore endast att visa det man icke känner kristendomens grundelementer, eller också har ett uppsåt att vilseleda, som ingenting kan rättfärdiga. Det är endast en enda punkt, der en sådan likhet i någon mon låter uppvisa sig, och det är den yttre pligtlärans område, ehuru den äfven här endast är till såsom lösryckta delar, såsom membra disjecta af den sanna kristendomens fullkomliga sedelag. Men en sedlig pligtuppfyllelse, som icke hvilar på religionens grundval, är såsom ett träd uppryckt med rötterna; det kan till en tid behålla sitt utseende och fägring, men snart är det förtorkadt emedan lifvets inre källa är afskuren. Detta finnes ingenstädes klarare utsagt än på kristendomens område, som hänför lifvets alla pligter till Gud, ända derhän, att äfven de mest dygdeglänsande bedrifter inför dess domareöga ingenting gälla, derest de icke äro gjorda i Gud, det är af kärlek till honom och hans vilja; och nämnde öfverensstämmelse är således af ett mycket underordnadt slag. Man kan icke förvandla kristendomens *Guds*moral till en blott *verldslighets*moral, utan att den just derigenom upphör att vara *kristlig*, men der den personligt verkande Guden gifver vika för naturlagarnes abstraktum på det sätt vi i det föregående lärt känna, der har denna förvandling redan försiggått. Der återstår också icke mycket, innan det sedligt goda och onda sjelft indrages inom det rena naturgebitet, då det blifver oförnuftigt att tala om tillräkneligheten vare sig af det ena eller andra eller öfverhufvud om dygd och last i vanlig mening; och i sjelfva verket uttrycker sig Hr I någongång ganska öppet i denna riktning. Vi citera här ett ställe i hans skrift om Sedeläran I. sid. 222: "Det går en polaritet, en verksamhet af motsatta krafter genom allt skapadt, ifrån det i materien stelnade ända upp till den fria sjelfmedvetna menniskoanden, antagande blott olika namn och karakterer allt efter de olika afdelningarne af skapelsens stora kedja. Vi kalla den dragnings- och tyngdkraft i magnetens och verldskropparnes rörelser;

Digitized by Google

vi kalla den sinnlighet och förnuft, kött och anda, synden och förlossaren på menniskolifvets fria andeliga gebit." Med rätta anmärkes i ett nyligen utkommet förträffligt arbete handlande om den kristna sedeläran, att denna och dylika förklaringar, som alltid måste blifva slutmeningen i hvarje finare eller gröfre naturalistiskt system, tillika äro dess dödsdom*).

Det slutomdöme, som framgår af vår föregående granskning behöfver icke närmare angifvas. Det är icke nödvändigt att gifva styrka åt dess ogillande innehåll genom att erinra om Hr I:s egenskap af luthersk prestman genom ed bunden vid vår kyrkas symboliska bekännelse. Det är kyrkans egen uppgift att skilja ifrån sig sina otrogna tjenare, om hon annars har förmåga dertill och läkemedlet icke är för starkt för hennes sjuka tillstånd, men öfverdrifvet, såsom vi förmena, att vänta, det de skola excommunicera sig sjelfva och icke lätt att öfvertyga dem om sin pligt i detta afseende. Hr I:s eget sätt att gå tillväga är i denna delen fullt upplysande. Emot bekännelseskrifternas auktoritet har han alltid beropat sig på den protestantiska skriftprincipen, som ställer den H. Skrift öfver alla andra, äfven de symboliska böckerna sjelfva. Detta är nu tydligen endast en fras, beräknad på att förvirra och bortleda uppmärksamheten; ty 1:o är det ett faktum, som ingen kan förneka, att den H. Skrift på ett vida åskådligare, rikare och mångfaldigare sätt, än de symboliska böckerna sjelfva, framställer och utvecklar just de sanningar, som utgöra sjelfva grundvalen för all uppenbarad religion; och 2:o är Hr I., såsom hvar och en, hvilken icke vill vägra att sätta tro till sina egna ögons vittnesbörd, måste erkänna och vidgå, så långt ifrån att i sjelfva verket underordna sig under Skriftens auktoritet, att han tvärtom på allt sätt bemödar sig om att undergräfva och tillintetgöra densamma. Eller hvad vill det säga att erkänna Skriftens auktoritet, och på samma gång, väpnad med den moderna lögnkritiken, söka att förvandla hela delar af densamma — t. ex. de 3:ne första Evangelierna, Apostlagerningarne m. m. m. m. — till samlingar af myther och sagor, att påbörda dess författare hvarjehanda dikter och osannfärdigheter framställ-

---

*) Jemf. Grunddragen till Läran om Helgelsen eller den Kristliga Sedeläran af L. Landgren.

Digitized by Google

da med fullt uppsåt, inbördes förkättranden och annat mera, som gör biblen till en bok oense med sig sjelf och utan alls någon inre tillförlitlighet att stödja sig vid. Kan någon uppriktigt finna en likhet mellan detta begrepp om Skriftauktoritet och det som innefattas i den protestantiska kyrkans skriftprincip? Och hvad är således klarare, än att, om de Symboliska Böckerna hänvisa till Skriften såsom den högsta och ofelbara instansen i alla trosfrågor, så är Hr I. redan och just i kraft af denna grundsats, i fall den annars skall få i verkligheten gälla, att anse såsom en förklarad motståndare till den kyrka, i hvars tjenst han är anställd? Men Hr I. vädjar icke blott till denna grundsats, utan äfven till *den protestantiska utvecklingens och framåtskridandets idé;* och då denna utveckling naturligtvis måste förstås om en utveckling i rigtning af sanningen, och Bekännelseskrifterna utan tvifvel både först och sist vilja sanningens sak, så att allt hvad som verkligen bidrager till att göra denna sanning bättre känd, äfven måste anses öfverensstämmande med deras innersta och verkliga mening, så har han intagit en position, som är mera svåråtkomlig. Det är sannt att denna basis, såsom han inrättat den åt sig, är så bred och rymlig, att äfven t. ex. mormonism och hedendom på denna grundval med alldeles enahanda rätt kunde säga sig vara enliga med kyrkans symboliska bekännelse; men då Hr I:s sak nu är så sjuk, att han nödgas intaga en sådan plats och han naturligtvis, så länge han är och vill vara det han är, icke kan medgifva någon, att han har sanningen till motståndare, så tjenar det icke till någonting att strida med honom om denna punkt. Vi tänka icke att inlåta oss i ett så gagnlöst företag, och lemna derföre det ifrågavarande hela ämnet å sido. Vi göra det så mycket mera, som dels detta ämne så ofta varit vidrördt, att ingenting egentligen nytt kan vara att derom meddela, dels ock vi icke anse oss berättigade att förneka emot Hr I. sjelf, det hans begrepp på de religiösa frågornas område verkligen äro till den grad orediga, som han sjelf yppar, då han låter förstå, att han för sin del icke finner det svårt att med hvarandra förena sådana motsatser, som Bekännelseskrifternas lära och sin egen, under en och samma rubrik i den protestantiska utvecklingens namn — ehuru den motsägelse, som ligger i en sådan sammanställning inför hvarje förståndig pröfning måste synas lika stor, som, för att begagna en redan använd bild, det "att gå emot

Digitized by Google

öster och mer och mer närma sig till vester," "att gå emot norr och mer och mer närma sig sill söder."

Men om vi sålunda på goda grunder afstå från att här vidare orda om Hr I:s ställning till de Symboliska böckernas yttre auktoritet, så göra vi honom desto mera ansvarig inför den domaremyndighet, till hvilken han sjelf vädjar: sanningens egen. Sanningen ligger icke minst i sjelfva sättet, hvarpå en åsigt och mening göres gällande. Det kan gifvas en formell öfverensstämmelse med kristendomens lärosystem, som gör ett annat hufvudintryck än sanningens, emedan det visar sig af allting, att sanningen icke är det mål, som egentligen åsyftas, utan endast sanningens yttre form, och detta i sammanhang med lägre och jordiska syften, hvilka det som är högre än allt underordnas; och så kan det äfven gifvas en formell afvikelse från det antagna renlärighetssystemet, hvilket ändock genom hela det sätt, hvarpå sanningsproblemerna behandlas, genom den hängifvenhet i sanningens sökande, som öfverallt framlyser, genom den samvetsgranna aktgifvenheten på allt, som kan tjena till att breda ljus öfver de ämnen, som förehafvas, och troheten att taga vara på den insigt, till hvilken man kommit, gör intryck af någonting i riktning af sanningen, och derföre förtjenar en vida bättre behandling, än att qväljas på det yttre mechaniskt uppfattade trosformelväsendets sträckbänk. Hr I:s författareskap hör hvarken till detta slaget af öfverensstämmelse eller detta slaget af afvikelse. Dess mest väsendtliga och utmärkande brist är just dess genomgående brist på verklig redbarhet och allvar i sanningssökandet. Det är icke heller i saker af ringa och underordnad betydelse, der denna frånvaro gifver sig tillkänna, utan i sådant, som mer än något annat förtjenar namn af hufvudsak. Hvad kan vara vigtigare och betydelsefullare än frågan om den persons grundsatser och lära, som erkännes att vara det religiösa idealet sjelft?*) Och dock hafva vi sett det oförsvarliga sätt, hvarpå

*) Af förekommen anledning må erinras, att då vi här och i det föregående användt uttrycket "det religiösa idealet" eller "idealmenniskan" om Kristus, så har det icke skett emedan dessa uttryck egentligen tillhöra vår egen terminologi utan af orsak och anledning som sammanhanget klart nog gifver tillkänna. Uttrycket vill i och för sig ju icke säga något annat än "den absolut fullkomliga menniskan," och må för korthetens skull väl kunna nyttjas i stället för den såsom mindre tydlig i närvarande fall mindre lämpliga bibliska benämningen: den "andra Adam" som i likhet med det af Jesus sjelf så ofta

Digitized by Google

Hr I. behandlar hela denna sak, ända derhän, att icke ens den obetydligaste menniska, som kan göra anspråk på att i förbigående historiskt nämnas, efter regeln blifver i detta afseende så vanlottad som här vår gudomlige Frälsare. Och huru mycket annat ansluter sig icke dertill! Vi erinra om framställningen rörande Johannesevangeliets och Uppenbarelsebokens författare, om det i det föregående af oss utförligt bemötta sättet att argumentera mot den s. k. undertron, åberopandet af den protestantiska skriftprincipen m. m. Det kan visserligen hafva utseende af barmhertighet att öfverskyla dylika brister hos en författare, helst om denne i andra hänseenden är en aktad person; men det är i sjelfva verket en stor obarmhertighet både emot allmänheten, som har rättighet att icke vilseledas genom ett orätt afpassadt vare sig beröm eller klander, och i djupare mening mot förf. sjelf. Det vore också i närvarande fall att undandraga hvar och en ett tillfälle att lära känna den verkliga andan af Hr I:s skrifter ur dem sjelfva, hvartill man icke är berättigad; ty om användandet af sådana utvägar för ett ändamåls vinnande som dem vi af det föregående hafva lärt känna på närmare håll, i allmänhet är ett säkert kännetecken på en sak som icke är god, hvar skulle väl detta gälla i högre grad än på de religiösa evighetsfrågornas (som icke är detsamma med de theologiska skolgrälens) område? Om en mycket utbredd opinion ibland oss tager det mindre noga just i detta afseende, så att t. ex. hvad som i fråga om en helt ringa och obetydlig hvardagsangelägenhet anses orätt, här öfverses eller till och med förklaras lofgifvet, så visar detta endast huru litet dessa evighetsfrågor gälla för en stor del ibland oss, då de för dem äro obetydligare äfven än det obetydligaste. Och att Hr I. på detta håll med de åsigter och tänkesätt, som vi i det föregående hafva lärt känna, hälsas såsom en ljusets och frihetens apostel, är ju icke underligt. En lära, som utesluter det öfvernaturligas anspråk på menniskan och gör henne i ordets hela bemärkelse till en jordens lifegen — och det ena följer med nödvändighet af det andra — är ju den bästa bundsförvandt, som det verldsliga

---

använda uttrycket: "menniskones Son" lika uteslutande betonar det mänskliga. Genom mandomen hos vår Frälsare går också, detta kan i motsats till en blott vane-orthodoxi icke nog inskärpas, vägen *för oss* till gudomen, *icke twärtom.*

Digitized by Google

sinnet kan begära; och af denna beskaffenhet är den lära, som Hr I., i likhet med så många andra, arbetar på att utbreda.

Det är ett allvarligt ämne, om hvilket vi här haft att yttra oss, och derföre hafva vi äfven måst uttrycka oss allvarligt. Vi hafva dervid icke förbisett hvad som kan mildra omdömet om Hr I:s personliga andel i det skriftställeri, hvars karakter både i det allmänna och enskildta är sådan som i det föregående blifvit uppvisad. Hvar och en författare är i visst hänseende *identisk* med sitt verk — och det är ur denna synpunkt allena, vi bedja att detta måtte ihogkommas, som vi i det föregående betraktat och endast haft orsak att betrakta Hr I.; men han är å andra sidan äfven att *skilja och söndra derifrån*. Han är det redan af det skäl, att han i många afseenden kan hafva ändrat mening och öfvertygelse, sedan han skref — och i detta fall måste han sjelf vara icke minst tillfreds med att se sina misstag rättade — men äfven af det skälet, att han kan hafva lånat mycket ifrån andra källor utan att hafva gjort sig så noga reda för innehållet af hvad han på detta sätt har tillegnat sig o. s. v. Vi hafva redan utsagt hvad som i detta afseende mera än något annat kan anses tala till ursäkt för Hr I. Det är hans brist på sjelfständighet och originalitet, en brist, som icke i sig sjelf innebär ett beröm, men i närvarande fall nästan erhåller utseendet af en dygd. Denna brist sträcker sig ännu längre än vi till och med först trodde*); och ju oförbehållsammare vi utsagt vår mening om Hr I:s författareskap, desto angelägnare äro vi, att denna omständighet må få gälla till hans fördel allt hvad den kan gälla, då det nu en gång ligger i sakens natur, att det utmärkt dåliga, icke mindre än det utmärkt goda på det religiösa området, af sig sjelft leder tanken öfver på det mera individuella området. Hr I. har nu under många år varit träget sysselsatt med att

*) Vi sade i föregående häfte om det fantastiska hugskottet, att apostelen Johannes, då han i Uppenbarelsebokens 2:dra Kap. talar om vissa falska apostlar och Bileams efterföljare, "hvilka lärde att äta afgudaoffer och bedrifva horeri," dermed syftar på sin medapostel Paulus, att detta påstående åtminstone kunde göra anspråk på originalitet; men icke ens detta tyckes vilja bekräfta sig. Vi hafva nemligen efteråt funnit alldeles samma påstående i en redan några år gammal skrift af en författare tillhörande den Baurska skolan: "Die Religion Jesu und ihre erste Entwickelung nach dem gegenwärtigen Stand der Wissenschaft von Volkmar, Prof in Zürich." Det är mycket troligt, att Hr I., som säkert är vida mera bevandrad i den ifrågavarande litteraturen än vi, från detta håll tillegnat sig detsamma.

Digitized by Google

bringa i omlopp hos oss de sämsta myntsorterna inom den tyska theologiska litteraturen, och vi hafva väl orsak att fråga, huru länge han ämnar fortsätta dermed? Huru länge skall Hr I. sätta en ära i att utgöra en mellanlänk emellan vårt land och dessa dåliga tyska meningsalster, äfven sedan de i sitt eget hemland blifvit förvisade till den skräpkammare, som kallas de mensk-liga dårskapernas — ack huru ofta hedrad med benämningen: den menskliga utvecklingens — historia? Det nit som Hr I. utvecklat för denna sak, är stort och värdigt ett bättre mål, och ur denna synpunkt kan Hr I. tjena till ett föredöme för många. Äfven vi hafva all aktning för detta verksamhetsnit såväl som för Hr I:s litterära förmåga och stora kunskapsinteresse i allmänhet men vi vilja icke derföre tillägga dessa egenskaper ett värde högre än de förtjena. Det är icke berömligare att bortslösa sina andeliga gåfvor än sin jordiska förmögenhet, och det kan icke heller aflöpa utan den största skada både för egen och andras räkning. Denna skada består i närvarande fall och hvad så väl Hr I. sjelf, som hans anhängare och vänner angår, mindre i undanträngandet af de serskilda trosdogmerna, som hos de flesta i alla fall endast stått uppställda i oordning på minnets hylla, än i de ifrågavarande skriftalstrens tendens att förrycka sanningskänslan och sålunda döda mottagligheten för sanningen, hvilket är den största olycka som kan vederfaras en menniska. Hvem kan beräkna den skada som Hr I. ensam i detta hänseende åstadkommit genom sina skrifter? Och Hr I. står icke ensam med dessa sina litterära alster. Vi hafva under de sednare åren varit vittnen till huru en hel litteratur af dylika eller ännu mera folkförderfliga (just i ordets rätta mening Bileamitiska — af *bala:* uppsvälja och *am:* folk) alster börjat uppväxa ibland oss likt giftiga svampar ur jorden, en del af ett så giftigt slag, att de nästan öfverbjuda både de hedniska och judiska smädeskrifterna från de första århundradena. I sanning, det onda är icke overksamt, utan sätter så många och olika krafter i rörelse på vår tid, att det visserligen ser ut, som det hade någonting alldeles utomordentligt att uträtta och genomföra. Så mycket vigtigare är det då äfven, att sanningens vänner icke å sin sida förblifva slumrande och overksamme, icke heller splittra sina krafter på gagnlösa ting såsom ett tomt experimenterande m. m., utan möta fiendernas anfall på det rätta stället, äfven genom den okristliga litteraturens bekämpande, hvilken anstiftar mera skada än många

Digitized by Google

föreställa sig. En hufvudsak härvid är att icke gifva vika för den på vår tid så vanliga frestelsen att ingå aftal och dagtinga med osannfärdigheten, att slå gyllene bryggor mellan tro och otro, mellan Guds rike och verlden, för att åtminstone på illusionens väg ernå ett mål, som man icke eljest kan upphinna. Genom ett sådant handlingssätt går den moraliska kraften förlorad att verka för sanningen, och ingen fördel är så stor, att den icke med uppoffringen af detta köpes allt för dyrt. Det gamla Israels historia är äfven i detta afseende för oss af en vigtig symbolisk betydelse.

Till sist göra vi ännu en sluterinran, som, ehuru redan i det föregående antydd, måhända icke är öfverflödig. Vi hafva med närvarande granskning mindre haft afseende på Hr I:s enskilda författareskap, än hela den rigtning, hvilken detsamma hos oss i icke ringa mon afbildar. Hr I. har blifvit så ofta och högljudt framställd såsom en hufvudanförare för denna rigtning, att vi väl kunna anse hans religiösa trosförvandters sak identisk med hans egen, likasom sjelfva hufvudståndpunkterna å ena och andra sidan äro fullt identiska. I denna omständighet ligger förklaringen till den utförlighet, hvarmed närvarande ämne blifvit afhandladt, en utförlighet, på hvilken Hr I:s sista arbete i och för sig icke bort kunna göra rättmätigt anspråk.

O. F. Myrberg.

I sammanhang med föregående artikel skall det, såsom vi hoppas, icke vara ovälkommet för våra läsare, att lyssna till följande ord af Frankrikes berömde statsman och tänkare Guizot angående samma ämne. De återfinnas i ett nyss af honom utgifvet arbete: L'Église et la Société Chrétiennes en 1861. Åtskilligt förekommer i denna skrift, som icke öfverensstämmer med ref:s åsigter. Måhända blifver framdeles tillfälle att närmare vidröra detta. Hvad förf. sagt angående det öfvernaturligas betydelse för religionen i allmänhet och särskildt för kristendomen är så väl och sannt sagdt, synes i all sin enkelhet så både slående och bindande, att det väl förtjenar att fullständigt anföras. Orden lyda:

Alla de angrepp, kristendomen för närvarande har att uthärda, de må vara i afseende på natur och mål aldrig så skiljaktiga, utgå dock från samma punkt och syfta till samma mål, förnekandet af det öfvernaturliga i menniskans och verldens ut-

Digitized by Google

veckling, utplånandet af det öfvernaturliga elementet i den kristna religionen liksom i all religion, i dess historia liksom i dess dogmer.

Materialister, pantheister, rationalister, skeptiker, lärda kritiker, alla tänka och tala, somliga oförtäckt andra varsamt, under inflytelsen af denna idée, att verlden och menniskan, den sedliga liksom den physiska naturen styras allenast af allmänna, oföränderliga, nödvändiga lagar, i hvilkas lopp ingen särskild vilja någonsin har gjort eller skall göra ett afbrott eller en förändring.

Jag ämnar icke här fullständigt behandla denna fråga, hvilken för all religion är en lifsfråga; jag önskar blott för de öppna eller dolda vedersakarne af det öfvernaturliga framlägga tvenne anmärkningar, eller, för att tala mera noggrannt, tvenne fakta, hvilka efter mitt omdöme äro afgörande.

En naturlig tro på det öfvernaturliga, en medfödd instinkt om det öfvernaturliga bildar grundvalen för all religion; jag säger icke: för hvarje religiös idée, men för hvarje positiv, praktisk, mäktig, varaktig, populär religion. Öfverallt, i hvarje klimat, under hvarje tidrymd i historien, på hvarje grad af bildning har menniskan uti sig denna känsla, jag skulle heldre säga denna förkänsla, att den verld, som hon ser, den tingens ordning, i hvilken hon lefver, de tilldragelser, som regelbundet och ständigt aflösa hvarandra omkring henne, icke utgöra allt. Fåfängt gör hon hvarje dag upptäckter och eröfringar i denna vida rymd, som omsluter henne; förgäfves iakttager och bestämmer hon med vetenskaplig noggrannhet de fasta lagar, som der styra: hennes tanke låter icke begränsa sig till detta universum, som är gifvet till föremål för hennes vetande. Detta skådespel tillfredsställer icke hennes själ. Denna ilar åt annat håll, söker, skymtar andra föremål; hon begär för universum och för sig sjelf andra öden, en annan herre:

Ofvan alla dessa himlar tronar himlarnes Gud,

har Voltaire sagt; och den Gud, som är ofvanom alla himlar, det är icke den personifierade naturen, det är det öfvernaturliga i personlig tillvaro. Till honom är det religionerna vända sig. Det är för att vara gemenskap med honom, som de framträda. Utan menniskornas instinktmessiga tro på det öfvernaturliga, utan deras frivilliga och oöfvervinnerliga sträfvan mot det öfvernaturliga skulle religion icke finnas.

Ensam ibland alla varelser här nere beder menniskan.

Digitized by Google

Ibland alla hennes sedliga instinkter finnes ingen mera naturlig, mera allmängiltig, mera oöfvervinnerlig, än bönen. Barnet öfverlemnar sig deråt med ifrig läraktighet. Gubben drager sig tillbaka till bönen såsom en tillflykt mot skröpligheten och ensligheten. Bönen uppstiger af sig sjelf på unga läppar, som med möda förmå stamma Guds namn, och på döende läppar, som icke längre ega kraft att uttala det. Hos alla folk, ryktbara eller obekanta, civiliserade eller barbarer, möter man vid hvarje steg handlingar och ord af tillbedjan. Öfverallt, hvarest menniskor lefva, upplyfter sig blicken, sammanknäppa sig händerna, böja sig knän under vissa omständigheter, vid vissa timmar, under inflytelsen af vissa själens intryck för att anropa eller tacka, för att tillbedja eller blidka. Med hänförelse eller med bäfvan, offentligen eller i hjertats fördolda rum vänder sig menniskan till bönen, såsom sista tillflykten, för att fylla sin andes tomrum eller hemta kraft att bära lifvets börda; i bönen söker hon, när allt annat brister, stöd för sin svaghet, hugsvalelse i sina bekymmer, hopp för sin dygd.

Ingen misskänner den sedliga och invärtes kraften af bönen, oberoende af den verkan hon utöfvar med hänsyn till sitt syftemål. Redan genom att bedja vinner själen lindring, upplyftning, lugn, kraft; hon erfar, då hon vänder sig emot Gud, denna känsla af återgång till helsa och hvila, hvilken utbreder sig öfver kroppen, då man ifrån en stormig och tung luft kommer in uti en klar och ren atmospher. Gud kommer till deras hjelp, som honom åkalla, förr än de veta om han skall bönhöra dem, och utan att de veta det.

Skall han bönhöra dem? Hvilken är bönens yttre och slutliga verkan? Här är hemligheten, den ogenomträngliga hemligheten af Guds råd och af hans verksamhet på hvar och en bland oss. Hvad vi veta är, att icke vi sjelfva efter egen tanke och vilja bestämma öfver vårt lif, vare sig det yttre eller det inre Alla de namn, hvilka vi gifva åt denna del af vår skickelse, som icke beror utaf oss sjelfva, slump, lycka, stjerna, natur, öde, äro lika många slöjor kastade öfver vår okunniga gudlöshet. Då vi så tala, vägra vi att se Gud der han är. Ofvanom denna trånga spher, inom hvilken menniskans makt och handling är sluten, regerar och verkar Gud. I bönens naturliga och allmänneliga handling ligger en naturlig och allmännelig tro på denna Guds fortvarande och alltid fria inverkan på menni-

Digitized by Google

skan och hennes skickelse. "Vi äro Guds medarbetare", säger den helige Paulus, Guds medarbetare både i det verk, som är menskligheten allmänna skickelse, och i det, som är vår egen, den närvarande och den tillkommande. Så mycket låter bönen oss skymta af det band, som sammanknyter menniskan med Gud. Men längre sträcker sig icke heller vår blick: Guds vägar äro icke våra vägar; vi vandra dem utan att känna dem. Tro utan att se, bedja utan att förutse; se der den ställning, till hvilken Gud anvisat menniskan här i verlden, med hänsyn till allt som är utom nyssnämnde gräns. Just i medvetandet af och undergifvenheten för denna öfvernaturliga ordning består den religiösa tron och det religiösa lifvet.

Sålunda har Hr Edmond Scherer rätt, då han betviflar, att den "kristliga rationalismen är eller någonsin kan vara en religion." Och hvarföre har Hr Jules Simon, hvilken böjer sig inför Gud med så uppriktig vördnad, benämnt sin bok *Den naturliga religionen?* Han hade bort kalla henne *religiös philosophi.* Philosophien söker och uppnår några bland de stora idéer, på hvilka religionen hvilar; men i följd af sitt förfarandes art och sitt områdes begränsning har hon aldrig grundlagt och skall aldrig förmå att grundlägga en religion. Noggrannt taladt finnes ingen naturlig religion; ty i samma stund det öfvernaturliga är utplånadt, är ock religionen försvunnen.

Låt vara, att denna instinktartade tro på det öfvernaturliga, som är religionens källa, äfven kan blifva och verkligen är källa till otaliga villfarelser och vidskepelser, hvilka åter i sin ordning blifva källor till outsägligt elände, — hvem tänker på att neka det? Der såsom öfverallt hör det till menniskans lott, att ondt och godt oupphörligen blanda sig i hennes skickelse, likasom i hennes verk och i henne sjelf. Men af denna obotliga blandning följer för ingen del, att våra stora instinkter hafva ingen betydelse, att de skulle blott förvilla oss, då de i sjelfva verket upplyfta oss. Våra förvillelser må vara hvilka som heldst i hänvänningen till det öfvernaturliga; visst är dock, att detta öfvernaturliga ligger inom menniskans naturliga tro, att det är oundgängliga vilkoret, verkliga föremålet för religionen, ja religionens egentliga väsen. —

Se här ett annat faktum, hvilket, såsom jag tror, likaledes förtjenar all uppmärksamhet af det öfvernaturligas motståndare.

Inom vetenskapen är det en känd och erkänd sak, att vårt

Digitized by Google

klot icke ständigt har varit i det tillstånd, i hvilket det för närvarande sig befinner, att det vid åtskilliga, obestämda epoker har undergått revolutioner, omgestaltningar, hvilka hafva förändrat dess utseende, dess physiska beskaffenhet, dess befolkning. Särskildt är det visst, att menniskan icke alltid funnits till på jorden, och att under åtskilliga hvarandra aflösande tillstånd, hvari denna verld befunnit sig, menniskan icke kunnat i densamma hafva tillvaro.

Huru har då menniskan kommit dit? På hvad sätt eller genom hvilken makt har menniskoslägtet begynt på jorden?

Dess upprinnelse kan förklaras endast på tvenne sätt: antingen måste menniskan tänkas såsom produkten af de materiela naturkrafternas egna, inre arbete; eller måste hon vara ett verk af en öfvernaturlig makt utom och öfver materien. Materiens egen alstringskraft eller ock ett öfvernaturligt faktum, en skapelse, — endera måste vara orsaken till menniskans framträdande här nere.

Men om vi ock antoge, hvad jag för min del ingalunda antager, att materien eger en sådan alstringskraft, så skall dock ett sådant alstringssätt aldrig kunna antagas frambringa andra varelser, än sådana, som befinna sig i det begynnande lifvets första timma, på den spädaste barndoms lefnadsstadium. Ingen, tror jag, har någonsin yrkat eller skall någonsin yrka, att menniskan, det vill säga man och qvinna, menniskoparet, har i kraft af en sådan materiens alstringsdrift kunnat framkomma och verkligen en vacker dag ur materiens sköte framgått fullt utbildad, stor, fullvuxen, i full besittning af alla sina krafter, alla sina förmögenheter, såsom den grekiska hedendomen låter Minerva framspringa ur Jupiters hufvud.

Emedlertid är det allenast under sådant vilkor, som menniskan vid sitt första framträdande på jorden kan tänkas i stånd att lefva der och fortlefva samt grundlägga menskligheten. Kan man väl föreställa sig den första menniskan såsom ett nyfödt barn, lefvande men vanmäktigt, utan intelligens, utan kraft, oförmögen att ett ögonblick hjelpa sig sjelf, qvidande, skälfvande, utan moder, som förstår och närer det? Detta är emedlertid den enda första menniska, som den materiela alstringsdriftens anhängare förmå gifva oss.

Ögonskenligen är det andra ursprunget för menskligheten ensamt antagligt, ensamt möjligt. Endast skapelsens öfvernaturliga handling förklarar menniskans första framträdande här nere.

Digitized by Google

De, hvilka förneka och afskaffa det öfvernaturliga, afskaffa således på samma gång all verklig religion. Men förgäfves triumphera de öfver det öfvernaturliga, som visserligen ofta med orätt blifvit inmängdt i vår verld och vår historia; de nödgas stadna framför menskligheteus öfvernaturliga vagga, oförmögna att låta menniskan derur framgå annorlunda än genom Guds hand. —

Utom detta direkta och förklarade krig mot det öfvernaturliga finnes det ett annat ondt, som i hjertat angriper den kristna religionen.

Hedendomen, all slags hedendom, kosmologisk eller mythologisk, mystisk eller poetisk, har till väsentlig och gemensam karakter, att det är menniskan sjelf, som der blifver eller skapar Gud. Man möter der visserligen den sväfvande idéen om en ursprunglig och högsta Gud, dold fjerran i djupet af universum; men den Gud eller de gudar, som verkligen äro religionens föremål, hvilka stå i någon gemenskap med menniskan, den Gud eller de gudar, man tillbeder och åkallar, dessa äro endast personifikationer af menniskan eller af naturen, de menskliga hjeltarne, eller stora menskliga förmågorna och passionerna, eller de verksamma krafterna i universum upphöjda till gudomlig värdighet och till äran af religiös dyrkan. I alla dessa religioner är den Gud eller de reela och lefvande gudar, hvilka leda och bestämma menniskans och verldens öde, upprunnen ur naturen, skapad af menniskan.

I motsats härtill har kristendomen, i sin bibliska vagga och i hela sin historia, till egendomlig och grundväsentlig karakter, att Gud derstädes i intet hänseende framgår ur naturen eller menniskan. Hebreernas och de kristnas Gud är ingen personifikation hvarken af naturens eller menniskans krafter eller af menskligheteus heroer. Han har skapat menniskoslägtet och naturen; han är till före dem och förblifver från dem väsentligen åtskild och oberoende. Han är den ursprunglige, ende, evige Guden, hvilken har sin tillvaro genom sig sjelf; och han är på samma gång den verksamme Guden, den alltid och allestädes närvarande, som uppehåller och styrer allt hvad han skapat, och till hvilken allena hans skapade varelser böra vända sig i tro och tillbedjan. Denne är i sanning Gud.

Om här vore stället, kunde jag uppvisa allt hvad denna den bibliska och kristna religionens egendomliga och grundväsentliga karakter i sig innesluter. Såsom denna religions urkunder

Digitized by Google

sjelfva säga och såsom de troende tro, är det Gud sjelf, som i dem uppenbarar sig, som talar och handlar, skapar och styrer verlden. Men jag önskade i detta ögonblick allenast ställa ansigte mot ansigte de båda principerna, de tvenne Gudar, om jag så får uttrycka mig, i hvilka menskligheten dubbla religiösa historia sammanfattas: å ena sidan afguderiets, å andra sidan kristendomens.

Se nu hvar vi äro och hvarthän tidehvarfvets vind vill drifva oss. Man söker icke att återföra oss till den ena eller andra af dessa afguderiets former, hvilka till värdighet af Gud hafva upphöjt menskliga slägtets heroer eller menniskans stora förmögenheter eller naturens krafter; men man vill, att vi skola öfvergifva biblens och evangeliets Gud, den ursprunglige, oberoende, personlige, sjelfständige Guden, menniskans och naturens skapare; man begär, att vi, med åsidosättande af verklig religion, skola omfatta en abstrakt Gud, hvilken tillika är den menskliga uppfinningens afgud; ty han är ingenting annat, än menniskan och verlden sammanblandade och upphöjda till gudomlig värdighet genom en vetenskap, som tror sig vara djupsinnig och icke gerna ville vara gudlös. I stället för kristendomen, dess historia och dess dogmer, i stället för dessa storartade svar på vår tillvarelses gåta, dessa vår naturs höga förhoppningar, erbjuder man oss pantheismen, skepticismen och lärdomens förvirring.

Bibliographiska meddelelser.

Die Stiftshütte in Bild und Wort Gezeichnet von *Wilhelm Neumann*. Mit 79 in den Text gedruckten Abbildungen 5 Tafeln in Buntdruck. Gotha. Verlag von *Friedrich Andreas Perthes* 1861. (173 sidd. i stor 8:o. Pris 16 Rdr 50 öre).

"Att det gamla förbundets helgedomar" — så yttrar förf. till detta nya arbete i inledningen — "för den kristliga nutiden blifvit ett så helt och hållet fremmande gebit, har förnämligast sin grund deruti, att den lefvande åskådningen deraf hos oss fattas. Vi förstå endast med möda ordalydelsen af de hithörande ställena i Luthers bibelöfversättning, i hvilken de heliga urkunderna blifvit gjorda till egendom åt vår religiösa, till största delen äfven vår historiska betraktelse, ännu mindre förmå vi att utreda

Digitized by Google

de vid första påseende så förvirrade trådarne af lagiska bestämningar och, der lagen icke sjelf kommer till hjelp med ständigt bifogade beskrifningar af de ting som påbjudas, från annat håll bereda oss de mellanlänkar, som behöfvas till fyllnad. Hafva vi då en gång tappat bort oss i denna labyrinth af fremmandeartade bestämningar, så förlora vi mycket lätt hvarje intresse för det föremål, hvilket de gälla."

För att tillmötesgå detta behof af lefvande åskådning i ett för den heliga historien i allmänhet så vigtigt kunskapsämne, har förf., förut känd genom sin Jeremias af Anathoth i 2:ne delar, utgifvit ofvanstående med präktiga bilder utsirade och i typografiskt afseende äfven praktfulla verk. Det har icke till ändamål att förklara alla enskildheter som hörde till den Mosaiska gudstjensten, utan endast att orientera oss i sjelfva helgedomen och göra oss bekanta med dess hela inredning och tillgång på heliga föremål och prydnader. Interessant och i hvad fall som helst, såsom vi tro, icke utan blifvande betydelse för ämnets uppfattning är hvad författaren meddelar om den verkliga betydelsen af Urim och Thummim, om vi också betvifla, att den svåra frågan, hvad dessa ord beteckna, — en fråga, om hvilken en utmärkt kännare af de Judiska antiquiteterna: Prideaux säger, att "den som gör anspråk på att veta mera, än att de utgjorde någonting i öfversteprestens bröstsköld förvaradt, han löper fara att med sitt förmenta vetande göra sig till ett gyckelspel" — dermed skall anses tillräckligt löst. Vi införa här förf. sjelf talande, sedan vi förut blott i allmänhet gifvit tillkänna, att förf. förklarar detta Urim och Thummim om den af de 12 ädelstenarne på öfverstepresterns bröstsköld bildade ljusglansen såsom ett helt, något som dock svårligen låter förena sig med innehållet af 2 Mos.B. 28: 30.

"Det heter att öfverstepresten genom Urim och Thummim skulle fråga Gud (4 Mos.B. 27: 21). Detta kan icke endast vilja säga, att han skulle bedja Gud om upplysning i allmänhet. Ty i de historiska berättelserna om ett sådant frågande (1 Sam. 14: 51; 28: 6; jemf. Esr. 2: 63; Neh. 7: 65; 5 Mos.B. 33: 8) blifva noga utstakade svar och utslag ifrån Guds sida begärda. Huru skola vi alltså tänka oss detta frågande? Sköldens innehåller de tolf stammarnes namn på grundvalen af deras symboliskt framställda af Gud insatta väsensbestämdhet. I den ljusskimrande glansen, som utgår ifrån dem, träda de utåt i lef-

Digitized by Google

vande verksamhet, denna ljusglans uttrycker deras hela individuella tillvaro förenad till en bild, den är deras naturers ord och tungomål. Derföre känner den judiska traditionen, att Urim och Thummim aldrig fällt utslag i en privatangelägenhet, utan endast i saker som rörde hela folket. Deras enhet är en spegel af Israels kallelse. Öfversteprestens öga sänker sig ned till stenarnes skimmerglans, när han bedjande upplyfter händerna till himmelen. I bönen frambär han för Gud frågan om hvad hans vilja är. Då öppnas hans själs portar att han nedstiger i djupen af stammarnes natur, i den heliga kallelse till hvilken de äro invigda, som de tjena hvar och en på sitt vis och på sin plats, och som här slår sig tillsammans till en ljusblixtrande lifsflamma. Det är ju en ibland alla folkslag längesedan erkänd och öfverallt ånyo sig bekräftande iakttagelse, att ädelstenarne stå i ett sympathetiskt förhållande till ljuset i menniskosjälen. Ädelstenarnes magi, som af Kieser i Eschenmayers Archiv für Magnetismus utförligt blifvit undersökt, hvilar deruppå. Det vidtomfattande ordet af Jacob Böhme förklarar oss denna verkan, då han säger: "Hvad beträffar de kostbara stenarne, så hafva de sitt ursprung der, hvarest *ljusets blixt är uppgången i kärleken.* Ty denna blixt födes i saktmodet och är hjertat i källandarnes centrum. Derföre äro dessa stenar äfven milda kraftiga och ljufliga." Guds uppenbarelse i den från stenarne utgående strålglansen är det hemlighetsfulla lysande, som förenar dem alla, och detta lysande en bild och uttryck af den kärlek, som utkorat Israel till förbundsfolk, att verldens frälsning skulle födas inom det. Det är enhetsflamman af ett heligt lif i Gud, som i alla folkets stammar slår ut och kommer till mötes detta uppenbarelsens lysande. Öfverstepresten försänker sig alltså med sin blick i evighetens hemlighet, när stenarnes strålglans förer hans själ utöfver det jordiska, och i denna ekstatiska hänryckning undfår han det afgörande gudomsordet. Gudsinspirationen har alltid varit den brunn, ur hvilken Israels siare hemtat upp Jehovahs ord. Till denna ingifvelses makt är det, som stenarnes strålglans upplyfter den öfverstepresterliga anden, att han skådar Herrens eviga råd. Är mediet för denna ekstatiska hänryckning ett af Gud befaldt, är det af en väsentligt sakramental natur, så är också det derigenom vunna utslaget att erkänna såsom gudomligt. Urim och Thummim gripa öfversteprestens hela andeligt-lekamliga individualitet och föra den upp till ljusets höj-

Digitized by Google

der. För dess hemlighetsfulla tjusning öppna sig himmelens portar och han skådar det eviga ordet i Fadrens sköte, det blifver ljus i hans väsensdjup, evighetens ande bevattnar hans själ. Honom gäller sångarens ord i sin fulla sanning: "När Herren Zions fångar lösande varder, då skola vi varda såsom drömmande." Ps. 126: 2.

Man finner af det här anförda, att förf. ingalunda saknar sinne för den djupsinniga symbolik, hvilken genomgår Gamla Testamentets kultus, eller anderikhet i denna symboliks utläggning. Att närmare redogöra för innehållet af denna bok medgifver icke detta tillfälle. Anmärkas bör, att förf:s stil understundom är nog litet vårdad, ja på ett eller annat ställe nästan chaotiskt oordnad. Detta öfverensstämmer icke väl med den åskådlighet, om hvars behof i inledningen talas, men som i allmänhet i boken träder oss till mötes, icke minst genom dess redan omtalade rikedom på vackra teckningar och bilder, som tjena till upplysning af textinnehållet. O. F. M.

Examen Concilii tridentini per *Martinum Chemnitium* scriptum secundum ed. 1578 Francof., collata editione a. 1707, denuo typis exscribendum curavit, indice locupletissimo adornavit, vindicias Chemnitianas adversus Pontificios, præcipue adversus Bellarminum ad calcem adjecit. Ed. Preuss D:r Phil. s. s. Theol.evang. Lic. cet. (Fullst. omkr. 75 ark Lex. 8. Pr. omkr. 15 Rdr Rmt).

Ibland de yppersta minnesvårdar af vår evangeliska kyrkas vetenskapliga lif under och närmast efter reformationen framstår detta arbete af Chemnitz. Ref. skulle ej mycket tveka att ställa det främst, åtminstone näst efter reformatorernas egna skrifter. Ren, full af lif och kraft framträder här vår evangeliska tro, rustad framför allt med andans svärd, som är Guds ord, men derjemte med alla de hjelpvapen, den tidens vetenskap erbjöd och enfalden i Christo tillät att begagna vid sanningens försvar. Den skarpsinniga dialektiken har ännu ej gjort något intrång på den religiösa innerligheten. Att studera Chemnitz är icke blott lärorikt och för förståndet i hög grad bildande, utan ock uppbyggligt. Detta gäller måhända företrädesvis om den sköna och anderika kommentaren öfver Melanchtons loci theologici; men Chemnitz's ödmjuka fromhet förnekar sig ingenstädes, icke ens vid behandlingen af de abstraktaste ämnen eller i polemiken mot sin kyrkas bittra motståndare.

Digitized by Google

Den grundlighet, hvarmed Chemnitz i sin berömda "Examen" bemött romerska kyrkans inkast mot evangelii sanning och pröfvat denna kyrkas oevangeliska läror, gör den ifrågavarande boken till en verklig rustkammare för den evangeliska vetenskapen, så mycket användbarare äfven för vår tid, som romerska kyrkans anfallsmedel och anfallssätt under vanliga förhållanden ännu äro i hufvudsaken desamma, som på Chemnitz's tid. Denna rustkammare blir nu ytterligare fullständiggjord genom de af utgifvaren tillagde "vindiciæ chemnitzianæ." Men äfven oafsedt det behof af polemiska hjelpmedel mot romerska kyrkan, hvilket måhända snart nog torde göra sig gällande, är detta ypperliga arbete väl värdt att egas och begrundas af vår kyrkas herdar, i anseende till den kärnfriskhet och klarhet, med hvilken vår evangeliska lära här framträder samt belyser och dömer hvarjehanda missriktningar, hvilka hafva motsvarigheter äfven i vår egen kyrkas närvarande religiösa lif.

"Mycket bedrager man sig, om man tror denna boks styrka och betydelse ligga allenast i polemiken. Den, som läsit denna "Examen", behöfver icke låta omföra sig af allehanda halfrationalistiskt och halfpantheistiskt lärdomsväder, ty "Examen" innehåller icke blott thetiskt substansen af den rena läran, utan lärer ock methoden att ur Skriften utveckla densamma. Dess skriftbevis äro af sådan klarhet och enfald, att de oemotståndligt hänföra."

Palæstina. Von *Karl von Raumer*, Professor in Erlangen. Mit einer Karte von Palæstina. Vierte vermehrte und verbesserte Auflage. Leipzig. F. A. Brockhaus 1860. 512 sidd. 8:o. (Pris omkring 5 Rdr Rmt).

Ofvanstående arbete kan räknas ibland dem, som Engelsmännen benämna Standard Works. Den första upplagan af det utkom 1834 och det har med hvarje ny upplaga sedan undergått förbättringar genom tillgodogörandet af de nyaste upptäckterna inom området för det heliga landets Geografi. De både äldre och nyare källor, ur hvilka förf. öst, finnas uppräknade i bokens början, och utgöra en ganska vidlyftig förteckning, åtföljd, hvad de vigtigare bland dessa källor angår, af korta men upplysande anmärkningar i afseende på innehållets värde och betydelse. De vigtigaste af dessa källor äro *Robinsons* "Palæstina und die südlich angrenzenden Länder", som "på ett alldeles utomordentligt

Digitized by Google

sätt, säger förf., tjenat att utvidga och beriktiga kunskapen om det Vest-Jordanska området af Palæstina, serskildt af Judæen", och *Seetzens*, *Burckhardts* och *Porters* serskilda resebeskrifningar (S. från åren 1803—11, B. 1810—17, P. 1855) för kännedomen af det Öst-Jordanska området, under det att de hithörande delarne af *Ritters* Erdkunde innehålla den rikhaltigaste och mest omfattande bearbetning af det förhandenvarande materialet till ett sammanhängande helt som finnes. Deremot synes förf. icke hafva kännt de offentliggjorda resultaterna af engelsmannen *Grahams* och preussiske Consuln *Wetsteins* resor i de transjordanska länderna af åren 1857 och 1858 *); åtminstone hafva vi icke upptäckt något, som hänvisar till denna kännedom. Hänvisande våra läsare i allmänhet till detta verk såsom det tvifvelsutan rikhaltigaste och bäst skrifna såväl som utförligaste sammandrag af Palæstinas Geografi, som nutiden har att uppvisa, begagna vi oss tillika af tillfället för att meddela ett utdrag derurtur, innehållande en hufvudsakligen efter Ritter lemnad interessant redogörelse för en af nordamerikanska styrelsen föranstaltad expedition på Jordan och Döda Hafvet, som vi icke förut sett i svenskt tryck omtalad. Den må tjena såsom ett prof på förf:s sätt att göra de nyaste upptäckterna i allmänhet hvad Palæstinas geografi angår sig och sitt arbete till godo:

"År 1848 skickade de nordamerikanska Fristaterna ett skepp till Palæstina. Det var försedt med proviant, instrumenter och dugtigt manskap samt stod under vetenskaplig ledning af öfverofficerarne Lynch och Dale. De medförde tvenne metallbåtar, den ena af jern, den andra af koppar, hvilka från landningsplatsen Acre på kameler blefvo förde till Tiberias.

Ifrån sjön Tiberias for nu Lynch ned för Jordan och uppnådde den 18 April dess mynning. Derifrån skref han till Amiralitetet i Washington: Vi hafva på 10 dagar tillryggalagt färden på den 30 timmars väg långa floden; den befinner sig i sista stadiet af sitt höga vattenstånd; några dagar till och befarandet af den skulle hafva varit omöjligt. Vi hafva på honom med våra båda metallbåtar lyckligt störtat utföre 27 hotande stora katarakter och öfver ett mer än tredubbelt antal mindre. Jordan kröker och bugtar sig ännu mera i sitt lopp än Mississippi"...

"I sitt öfra lopp, berättar Lynch vidare, flyter Jordan emel-

*) Se härom en interessant afhandling i Nordisk Universitetsskrift årg. 1860 4:e häft. af C. G. Styffe.

Digitized by Google

lan klippor, mot hvilka en båt af träd, som han köpt i Tiberias, redan andra dagen blef sönderkrossad; närmare Jericho äro dess stränder betäckta med täta skogssnår, i hvilka vildsvin och andra rofdjur höllo till; många vattenfåglar och näktergalar blefvo äfven af dem sedda.

Den andra uppgiften, som förelåg denna amerikanska expedition, var att befara och uppmäta Döda Hafvet. Här inträdde svårigheter och besvärligheter af ett nytt slag. En vidrig svafvellukt mötte de resande på vägen till Jordans utlopp. Den häftiga nordvestvinden, som förut blåste, slog efter en kort färd om i en vild ogästvänlig sunnan, hvilken piskade de salta vågorna till skum, som betäckte de resandes kläder med hårda saltskorpor och förorsakade brännande sveda i huden och i ögonen. Den grufliga stormen hotade snart att med sina mäktiga saltvågor, hvilka såsom tunga titanhammare slogo mot båtarnes darrande metallsidor, komma dessa till att brista eller fylla dem med det tunga saltvattnet. Det förekom officerarne, såsom de hade närmat sig till en förbjuden port af Döda Hafvet, hvars grymma väktare på stormens vingar tillropade dem en befallning: här gifves intet tillträde till den eviga grafvens dödsboning! — Men faran gick öfver, stormen gaf vika, och båtarne banade sig väg öfver till vestra stranden vid Kidronbäckens mynning, under klippan Feschkah, hvarest äfven landtkaravanen efter en kort förvirring infann sig, och glädjen öfver den vunna räddningen så väl som återseendet var stor. På stormen följde en stilla månskensnatt, i hvilken man, högst öfverraskande, hörde ljudet af midnattsklockan i klostret St. Saba öfver de närgränsande höjderna. Ett storartadt intryck på stranden af Döda Hafvet, att veta sig i den vilda ödemarken genom den kristliga bönen förenad med menskliga varelser.

Tjugu dagar använde man till befarandet af Döda Hafvet och dess stränder från udde till udde och slog upp sina läger på omvexlande ställen hvar man blott fann en plats af aldrig så litet gästvänlig natur, om der också endast var en källa med saltaktigt eller ljumt vatten till fyllandet af det oundgängligaste behofvet. Hufvudlägret slogs vid källan i Engaddi, som innehöll sött vatten i mesta ymnighet, och dit skickades alla proviantförråden från Jerusalem och Hebron, äfvensom alla kryssfärder öfver sjön i olika rigtningar, under hvilka man med sänklodet på 155 olika ställen undersökte sjöbäcknets djup, derifrån utgingo.

Digitized by Google

Endast de foetida svafvelvattenkällorna, som i mängd omgifva sjön, undvek man, emedan deras gas, vid den fruktansvärda hettan af de brännande solstrålarnes verkan på sjöns vattenspegel med sitt absolut stora djup och det derigenom vid en tropisk atmosfer förökade lufttrycket, utöfvade ett mycket menligt och förlamande inflytande på de resandes kroppar och själsstämning. Inträffade nu äfven en het sydlig vind, en glödande sirocco med luft som i en bakugn och ett ständigt ljungande, såsom icke sällan skedde, så förslappades snart allas krafter oemotståndligt, och kaptenen, den ende som behöll nog själskraft att icke tillsluta ögonen och släppa rodret, för att icke verkligen löpa i förderfvet, kunde, omgifven af sitt i tung dvala och dödstystnad försänkta bleka skeppsmanskap, lätt nog inbilla sig med rysning, att han var stadd på färd till underjorden upptagen i båten hos Charon.

Icke desto mindre blefvo, sedan under omvexlande belägenheter lifsandarne blifvit ånyo stärkte och väckte ur sin domning, arbetena för hela sjöns uppmätning ledda till fullbordan, och den första kartan öfver densamma i enlighet dermed utkastad. Den visar sig delad i tvenne bäcken, af hvilka det nordliga ($^2/_3$) nedstiger i en afgrund af 1000 till 1300 och på ett ställe 1970 fot under ytan, under det att den sydliga delen af sjön ($^1/_3$) endast utgör en grund saltlagun af icke öfver 18, men för det mesta endast under 6 ända till 1 och $^1/_2$ fots djup. Denna grunda botten var för det mesta betäckt med ett saltaktigt dyämne, så att man måste lemna båtarne efter sig för att komma till stranden af den sydligaste ändan och här klättra upp på den berömda 40 fot höga saltstoden Usdum, i hvilken namnet Sodom med ringa förändring bibehållit sig och med det sagan om Loths hustru. Denna saltstod är dock endast den längst framskjutne i en hel rad pelare af stensalt, som skär djupt in i Edomiterlandet. De få strandinnevånarne, som tillhöra ett svagt fellahsslägte och aldrig sett anblicken af en farkost, blefvo vid åsynen af de båda båtarne, dem de höllo för djur, fulle af förvåning, emedan de icke kunde begripa, huru de kunde gå på vattnet utan att hafva ben, till dess man visade dem rodret såsom utgörande dess ben. Endast en negergosse, som de hade ibland sig, upphäfde ett högljudt glädjeskri vid deras åsyn, ty i hans själ uppdykade plötsligt minnet af båtar, som han såsom barn en gång hade sett simma på Nilen.

Digitized by Google

I närheten af Engaddi observerade man närmast stranden ett nordligt strömdrag, och längre ifrån stranden ett sydligt, som man tillskref Jordan.

Då nu alla delar af sjön blifvit befarna och undersökta, dess naturprodukter insamlade och genom mätning sjöspegelns djupa läge under Medelhafvets yta blifvit bekräftad, vände man tillbaka till norra ändan af Döda Hafvet. Icke allenast de begge metallbåtarne hade genom sjöns salta korrosiva vatten blifvit sönderfrätta, så att de voro läck, äfven hela sällskapet af de resande var genom den tryckande atmosferen och öfvermåttet af gjorda ansträngningar tvunget att uppsöka ett annat klimat än detta tropiskt brännande, för att undgå sjukdomar, hvars symptomer redan började att visa sig.

Vid den sista lägerstationen vid sjön timrade den amerikanska expeditionen ihop en stor flotte, för att under en kommande längre tid på en hög signaltopp uppbära Förenta Staternas flagga. Denna flotte blef, såsom ett tecken af det tillkämpade herraväldet öfver Döda Hafvet, befästad med ankaren på ett djup af 480 fot långt från stranden, der Araberna icke kunde komma åt den, gentemot hufvudlägret vid Engaddi, hvilket kapten Lynch, expeditionens befälhafvare, högtidligt tillade namnet Camp Washington efter de Förenade Staternas store grundläggare."

Den boken åtföljande kartan är redig och innehållsrik. Vi rekommendera arbetet såsom ett värdigt bihang till hvarje theologisk boksamling i vårt land, isynnerhet värd att egas af prester och Theologiæ studiosi.

O. F. M.

Erinnerungen aus dem Leben Ihrer Königlichen Hoheit *Helene Louise*, *Herzoginn von Orleans*, geboren Prinzessinn von Mecklenburg-Schwerin. Nach ihren eigenen Briefen zusammengestellt von Dr. *Gotthilf Heinrich von Schubert.* Sechste vermehrte und verbesserte Auflage. München 1860. (Pris 1 Thlr 18 ngr.).

Denna lilla intagande bok, som i Tyskland inom två år upplefvat 6 upplagor, är ej heller i Sverige obekant, dock icke så allmänt spridd och läst som den förtjenar att vara. Då det ligger inom denna tidskrifts plan att egna uppmärksamhet åt märkligare företeelser, icke blott inom det theologiska vetandets, utan ock inom det religiösa lifvets område, så torde det icke

Digitized by Google

vara ur vägen att här anmäla densamma. Tvärtom, just från en theologisk tidskrift, till hvilkens syfte det hör att bidraga till *fruktbringande* utredning och lösning af kyrkans och den theologiska vetenskapens maktpåliggande frågor, må uppmaningen utgå till vår svenska allmänhet, till "lek och lärd", att tillegna sig denna bok, ehuru deruti icke på vetenskaplig väg någon af kyrkans eller theologiens frågor löses; det är ej ens fråga om dem. Men det gifves för mången sådan fråga äfven en praktisk lösning, som icke deduceras, men lefves, och kan *skådas* i en lefnadsbild. En sådan bild träder oss från dessa blad till mötes, en hög och älsklig, hvilkens anblick är särdeles ljuf, upplyftande och välgörande för hvarje det goda älskande menniska; och att en stund få hvila ut vid dess beskådande måste isynnerhet åt den flitige lärde, som länge sysselsatt sig med vetenskapliga och kyrkliga arbeten och strider, skänka en vederqvickelse, liknande den, som efter en trägen arbetsvecka erfares vid uppgången af en hög och molnfri sabbatsmorgon, då den af vårligt ljus och aflägsna klockljud fyllda rymden bringar en aning om *den* frid, som verlden icke kan gifva, och *det* ljus, som är mera genomträngande och allt förklarande än vetenskapens.

Denna lefnadsteckning visar oss i en qvinlig bild den sköna företeelsen af en *rättsligen frigjord själ.*

Rikt af naturen utrustad med intelligensens och hjertats bästa egenskaper, med ovanligt mottagligt sinne för allt sannt, godt och skönt, med varma och lifliga känslor, beröres hon hastigt och djupt af mycket, älskar och älskas mycket, omfattar med stort intresse menniskor och natur, konst och vetenskap, glädes lifligt och tacksamt i lycka och medgång, lider djupt och smärtsamt i olycka och sorg, dock — *ingenting tager henne fången;* många drag i hennes inre historia påminner om den apostoliska tillsägelsen: *allt är det edert, men I ären Christi.*

Hon är en personlig framställning af den lutherskt evangeliska uppfattningen af hvad det är att bruka verlden så som brukade man den icke, ithy hennes utgående ur verldsväsendet skedde icke med sammankrympande och förnekande, utan med utbildande och förklarande af allt rent menskligt, genom Hans kraft, som *förvandlar vatten till vin.*

Den verldsliga högheten, äfvensom alla hennes naturliga företräden äro såsom blommorna på en alabasterlampa; ehuru sköna och väl målade de än må befinnas, sedda vid dagsljuset utifrån,

Digitized by Google

så få de dock sin egentliga färg och fägring genom den innanför brinnande lågan, och det ju mera det mörknar derutomkring; så, under de bittra sorgerna, de hårda pröfningarne, framstrålar allt skärare, hennes hela väsende förklarande, Han, som är "medelpunkten i hennes själ", Jesus Christus.

I sitt förhållande till och umgänge med troende kristna af andra kyrkosamfund löser hon praktiskt problemet att förena konfessionel bestämdhet och sann union. Med klar insigt och lefvande öfvertygelse slutande sig afgjordt och trofast till den evangeliskt-lutherska kyrkan, är hon dock framförallt en medlem af de Heligas Samfund, som är både i och öfver de särskilda kyrkosamfunden.

Den utmärkta furstinnans yttre lefnadshändelser äro allmänt kända; mångenstädes hafva de blifvit skildrade. Men ingen har tecknat henne sjelf så väl, så sannt och helt, så hennes inre och yttre lif sammanfattande, som Schubert i föreliggande skrift. I andra lefnadsbeskrifningar är hon, så att säga, utifrån bedömd. Derföre äro de visserligen icke misslyckade, ty trädet kännes af frukten, och dennas art var omisskännelig; *sådan* frukt vexer blott på grenar af det Sanna Vinträdet. Men den kännedom om henne, som man genom *denna* bok vinner, är vida innerligare, ty här framställes icke blott det för verlden uppenbara, utan äfven och förnämligast den inre förbindelsen med vinträdet; man får bemärka den ädla saftens uppstigande i grenen och dennas tillvext, knoppning, blomning och allt mera mognande frukt; man får se hela uppfostringen till hvad hon blef, se, huru naturens och nådens gåfvor hos henne genomtränga hvarandra. Så framstår hennes bild lefvande och genomskinlig. En stor njutning är det att få skåda in i denna själ. Och en tröst och en njutning var det för den gamle ärevördige Schuberts kärleksrika hjerta, att få egna denna minnesgärd åt den dyra prinsessa, som han känt och älskat från hennes fjerde lefnadsår till hennes sista. Detta arbete var ock hans sista. Den kärleksfulla sorgfällighet, med hvilken han har författat denna minnesbok, gifver sig tillkänna på hvarje dess blad: det var "hans hjertas bok." — Men fastän af älskande hand skrifven, röjes dock ingen *afsigt* att af minnesteckningen göra ett äreminne. Den från verlden afsked tagande gamle slösade ej bort sin sista jordiska omsorg på mensklig äras sökande; icke hennes, icke sin egen ära sökte han här — men *Guds*. Han säger uttryckligen i förordet: "hvad dessa blad be-

Digitized by Google

rätta är icke min egen sak, utan den Herrens sak, i hvilkens tjenst och hägn jag stått under min långa lefnadsfärd." — Och vidare: "Det är en sällsynt furstinnas bild, jag har försökt framställa, en furstinna, som klart förstått och troget uppfyllt sitt ståndS höga kallelse: att med ord och vandel förelysa många själar på salighetens väg." — "En blick in i den innersta hemligheten af hennes hjerta, hvilket med sällsynt trohet var helgadt åt Gud, upplåtes för oss genom de i min bok meddelade brefven till hennes moder. Hemligheten, hvari den kraft låg, hvarutur hertiginnan erhöll den andliga högheten och värdigheten, tillika med den innerliga ödmjukheten, trösten och glädjen äfven i det djupaste lidande och det tappra modet i alla faror, var blott den enfaldiga, rena, kristna trons. Dottren har innerligt sannt betygat denna tro i brefven till modren, och denna har, så mycket hon än älskar "att bo i skuggan", tillåtit det här gjorda bruket af det, som hon eljest förvarat endast såsom en förborgad skatt. Ty det, som dottrens bref gifva oss tillkänna, är icke ett verk, som menniskosjälen af egen kraft gjort, utan som Gud i henne verkat; och sådana Guds gerningar skola icke förtigas, utan äfven för verlden förkunnas, Hans herrliga makt till pris." — "Så må då innehållet af min bok, oaktadt alla brister, som förråda den åldriges svaga hand, upplyfta många själars blick dithän, hvarifrån den nu förklarade hemtade sitt inre lifs ljus och kraft och sitt yttre lifs glada mod! — "

Emedan denna prinsessa, — af verlden ofta benämnd: "den olyckliga", — just var en af de få utsökt lyckliga, som hela sitt lif igenom fick vara likasom en solstråle för alla de menniskors hjertan, med hvilka hon kom i någon beröring, och det icke blott under sin lefnad, utan ock efter döden genom sitt efterlemnade minne, så tillägga vi den varma slutönskan, att rätt många måtte läsa denna bok, på det igenom den hennes ande ännu länge måtte få fortsätta sin ljufva mission bland menniskorna.

Eritis sicut Deus. Ein anonymer Roman. 2:te Aufl. Hamburg 1855. 3 B:de (552, 424 u. 585 ss. 12:o. Pris 4 Thlr).

Ehuru det icke tillhör en theologisk tidskrift att sysselsätta sig med granskningar och anmälanden af de alster, som tillhöra romanlitteraturen, så torde dock ett undantag böra göras för det

Digitized by Google

arbete, som under ofvanstående titel utkommit i Tyskland och redan utgått i flere upplagor. Detta arbete har nemligen en icke oväsentlig betydelse för theologien, emedan det till sitt egentliga syftemål icke är någonting annat, än en theologisk-philosophisk stridskrift, som har till sin uppgift att bekämpa och vederlägga den hegelska philosophien. Uti väl valda och med mycken skicklighet tecknade karakterer framställas för läsaren uti ett enkelt, klart och lättfattligt språk anhängare af olika nyanser af den hegelska skolan. Man får lära känna deras åsigter och grundsatser ej blott i religiösa ämnen, utan äfven för öfrigt i samhällets och lifvets vigtigaste frågor. Man får göra en temligen noggrann bekantskap med det sätt, hvarpå de behandla religion, vetenskaper och konster. Den olikhet både i åsigter och praxis, som utmärker särskilda fractioner af den hegelska skolan, blir icke heller förbigången. Men framför allt bemödar sig författaren till vår roman att framhålla de i sedligt hänseende förderfliga följderna af den hegelska philosophien. Han visar, huru den totalt är i saknad af hvarje fast och säker grundval för sedlighet och moral, och huru den utan svårighet låter sig brukas till försvar och ursäkt för uppenbara synder och laster. Han visar ock genom skildring af deras lefnadssätt, som omfattat denna philosophi, huru en lättsinnig och osedlig vandel går hand i hand med utbredandet af de hegelska grundsatserna. Vi tvifle icke, att han vid målandet af de mörka taflor, han härvid framställer, hemtat sina färgor från verkligheten. Vi tro dock, att han möjligen gjort sig skyldig till någon öfverdrift, och kunne ingalunda tycka om, att han så mycket sysselsätter sig med skildrandet af låga, smutsiga och osedliga karakterer, intriger och handlingar. Hans goda afsigt att genom sina skildringar så mycket som möjligt varna för och motarbeta den hegelska philophien må dock tjena såsom ursäkt för denna, såsom oss synes, mindre goda egenskap hos vår författare.

Det är lätt förklarligt, att ett arbete sådant som det nu ifrågavarande i Tyskland tilldragit sig en synnerlig uppmärksamhet. Den hegelska philosophien har der för en tid uti den lärda verlden erhållit ett utomordentligt anseende och tillvunnit sig stora skaror af beundrande lärjugar och anhängare. Den har ock derefter uti en försämrad populariserad form nedträngt till de lägre schakterna af det tyska folket och der burit i hög grad förderfliga frukter. Under sådana förhållanden måste naturligtvis

Digitized by Google

alla ädla och rättänkande män med glädje helsa hvarje försök att motarbeta denna philosophi, helst sådan den förekommer hos den mindre bildade delen af den tyska nationen; och bland försök af detta sednare slag är utan tvifvel vår roman ett utaf de mest lyckade och kraftiga. — I vårt fädernesland är förhållandet visserligen annorlunda. Vi hafve icke, åtminstone i vidsträcktare mån, någon urartad Hegelianism att motarbeta. Hos oss kan derföre ofvannämnde roman icke i detta hänseende hafva någon synnerlig betydelse. Likväl torde den, som önskar sig närmare kännedom om den hegelska philosophiens urartande och fall i Tyskland, finna mången god och värderik upplysning i densamma; och för hvarje tänkande menniska måste det vara lärorikt att förnimma, huru ett philosophiskt system, som för få tiotal af år tillbaka af tusentals menniskor betraktades såsom den största vishet, som någonsin funnits på jorden, redan så djupt sjunkit i anseende, att män af vetenskaplig bildning blygas att bekänna sig dertill, och romanen har fått till sin uppgift, att fullända förstörelsen af detsamma. Så förgängliga och ovaraktiga äro de prunkande luftslott, som uppbyggas af den menskliga, från Guds sanning affallna visheten. Så måste all höghet falla, som uppreser sig emot Herren och hans smorda.

C. A. H.

Kyrkliga underrättelser.

Separatismen inom Norra och Mellersta Sverge. (Forts.)

I närmaste öfverensstämmelse med Jerfsö-Separatisternas är ock den bekännelse och församlingsordning. Separatisterna i Ovikens pastorat af Hernösands stift ingifvit. Wemdalsbornas från Hede pastorat i Herjeådalen inskränker sig nästan helt och hållet till upprepande af Symbolum Apost., hvarjemte deras inlaga för öfrigt innehåller hvarjehanda sväfvande, ganska haltlösa resonnementer.

Samtliga pastors-embeten, hvilkas utlåtanden blifvit inhemtade, afstyrka bifall till de gjorda ansökningarne, framför allt på grund deraf, att den åberopade förordningen ej eger på sökandena tillämplighet, så länge desse sjelfva bekänna sig till den evangeliska läran. Af flere anmärkes, att dels i de underd. ansökningarne inga garantier finnas erbjudna för nödig församlingsordning, inga bestämmelser rörande barnaundervisning, fattigvård, sjukvård m. m., dels ingen bestämd person är föreslagen till föreståndare, om hvars skicklighet och lämplighet för sådan befattning Kgl. Maj:t må kunna bereda sig tillförlitlig kännedom. Pastor i Hudiksvall säger, att flere bland dem, för hvilka han har att redogöra, i sitt framfarna lif visat sig vara menniskor af ganska lågt sedligt

Digitized by Google

värde, enligt hvad förhörsböckerna utvisa. Bifogade sockenstämmoprotokoller intyga huru grundlös, åtminstone med afseende på sednare tider, separatisternas antydan om förföljelser från presterskapets sida måste anses. Det vill synas, som hade fastmer presterskapet med stort tålamod och mycken fördragsamhet behandlat dem, och detta icke sällan med uppoffring af sin enskilda rätt. Anmärkningsvärd och glädjande synes den af föreliggande handlingar vitsordade omständigheten, att separatisternas antal i de ifrågavarande församlingarne dels icke är särdeles stort, dels på sednare tider i allmänhet aftagit.

Angående det närvarande tillståndet inom Hedbergianska sekten i Hudiksvall, till hvilken de sökande från denna församling samtligen höra, meddelar PastorsEmb. derstädes följande underrättelser, som vi tro vara förtjente att antecknas. "Medlemmarnes antal inom staden", säger Prosten Ekelundh, "är omöjligt att med bestämdhet uppgifva, ty af den gamla stammen äro mig veterligen blott 15 personer qvarstående vid afsöndringen, hvaremot flera här tillfälligt vistande arbetare från andra orter äfvensom åtskilliga bland stadens ungdom af qvinnokönet den ena tiden ansluta sig till sekten och anamma dess nattvard, den andra återkomma till kyrkan och vilja åtnjuta dess nådemedel. I sitt lärobegrepp bibehåller sekten ännu samma hernhutiska och antinomistiska pregel, som uti finska presten Hedbergs skrifter öfver allt träder oss till mötes; och bättringens nödvändighet samt lagens nytta och bruk vid menniskans omvändelse äro saker, som af medlemmarne alldeles sättas åsido. Med den donatistiska smitta, som är mer eller mindre oskiljaktig från allt hvad parti heter, är sekten synnerligen förtjust uti sin egen ställning, betraktar sig med olidlig sjelfbelåtenhet såsom den enda sanna och rena Guds kyrka och församling på jorden, bärer ständigt, åtminstone i sällskap med dem, som utantill äro, på läpparne huru salig den är, huru den kan dö lugnt hvarhelst den går och står, huru den är det rätta Guds folk, hvaremot alla andra menniskor måste till helvetet och sådant mera. Christendomskunskapen är inom sekten mycket grumlig och ofullständig, som är en helt naturlig följd dels af dess ensidiga uppfattning af salighetsläran i allmänhet, dels af dess undandragande från alla de tillfällen kyrkan erbjuder till andlig förkofran och uppbyggelse. Isynnerhet äro de alldeles bortkomne på tredje artikelns område, och sjelfva föreståndaren, Timdahl, förrådde helt nyligen en så ringa insigt i kyrkans lära om den helige Andes nådeverkningar, att han envist påyrkade, det rättfärdiggörelse och nyfödelse vore precis samma sak. Sakramenterna uppfattas såsom verkliga nådemedel. Nattvardsläran lutar närmare till katholsk transsubstantiation, än till reformert spiritualism, och dopet erkännes såsom ett nya födelsens bad, till hvars undfående äfven de små barnen förklaras berättigade.

Förmodligen till följe af den påtryckning, som den på sekten inhuggande Baptismen utöfvat, uppstod för något mer än ett år sedan inom sekten en tvistefråga, som ännu håller den isär i tvenne hopar, hvilka, med den hetta och ofördragsamhet, som utmärka hela detta parti, på spe benämna hvarandra *enfödingar* och *tvåfödingar*. Tvisten rörer sig derom, huruvida den i dopet skedda nya födelsen är indelebilis eller icke, och om menniskan således efter affall ur döpelsenåden åter måste genom ordet pånyttfödas för att varda salig, eller om den nya födelse, som skedde i dopet, ännu qvarstår och gäller, fastän den någon tid af synden varit undanträngd. Hettan och förbittringen äro starka å ömse sidor och någon utsigt till försoning mellan partierna visar sig ännu

Digitized by Google

icke. *En*födingarne äro rädde om dopets höga kraft och värde, och *två*födingarne vilja icke medgifva, att alla bofvar och skälmar äro pånyttfödde hela sitt lif igenom, derföre att de i barndomen blifvit döpte. Den stora oklarhet, som hos partiets samtlige medlemmar råder om begreppet nyfödelse, försvårar stridens bilägganде, och afvogheten mot kyrkan och dess presterskap gör dem otillgängliga för någon grundligare utveckling af och upplysning i frågan. De som ingifvit petitionen om bildande af egen församling höra samtlige till de s. k. tvåfödingarnes antal.

Under förutsättning, att den underdåniga ansökningen hvarken kan eller bör bifallas, anser jag rådligast, att partiet för framtiden hålles vid närvarande status quo. Ju kraftigare det motverkas af trogen och trägen Guds ords predikan i kyrkan och ju mindre affär man gör af dess isolerande, desto vanmäktigare. Det har ju redan hopkrumpit från öfver 100 till omkring 15 à 20 medlemmar. Endast är önskligt, att polismagten hädanefter må iakttaga samma lofvärda mildhet, som hittills, i afseende på åkärande af lag-öfverträdelser vid deras religionsöfning. All förment förföljelse retar religionsfanatismen, hvilken likväl, lik barndomsokynnet, slutligen måste vika för kärlekens fasta allvar."

Angående Separatisternas från Oviken och från Hede ansökningar hafva underdåniga betänkanden blifvit från Theol. Fakulteten i Upsala infordrade. I betänkandet om separatisternas från Oviken ansökan yttrar Fakulteten:

"Sökandena anföra ingen betänklighet mot den evangeliska kyrkans bekännelse, förmena sig fastmer vara med denna i full öfverensstämmelse och sina uttalade åsigter dermed fullt enliga. De vilja i förhållande till evangelisktlutherska kyrkan för ingen del betraktas såsom främmande trosbekännare, ej eller skilja sig från denna kyrka. Deremot anse de sig icke kunna förblifva inom hvad de benämna statskyrkan "för de vidskepelser, Guds namns missbruk, menniskostadgar och samvetstvång, som statskyrkan", efter deras förmenande, "antagit och med tyranni försvarar." — Af deras ansökan synes, att de redan i vissa hänseenden afsöndrat sig från denna kyrka under de sednare 10 åren, och bildat ett eget samfund, der de, såsom de förmena, efter fädrens sätt nära sig sjelfva "med Guds ord och de heliga och dyra sakramenten." Deras ansökan går således nu i sjelfva verket ut på att få denna ställning betryggad genom Eders Kongl. Maj:ts nådiga erkännande af deras samfund såsom i förhållande till staten berättigadt enligt Kongl. Förordningen d. 23 Oct. 1860. Såsom hufvudsaklig bevekelsegrund till framställande af denna begäran tyckas de vilja anföra att de äro "hållne och utropade för halsstarrige separatister, kättare, upprorsmakare, som har satt sig upp emot öfverheten", hvarjemte de förmäla, att de blifvit såsom sådana framdragne för verldsliga domstolar och bötfälde.

Hvad först beträffar den af sökandena framstälda trosbekännelse och församlingsordning, så kunna visserligen mot båda anföras åtskilliga grundade anmärkningar ur vår evang.lutherska bekännelses synpunkt. Dock synas bristerna snarare bära prägeln af oklarhet i uppfattning och tillämpning af riktiga grundsatser, än af egentliga villfarelser i läran och bekännelsen. Sådan oklarhet röjer sig förnämligast i deras öfverdrifvet hårda och derigenom orättvisa domar öfver de så kallade "nya böckerna" samt i den öfverdrifna uppskattningen af den gamla katechesens och kyrkohandbokens värde i förhållande till dessa, men framför allt i den separatistiska tendens, som uppenbarar sig just

Digitized by Google

i deras begäran. Emellertid finner Fakulteten i dessa misstag icke tillräcklig anledning att underkänna deras anspråk att fortfarande räknas till den evang.-lutherska kyrkan och att i förhållande till henne och till Svenska staten icke räknas såsom främmande trosbekännare.

Under sådant förhållande tyckes vara klart, att Kongl. Förordningen d. 23 Oct. 1860 icke kan på sökandena ega direkt tillämplighet. Fråga kan allenast blifva, huruvida deras förutsättning, att hvad som kan beviljas främmande religionsförvandter ännu mer bör kunna beviljas dem, såsom icke främmande, eger tillräcklig grund. Fakulteten måste förneka detta. Den redan bestående Svenska kyrkan, såvida den anser sig vara evang.luthersk, kan icke erkänna såsom med evangelii anda och god ordning öfverensstämmande, att inom Svenska statssamhället bestå evangeliskt-lutherska församlingar, som vilja vara från henne helt och hållet afsöndrade och till henne intaga en förkastande ställning. Hon kan således icke förorda, att ett sådant förhållande, äfven om det till en tid för svaga samvetens skull måste fördragas, vinner statens erkännande och stadfästelse. Heldre synes man, under förutsättning, att de framställda samvetsbetänkligheterna utgå från uppriktiga sinnen, böra försöka andra, ännu återstående utvägar att bilägga söndringen, förnämligast genom att, såvidt sanningen och rättvisan medgifva, undanrödja söndringens orsaker. Svenska kyrkan och Svenska staten hafva ådagalagt sig vara betänkta härpå genom de förbättringar, som dels redan vidtagits dels äro föreslagna i afseende på lärobok och ritual. Åtskilliga provisoriska eftergifter för de separerades önskningar i afseende på de så kallade "gamla böckernas" bruk m. m. skulle Fakulteten icke tveka att förorda, derest Fakulteten nu hade sig förelagdt att derom afgifva yttrande. För det närvarande anser sig Fakulteten böra stanna vid dessa allmänna antydningar, hvilka dock synts nödiga, för att Fakultetens mening ej skulle missförstås, då den i underdånighet afstyrker bifall till de separerades nu framställda begäran.

Till ett sådant afstyrkande finner Fakulteten dessutom skäl i åtskilliga omständigheter, som särskildt med ifrågavarande ansökan äro förknippade. Det vill synas, som hade sökandena för ingen del gjort sig klar reda angående de följder för dem sjelfva, hvilka ovilkorligen måste inträffa, derest dem beviljades att varda efter Kongl. Förordningen d. 23 Okt. 1860 behandlade. Det vill ock af såväl Högv. DomCapitlets i Hernösand utlåtande, som af bifogade sockenstämmoprotokollet från Ovikens pastorat, synas, som skulle icke få bland de undertecknade vara i den ålder, att de alldeles ej kunnat göra sig sådan reda, ej heller äfven med tillämpning af ofvannämnda Kongl. Förordning äro berättigade att ännu utträda ur den Svenska evangeliska kyrkan. Utan tvifvel vore det under sådana förhållanden snarare en hårdhet, än en godvilighet, att villfara här framställda begäran.

På dessa grunder anser sig Fakulteten, i full enlighet med Högv. DomCapitlet i Hernösand, böra afstyrka nådigt bifall till den gjorda ansökningen."

Digitized by Google

Anmärkningar vid uppsatsen om Skottska Frikyrkans upphof och utsigter.

Af

James Lumsden,

Theologie Professor i Aberdéen *).

I en artikel om "Skottska Frikyrkans upphof och utsigter", införd i 3:dje häftet af Theologisk Tidskrift för år 1861, åberopar sig Dr Landgren på en bok, författad af en Pastor Turner, med titel: "The Scottish Secession of 1843." Då Dr L. såsom auctoritet åberopat nämnda arbete, måste han hafva varit okunnig om såväl bokens värde som dess författares karakter och antecedentia. Detta är icke att undra på, då Dr L. vistats i Skottland blott några veckor; men det är att beklaga, att han icke haft en mera tillförlitlig ledare. Pastor Turners bok har i Skottland intet anseende och, ehuru den skarpt advocerar för ett af partierna i en ännu icke bilagd meningsstrid, *har den ej blifvit bevärdigad med något svar eller tilldragit sig någon upp-*

*) Ehuru Theol. Tidskrift icke i allmänhet kan hållas öppen för repliker, har likväl ett undantag synts skäligt, då en aktad främling begärt att få införda några anmärkningar och beriktiganden i afseende på det kyrkosamfunds egendomliga karakter, han tillhör. Red. har trott, att ämnets vigt i förening med den omständigheten, att upplysningarne meddelas af en utmärkt personlighet, som sjelf lefvat och lefver i de förhållanden, han tecknat, skulle tillvinna de gjorda meddelelserna ett lifligt intresse. På förhand torde red. få erinra, att i den ifrågavarande uppsatsen om Skottska frikyrkans upphof och utsigter allenast en sammanfattning blifvit gjord af grunder, framställda för och emot, äfvensom att uppsatsens förf. uttryckligen förklarat sig icke vilja hafva i den omtvistade frågan uttalat sitt eget slutomdöme. Anledning att misstro Turner kunde för en svensk betraktare desto mindre förefinnas, som enligt hvad Prof. Lumsden sjelf antyder, någon vederläggning särskildt mot dennes skrift ej blifvit från den motsatta sidan synlig. Den införda uppsatsen torde deraf fullt rättfärdigas, och vinner i betydelse genom de anmärkningar den framkallat.

Red. anm.

Digitized by Google

märksamhet. Alla dess argumenter hade tillförene blifvit besvarade, de anförda fakta långt förut granskade och vederlagda, och det enda nya, som den innehöll, var — hvad som städse med fördel lemnas obesvaradt — illasinnade personliga anfall. Dr L. har således, då han följt Turners uppgifter om Skottlands Fria Kyrka, blott återupprepat de tillvitelser, som göras af fienderna till denna kyrka, äfvensom af en person, som skrifver icke blott under parti-inflytande, utan jemväl med en affällings egendomliga bitterhet. Turner tillhörde det antal af pastorer, som vid en särdeles kritisk period af den tioåriga striden (Ten years' conflict) öfvergåfvo "Non-Intrusionisternas" läger och tillkännagåfvo sig vilja, i strid mot förut gifna försäkringar, öfvergå till en motsatt politik, samt antydde för regeringen mer eller mindre öppet att de fleste af deras bröder i den afgörande stunden skulle komma att göra detsamma. Man tror, att de på detta sätt mera än något parti af kyrkans fiender uppmuntrade den tvekande regeringen att motsätta sig dess fordran, och att de således hafva att bära ett särskildt ansvar för inträffandet af Disruptionen. Men de hade misstagit sig i sina beräkningar, och det var med inre förebråelser, som de sågo huru oförskräckt och troget så många af deras förra bröder vidhöllo de principer, de sjelfva frånträdt. De blefvo föraktade af alla klasser och icke minst af de Gamle Moderate (Old Moderates), i hvilkas leder de ställt sig. Deras försäkringar om "kärlek till kyrkligt lif och kyrklig frihet" (pag. 136), med hvilka de stundom sökte öfverskyla öfvergifvandet af de principer, de förut hyllat, gjorde dem endast ännu mer föraktliga. De hysa, såsom man kunde vänta, en synnerligen bitter fiendtlighet emot Frikyrkan; och det är en af dessa personer, hvilkens uppgifter om denna kyrka Dr L. anför till sina landsmäns upplysning, och framställer såsom intyg från ett opartiskt och trovärdigt vittne. Om en Skottsk prest skulle i sitt land utgifva en berättelse om Svenska kyrkan grundad på uppgifter af sådana män som Pastor Wiberg och Pastor Sparrman, är det just icke troligt att Dr L. skulle anse honom hafva gått till väga på ett vänligt och opartiskt sätt. Hans egna landsmän skulle åtminstone, om han gjorde detta med deras vetskap, icke hålla honom värdig deras förtroende och aktning. Och dock är det denna och endast denna vigtiga skilnad mellan de båda förhållandena, att hvarken Pastor Wiberg eller Pastor Sparrman, när de genom afsvärjandet af förut hyllade grundsatser öfvergåfvo

Digitized by Google

de bröder, med hvilka de förut voro förenade, hade, såsom de Skottska affällingarne, utsigten att undgå verldsliga förluster eller ernå jordiska fördelar.

Det är oss bekant, att Dr L. icke gillar Skottska Frikyrkans principer, men vi veta också att han icke är i stånd att med vett och vilja oriktigt framställa dem. På grund häraf, som ock i betraktande af Dr L:s utmärkta gåfvor och hans ansträngningar (icke mindre ädla derföre att de för tillfället blefvo utan framgång) att införa en effektiv kyrkotukt i Svenska kyrkan, var det med outsäglig ledsnad, som vi förmärkte att han hade låtit förleda sig att adoptera Pastor T:s samvetslösa och skefva uppgifter såsom ovederlägglig sanning, och att han framställt dem för sina landsmän under *Ups. Theol. Tidskrifts* inflytelserika *imprimatur*[1]). Icke allenast kärlek till vår egen kyrka, utan äfven aktning för våra Svenska bröder och vördnad för sanningen hafva förmått oss att bedja om tillåtelse att i Theol. Tidskrift få införa ett bemötande af dessa oriktiga framställningar. Då vi nu begagna oss af ett tillfälle, som med största beredvillighet och ädelmod blifvit oss beredt, gjorde vi oss skyldige till stor brist på urskillning och takt, om vi här uppsatte ett försvar för Frikyrkans grundsatser såsom skriftenliga och renläriga. Härvid må orden gälla: "hvar och en vare viss i sitt

1) Vi äro icke i okunnighet om en artikel öfver Skottska Frikyrkan, införd i Sv. Kyrkot. för 1858, hvilken Dr L. citerar såsom "den goda uppsatsen." Huruvida den är värd detta beröm vilja vi med ett utdrag visa. Förf. förklarar, att samtidigt med återupplifvandet af lefvande och evangelisk christendom i Skottska kyrkan "man började åter att ensidigt betrakta den presbyterianska kyrkoförfattningen såsom *den allena saliggörande*" (pag. 158); och vidare (pag. 156) att "en gradering af kyrkans embetsmän i öfver- och underordnade, såsom t. ex. hos oss, skulle betraktas af den Skottska kyrkan såsom en *dödlig* synd." Förgäfves skulle förf. söka efter stöd för detta påstående hos någon Sk. Presbyteriansk skriftställare, vare sig i det närvarande eller något förutgående tidehvarf. En beskyllning så grof kunna vi beklagligtvis icke antaga hafva yttrats af okunnighet eller obetänksamhet. Klara fakta, som just bevisa motsatsen, ligga inför allas ögon. Ett annat bevis på artikelns beskaffenhet är följande. För att bevisa att Skottska Presbyterianismen är aristokratisk, och att "församlingen såsom sådan är beröfvad all talan i kyrkliga frågor", påstår förf. att kyrkorådet "utser sjelf sina medlemmar." I rak strid häremot står det tydliga och bekanta faktum, att i Frikyrkan (äfven i Statskyrkan före disruptionen) medlemmarne af kyrkorådet (elders) väljas af församlingsmedlemmarne genom röstning *per capita*. "Frikyrkofebern" i Sverige måste i sanning vara stark, då Sv. Kyrkotidning tager sin tillflykt till sådane botemedel.

Digitized by Google

sinne“ (Rom. 14: 5). Vår uppgift är endast att rätta de misstag angående fakta, hvilka Dr L. till följd af oriktiga underrättelser låtit inflyta i sin artikel, och, enär frågan är rent kyrkohistorisk, lemna en framställning af vår kyrkoförfattnings grundsatser och bevisa deras identitet med vår Skottska kyrkas principer efter Reformationen.

De förebråelser, hvilka Dr L. (efter Turner) upprepar emot Frikyrkan (p. 136), äro tvenne, nämligen, 1) “att de Evangeliske“ (namnet på det parti i Statskyrkan, som sedermera bildade Frikyrkan) “handlade i fullkomlig obekantskap med kyrkans verkliga, uråldriga grundsatser, och 2) att det andeliga oberoende (Spiritual independence), hvartill de ännu i dag sträfva, icke blott är oförenligt med tanken på en statskyrka, utan leder till upprättande af ett nytt påfvedöme midt i den protestantiska verlden.“

Hvad den förra af dessa förebråelser angår, måste den “Svenske läsaren“ förvåna sig då han hör, att de män, hvilka, såsom Dr Landgren synes medgifva, erkännas äfven af dem, som äro långt ifrån att dela deras principer, vara “den talangfullaste och frommaste delen af Skottska kyrkan“ (p. 129), beskyllas för att handla i fullkomlig obekantskap med deras egen kyrkas “verkliga, uråldriga grundsatser.“ Om Dr L. gjort dem denna tillvitelse såsom resultatet af egna, sjelfständiga forskningar i Skottska kyrkans historia, hade det varit värdt att allvarsamt betänkas, i all synnerhet som det vore den första och enda gång, som en utländsk andlig af behörig kompetens och känd redlighet uttalat denna dom såsom resultatet af egna studier. Men då beskyllningen, sådan den af Dr L. anföres, blott är ett påstående af ett intresseradt parti, blifver den helt enkelt löjlig och vederlägges tillräckligt af det faktum att den “talangfullaste och frommaste delen af Skottska kyrkan“ enhälligt vidhöllo och påstodo att de principer, för hvilka de kämpade och för hvilkas skull de slutligen öfvergåfvo sina inkomster och timliga förmåner, just voro “kyrkans verkliga, uråldriga grundsatser“ [1]).

1) Härvid gäller icke såsom undantag att “ansedda frikyrkomän, såsom Chalmers, Gordon, Clason och Macfarlane från början motsatt sig kapellaktens utfärdande“ (p. 138). De satte icke i fråga (såsom man vill låta påskina) kyrkans rättighet att, till följd af sin egen, inneboende myndighet, utfärda denna akt. De skiljde sig från sina bröder endast med afseende på lämpligheten af denna handling, så länge som de ännu icke hade “full säkerhet om stadiga löner“ för kapellpastorerna. (Se härom kap. VI uti “Ten years' Conflict.“)

Digitized by Google

Om man dock invänder, att de lika såväl som deras motståndare kunde vara intagne af fördom, och att det var troligt, att begäret att finna sin mening öfverensstämmande med kyrkans uråldriga grundsatser skulle inverka på deras domslut i frågan, är det öfverflödigt att svara, att de hade inhemtat dessa grundsatser ur sin egen kyrkas både skrifna och traditionella historia. Den åsigt, som uttalas af neutrala partier, må också åberopas. Bland skriftställare hafva t. ex. de båda häfdatecknarne Macaulay och Tytler, af hvilka ingendera var intagen af vänskap för Frikyrkan, uttalat sin öfvertygelse vara, att dess grundsatser voro desamma som den gamla Skottska kyrkans. De fleste bland domrarne, som i Högsta Domstolen (Court of Session) röstade till förmån för frikyrkopartiet, utläto sig: "vi gilla icke eder *veto-lag;* vi anse den i kyrkligt politiskt hänseende olämplig och ovis; men vi kunna ej tolka kyrkostatuterna annorlunda än I."

Om man derjemte skulle åstunda intyg af personer aflägsnade från misstanken att vara prejudicerade, finnas sådane grundade på ampla bevis uti en med juridisk noggrannhet och oväld förd argumentation i en af Dr Sydow i Berlin utgifven bok om "*Skottska kyrkofrågan*"; i en berättelse skrifven med målande skicklighet och historisk sorgfällighet och opartiskhet af Dr Merle d'Aubigné i hans "*Historical Recollections of the Church of Scotland*" [1]); vidare i en kort men värdefull afhandling, utgörande resultatet af noggranna och omfattande forskningar, af Dr Lechler, en välkänd Tysk Luthersk theolog, i hans "*Geschichte der Presbyterial und Synodal Verfassung zeit der Reformation.*" Hvilkas intyg anser nu den Svonske läsaren mera tillförlitliga, dessa mäns eller "Pastor Turners" och de Skottske Moderates?

För att stödja och belysa denna tillvitelse om "*fullkomlig obekantskap med kyrkans uråldriga grundsatser*", skrider Dr L. lyckligtvis till detaljer. 1. Om veto-lagen finna vi detta besynnerliga utlåtande: "hvad han (Pastor Turner) ogillar, är att denna lags upphofsmän af inga skäl kunde förmås att ändra sin mening, sedan de ojäfaktigaste bevis blifvit förebragta, att lagen var en ny uppfinning i fullkomling strid med kyrkans lagfästade ordning och sedan dess följder utvecklade sig i så förfärlig skepnad, att kyrkans sönderslitning eller undergång omöjligen kunde undvikas" (p. 137).

1) Båda dessa arbeten äro utgifna såväl på Tyska som Engelska.

Digitized by Google

Veto-lagen, af kyrkan antagen 1834—1835, var helt enkelt en lag, som förklarar "att det är en denna kyrkas grundlag, att ingen pastor skall påtvingas någon församling emot dess medlemmars vilja", och som föreskrifver sättet hvarpå medlemmarnes vilja skulle utrönas. Detta speciella sätt förklarade sig "lagens upphofsmän" eller rättare generalförsamlingen och kyrkan villiga att ändra, så att det kunde tillfredsställa staten och på samma gång göra grundlagen effektiv. Men att öfvergifva eller ändra denna grundlag vägrade de, dels emedan den innehöll och förfäktade en princip, som var lika gammal som Skottska Reformerta kyrkan och utgjorde en hufvudbeståndsdel af dess konstitution, dels emedan de tillika ansågo den skriftenlig. Pastor Turner säger att denna lag, som kyrkan vägrade att ändra, var "en ny uppfinning." Generalförsamlingen och kyrkans Presbyterier förklarade år från år inför hela verlden, att den var en "grundlag" — samtidig med reformationen. På hvilken af dessa två tror den Svenske läsaren? Första disciplin-boken, författad af Knox och andra år 1560, säger: "Det tillhör församlingen och hvarje serskild församling att välja sin pastor." — Andra disciplin-boken (1581) säger: "Det bör undvikas att någon med våld insättes i något af kyrkans embeten, i strid mot den församlings vilja, till hvilken han blifvit förordnad." År 1649 upphäfdes Patronatsrätten af Parlamentet och frihet lemnades kyrkan, att sjelf bestämma allt angående valrätten. Kyrkan förordnade att församlingens kyrkoråd skulle utvälja en person och föreställa honom för församlingen, som egde att antingen "antaga eller förkasta." Genom den parlamentsakt, som vid revolutionen 1689 antogs och hvilken ånyo upphäfde patronatsrätten, fastställdes efter långa år af förföljelse, att jordegarne i församlingen (heritors) — om de voro protestanter — och de äldste (elders) "skulle för hela församlingen nämna och föreslå en person, att af den antagas eller förkastas." Från den tid, då patronatsrätten af Drottning Anna (1712) återinfördes ända till 1834, klagade Skottska folket nästan med en mun, att deras kyrkas konstitution samt deras rättigheter såsom christna kränktes hvarje gång en pastor påtvingades någon församling emot dess vilja. — Likväl säger Pastor Turner, att "de ojäfaktigaste bevis blifvit förebragta att lagen var en *ny* uppfinning"; och Dr L. talar om "den Svenske läsaren, som *utan tvifvel* funnit Hr Turners stränga anmärkningar grundade på goda skäl."

Vidare heter det (p. 137): "alla prestvalsförordningar ända

Digitized by Google

från 1570 innehålla, att församlingen alltid var skyldig att gifva skäl för sig, då den förkastade en föreslagen prest, och att presbyterium var skyldigt att pröfva dessa skäl innan det uttalade förkastelsedomen." Detta är ett ganska djerft påstående. Prestvalsförordningarne emellan 1570 och 1649 äro mycket få till antalet, och den skulle vara ganska skarpsynt, som i dem skulle finna något, som kunde garantera en dylik uppgift. Året 1570 funnos ej några sådana förordningar; och man har svårt att gissa, hvarföre, om icke genom något misstag eller tryckfel, detta årtal blifvit valdt. År 1575 och åter 1576 förordnade Generalförsamlingen, under det den ogillade bruket af ordet *biskop* i betydelse af prelat, att några utaf de ordinarie presterna skulle användas för att inspektera vissa distrikter (i någon mån motsvarande *contractsprostarne* i Sverige) och bemyndigade dem att "inom dessa distrikter tillsätta prester med bifall af presterskapet derstädes och *med den församlings bifall, för hvilken de skulle tillsättas.*" Ett tillfälligt uttryck angående "giltiga skäl" förekommer sednare i en förordning utfärdad af Generalförsamlingen; men detta får ej förstås såsom stridande mot det formliga beslutet, hvari folkets och presbyterii bifall gälla lika. Nästa förordning finnes i andra disciplin-boken (1581) och den föreskrifver, såsom förut blifvit anfördt, att "ingen person må med våld insättas i något af kyrkans embeten i strid mot" icke det, som presbyterium kunde betrakta såsom "giltiga skäl för hans förkastande", utan "i strid mot församlingens *vilja*" — dess blotta vilja. År 1649 finna vi visserligen att förordningen omnämner *skäl* och dessas *pröfvande* utaf presbyterium. Men för den händelse att *minoriteten* af församlingen är emot valet, må den gifva skäl dertill och om presbyterium finner dem antagliga och giltiga, bör den valde personen *förkastas;* ty det är fullkomligt riktigt att presbyterium "ej finge påtvinga honom församlingen, såvida några medlemmar" — huru få de än måtte vara — "kunde förebringa *giltiga* skäl för hans förkastande." Men om majoriteten inom församlingen, det är församlingen sjelf, motsatte sig hans val, var förhållandet annorlunda; då förkastades han blott på grund af förkastelsen, såsom i och för sig ett *giltigt skäl*, i öfverensstämmelse med stadgandet i *andra disciplin-boken*, upprepadt uti sjelfva parlamentsakten af 1649, hvilket säger, att presterna skola insättas "på församlingens kallelse eller med dess bifall, och att *ingen skall påtvingas den mot dess vilja.*"

Digitized by Google

Den enda förordning, som lemnar ett det minsta sken till grund för Dr L:s påstående, finnes i parlamentsakten af år 1690. Efter att, såsom blifvit nämndt, hafva föreskrifvit, att jordegarne och de äldste (heritors and elders) skulle "för hela församlingen nämna och föreslå en person att af den antagas eller förkastas", tillägger förordningen: "om personen förkastas, böra de, som äro emot valet, inlemna sina skäl, på det att *saken* må utredas, d. ä. lagenligt afgöras af presbyterium, etc." Men detta får ej förstås så, "att presbyterium var skyldigt att pröfva dessa skäl, innan det uttalade förkastelsedomen", eller att presbyterium skulle uttala förkastelsedomen blott i det fall, att skälen enligt dess åsigt voro giltiga. Ty, 1. finna vi lätt, att genom detta inlemnande af skäl åsyftades ett annat mål, än att presbyterium härigenom skulle bemyndigas att enligt sin egen åsigt om skälens giltighet afgöra, huruvida det skulle uttala förkastelsedomen eller icke. Då presbyterium kände orsakerna till förkastelsen, kunde det, om det fann för godt, underhandla med dem, som voro emot valet, försöka att öfvertyga dem om deras villfarelse och öfvertala dem att taga tillbaka sin förkastelsedom. 2. Men om dessa försök voro förgäfves och församlingen stod fast i sin förkastelse, finnes der icke det ringaste spår af bevis hvarken från kyrkans statuter eller från dess plägsed, att presbyterium, såsom följd af dess eget pröfvande af skälen, kunde, skulle eller verkligen företog sig att, oaktadt församlingens motstånd, insätta den föreslagne personen emot folkets vilja. 3. "Kallelsen" eller den officiella inbjudningen till den valde personen hade följande lydelse: "Vi jordegare och äldste i N. socken hafva, enligt sockenboarnes *råd och bifall*, öfverenskommit att kalla, inbjuda och bedja eder, etc." 4. Man vet att upphofsmännen till denna akt hade dermed för afsigt att gifva folket rätt att med eftertryck fullfölja sin förkastelse. Ehuru sålunda de, som förkastade, voro skyldige att inlemna sina skäl, skedde detta, icke på det att presbyterium skulle undersöka, om skälen voro enligt lag giltiga, pröfva dem, utan på det att det måtte kunna lagenligt utreda "saken", och efter underhandling med dem, som förkastade, afgöra huruvida installeringen skulle ske eller icke. Folket var i verkligheten skyldigt att gifva skäl, så att förkastelsen var i en mening icke utan skäl; men förkastelsen utan giltiga skäl, förkastelsen i och för sig, utan afseende på presbyterii åsigt om skälen, var "tillräcklig att hindra den föreslagne prestmannen att i embetet in-

Digitized by Google

sättas.“ De Moderate påstodo, att den föreslagne prestmannen skulle förkastas, icke till följe af skäl, som för församlingen voro tillräckliga, utan endast då skälen voro för presbyterium tillfyllestgörande. Men under hela loppet af kyrkans historia kan man icke finna ett enda fall, då skäl för förkastelse affordrades församlingen, ända till år 1690; till och med då finnes der icke det ringaste bevis eller grund för det antagande, att presbyterium förfor på ett sätt, som var stridande mot den grundprincipen, att ingen pastor skulle påtvingas någon församling mot dess vilja. Och dock berättar oss Pastor Turner, att vetolagen var en ny uppfinning, och man väntar af “den Svenske läsaren“ att han “utan tvifvel“ tror detta.

2. “Turner visar med utdrag ur Beza och Calvin, med hvilka Skottlands reformatorer sade sig till punkt och prick öfverensstämma, att de äldsta reformatorerne aldrig lade någon absolut valrätt i folkets hand“ (p. 137). Härtill är tillräckligt att svara: 1. Ehuru der var mycken samstämmighet i åsigter mellan reformatorerne i Genève och Skottland, öfverensstämde de dock icke “till punkt och prick“, icke heller finnes der någon grund för påståendet, att de sednare sagt att de det gjorde, om man undantager några smickrande uttryck i ett bref från Andreas Melville angående de förnämsta skiljopunkterne mellan Presbyterianism och Episcopalism. 2. De få utdrag från Calvin och Beza, som tid efter annan blifvit anförde af skriftställare från de Moderates sida, hafva bevisats vara alldeles otillräckliga, för att styrka det gjorda påståendet om deras åsigter. De utdrag, som från Calvin anföras, äro tvenne angående bruket i kyrkan i Genève. Det framstår icke häraf om detta bruk till alla delar gillades af Calvin, eller om han blott underkastade sig detsamma såsom förordnadt af öfverhetspersonerna i republiken och såsom varande den bästa inrättning, som han under förhandenvarande omständigheter kunde erhålla. Men hvilket var då detta bruk? Det lade icke “absolut valrätt i folkets hand.“ Nåväl! veto-lagen gjorde det icke heller;—ty under *veto-lagen* tillhörde rättigheten att välja, nämna eller föreslå fortfarande patronen; — men den gaf församlingen absolut makt att förkasta den föreslagne personen, på det att ingen måtte påtvingas den “emot dess *vilja*.“

Skiljopunkten mellan de Evangeliske och Moderate blef denna: antingen församlingens blotta *vilja* skulle vara tillräcklig att förkasta den föreslagne personen, eller detta förkastande endast då

Digitized by Google

fick ega rum, när församlingens vilja enligt presbyterii åsigt var grundad på giltiga och tillfyllestgörande skäl.

Vid Calvins tid var bruket i Genève, att först utsågos af pastors-collegium sådane, som syntes passande att blifva prester, derpå blefvo de examinerade och förordnade att predika för församlingen, då åtminstone tvenne af pastorerna voro närvarande. Då, "si probatur eorum eruditio, eos Senatui offerimus, in cujus arbitrio est non admittere, si minus idoneos esse judicet. Quod si recipiuntur (ut semper hactenus contigit) tum nomina promulgamus coram populo, ut si quod vitium latuerit, liberum sit singulis ante octo dies indicare." Derefter tillägges: "Qui tacitis *omnium suffragiis* probantur, eos commendamus Deo et ecclesiæ." *(Epistola Calv. ad Gasparem Olivianum).* På samma sätt föreskrifva *Genever-kyrkans Författningar*, "att om der finnes någon, som har något att förebringa mot den valde personen, med afseende på hans lefverne eller lära, må han framträda och tillkännagifva det, på det att ingen må insättas i predikoembetet, utan att det sker *med hela kyrkans gemensamma bifall.*" Man har också plägat citera några likalydande meningar ur ett kort och i hast skrifvet (breviter nec adeo meditate) bref från Beza. Det påstående, som på dessa utdrag grundas, är att det var endast då folket förebragte och bevisade någon last mot den utnämnde, som dess förkastelse fick gälla emot hans installering. Men visar sig Pastor T., som naturligtvis citerar sådane utdrag efter andra, lika färdig att nämna, att vid tiden för disruptionen, 15 år innan han skref sin bok, betydelsen af dessa utdrag hade i en skarp strid blifvit undersökt, och att det till de flestas tillfredsställelse blifvit bevisadt, att dessa utdrag icke medgifva en dylik slutföljd? Visar han hvad som var att göra, om folket, ehuru der icke var något giltigt bevis på lastbarhet, vägrade sitt bifall och, i stället för att gifva "tacita suffragia" till hans förmån, uttalade sig emot honom? Nämner han att det blifvit satt i fråga, om en installering kan sägas ske "med hela kyrkans gemensamma bifall" ("cum tacitis omnium suffragiis"), eller om det icke snarare kan sägas, att ett påtvingande "ecclesiæ nolenti et reluctanti" (Bezas ord) eger rum, om ingen annan mening ur dessa utdrag kan tagas, än att installationen må ske, såvida som presbyterium anser att folket borde *bifalla?* Har han uppvisat ett enda exempel på någon vare sig civil eller kyrklig förordning, i hvilken förbehållet, att en åtgärd icke

Digitized by Google

fick företagas *utan* en viss parts *bifall* eller *mot dess vilja*, icke hade den betydelsen, att denna part hade ett *veto* vid åtgärdens utförande, eller i hvilken det betydde att åtgärden kunde utan denna parts bifall företagas, förutsatt att andra ansågo att bifall borde lemnas? Har väl Pastor T., då han visste att detaljerna af striden måste under loppet af 15 år hafva utplånats ur allmänhetens hågkomst, och att ströskrifterna, i hvilka stridspunkterna afhandlades, troligtvis icke skulle vara kända af många, i hvilkas händer hans bok kunde falla, varit så hederlig att han redogjort för dessa skiljopunkter? Framför allt, har han såsom prof på Calvins och Bezas uttryckliga åsigter gifvit sådana utdrag som de följande?

I "Institutiones Christianæ Religionis", lib. IV, Cap. 3, § 13—15, der Calvin afhandlar frågan: "a quibus eligendi sunt ministri?" slutar han sin bevisning till förmån för folkets *valrätt* sålunda: "Habemus ergo esse hanc ex verbo Dei legitimam ministri vocationem, ubi ex populi consensu et approbatione creantur, qui visi sunt idonei. *Praeesse* autem electioni debere alios pastores, nequid per levitatem, vel per mala studia, vel per tumultum a multitudine peccetur." Lib. IV, Cap. 5, § 3: "Est enim impia ecclesiæ spoliatio, quoties alicui populo ingeritur episcopus, quem non *petierit*, vel saltem *libera voce approbarit*." Och i sin commentar öfver Apostlagern. kap. XIV, 23: "Rem permittunt omnium suffragiis. Ergo in pastoribus creandis libera fuit populi electio"; — och kap. VI, 3: "Hæc legitima est ratio, communibus suffragiis eligi, qui publicum aliquod in ecclesia munus obituri sunt." Beza likaledes i sin *Confessio Christianae fidei:* "Iterum repeto quod antea dixi, numquam receptum fuisse in Christianis ecclesiis jam constitutis, ut quis admitteretur ad functionem ecclesiasticam nisi libere et legitime electus ab ecclesia cujus intererat." Till bestyrkande häraf citerar Beza Apostlagern. XIV, 23, som han öfversätter: "quumque ipsis *per suffragia* creassent presbyteros — —." Skall man nu mottaga Pastor Turners uppgift "*utan tvifvel?*"

3. Med afseende på kyrkans oberoende af den borgerliga makten i andliga ting säger Dr L.: "Knox sjelf vädjade till regeringen från den tyranniska kyrkan i *andliga mål*" (p. 139). Vi nödgas säga, att detta är helt enkelt en osanning. Det utdrag, som blifvit anfördt till stöd för detta påstående, förekommer i "John Knox's vädjande från den mest grymma och orätt-

Digitized by Google

visa dom afkunnad öfver honom af de falske biskoparne och presterskapet i Skottland.“ Romerska presterskapet hade nämligen dömt honom till döden. Han säger: “Dock hafva edra biskopar och edert gudlösa presterskap fördömt mig såsom en kättare och denna lära såsom kättersk, i det de öfver mig afkunnat *dödsdomen*, till bekräftelse hvarpå de låtit bränna min bild. Men från *denna falska och grymma dom* och från allt detta gudlösa slägtes dömande förkunnar jag för edra högvördigheter, att jag vädjar till ett lagligt och allmänt möte.“ Han vädjade icke till regeringen för att få upphäfdt något andligt straff, eller på det att den skulle återinsätta honom såsom medlem af Romerska kyrkan, utan på det den måtte försvara hans lif. Det är ganska lätt att ur Knox's skrifter anföra utdrag, i hvilka han påstår, att det var öfverhetspersonernas skyldighet att hindra och straffa ogudaktiga prester och villfarande lärare. Men dessa voro riktade mot Romerska kyrkan och böra alla tagas i sammanhang med de åsigter, man då för tiden hyste om tolerans och om öfverheten såsom *custos utriusque tabulae.* Helt annat vore det att framdraga ett påstående af Knox, hvarom man obehindradt kan säga, att det lärer att den borgerliga myndigheten har rätt att blanda sig i den “Sanna Kyrkans“ (True Kirk) disciplin. Några få isolerade och lösryckta meningar, som tyckas innebära detta, kunna visserligen utplockas; ty huru lätt är det icke, att ur de mångfaldiga skrifterna af män, som under oroliga tider skrefvo så mycket, såsom t. ex. Luther och Knox, anföra enskilda meningar i strid med deras egna läror? Men ingen, hvars sinne icke är förblindadt af oöfvervinneliga fördomar eller som har erforderlig kännedom om saken, skall efter en opartisk undersökning kunna påstå, att Knox angående Kyrkans och Statens förhållande till hvarandra och deras ömsesidiga skyldigheter hyste åsigter olika mot dem, som Skottlands Fria Kyrka för närvarande förfäktar och underskrifver. Ty hon påstår icke “att öfverheten ingenting har att beställa med religionsangelägenheter“, i. e. *circa sacra.* Det kunde vara tillräckligt att ihågkomma, att Knox's hela lif var ett beständigt motstånd mot regeringens försök att underkufva kyrkan. Han vägrade att mottaga ett embete i Engelska kyrkan, isynnerhet derföre, att der voro många saker i dess *författning*, “utan hvilkas reformerande ingen prest kunde enligt sitt samvete inför Gud fullgöra sin pligt, eller verkligen gjorde det; ty i England hade inga prester rätt att skilja

Digitized by Google

de spetälske från de rene (i. e. hade icke makt att utöfva kyrkotukt), hvilket, sade han, var en hufvudsak i hans embete“ [1]). I sina första predikningar i St. Andrews (universitets stad i Skottland) 1567 “lärde han, att ingen dödlig menniska kunde vara kyrkans hufvud, att man i religionen är bunden att noggrannt efterfölja Guds ords föreskrifter“ [2]). John Erskine af Dun, en af Skottlands förnämste reformatorer och vän till Knox, säger i ett bref till regenten Morton (1571): “Der finnes en andlig domsrättighet och makt, hvilken Gud har gifvit sin kyrka och dem, som deri hafva embeten; der finnes också en verldslig makt af Gud gifven konungar och den borgerliga myndigheten. Båda äro från Gud och böra ömsesidigt understödja hvarandra. Men då menniskans förderfvade natur träder emellan, sammanblandande embetena, tillvällande åt sig hvad henne behagar, utan aktgifvande på den goda af Gud inrättade ordningen, då inträder förvirring i alla stånd. — Om den borgerlige öfverhetspersonen öfverskrider gränserna af sitt embete och inträder i Herrans helgedom, blandande sig uti saker, som tillkomma Guds kyrkas prester, då böra Guds tjenare motsätta sig hans orättmätiga ingrepp, såsom öfverstepresten motstod Judakonungen (2 Krön. 26, 18). — Till större förbrytelse eller förakt mot Gud kan ej en förste göra sig skyldig, än att insätta genom sin myndighet personer i andliga embeten, utnämna biskopar eller pastorer i kyrkan; ty att så göra är att sluta till att ingen kyrka finnes, ty kyrkan kan icke ega bestånd, såvida hon icke har sin egen domsrätt och frihet i förvaltandet af sådana embeten, som Gud har förordnat“ [3]). På samma sätt talar Knox sjelf i en *Uppmaning till England*, skickad från Genève i början af 1559 vid Drottning Marias död. “Angående utöfningen af kyrkotukten — måste presterna, i Guds sak, vara så ståndaktige och så oförskräckte, att om sjelfve konungen skulle tillåta sig *någon annan myndighet i Guds tjenst* än som tillkommer en *medlem*“ (medlem ej styresman) “af Christi kropp, bör han först varnas enligt Guds

1) *Calderwood's History of the Kirk of Scotland*, anno 1553. — *John Knox's Lefnad*, af *Th. M'Crie*. Upsala, Wahlström, 1856. pag. 52.

2) *John Knox's Lefnad*, af *Th. M'Crie*, pag. 53. — Vid öfversättningen af detta stycke har *öfverhufvud* onödigtvis blifvit begagnadt i stället för *hufvud*. Öfversättningen är gjord från första upplagan af *M'Crie's Life of Knox*. Andra upplagan blef betydligt förstorad och förbättrad.

3) *Calderwood's History*, anno 1571.

Digitized by Google

ord och sedan, om han detsamma föraktar, måste han underkasta sig kyrkotuktens ok“ [1]). Men den företager sig ett i sanning hårdt och hopplöst göromål, som försöker att bevisa, att Knox hyste Erastiska åsigter, i öppen strid mot hans eget minnesvärda yttrande, som så kort och träffande uttrycker Skottska Frikyrkans lära om beskaffenheten och vigten af “andligt oberoende“, att hon väl kunde antaga det som sitt motto, vore hon icke annorlunda försedd: “Fråntag oss Församlingsfriheten (Freedom of Assemblies), och ni tager från oss Evangelium“ [2]).

4. Vidare påstår Dr L., att Andreas och Jakob Melville och Alexander Henderson “medgifva rättigheten att vädja från kyrkans styresmän till den christliga öfverheten, som eger att ransaka om de gjort sin pligt eller ej.“ Föll det icke Dr L. i sinnet, att der måtte vara något misstag i denna uppgift, då han på följande sida (p. 140) tillåter sig detta yttrande: “att de gamle martyrfäderne i praktiken förglömde den undergifvenhet för öfverheten, som de theorien hyllat; att de, långt ifrån att erkänna konungens straffrätt öfver sig, i stället gjorde anspråk på att skrifva lagar för konungen, etc.?“ Förekom det honom icke, att det var mindre troligt att dessa män skulle varit så inkonseqvente, än att de blifvit oriktigt framställde af Pastor Turner? Många utdrag kunna i sanning anföras från dessa mäns och deras bröders skrifter, hvari framhålles “rättigheten att vädja till öfverheten från kyrkans styresmän“, af den anledning att antingen hade dessa så förderfvat kyrkan eller förvaltade de den på ett så förderfligt sätt, att öfverheten borde fråntaga dem deras inkomster och förmåner, eller ock derföre att de gjort sig skyldiga till ett politiskt brott, såsom att de talat upproriskt

---

1) *Calderwood's History*, anno 1559.

2) “Vid den andra (tredje?) generalförsamlingen var någon öfverläggning, föranledd af Maitland af Lethington, angående behörigheten af deras möten utan drottningens samtycke. “Frågan är“, sade Lethington, “huruvida drottningen tillåter sådana sammankomster.“ “Om kyrkans frihet“, sade en medlem, “beror på drottningens tillåtelse eller icke tillåtelse, så äro vi säkra på att vi skulle förbjudas icke blott sammankomster, utan hela Evangelii predikan.“ “Icke så“, sade Lethington. “Nåväl; tiden skall visa det“, svarade Knox, “men jag vill tillägga: tag från oss församlingsfriheten, och ni tager från oss evangelium, ty utan dessa församlingar, huru skall god ordning och enhet i lära kunna upprätthållas?“ — *Taflor ur Skottska Kyrkans Historia.* Stockholm, Palmqvist et Co. pag. 51. — *John Knox's Lefnad.* p. 161. — *Knox's History*, Book IV. — *Calderwood's History*, anno 1561.

Digitized by Google

mot konungen, eller smädande mot en medborgare, och att icke en gång predikstolen skulle skydda dem från att för sådane brott blifva straffade af honom, som har "svärdets makt." Men om detta är allt, som åsyftas, blifver den ofvan gjorda uppgiften ett gäckeri öfver saken och en förolämpning mot läsarens förstånd. Frikyrkan medgifver fullkomligt den civila myndighetens öfverherrskap i sådane saker, emedan de äro borgerliga. Vill man åter påstå att Melville och Henderson medgifvit, att öfverheten är berättigad att döma i andliga mål, så att dess dom skulle bestämma kyrkans styresmäns handlingar i andliga ting, — att öfverheten, t. ex., när den vädjas till, kan befalla att en af kyrkan gifven varning eller bestraffning antingen upphäfves eller verkställes, och att den kan straffa presten eller de äldste, om de vägra att rätta sig efter dess utslag, är detta ett ganska djerft påstående, ty det står i öppen motsägelse såväl till hela den lära, de förkunnade, som deras lefnads vittnesbörd och arbeten; och de skulle hellre lidit döden, än gifvit sitt bifall till en sådan kyrkans förnedring. Det var Andreas Melville, som sade till konung Jakob: "I Skottland finnas två konungar och två konungariken; der är konung Jakob, statens hufvud, och der är Christus Jesus, kyrkans konung, hvilkens undersåte Jakob VI är, och i hvilkens konungarike han är hvarken en konung, eller en herre, eller ett hufvud", och derföre visserligen icke en domare, "utan blott en medlem. Vi vilja lemna eder värdighet och gifva eder all vederbörlig lydnad; men åter säger jag eder, ni är icke kyrkans hufvud" [1]). Månne detta är bland Turners talrika citationer? Alexander Henderson var ordförande och ledare i Generalförsamlingen, år 1638, som vägrade att tillåta biskoparne att vädja till öfverheten; och, oaktadt konungens ombud förbjöd det och försökte att upplösa församlingen, höll den ransakning med dem och afsatte dem [2]). Kunna väl sådane fakta förenas med Dr L:s uppgifter om dessa mäns åsigter?

5. Men, "i theorien förklara så väl disciplin-böckerna, som Westminsterconfessionen, att öfverheten äger rätt att tvinga sjelfsvåldiga prester att efterlefva de lagar, som äro grundade i Guds ord." Detta påstående stödjer sig hufvudsakligen på ett ställe i

1) *Taflor ur Skottska Kyrkans Historia.* pag. 97. — *Skottska Reformationens Historia*, af *von Rudloff.* Upsala, 1857. Vol. I. pag. 250.

2) *Rudloffs Historia.* Vol. pag. 419. — *Taflor etc.* pag. 184. — *Den Fria Skottska Kyrkans Grundsatser och Grundförfattningar.* Upsala 1853. pag. 58.

Digitized by Google

Westminster Confessionen (Cap. 23 § 3), hvilket Erastianerne pläga åberopa såsom gynnande deras åsigter. De enda ord, som lemna en skenbar grund härför, äro följande: "*to take order*" (att taga mått och steg). Uttrycket är föråldradt, och då det på lång tid icke varit i allmänt bruk, förvexlas det lätt med: *to give order* (att gifva befallning). Men det kan bevisas att uttrycket: "*to take order*" aldrig haft denna betydelse, och att det hos gamla Engelska författare, samtida med eller tidigare än Westminster Församlingen, var likbetydande med: *to use means* (att taga mått och steg). Då det nu blifvit befriadt från nämnda oriktiga betydelse, och vi ihågkomma huru strängt Confessionen förbjuder den borgerliga öfverheten allt begagnande af "nycklarnes embete" eller någon slags styrelse i kyrkan, återstår det ingen giltig anledning för påståendet, att Confessionen lärer, att öfverheten må "*tvinga*" vare sig enskilda prester, eller *kyrkan*, att lyda dess vilja i andliga ting [1]).

Den 2:dra förebråelse, som göres mot de Evangeliske (Skottska Frikyrkan), är: "att det *andeliga oberoende*, hvartill de ännu i dag sträfva, icke blott är oförenligt med tanken på en statskyrka, utan leder till upprättande af ett nytt påfvedöme midt i den protestantiska verlden — en förebråelse", tillägger Dr L. (och dess beskaffenhet bort komma honom att dröja, innan han antog den för sann), "som af Frikyrkans *fiender* oupphörligt upprepas både inom och utom Skottland" (pag. 136).

Ett nytt påfvedöme!! 1) Romerska kyrkan fordrar åt sig verldslig domsrättighet och makt att afsätta konungar och befria deras undersåtare från sin trohets-ed. Frikyrkan gör intet anspråk på verldslig domsrättighet, utan till och med tillåter att hennes egendom och hennes presterskaps inkomster och boställen stå under den borgerliga myndighetens domsrätt. 2) Romerska kyrkan fordrar, att den borgerliga öfverheten gifver laglig sanktion åt hennes straff och beslut samt verkställer dem utan att sjelf undersöka, om de äro rättmätiga eller ej. Frikyrkan säger, att den borgerliga öfverheten bör öfvertyga sig om att hvarje kyrklig åtgärd eller dom eller bestraffning är rättmätig och lag-

1) "Herren Jesus Christus har såsom Konung och Hufvud öfver sin kyrka lagt dess styrelse, skildt från den borgerliga öfverhetens, i händerna på kyrkans embetsmän." — Westminster Confessionen, Cap. XXX § 1. — För vidare förklaring af denna punkt se "*Fria Skottska Kyrkans Grundsatser och Grundförfattningar.*" Upsala, Wahlström, 1853. pag. 66, 67.

Digitized by Google

enlig, innan den gifver laglig saktion dertill och genomdrifver de borgerliga följderna deraf. 3) Romerska kyrkan påstår, att personer i andliga embeten äro fritagna från den civila myndighetens domsrätt. Tillika med alla protestantiska kyrkor fasthåller och förklarar Frikyrkan, att den borgerliga myndigheten är satt öfver alla menniskor. 4) Romerske biskoparne och presterskapet utöfva ett egenmäktigt välde öfver hjorden och tillsätta prester i församlingarne utan afseende på folkets val eller bifall. Frikyrkan förklarar, att väljandet af pastorn, de äldste och diakonerne tillhör folket, och att "ingen pastor må påtvingas någon församling emot folkets vilja." (Folket här taget i betydelsen af communicanterna öfver hufvud, hvilkas röster räknas icke *per jugera*, utan *per capita*[1]). Enligt Dr L:s uppgift anser Pastor Turner, att Lord Aberdeens akt gaf folket "*allt erforderligt inflytande på prestvalen*" (p. 141). Denna akt förklarar, "att det icke är tillåtet för något presbyterium att förkasta en föreslagen prest blott på grund af den förkastelse eller det misshag, som uttryckes af en del af församlingen eller socknen", samt bemyndigar presbyterium att afgöra om hans insättande enligt eget förgodtfinnande, utan afseende på folkets vilja. Hvilket af dessa förfaringssätt liknar "ett nytt påfvedöme"? Hvilket träffas rättvisast af beskyllningen för despotism, aristokratism, tyranni och presterlig tilltagsenhet? Pastor Turner "är ingen vän af patronatsrätten", säger Dr L. (p. 137). Men om patronatsrätten upphäfdes, hvem skulle han då gifva rättigheten att välja och utnämna pastor? Icke åt folket, ty det äger redan "allt erforderligt inflytande på prestvalen", och detta inskränker sig till rättigheten att göra invändningar. Till hvem då? Det kan endast vara till presterskapet eller presbyterium!! Folket kunde behålla rättigheten att framställa motskäl, som är = "allt erforderligt inflytande", men det blefve ock allt; enligt Pastor T. har det icke rättighet till mera. Presbyterium behöfver icke göra mera afseende på folkets invändningar, än det för godt finner,— och om det behagar, har det rättighet att "emot folkets vilja" insätta den af detsamma (presbyterium) föreslagne personen, lika myndigt som de katholske biskoparne göra det. Och likväl påbördar denne Pastor Turner (enligt Dr L.) Frikyrkan beskyll-

1) I Skottland blifva ej unga personer communicanter vid så tidig ålder, som i Sverige.

Digitized by Google

ningen af "*ett nytt påfvedöme*", oaktadt hennes försvar af folkets rättigheter!!

2. Men kanske Frikyrkomännens påfviskhet bestod deri, att de icke ville lyda den borgerliga myndighetens befallningar, eller underkasta sig de borgerlige domstolarnes kontroll *in sacris*, vid utöfningen af deras andliga åligganden? Och huru oefterrättlige de voro häruti bevisas af den omständigheten, att dessa domstolar "ville blott tvinga presbytərierna att efterlefva de lagar, som hon (i. e. kyrkan?) sjelf frivilligt stiftat" (p. 138). Härpå svaras: 1) Frikyrkan anser, att liksom den borgerliga öfverheten hade obestridlig rättighet att med afseende på lagarne afgöra, huruvida den kyrka, som stiftat dessa lagar, var värdig dess bistånd och att af nationen skyddas och underhållas, likaså skulle domstolarne vara berättigade att, om parlamentet eller den borgerliga myndigheten tillät det, tillse att presbyterierne efterlefde dessa lagar, för att kunna afgöra, om de skulle beröfvas några borgerliga förmåner eller inkomster. 2) Men om domstolarne ansågo att presbyterierne icke följde dessa lagar, voro de icke berättigade att befalla eller *tvinga* dem att hörsamma deras tolkning af lagarne med afseende på förfarandet uti, eller förvaltandet af andliga ting. Ty de lagar, som kyrkan sjelf har stiftat *in sacris*, äro, liksom en "liber symbolicus" eller "confessio fidei", intet annat än ett sammandraget uttryck af det, som kyrkan håller för att vara Christi vilja, uppenbarad i bibeln, eller af det som hon, enligt sin tolkning af skriften, anser såsom mest öfverensstämmande med samma vilja. Dessa lagar kan kyrkan naturligtvis ändra, då hon till följd af mera noggrann undersökning kommer att finna dem icke öfverensstämmande med Christi vilja; men så länge som hon anser dem stå i öfverensstämmelse med Christi bud, äro de för henne och i hennes uppskattning lika visst ett uttryck af Christi vilja, som om de voro uttryckte med bibelns egna ord. Den verldsliga domstolen är berättigad att tolka dessa lagar, likaså väl som den är berättigad att tolka bibeln för bestämmandet af dess eget handlingssätt; men att säga att den är berättigad att tvinga kyrkan att efterlefva, eller att hon är skyldig att lyda, dess tolkning deraf, är likbetydande med att påstå, att den verldsliga domstolen är för kyrkan den ofelbara uttolkaren af Guds ord. Är icke detta samma fordran, som påfven gör, nämligen att vara den ofelbare uttolkaren af skriften?

Svenska kyrkan antager "Augsburgiska Bekännelsen" såsom

Digitized by Google

härledd ur och öfverensstämmande med Guds ord. Om nu den verldsliga domstolen med anledning af ett vädjande till sig gör en uttolkning deraf och förklarar (ty verldsliga domare äro icke ofelbare, utan fara ofta mycket vilse), att läran om rättfärdiggörelsen genom tron allena är stridande mot Svenska kyrkans lag och att presterne måste predika rättfärdiggörelse genom gerningar, kunde väl då sägas att olydnad mot detta beslut var "upprättandet af ett nytt påfvedöme"? Med lika mycket skäl kunde man i Frikyrkomännens casus säga, att domstolarne ville blott tvinga presterna att efterlefva en lag, som kyrkan sjelf frivilligt stiftat!!

3. "Frikyrkomännens påstående, att domstolarne ingrepo i Christi kronrättigheter och ville störta försonaren från thronen, afvisar Turner (till följe deraf) såsom en grundlös smädelse, tjenlig endast att uppvigla en obildad folkhop; ty domstolarne blandade sig aldrig i de andeliga angelägenheterna, etc." (p. 138). Är det troligt 1) att de, som sägas vara "den talangfullaste och frommaste delen af Skottska kyrkan", kunde göra ett så gudlöst bruk af Frälsarens namn "endast för att uppvigla en obildad folkhop"? Huru vill man förklara att så många af de bildade klasserna, som slöto sig till Frikyrkan och i sig inbegrepo män af största utmärkelse i litteratur och vetenskap, kunde "uppviglas" af "en grundlös smädelse"? 2) Blandade sig icke domstolarne i sådane angelägenheter som vigning af prester, afsättande af prester från deras heliga embete, evangelii predikande, sakramenternas utdelande, enskilda personers tillträde till nattvarden, och gåfvo de icke befallningar till presbyterierna att göra eller icke göra något häraf? Har Pastor Turner nämnt detta? Och äro icke dessa *andeliga angelägenheter?* 3) Om en Svensk domstol, af hvad anledning som helst, befallde en Svensk prest att predika läran om rättfärdiggörelse genom gerningar, skulle icke detta räknas som ett ingripande i Christi rättigheter såsom konung och profet, både emedan det vore en befallning att göra något, som var stridande mot Christi bud, och emedan den verldsliga domstolen tillvällade sig makt att efter egen myndighet tolka Christi ord för hans kyrka? Skulle det räknas som "upprättande af ett nytt påfvedöme", om presten vägrade att lyda? Just på samma sätt handlade den Skottske domstolen, då den — i stället för att nöja sig med att säga till kyrkan: vi anse att ni borde göra så eller så, och emedan ni icke gör det, fråntaga vi eder de löner, som

Digitized by Google

staten har gifvit — befallde kyrkan att handla på ett visst sätt och, då hon icke gjorde så, ansåg henne skyldig till straff för olydnad mot öfverheten och sade till henne: vi äro i andliga mål edra förmän, vi stå emellan eder och Christus, vår tolkning vare sig af menniskors eller Christi lag bör ni lyda, ni har ingen egen domsrätt med afseende på dessa angelägenheter, ty ni kan ej veta, om de äro *andeliga* eller icke, till dess vi säga eder det. Kan man icke säga, att den störtade försonaren från thronen, lika visst som påfven gör det genom sitt anspråk på ofelbarhet, eller som en verldslig domare skulle göra, då han befallde menniskor att predika och tro på läran om rättfärdiggörelse genom gerningar? Och Skottska kyrkan höll sin lära om ett christligt folks rättigheter och de nödvändiga egenskaper, som hon fordrade hos sina styresmän, icke såsom en blott meningssak, utan såsom en Guds ords sanning, lika visst som hon anser sin lära om rättfärdiggörelse genom tron vara det.

4. Ännu en gång: "Rätta målet, hvartill partiet styrde, var icke ömheten om folkets rätt vid prestvalen, utan *fullkomligt andeligt oberoende*, hvilket i en statskyrka alltid är detsamma som *fullständigt prestvälde;* ty med detta *andeliga oberoende* menade frikyrkomännen, att regeringen städse skulle stå till hands och beskydda kyrkan, samt frikostigt öppna sina kassakistor på presternas reqvisition, men ej ega den ringaste rätt att tillse, huruvida contractet mellan stat och kyrka efterlefdes och huruvida kyrkans ledare brukade sin myndighet till församlingarnes gagn eller till allmänt och enskildt och hierarchiskt förtryck" (p. 139). Detta påstående är till alla delar så i grund stridande mot sanningen, som något påstående, i menskliga ord uttryckt, möjligen kan vara. Ty, 1) huru kunde ett "*fullständigt prestvälde*" vara möjligt, då hvarje presbyterium och synod består af lika många äldste — deputerade från de särskilde kyrkoråden — som *prester*, och generalförsamlingen bestod af nära hälften så många? Dertill hade rättigheten att välja äldste blifvit återgifven åt folket, sedan de Evangeliske fått öfverhanden. 2) Långt ifrån att det yrkades, att statens kassakistor skulle frikostigt öppnas på presternas reqvisition utan att staten gjorde någon undersökning, bör man ihågkomma den vigtiga omständigheten att då, år 1835, kyrkan gjorde en reqvisition och en kommitté tillsattes af regeringen för att öfverväga de skäl och förtjenster, som derför åberopades, och att anställa undersökning

Digitized by Google

uti "det mått af religiös undervisning och själavård, som lemnades Skottska folket", påyrkade de Moderates ledare, att kyrkan skulle "vägra att erkänna regeringens *rättighet* att anställa någon sådan undersökning" — ty det var "att förstöra presbyterianismens princip och sjelfständighet"; och det var de Evangeliske, Frikyrkomännen, som påstodo att undersökningen var befogad och att, ehuru enskilda medlemmar af kommittén vid flera tillfällen gåfvo anstöt och den hade blifvit tillsatt af en mindre bevågen styrelse, man dock borde bemöta den med all foglighet. "Jag ville icke för hela verlden", sade Dr Chalmers, "att vår kyrka skulle lägga ett enda strå i vägen för en sådan undersökning" [1]). 4) Följande är den högtidliga förklaring, som Frikyrkomännen afgåfvo på Convocationen hösten 1842, och hvilken Dr L., som blifvit annorlunda underrättad om dess beskaffenhet, än de som voro medlemmar deraf, kallar "*den stormiga*" [2]). "De erkänna den civila myndighetens rättighet att bestämma de vilkor, på hvilka den vill uppehålla kyrkan, såsom en rättighet, hvilken den har att begagna på eget ansvar, och *i hvars utöfning kyrkan icke är berättigad att göra motstånd.* Och följaktligen då kyrkan, som på det andliga området är väsendtligen oberoende af den civila myndigheten, icke är skyldig och icke har frihet att i förvaltandet af Christi kyrka lämpa sina åtgärder efter några statens eller dess domstolars befallningar, stridande emot den hennes öfvertygelse om sin pligt, som grundas på Guds ord; så är hon icke heller befogad att gifva den civila myndigheten föreskrifter eller fordra, att den skall handla efter hennes åsigter vid förvaltandet vare sig af verldsliga mål i allmänhet, eller religionsangelägenheter eller andliga ting, såsom t. ex. då den lemnar kyrkan sitt bistånd eller förvägrar henne borgerligt beskydd och understöd; icke heller må kyrkan motsätta sig den civila myndighetens beslut i dessa saker, alldenstund den i alla sina embetsåligganden är skyldig att handla enligt sitt samvete med Guds ord till rättesnöre och med ansvarighet inför Gud." 4. Vid disruptionen medgaf och proclamerade frikyrkan regeringens eller parlamentets rättighet, "att

1) Se *Memoir of Dr Chalmers*, anno 1835.

2) Den af Dr L. (p. 139—140) citerade punkten syftar derpå, att de civila domstolarne skulle uteslutas från makten att kontrollera kyrkans åtgärder *in sacris*, icke att regeringen skulle uteslutas från sin fulla "rätt att tillse huruvida contractet efterlefdes, etc."

Digitized by Google

tillse, huruvida contractet mellan stat och kyrka efterlefdes." Kyrkan anhöll hos Lagstiftande makten att *tillse*, om hon uppfyllde contractet, eller om contractet innehöll eller skulle för framtiden innehålla de principer, som kyrkan försvarade. Kyrkan förpligtade sig icke att uppfylla hvad som helst, som staten förklarade vara hennes skyldigheter genom contractet, ty derigenom skulle hon gjort sig till statens *trälinna* och hafva upphöjt mensklig lag till samma öfverhöghet, som tillhör endast Guds lag. Men på detta alternativ ingick hon, nämligen, antingen att uppfylla dessa förbindelser, eller att draga sig tillbaka från contractet och afstå från dess förmåner. Hon sade icke till staten: "det är eder skyldighet att gifva mig boställen och löner, hvilka de läror än äro, som jag predikar, hvilka lagar jag än skipar, hvad inflytande jag än utöfvar på folket. Pröfva mina läror och mina lagar. Förvissa er huruvida jag är värdig. Men oaktadt alla faror och i alla omständigheter vill jag förblifva endast Christi tjenarinna, icke menniskors; ty Christus ensam är kyrkans ("hvilken är hans kropp") Hufvud, Brudgum och Herre. Om ni kan ingå på ett contract med mig på dessa vilkor, är det godt och väl; men om icke, låtom oss icke *tvinga* hvarandra. Endast räkna mig icke eller fördöm mig icke eller straffa mig icke som en öfverträdare, en brottsling, derföre att jag icke kan lyda eder tolkning af Christi lag, emedan min öfvertygelse om min pligt mot Christus i andliga ting är skiljaktig från eder. Att så göra, vore att förfölja; men att fråntaga mig eder saktion och edert understöd vore icke förföljelse; det skulle vara en stor förlust för mig, men förföljelse vore det icke."

Vi äro ganska beredvilliga att frikalla vår vördade vän Dr Landgren från beskyllningen för dessa och många dylika oriktiga framställningar; men vi kunna ej frikänna honom från öfverilning och obetänksamhet, då han öfverlemnade ledningen af sin penna åt en så samvetslös partigängare som Hr Turner. Vi undra likväl icke mycket på, att han i någon mån låtit sig vilseledas, ty Hr T. har med mycken omsorg och skicklighet i sin bok gjort en sammanställning af lösryckta meningar, utan tillräcklig förklaring af deras betydelse, och har deri inflätat sådana egna trolösa anmärkningar och insinuationer, som äro egnade att frambringa den mest oriktiga och orättvisa föreställning såväl om Skottska Reformatorernas som Fria Kyrkans åsigter. För den som haft tillgång till litteraturen under den tioåriga striden, hade detta

Digitized by Google

varit klart. Dr Buchanans *History* skildrar visserligen endast stridens hufvuddrag och resultater och kunde naturligtvis icke uppehålla sig vid alla de obetydliga strider och ömkliga förvridningar, genom hvilka man då försökte att intrassla och göra otydlig en så enkel fråga. Men det är just detta, som Hr T. så framdrager, som om det aldrig förut blifvit besvaradt eller ens anfördt. I Skottland åstadkommer detta intet ondt, ty till och med de personer, som icke hafva någon närmare kännedom om striden, i hvilken frågan afhandlades, finna i de mäns karakterer, som voro ledare i disruptionen, en fullständig vederläggning af dessa beskyllningar för okunnighet, oärlighet, påfvisk ärelystnad och sjelfviskhet, hvarpå Hr T:s argumenter hvila.

Dr L. tillkännagifver sig (p. 143) vilja säga "hvad frikyrkomännen hafva att svara på dessa allvarsamma tillvitelser"; men i stället för att framlägga de svar, som blifvit gifna, lika troget som han utropat "tillvitelserna", eller ock säga att han var okunnig om svaren, uppgifver han endast hvad han kallar "förnämsta skälet till disruptionens rättfärdigande", och låter det sålunda antagas, att intet svar på dessa förebråelser blifvit gifvet eller kunde gifvas. Hvar och en inser, att han antingen bort göra lika rättvisa åt *tillvitelserna* som *svaren*, så att den Svenske läsaren kunnat döma mellan dem, eller också bedt läsaren uppskjuta med sin dom, till dess han fick tillfälle att inhemta hvad man hade att anföra på andra sidan. Fastän Dr L. icke visste det, borde han dock ansett mindre troligt, att en så stor rörelse som disruptionen skett, utan att något försök blifvit gjordt att svara på de tillvitelser för okunnighet, påfvisk ärelystnad och oärlighet, som blifvit förebragta emot frikyrkomännen. Tvärtom talar han så, som om alla dessa förebråelser medgåfves vara sanna, och som om der funnes endast ett giltigt skäl, som kunde andragas eller hade blifvit andraget till försvar för disruptionen, ty han gifver vid handen att Hr T:s stränga anmärkningar mot frikyrkomännen "utan tvifvel" voro grundade på goda skäl. Vi vilja på intet vis anklaga Dr L. för någon afsigtlig förvrängning; men vi beklaga att han icke varit i tillfälle att göra mera omsorgsfulla undersökningar. Hvilket är då detta "förnämsta skäl till disruptionens rättfärdigande?" Det är, att Brittiska parlamentet, som bland sina medlemmar har Episcopaler, Independenter, Papister och Judar, "*är satt till högsta lagstiftare och domare*

Digitized by Google

öfver kyrkan" (p. 143). Det är fullkomligt riktigt att frikyrkomännen alltid betraktat det såsom en den största förolämpning mot sjelfva idén af en christlig kyrka, att personer, som icke tillhörde samma eller ens något christligt samfund, utan som kanske voro Unitarier eller Judar, skulle hafva någon del i kyrkans styrelse eller i förvaltandet af hennes andeliga angelägenheter. Vi äro glada att finna att Dr L., fastän han uttrycker sig försigtigt, dock synes anse att detta sakernas tillstånd var ett giltigt rättfärdigande af disruptionen. Han säger att "ett sådant förhållande kan väl vara tillräckligt att väcka förtrytelser i mindre frihetsömma sinnen än Calvinisters och Skottars" (p. 143). Vi hoppas innerligen att Dr L. verkligen medgifver och försvarar, att det är orättvist och förtryckande för kyrkan och oförenligt med hennes förhållande till Christus, att judar, otrogne och papister äro hennes lagstiftare och domare öfver hennes förvaltning af andliga ting. Om så förhåller sig, äro alla dessa yttranden om disruptionen såsom "en betänklig handling", "brådstörtande" etc., i hans egen tanke obestyrkta; ty det var icke förr än Brittiska parlamentet efter mogen öfverläggning förklarat sig vara kyrkans "lagstiftare och domare", som Frikyrkomännen (hvilka året 1843 utgjorde majoriteten inom Generalförsamlingen) intogo ställningen af en kyrka skiljd från staten. De gjorde upprepade och ifriga föreställningar emot parlamentets befogenhet att antaga och göra anspråk på en sådan myndighet. De varnade parlamentet högtidligt på förhand, att de icke kunde underkasta sig en sådan kränkning, och att, om det stod fast dervid, skulle de upphöra att vara *statskyrka*. De handlade derföre icke obetänksamt, ej heller "brådstörstade" de. Det hade gång på gång blifvit dem sagdt af domare i Court of Session, att de borde lemna statskyrkan. Men de läto icke sådant inverka på sig. De qvarstannade i sin förening med staten oaktadt sådane obefogade uppmaningar från domare, adelsmän och andra håll, till dess att parlamentet yttrade sig och med laga myndighet tillkännagaf hvilka contractets vilkor voro eller åtminstone hädanefter skulle vara. Parlamentet fordrade väsendtligen att dessa skulle uttala dess supremati öfver kyrkan i andliga mål. Att detta var en "betänklig handling" å parlamentets sida har sedermera medgifvits af många, som gjorde allt i sin makt för att påskynda densamma [1]).

1) Vi veta med säkerhet att Lord Aberdeen och Sir James Graham, tvänne

Digitized by Google

Det är vår innerliga förhoppning, att hvarken Dr L. eller någon rättskaffens prest i Svenska kyrkan anser att, i betraktande af omständigheterna, disruptionen var en "betänklig handling" å Frikyrkomännens sida, eller att Frikyrkomännen kunde, i öfverensstämmelse med sin trohet till Christus eller ens med ärlighet och anständighet, fortfara i en ställning, som fordrade deras underdånighet och lydnad i andliga saker under judar, papister, unitarier, att icke nämna episcopalister och baptister.

Men man bör på samma gång förstå att, om ock den civila myndigheten eller suveränen och alla medlemmarne af regeringen och parlamentet skulle vara tillgifna Frikyrkans lära, hon dock vägrar att erkänna dem, i deras egenskap af verldsliga styresmän, såsom egande rätt att utöfva makt eller herravälde i kyrkan. Vi hålla före att de egenskaper, som fordras af en styresman uti eller af kyrkan, måste vara rent andliga; och att ingen enda medlem af kyrkan är berättigad att upphöjas till någon värdighet eller rättighet att vara dess styresman, vare sig till följe af rikedomar, eller derföre att han innehar det konungsliga eller något annat embete i staten. Ett borgerligt embete lägger intet hinder i vägen för en person att bekläda ett embete inom kyrkan, men det utgör icke den ringaste grund för hans berättigande dertill. Kyrka och stat anse vi som tvenne åtskilda konungariken, hvilka kunna och böra stå i vänskapsförbund med hvarandra; men som äro olika med afseende på sitt upphof och mål. Hvardera är berättigad att hafva sina egna styres- och embetsmän. Det som kunde hindra en person från att vara en styresman eller episcopus i kyrkan, behöfde icke göra ogiltig hans rättighet att vara statens styresman. Dr L. kan väl anse oss hafva orätt häri; vi försvara oss icke; vi blott framställa våra läror. Vi kanske misstaga oss, men vi veta att det icke alltid inträffar, att konungar äro män af sådan andlig och moralisk karakter, som gör dem skickliga att vara kyrkans styresmän. Och vi skulle betrakta det som en outsäglig förnedring för kyrkan, om det hände sig, att hon måste erkänna och hylla såsom sitt hufvud eller högste styresman en person, som väl kunde vara öfverläg-

---

de mest inflytelserika och ifriga statsmän i motståndet mot Frikyrkomännen, förklarade några år efteråt, att de sågo tillbaka med djup sorg på sitt handlingssätt i denna sak såsom på det största felsteg, som de begått under deras politiska bana, och att de skulle vara glada, om de, såvida det vore möjligt, kunde taga det tillbaka.

Digitized by Google

sen den stora allmänheten bland hans undersåter endast i gudlöshet och last, eller att hon skulle tillåta en sådan att utöfva något inflytande vid förvaltningen af hennes andliga angelägenheter, som i den egna karakteren ådagalade sådant förakt för religion och moral att, vore han icke konung, ingen anständig christen familj skulle tillåta honom att inträda i sitt hus[1]). Kunde väl detta vara gagneligt för något folks andliga intressen?

Om det vore sannt, såsom Dr L. uttrycker sig, att "andeligt oberoende är oförenligt med tanken på en statskyrka" (p. 136), skulle vi anse detta som ett afgörande argument emot lagligheten af hvilken statskyrka som helst eller af någon vänlig öfverenskommelse mellan kyrkan och staten. Ty, enligt vår tanke, skulle det innefatta, att kyrkan måste vid hvarje sådan förening uppoffra i någon mån sina egna åsigter om Christi vilja, och i någon mån förakta Christi myndighet och i dess ställe sätta menniskors befallningar. Det skulle innefatta, att staten icke är och icke borde vara nöjd med kyrkans ansträngningar för främjandet af den religiösa upplysningen och det sedliga välbefinnandet i landets familjer, såsom återtjenst för det skydd och de löner, som staten lemnade den; och att kyrkan borde vara färdig att köpa sig dessa timliga förmåner genom att betala skatt åt statens andliga öfverhöghet, och lägga Christi lag för den civila myndighetens fötter. Vi hålla före, att en lefvande, trogen kyrkas andliga arbete, om man till och med endast uppskattar det efter dess verkningar med afseende på samhällets sedliga och timliga välbefinnande, är af större värde än allt det beskydd och de fördelar, som staten kan erbjuda; och att utöfver detta arbete — såsom vederlag för statens frikostighet — ingenting, som kunde innebära tillåtelse för ovärdiga att begå nattvarden eller välsignandet af mot Christi bud stridande äktenskap, eller sabbathens valhelgande, kan af staten utan tyranni och gudlöshet fordras eller af kyrkan under några omständigheter, på grund af några förhållanden medgifvas. Bättre är det för kyrkan, liksom för den enskilde, att förlora menniskors gunst och verldens rikedom, än att begå en enda handling af olydnad emot Christus.

---

1) Kunde väl något vara mera opassande än att Georg IV (af England) skulle erkännas som „Kyrkans Hufvud" och i kyrkans böner tituleras *"vår gudfruktigaste konung"* (our most religious king)!!!

Digitized by Google

"Hvad", säger Dr L. vidare, "skulle Skottlands kyrka hafva vunnit på ett sådant fullständigt oberoende? Jo, att dess författning och lärobyggnad kommit i ständig fara att på otaliga vis stöpas och omstöpas efter de mäns beskaffenhet, som fått öfvertaget i Generalförsamlingen" (p. 140). Och för att belysa detta anför han ett yttrande, som Pastor T. förmäler hafva blifvit fäldt af en frikyrkoman, "att kyrkan måste hafva rätt att efter behag förbättra (adjust) sin lära och författning." Vi frukta att Dr L. missförstått detta. Meningen är icke att kyrkan skulle hafva rätt att förändra sin lära eller författning utan skyldighet att underrätta staten om dessa förändringar, eller utan att löpa fara att förlora sin borgerliga ställning och förmåner. Meningen är helt enkelt den, att hon skulle hafva rätt att så göra, utan att hindras af tvång från en borgerlig domstol och utan att straffas såsom för ett brott eller för en handling af olydnad emot lagen. Det förra skulle visserligen medföra svåra förluster, men det vore dock ej något straff. Det blefve dock ett betydande hinder för hastiga förändringar; och det var detta, som utgjorde det tillräckliga hindret i "tider af lös och sociniansk uppfattning", hvartill Dr L. refererar (p. 141). "Oberoendet", som frikyrkan anser för ett lifsvilkor, är icke oförenligt med den omständigheten, att kyrkan medgifver och inbjuder den borgerliga öfverhetspersonen att vara närvarande vid sina synoder, på det han må tillse, huruvida några förändringar göras i hennes författning, och om de saker, "som deri afhandlas, äro i enlighet med Guds vilja." (Westminster Confessionen, kap. XXIII).

Dr L. tyckes ha stor svårighet att förstå, huru "en så ofantlig massa af den Skottska nationen kunde biträda sina prester i en så betänklig handling, som national-kyrkans sönderslitning, hvilken för alla och en hvar af de utgående medförde så oerhörda förluster och uppoffringar" (p. 135). Han hvarken gör rättvisa åt Skottska folket, ej heller uppgifver han en giltig orsak, då han förklarar denna handling genom den "*stora allmänhetens* ovilja mot juristerna." Der finnas i sanning alltför många gudlösa och omoraliska personer af alla klasser i Skottland; men, ehuru der är ett mera högljudt sörjande öfver detta egna förderf än som höres inom andra länder (hvilka tilläfventyrs hafva större orsak till klagande) finnas der andra och dessa i stort antal, som hafva en så grundlig kännedom och uppskattning af deras kyrkas läror och äro så skickliga att försvara dem genom

Digitized by Google

bibelns utsagor, att de icke äro i andras våld i religiösa och kyrkliga frågor. Ja, hade deras prester samtyckt att qvarstanna i statskyrkan, skulle massan af den stora allmänheten, som lemnat den, icke varit mycket mindre än hvad den är. "Hade kyrkan underkastat sig ers Nådes utslag", sade en simpel arbetskarl i ett bref till Lord Brougham efter den ogynnsamma domen i Auchterarder-saken, "löfvet hänger icke lösare vid trädet, då Octobervinden blåser som starkast, än jag skulle hafva hållit fast vid en kyrka så sjunken och förnedrad. Och dessa äro åsigter, som hysas icke af en enskild person, utan af en klass, som, ehuru mindre lärd och kanhända mindre vis än klasserna, som stå öfver dem, är utan jemförelse mera talrik" [1]). Näst sjelfva bibeln och sabbathen har Skottland att tacka för allt, som gifver det ett namn bland nationerna, dess Kateches ("Shorter Catechism"), en liten handbok, för 200 år sedan författad af "*the Westminster Assembly*", och som är inpreglad i minnet hos alla dess barn, och som på ett verksamt sätt uppfostrat dess folk att öfva sitt förstånd i den gudomliga sanningen och vant dem att, i stället för att passivt mottaga läror på mensklig auctoritet, "söka i skrifterna, om dessa ting så förhålla sig." Dr L. kan vara förvissad, att ännu i dag finnes det ett Skottskt folk icke olikt sina förfäder, beskrifna af Biskop Burnet vid hans återkomst till England från sin fruktlösa mission att öfvertala Skottarne, att underkasta sig episcopal-kyrkan. "Vi blefvo i sanning förvånade", säger han, "att finna en ringa menighet så skicklig att resonnera öfver frågor rörande styrelse och öfver *de gränser, som böra sättas för förstars makt i andliga angelägenheter.* Vid alla dessa ämnen hade de till hands bibelspråk och voro färdiga med sina svar på allt hvad som sades dem. Och detta kunskapsmått var utspridt bland de allra ringaste utaf dem, till och med bland deras torpare och tjenare" [2]).

Anser Dr L. att det var "den djupaste ovilja mot domstolar", som lifvade så många Skottska män och qvinnor att för 200 år sedan lida sjelfva döden, hellre än erkänna en verldslig konung såsom *Kyrkans Hufvud?* Kan han då icke tro, att det icke var denna "ovilja mot domstolar", utan deras insigt uti betydelsen af, och deras djupt rotade öfvertygelse om sanningen af

1) Se "*Letter to Lord Brougham*", nyligen återutgifvit i "*The Headship of Christ*, by *Hugh Miller.*"

2) Se Burnets "*History of His own time.*"

Digitized by Google

den grundsatsen, att "der finnes intet annat Hufvud öfver kyrkan än Herrens Jesus Christus" [1]), som nödgade "en så ofantlig massa" att, år 1843, deltaga i kyrkans sönderslitning och att göra de der "så oerhörda förluster och uppoffringar", hvilka såsom följd deraf blefvo nödvändiga? Tviflar väl Dr L. på samvetets makt hos de lägre klasserna? Ingen annan än den, som är okunnig om Skottska folkets tänkande, allvarliga karakter, skall undra på, att de finna nöje uti att för befrämjandet af Christi sak uppoffra tid, krafter och penningar, hvilka allmogen i andra länder förslösar i lättsinniga nöjen eller lastbara njutningar.

Men ännu en gång; — Dr L. säger: "så synes kyrkosöndringen väl hafva medfört otaliga olägenheter, men ingen äf de fördelar, som dermed åsyftats" (p. 142). Hvilka äro de fördelar han refererar till såsom åsyftade, som icke blifvit vunna? Han nämner en, nämligen frihet att utöfva kyrkotukt enligt Christi lag, befrielse från all skyldighet att utöfva den enligt den borgerliga maktens vilja. Vi eftersträfvade detta; vi hafva vunnit det. Genom Cardross-målet, hvartill alluderas (p. 141), bevisas ännu icke motsatsen, icke heller kommer det att ske. När Dr L. (p. 141) säger: "hvarje prest eller lekman, som af frikyrkan afsättes eller excommuniceras, kan ställa frikyrkodomstolarne under tilltal för ärerörige beskyllningar", glömmer han att Cardross-målet ännu icke är afgjordt. Civildomstolarne hafva icke fällt utslag till förmån för denna rättighet. Ja, till och med om de till slut skulle så döma, blefve frågan icke dermed afgjord. Frikyrkan skulle vädja till parlamentet och säga: "om detta är lagen, bedja vi eder upphäfva den; vi hvarken kunna eller vilja lyda den." Häri ligger skillnaden mellan Stats- och Frikyrkan; statskyrkan underkastar sig hvarje inblandning, de civila domstolarne göra i hennes utöfning af kyrkotukt [2]); den sednare motsätter sig all inblandning vare sig i kyrkotukten eller läran. För denna vägran må hon hafva mycket att lida, böter, fängelse- eller dödsstraff; hon kan sålunda få lida förföljelse, såsom de förste christne, för

1) *Westminster Confessionen*, kap. XXV.

2) Såsom exempel: för några år sedan utverkade sig en prest i statskyrkan utaf Court of Session ett förbud för presbyterium att fortsätta med hörandet af vittnen på en anklagelse mot honom för fylleri. Presbyterium afbröt undersökningen och förhörde icke ett enda vittne, till dess Court of Session gaf tillåtelse.

Digitized by Google

vägran att lyda den borgerliga makten i gudstjents-angelägenheter, för ståndaktighet i lydnaden mot Christus allena. *Hon må komma att lida; men hon skall icke synda.*

Men Dr L. tillägger: "sedlighetens tillstånd har icke förbättrats utan försämrats sedan disruptionen" (p. 141). Väntade då frikyrkomännen att, om disruptionen skulle försiggå, sedlighetens tillstånd skulle förbättras? Varnade de icke regeringen att disruptionen skulle blifva en olycka? Var icke faran, med hvilken samhällets moraliska välfärd hotades genom legaliserandet af civildomstolarnes anspråk på kyrkan, ett af de mest trängande skäl, hvarmed de sökte förekomma disruptionen? Om således *sedlighetens tillstånd försämrats*, är detta resultat intet annat än det, deras farhågor gåfvo vid handen och deras varningar förutsade.

Men om de fruktade och förutsågo, att sedlighetens tillstånd skulle försämras, hvarföre söndersleto de kyrkan? Bevisar icke detta att disruptionen var en *betänklig handling?* Vi anhålla ödmjukligen om våra Svenska bröders tålamod och uppmärksamhet, medan vi utveckla det tvåfaldiga svar, vi gifva på denna fråga.

1. *Vi tvingades af en nödvändighet.* Vi kunde icke under dåvarande omständigheter handla annorlunda utan att synda och veta att vi syndade. Våra grundsatser angående folkets rättighet att kalla sina prester och kyrkans frihet från den borgerliga myndighetens kontroll i alla andeliga angelägenheter voro för oss trossaker och icke blotta förmenanden. Vi visste att dessa grundsatser ända från reformationen varit utmärkande kännetecken på vår kyrkas författning; vi trodde dem vara bibel-sanningar och vi ansågo oss kunna bevisa dem såsom sådana genom argumenter, hvilka vi aldrig ännu sett med framgång angripas. Våra Svenska bröder tro att vi misstaga oss häri. Men de tvifla icke att sådan var och är vår allvarliga öfvertygelse. Må de döma öfver vårt handlingssätt från *vår* ståndpunkt och säga om vi kunnat handla annorlunda, eller om vi förtjena att blifva skymfade såsom "brådstörtande." Det var icke så mycket *Frikyrkan*, som *slet* sig från staten, som staten, som stötte från sig frikyrkans grundsatser och derigenom frikyrkan sjelf, hvilken fasthöll vid dessa grundsatser och ej ville uppgifva dem. Vi hade att välja mellan att slita oss från staten eller från våra grundsatser. Vi hade intet skäl att önska skiljsmessa från staten;

Digitized by Google

tvertom uppskattade vi ganska högt, kanske alltför högt, de förmåner, som en förening med staten medförde. För att behålla den, ville vi göra hvarje uppoffring, som icke innebar öfvergifvandet af bibelns grundsatser. Vi hade många bevekande skäl att hålla fast vid staten, och vi förutsågo tydligt, om vi handlade annorlunda, många smärtsamma följder, förluster, som voro förskräckande för kött och blod, och olyckor, hvilkas vidd icke kunde beräknas. Men alternativet lades med eftertryckliga och klara ord framför oss: skiljen eder från staten eller skiljen eder från edra grundsatser. *Fiat justitia, ruat coelum.* Vi kunde icke hjelpa oss sjelfva; och således öfverlemnande oss och vår sak åt Gud, kastade vi oss i det djup, vi kämpat för att undvika, sägande: "Vi kunna ej annorlunda; så hjelpe oss Gud." Mer än 18 år hafva förflutit sedan denna tilldragelse. Gud *har* hulpit oss. Det är icke öfverflödigt att betyga, att förf. icke känt en enda prest inom Frikyrkan, som ångrat det steg, han då tog, eller som icke ser tillbaka med tacksamhet för den nåd, som gaf honom kraft att vara ståndaktig i pröfningsstunden.

2. *Sedlighetens tillstånd skulle icke blifvit förbättradt, äfven om vi afstått från disruptionen.* En skillnad bör här märkas. Om jemförelsen göres mellan *sedlighetens tillstånd*, sådant det för närvarande är och sådant det skulle hafva blifvit, ifall disruptionen blifvit afvänd genom statens erkännande af Frikyrkans grundsatser, så hänvisar jag till våra varningar och föreställningar att om detta icke skedde, skulle landets sedliga tillstånd blifva försämradt. Men i detta fall har staten, genom hvars vägran af våra fordringar disruptionen blef en nödvändighet och en pligt, att bära ansvaret för följderna; såsom också hos staten i sjelfva verket ligger ansvarigheten för alla de misshälligheter och söndringar, som uppkommit mellan presbyterianerna i Skottland och för alla de skadliga följderna deraf; ty de hafva alla förorsakats mer eller mindre direct genom statens inblandning uti kyrkans författning eller förvaltning. Men om jemförelsen göres mellan det *sedlighetens tillstånd*, som för närvarande eger rum, och det som skulle hafva inträdt, ifall att disruptionen blifvit afböjd, derigenom att *frikyrkomännen* underkastat sig statens kontroll och qvarstannat i den nuvarande statskyrkan, då är det icke sannt, att genom disruptionen *sedlighetens tillstånd* blifvit försämradt, Frikyrkomännen hade eftertryckligt förklarat sin öfvertygelse vara, att de grundsatser, för

Digitized by Google

hvilka de kämpade och hvilka domstolarne, parlamentet och regeringen fördömde, voro gudomliga sanningar, väsendtliga för Christi kyrkas uppbyggelse och välbefinnande. De hade med mycken skicklighet och vältalighet bevisat att de så voro; och på bevisningens stridsfält segrat öfver alla sina motståndare. De hade vädjat till folket, och en öfvervägande majoritet af de mera bildade och religiöse i samhället hade med enthusiasm utropat deras öfvertygelse såsom sin. De hade högtidligen svurit att stå fast vid dessa grundsatser, ja, lika fast som vid sin trohet till Christus. Sådana voro omständigheterna; om de då på pröfningsdagen praktiskt afsvurit sina grundsatser och qvarstannat i statskyrkan, utan att något argument blifvit anfördt, som var tillräckligt att öfverbevisa dem om villfarelse, eller som kunde sätta dem i stånd att inför upplysta och samvetsgranna personer rättfärdiga en förändring af åsigter, eller som icke blifvit besvaradt ur deras egen mun, hvad inflytande skulle detta haft på sedligheten? Skulle icke både sedlighetens och religionens sak hafva erhållit en svårare stöt, än hvad alla otrons försvarare i Skottland någonsin förut tillfogat den? Ty huru skulle man förklarat deras handlingssätt? Antingen så, att de föredrogo sina inkomster och verldsliga förmåner framför det, de trodde trodde vara gudomlig sanning och Christi ära, och att sålunda religion var ingen verklighet hos alla dessa för talang och fromhet kände personer. Eller så, att då Christi vilja och öfverhetens lag voro stridande emot hvarandra, de öfvergåfvo den förra och lemnade företräde åt den sednare. Och hvad kunde detta utmärka och beteckna, annat än att de ansågo icke Guds lag, utan menniskors bud såsom det förnämsta rättesnöret, som man bör följa; att sedlighetens grundval icke hvilar på lydnad för Guds vilja, utan på lydnad för den jordiska öfverhetens och menniskors vilja? Skulle detta hafva förbättrat eller försämrat sedlighetens tillstånd? Var då disruptionen en så betänklig handling? Var den icke ett oeftergifligt vittnesbörd för öfverhögheten af Guds ord och mensklig samvetets frihet? Kyrkan har allt hitintills stått i större tacksamhetsskuld till sina blods-vittnen och martyrer, än till furstars alla gåfvor och ynnestbevisningar.

Men vi förneka riktigheten af den framställning eller åtminstone af det intryck, som Dr L:s artikel gifver med afseende på sedlighetens nuvarande tillstånd i Skottland. Såväl i detta hänseende som i andra mindre vigtiga har Herren varit oss nådig utöfver våra

Digitized by Google

förhoppningar. Vi hafva, det medgifves, många svårigheter för befrämjandet af sedliga och religiösa förbättringar — och icke minst, vi måste säga det, (med hänsigt till en uppgift, som anföres p. 142)[1]) i den dödande inflytelsen, som utgår från statskyrkan, och i lättheten, hvarmed personer, som icke vilja underkasta sig den kyrkotukt, hvilken de för uppenbara synder annorstädes åläggas, upptagas i hennes gemenskap. Disruptionen, det må också nämnas, befriade några gudlösa personer från det tvång, hvarunder de varit, medan trogna prester i deras grannskap qvarstodo i statskyrkan; de trodde för någon tid att sådana mäns inflytelse hade försvunnit på samma gång, som deras löner från staten, och de skyndade att fira Frikyrkans nederlag genom djerf och öppen ogudaktighet. Förf. minnes, huruledes en åldrig, lastbar adelsman då började att tillåta kortspel i sitt hus om söndagsaftnarne, och gaf befallning att låta köra sina arbetsvagnar utefter de allmänna landsvägarne på söndagen. Sådane triumfbragder kunde icke länge fortsättas. Alla de nya olägenheter, mot hvilka vi fingo att strida, blefvo för oss mer än godtgjorda; ty genom Guds nåd öppnades för oss inträde i districter, hvarest genom moderatismens öfverhandtagande nådens evangelium under flera generationer icke blifvit predikadt; vi fingo tillträde till vissa klasser af menniskor, hvilkas hjertan hittills varit intagne af starka fördomar emot Christi tjenare; Herren uppväckte oss att inrätta hundradetals nya skolor och derigenom utsprida välsignelserna af en christlig uppfostran bland barn, som kanske annars icke hade erhållit den; och slutligen, för att icke nämna mera, gafs oss bland samhällets alla klasser ett inflytande, hvarigenom vi sattes i stånd att vid flera vigtiga tillfällen bibehålla landets lagstiftning i öfverensstämmelse med bibeln, ett inflytande, större än det vi kunnat utöfva, om vi blifvit menniskors tjenare, eller om vår kyrka blifvit statens trälinna. Ja, så stor är den välsignelse, som det har behagat Gud att låta åtfölja våra bemödanden i

1) Det var icke någon egendomlighet för tiden efter disruptionen, att prester under sina besök eller husförhör påträffade *lättfärdiga personer*, hvilka sökte undkomma varningar eller råd genom att säga att de tillhörde ett annat kyrkosamfund, ehuru de icke tillhörde något. Men huru det kunde hända att denne statskyrkoman så litet kände till communicanterna inom sin församling, att han kallade inför kyrkorådet en person, som kunde svara att han icke var en af dem och icke tillhörde samma kyrkosamfund, vore ganska intressant att höra förklaras.

Digitized by Google

vår fria och obereende ställning, att det af några frågas, om icke på det hela det har varit bättre för landets sedliga och religiösa tillstånd att disruptionen inträffade, än att *regeringen* skulle gifvit efter för alla våra fordringar; ty om vi qvarstannat i statskyrkan, skulle vi blifvit hämmade och fjettrade af så många döda, kraftlösa moderata prester, som i framtiden lika troligt som förut skulle "komma till prestembetet för att få äta en beta bröd" (1 Sam. 2: 36).

Men Dr L. anför statistiska facta, för att bevisa både att sedlighetens tillstånd i Skottland har blifvit försämradt sedan disruptionen, och att det står långt under andra länders. Huruvida dessa siffror, som Dr L. lemnar, äro riktiga, ha vi oss ej bekant. Men vi ifrågasätta ej deras noggrannhet; vi medgifva dem. Hvad följer?

1. Det bruk, som göres af våra uppgifter och vår klagan angående gudlösheten och osedligheten i Skottland, bär en ganska sorglig likhet till det, som de otrogne göra af Davids, Augustini och andra gudfruktiga mäns syndabekännelser. "Se, huru mycket större syndare dessa helgon äro än vi, ty vi veta ej af en sådan syndfullhet, som var hos dem!" Vi i Skottland äro beslutne att utransaka och lära känna, så vidt som möjligt är, det fulla beloppet af osedlighet och ogudaktighet, som finnes i vårt land; vi hafva föresatt oss att söka att utrota dem och att tillämpa icke ett partielt utan ett genomgripande botemedel. Det må vara att, såsom naturligt är, då uppmärksamheten ifrigt är fästad vid något, vi öfverdrifva storheten af det onda. Men för att både hålla oss sjelfva vakne och uppväcka vårt land till det nödiga bekymret, är det bättre att våra uppgifter skulle vara öfver än under sanningen. Andra kunna begagna sig af utropandet af våra brister, för att nedsätta och smäda oss. Vi kunna ej hindra det. Vi vilja upphäfva vår röst såsom en basun och förkunna folket deras öfverträdelser (Es. 58: 1). Vårt stora mål är att vårt lands sedliga tillstånd skall höjas. Härtill är det nödvändigt att vi icke dölja sanningen. Det är af mycket mindre vigt för oss att vi för andra folk synas rättfärdiga, än att vi verkligen äro det.

2. Vårt lands sedliga tillstånd är, vi medgifva det, lågt. Det utgör intet ämne att skryta öfver, utan snarare är det ämne för sorg och förödmjukelse. Men är det lägre än andra länders? En fjerdedel af befolkningen i Edinburgh, säges det, har "intet

Digitized by Google

fast sammanhang med någon kyrka." En fjerdedel af befolkningen i Glasgow "gå i kyrkan sällan eller aldrig" (p. 142). Utan att fordra att något afdrag göres från dessa tal på den grund, att bland innevånarne i ofvannämnda städer finnes en stor mängd papister inkomna från Irland, fråga vi: är proportionen af dessa, som i Edinburgh och Glasgow "gå i kyrkan sällan eller aldrig", större än den är i Stockholm, eller Köpenhamn, eller Berlin? Eller kan antalet af dem, som i dessa tre städer på en vanlig årets söndag tillbedja i Herrans hus och hålla sabbathsdagen såsom Herrans dag, med rätta anses utgöra tre fjerdedelar af befolkningen? Är det endast en fjerdedel af dessa städers befolkning, som icke håller sabbathen, eller som har för vana att begagna den till arbete, eller nöjen, eller lättja? Vi fråga icke huru stort deras antal är, som står i förbindelse med någon kyrka, för så vidt som de en gång om året eller så gå till nattvarden och få sina barn döpta, utan huru stor proportion de utgöra, som äro ordentliga kyrkogångare, och de, som tillhöra den motsatta klassen. Det må ihågkommas, att den der *fjerdedelen* i Glasgow och Edinburgh tillhör nästan helt och hållet den lägsta klassen [1]).

3. Hvad angår antalet af *oäkta barn*, kan ingen jemförelse göras mellan närvarande tid och perioden före disruptionen, emedan noggranna statistiska uppgifter då ej funnos till; och i sanning är det endast för några få år sedan, som en åtgärd af så stor vigt och nytta, som den ordentliga registreringen af födda inom hela landet, blifvit vidtagen. Ej heller kan en jemförelse göras mellan Skottland och England och andra länder, till dess man vet att de statistiska tabellerna i dessa länder äro uppgjorda efter samma grunder som i Skottland, och att i dem såväl som i Skottland alla barn födda utom äktenskapet, äro *registrerade*

1) Det antal, som på en gång borde vara i kyrkan, beräkna vi till hälften af hela folkmängden, med afdrag för frånvaro i nödfall, såsom sjukdom, ålderdom och späd ålder, etc. Enligt de anförda uppgifterna är icke $^1/_2$, utan endast $^3/_8$ af innevånarne i Glasgow och Edinburgh *på en gång* i kyrkan. Befinner sig väl mer än $^3/_8$ af innevånarne i Stockholm, Upsala, Göteborg eller Berlin på en vanlig söndag närvarande i högmessan? Förf. påminner sig huruledes för några år sedan en ung prest från Preussen brast i tårar, då han en söndagsmorgon gick öfver gatorna i Edinburgh, medan folket strömmade till gudstjensten. Han sade, att han ej kunde hålla sig från att gråta öfver sitt eget land, då han såg, huru olika sabbathen hölls och kyrkorna voro besökta i Edinburgh och Berlin.

Digitized by Google

som oäkta, och icke blott de, som upptagas af allmänna inrättningar, till följd af fattigdom, eller en eller båda föräldrarnes ovärdighet. Det är sannt, att i de districter, der frikyrkan har öfverhand, är antalet af oäkta barn mycket mindre än i andra districter, hvilka länge varit under moderatismens inflytande. Men är procenten i någon af våra stora städer större än t. ex. i Stockholm? Den har aldrig uppgått till en tredjedel, icke en gång till en fjerdedel deraf i någon Skottsk stad. Statistiska tabeller äro dessutom en ganska osäker grund för beräknandet af sedlighetstillståndet, för så vidt som de icke äro omsorgsfullt granskade.

4. Dr L. anför tvenne förklaringar öfver orsakerna till Skottlands osedlighet; de äro mycket misslyckade. "Irländaren Montgomery jemte en mängd Engelska publicister och skriftställare söka skulden till Skottlands framstående osedlighet i den af frikyrkan hyllade Calvinismen" (p. 142). Det smärtar oss att finna, att Dr L. anser sådane män värdiga att vara auctoriteter i fråga om religion och sedlighet. Denne Irländaren Montgomery är en Ariansk eller Unitariansk prest; både han och de lika sinnade "Engelska publicisterna" skulle lika färdigt och lika rigtigt tillskrifva Stockholms "*framstående* osedlighet" till "den af *Svenska* kyrkan hyllade Evang.Lutherska läran", enligt hvilken, de kunde tillägga med likaså stor fyndighet, som utmärker Dr L:s beskrifning af Calvinismen, menigheten är likgiltig för ett christligt uppförande, sedan den fått i sitt hufvud att menniskans värde i Guds ögon icke beror af hennes själsbeskaffenhet, utan af "en annans rättfärdighet." Skulle väl Dr L. erkänna detta såsom ett sanningsenligt påstående om Lutherska kyrkan? Tror han att det är bland medlemmarne af fria kyrkan, hvilken hyllar Calvinismen, som denna likgiltighet herrskar, medan han ändock uppräknar hvilka uppoffringar frikyrkan har gjort för undervisningsväsendet och för samhällets förbättring? — Vi hafva i sanning många anledningar till sorg och förödmjukelse för den ogudaktighets skull, som finnes i vårt land; men vi hafva aldrig känt till, ej heller skulle landet tolerera en så oförsynt kungörelse och ett så betecknande bevis på osedlighet, som förf. såg i Stockholm förlidne sommar, nemligen, det offentliga annonserandet om en *Carnevalsfest*, som skulle hållas i La Croix's hotel på Lovisadagen, *Sabbath*, d. 25 Augusti, och hvilken började kl. 9 aftonen och slutades kl. 2 nästa morgon. Och detta uppväckte ej

Digitized by Google

någon förvåning i en hufvudstad, som är fri från olägenheterna af andligt oberoende och frikyrka!

Förf. tror ej att der finnas sådana enormiteter i Skottland; åtminstone, om så är, skämmas de för att blifva kända; de hölja sitt hufvud till följe af den herrskande sedliga tonen.

5. Men der tillägges ännu en orsak; den är: "Skottarnes rigorösa Sabbathstukt." "Det idkeliga upprepandet" häraf synes komma från samma trovärdiga håll och är af lika stort värde. Men, hvad är då "Sabbathstukten" i Skottland? Den borgerliga lagen fordrar visserligen iakttagandet af Guds befallning i 3:dje budet: "Du skall icke arbeta", och skyddar således tjenaren från hans herres förtryck och kyrkan från handelns och fabrikernas buller och oväsende och frestelser. Mer fordrar den ej. Om den verkligen tvingade folk att gå i kyrkan, eller gå till nattvarden, eller att antaga en religionsbekännelse, vore det fullkomligt sannt, att den gjorde dem till skrymtare, att den "inväner dem att sätta en helighetsmask på deras naturliga menniska." Men vill man med denna beskyllning påstå att sabbathsfirandets höga ståndpunkt bland christna i Skottland är orsaken till att denna "helighetsmask" antages af andra? Det är fullkomligt sannt att Guds folk i förhållande till sitt antal och ståndaktigheten af sin karakter utöfva en hämmande inflytelse öfver sin omgifning. Förf. känner en stolt och oförsynt adelsman här i landet, som i dagliga umgänget var beryktad för sitt gudlösa tal och sina svordomar, men som genom den ståndaktiga och fromma karakteren hos en hans tjenare, som innehade den ringa ställningen af trädgårdsdräng hos honom, var så betagen af vördnad, att han icke en enda gång vågade att i den tjenarens närvaro yttra en enda svordom. Hade det varit mera önskvärdt att den tjenaren varit mindre from, mindre ståndaktig, på det att adelsmannen icke måtte påtagit "helighetsmasken på sin *naturliga menniska?*" Och är det önskvärdt, att antalet af christna i Skottland skulle minskas eller att de skulle fira Herrans dag på ett mindre vördnadsfullt sätt och mindre uppskatta dess helgd, på det att gudlösa menniskor måtte få tillfälle att mera djerft vanhelga Guds sabbath och mera öppet förakta hans helgedom? För att vinna detta mål, vet förf. ej någon annan utväg. Tror Dr L. att gudlösa menniskors oblyga, systematiska vanhelgande af sabbathen är ett mål, hvars befordrande är af så stor vigt i Skottland (ty detta är den enkla meningen af bortläggandet af *helighets-*

Digitized by Google

masken) att för dess skull de christne skulle blifva mera verldsliga och uppoffra den andeliga glädje och nytta, som de finna i en väl hållen sabbath? Hvari består då denna fruktansvärda, "rigorösa Sabbathstukt" i Skottland? Sabbathens helgande, såsom den förklaras i vår "Shorter Catechism", är: "en helig hvila på hela den dagen, äfven från sådane verldsliga sysselsättningar och förströelser, som på andra dagar äro tillåtna, och användandet af hela tiden till offentlig och enskild gudstjenst och andakt, undantagandes så mycket, som måste upptagas af nödvändighets- och barmhertighetsgöromål." Sabbathsfirandet i en christlig familj vill förf. i korthet beskrifva. Utom det att så många af familjens medlemmar som möjligt bevistat den offentliga gudstjensten tvenne gånger, och enskildt sysselsatt sig med läsning af bibeln och andra christliga böcker, sammankallar husfadren på aftonen sina barn och tjenare (om der finnas sådana) och andra, som bo i huset, catechiserar dem, frågar dem öfver predikningarne, de hafva hört, läser för dem eller hör dem läsa för sig stycken ur bibeln, eller lämpliga religiösa böcker af christligt praktiskt innehåll, biographiska eller missionsberättelser, samtalar med dem på ett vänligt sätt öfver religiösa ämnen, och likasom på andra dagar leder husandakten med lof och bön, innan de skiljas åt för natten. Dessa sabbaths-aftonstunder verka på de ädlaste känslorna och sammanknyta alla familjens medlemmars hjertan, de sprida bland dem en sällhet, som icke känner saknaden af verldsliga nöjen, de äro för många till lifvets slut de ljusaste punkter bland den lyckliga barndomstidens minnen, de hafva för mången tjenare utgjort en välsignelse, som skall ihågkommas för evighet, och de utöfva en oskattbar inflytelse på hela familjekretsens sinnelag och karakter. Sådana äro våra Skottska sabbather, hånade af hjertlösa "publicister", förlöjligade af samvetslösa romanskrifvare och förvrängda af okunniga, lättrogna utlänningar. Men,

"Så utur helgadt hem går Skottlands storhet fram:
Dess söner älska det, af främlingen det vördas" [1]).

Vi fråga nu, om "ett enkelt och innerligt troslif", när det "inifrån i evangelisk frihet utvecklar" sig till sådana drag och öfningar, bör hämmas. Vore det bättre, om i stället för detta der funnes dans och sång och spelbord och frestelser till synd för tjenare och de unge, på det att ogudaktige personer skulle gå

1) "From scenes like these old Scotia's grandeur springs,
That makes her loved at home, rever'd abroad."

Digitized by Google

ännu längre i ogudaktighet för att undvika utseendet af helighet? Skall detta troslif icke tillåtas att fritt utveckla sig i en familj, der det finnes? Der finnes ej något tvång för en annan familj att lefva på detta sätt, ej något tvång för en ogudaktig person att helga sabbathen, mer än att lefva tuktigt, ärbart, ärligt, kärleksfullt, — ej annat tvång än det, som allmänna opinionen utöfvar. Och om allmänna opinionen står så mycket på dygdens och fromhetens sida, att en person faller i allmänhetens aktning, om han är omåttlig, otuktig, eller en sabbathsbrytare, är detta att beklaga? Är det ett ondt för *sedlighetens tillstånd*, att dygdiga och gudfruktiga personer äro så talrika och inflytelserika i ett samhälle, att de reglera och bestämma allmänna opinionens ståndpunkt? Och dock innebär denna klagan, detta "idkeliga upprepande", som Dr L. adopterar efter otrogna och rationalistiska skriftställare och publicister, att detta är ett ondt, eller ock äro dessa ord utan all mening. *Sedlighetens tillstånd!* Tror väl Dr L. att det skall förbättras genom ett mera utbredt vanhelgande af sabbathen, genom ett fåtaligare bevistande af den offentliga gudstjensten? Är han i tvifvel, huruvida osedlighet i Skottland finnes isynnerhet bland dem, som hålla sabbathen strängt, eller bland dem, som genom ett öppet förakt för densamma visa att de hvarken "frukta Gud eller hafva försyn för menniskor?"

Vi hafva icke anmärkt alla de oriktigheter angående facta, som förekomma i Dr L:s artikel [1]). Men vi hafva redan gjort för stort intrång på Tidskriftens utrymme och dess läsares tålamod. De veta dock alla, att ett fel kan begås med en enda mening, som fordrar en hel bok för att vederläggas. Det har förorsakat oss outsäglig smärta, att så ofta nämna vår väns, Dr Landgrens, namn i förening med de oriktiga framställningar, från hvilka vi kännt det såsom vår pligt att fritaga vår kyrka och våra bröder inför Svenska theologer och prester. Vi hafva icke underlåtit att uppmärksamma, och vi akta icke ringa Dr

1) Beträffande barna-uppfostran citerar Dr L. en viss persons åsigt, att uppfostringsväsendets tillstånd i Manchester är lägre nu, än det var för *20* år sedan. Antingen detta är riktigt eller ej, har Frikyrkan ingenting att dermed beställa. Manchester är en stad i England. — Ingen tilldragelse har mera befordrat barna-uppfostran i Skottland, än disruptionen, vare sig att vi se på antalet af skolor eller beskaffenheten af undervisningen. Frikyrkan mottager gerna hjelp från staten för befordrandet af folkets uppfostran; men den stora svårigheten för ett nationelt system ligger icke uti de "grundsanningar, som skola implantas", utan i den säkra borgen, man fordrar för att lärarne skola vara gudfruktiga personer.

Digitized by Google

L:s uppskattning af frikyrkans "mest storartade åtgärder för folkets uppfostran", hennes hemmission, hennes uppfostringsarbete både i Högländerna och Lågländerna, hennes fordran på hög bildning hos hennes prester och hennes ifriga strid mot allt, som går ut på att förnedra folket. På grund häraf är det med desto större ledsnad för oss, som Dr L. lånat sig för utspridandet af dessa misstag, till hvilka en främling kan så lätt förledas. Vi deltaga uppriktigt i hans varma önskningar för Svenska kyrkans andliga välfärd. Vi och våra bröder äro inga separatister. Vi påskyndade icke vår egen sönderslitning från staten, ej heller var det vår plan; utan vi omfattade den endast som den sista tillflykten, då valet ej längre kunde uppskjutas mellan att handla syndigt och lida, — mellan bojor och frihet. Vi hoppas att trogna bröder i Svenska kyrkan aldrig skola bringas i det trångmål, att välja mellan dessa tvenne alternativer; fast hellre att deras ifriga ansträngningar och oförtrutna böner skola snart rikta deras land med rättfärdighetens ymniga frukter och tillföra dem en hjelp, som skall tillfredsställa hvarje billig önskan samt lemna dem förenade och i frihet att tjena sin Gud, enligt hans egna befallningar, i kyrkan, som är "ett hus för lefvande Gud." Vi instämma i Dr L:s önskan, att Svenska kyrkan må blifva en "föresyn" för andra derigenom, att den blir bevarad från splittringar; men vi hoppas att dess enhet icke skall upprätthållas genom en "tolerans", som skall underlåta att utsträcka den fasta, gudsfruktande disciplinens arm både mot kätteri och last. På den tolerans, som upptager förnekare af evangelii sanning bland herdarne öfver Guds hjord, och anförtror menniskors själar åt deras vård, som icke predika och icke känna Christus korsfäst, hafva kyrkorna haft alltför många exempel. Det är glädjande att påminnas om, att "Svenska kyrkan fordrar uppoffring af enskilda infall" (p. 151). Den kyrka är i sanning värd att afundas, hvars medlemmar "unddraga den ene den andre i kärleken, vinnläggande sig att hålla Andans enhet genom fridens band" (Eph. 4: 2, 3). Men der finnas uppoffringar, icke af "enskilda infall", icke af egna speculationer och planer och önskningar, utan uppoffringar af ett godt samvete, af ens egen allvarliga öfvertygelse om det, som Christi lag föreskrifver, och af ens egen enskilda, individuella rättighet att döma derom, som hvarken för menniskors gunst eller verldens rikedomar eller kyrkans enhet, ej heller inbillade tillfällen att göra nytta eller att åstadkomma något

Digitized by Google

godt, äro tillåtna för någon menniska att någonsin göra. Furstes eller prests eller kyrkas myndighet kan ej pålägga mig förbindelsen att göra hvad Christus förbjuder; kan ej träda mellan mitt samvete och Christus, som talar till mig med sitt ord och sin Anda; kan ej fritaga mig från den stora dagens dom. "Ty hvar och en måste bära sin egen börda." — Den sanna grunden för kyrklig enhet består icke i öfverenskommelsen, att underkasta sig någon blott menniska, vare sig furste eller påfve, ej heller i öfverenskommelsen att foga sig efter vissa yttre bruk, utan i öfverensstämmelse uti öfvertygelsen att de läror, som kyrkan i sina symboliska böcker bekänner, äro Christi ords läror, och att den förvaltning, enligt hvilken kyrkan fordrar att hennes embetsmän och medlemmar skola handla, och den dyrkan, om hvilken de skola förena sig, äro likmätiga Christi vilja. Ett sådant mått af öfverensstämmelse är sannerligen icke obilligt att fordra, ej heller hopplöst att realisera i "coetus sanctorum", ty det är "samme Gud, som allt verkar i alla" (1 Cor. 12: 6).

Tillägg. Tyska titeln på Merle d'Aubignés s. 53 åberopade bok, är: "Die Schottische Kirche, in ihrem dreihundertjähr. Kampfe." Leipzig. Wolfgang Gerhard, 1854.

I fråga om Macaulay hänvisa vi till "Speech delivered in the House of Commons", Wednesday, July 9, 1845.

P. Fraser Tytler är förf. af: "History of Scotland." Här åberopas hans bref: "In Memorial of the late J. Maitland Hog", Edinburgh, 1858. p. 42. Fraser Tytler tillhörde Skottska Episkopalkyrkan, och var i politik starkt conservativ. Hans antipresbyterianska principer och känslor hafva stundom kommit opartiskheten och tillförlitligheten af hans historia att lida. Från ett så fiendtligt håll är fördenskull följande intyg af stor betydelse: "Hade jag varit presbyterian, måste jag hafva gjort detsamma (i. e. gått med Frikyrkan vid disruptionen). Folkets rättighet att välja sina prester och fullständigt andeligt oberoende voro från första början de tvenne stora principer, som af Knox nedlades, såsom den grundval, på hvilken hela byggnaden hvilade."

Engelska titeln på Sydows bok är: "The Scottish Church Question." London, Nisbet, 1845. Den Tyska är: "Schottische Kirchenfrage." Potsdam, 1849.

Lechlers bok: "Gesch. d. Presb. u. Synod.-Verf. s. d. Ref." von G. V. Lechler, Dec. Dr. Leyden, 1854.

Digitized by Google

Dessutom hänvisa vi för frågans belysning till: "Die Kirche von Schottland", v. Dr K. H. Sack. Heidelberg 1844—1845.

J. L.

Det tillfälle, red. ansett sig böra lemna Dr Landgren att angående de gjorda anmärkningarne yttra sig, har från honom framkallat ett så lydande genmäle:

Ehuru hvar och en, som i lugn genomläst min artikel, lärer finna Herr Professor Lumsdens ofvanstående utfall emot mig något oförväntadt och intet genmäle värdt, så begagnar jag dock det benäget öppnade tillfället att tillägga några ord till mitt försvar. Att jag respecterar Frikyrkans kyrkorättsgrundsatser, begriper hvarje Svensk, som läst mina föregående skrifter. Det kan således ej vara mig okärt, om Professor Lumsdens ofvanstående artikel bidrager att höja hennes anseende. Sydows och Merle d'Aubignés afhandlingar äro mig väl bekanta; men det är ej panegyriker utan naken sanning, som vi Svenskar behöfva. Att skildra baptismens kamp mot kyrkan i Sverige utan att anföra Herr Wibergs och hans kamraters gravamina är ju en omöjlighet. Och om en Skottsk prest ärligt framlade dessa gravamina för sina landsmän, och tillika framhölle de skäl, som visa, att statskyrkan har i hufvudsaken rätt, skulle vi Svenskar ej vara ganska vensterhändta om vi började att rasa mot den Skottska presten och ställa honom till ansvar för Herr Wibergs ord, derföre att han vågar anföra dem? Äfven om Herr Turner vore hvad Herr Professorn påstår, en *samvetslös partigängare*, hvilken titel omöjligen någon sansad läsare lärer finna befogad på grund af tonen i hans bok, så är det dock med hans skäl och ej hans person, som vi hafva att göra. Långt ifrån att obetingadt godkänna Turners och Statskyrkomännens påståenden, har jag framhållit just de skäl, som obestridligen tala till frikyrkans försvar, och som af ingen dödlig makt kunna vederläggas. Men Herr Professorn är ej nöjd dermed. Jag har sagt, att Svenska läsaren, som afskyr kyrkosöndringar och ej har någon fasa för det kungliga Episcopatet, lärer finna Turners skäl goda. Rår jag mer för denna disposition hos mina landsmän än Herr Professorn? Professorn menar, att det promt hade varit min pligt att upprepa Frikyrkans vederläggningar af Turners historiska uppgifter. Detta har jag just af undseende för frikyrkan ej gjort, emedan Professorns egen här ofvan förebragta vederläggning nog-

Digitized by Google

samt visar, att de ej hålla streck. Ingen bildad Svensk lärer af Herr Professorns svassande citater låta inbilla sig, att Knox och Henderson hyste samma begrepp om andeligt oberoende, som frikyrkan, af det enkla skälet, att sådant är en ram, kolsvart, absolut omöjlighet. Den gamla kyrkan belade falsk lära och affall med stränga politiska straff. Antag nu, att genom elak inflytelse Generalförsamlingen i en hastig vändning fällt en oskyldig menniska till ett sådant straff. Skulle då Regenten likasom Pilatus låna sig till ett passivt redskap åt Generalförsamlingens orättvisa, eller måste han ej skarpeligen tillrättavisa Generalförsamlingen just i en andelig fråga? Hvarken Knox eller Henderson voro enfaldiga nog att, der saken var klar, förneka denna rätt. Helt annat är förhållandet, sedan de politiska straffen äro upphäfda och regentens pligt att skydda den oskyldiga ej kommer i fråga. Lika litet låra Svenska läsare låta af de anförda fraserna inbilla sig, att den gamla aristokratiska kyrkan medgaf ett absolut veto åt levitas plebis. Men dessa historiska tvister hafva alldeles intet inflytande på frikyrkans bestånd: hon står fast nog, då hon är rotad i Guds ord. Vår aktning för den i Shorter Catechism väl bevandrade menigheten minskas ej deraf, att den i sin hänförelse tillade sådana bevis större vigt än de förtjena.

Men det är ej underligt, att jag skall tillrättavisas af den frikyrkliga spiran, derföre att jag ej upprepat argumenter, som ej hålla stånd. Jag måste äfven näpsas derföre att jag omtalat tillvitelser, dem jag uttryckligen vederlagt. Jag har utförligen visat, huru orimligt det är att skylla frikyrkan för hierarki, icke dess mindre öfverfaller Herr Professorn mig, såsom skulle det vara jag, som påstår, att frikyrkan vill *upprätta ett nytt påfvedöme.* Jag har i skarpa ordalag försvarat frikyrkan i Macmillans sak; icke dess mindre är jag den, som säges taga Erastianismens parti och alldeles hafva glömt Cardross-målet. Jag inbillar mig, att mycket klarare, än Herr Professorn, hafva visat Aberdeens-actens oduglighet, och likväl måste jag skurpensas, derföre att jag dristat nämna Turners förtjusning öfver denna act o. s. v.

Efter allt detta är det ej underligt, om jag får sitta imellan derföre att jag i förbigående anfört tillvitelser, hvilka jag antingen icke ansett behöfva något svar eller endast i förbigående vederlagt. Jag har anfört både Frikyrkomäns och Statskyrkomäns klagan öfver sedlighetens tillstånd. Bums är jag en be-

Digitized by Google

lackare, som nedsvärtar hela Skottska nationen. Jag har i förbigående nämnt huru de rationalistiske partierne skjuta skulden på Calvins lära. Straxt är det jag, som anklagar frikyrkans lära såsom roten till osedlighet, ehuru ingen lifligare än jag försvarat Calvins *"höga läras"* relativa öfverlägsenhet öfver sina socinianska systrar, och ehuru jag visat, att frikyrkan står främst i spetsen i alla sociala och moraliska reformer. För att förklara en Frikyrkomans yttrande har jag i en not erinrat om det vanliga anfallet på Sabbatstukten. Genast påstår Professorn, att det är jag, som angriper Sabbatens helgd. Jag har bland motiverne till enthusiasmen för frikyrkan upptagit nationalitetskänsla m. m. Genast ropar Herr Professorn, att jag ej har något begrepp om Samvetets rätt och makt. Nyttjar frikyrkan samma raska logik i alla sina strider, så är i sanning ej underligt, om hon finner sina motståndare både *okunniga* och *samvetslösa*. Skall hon förblifva, hvad hon i många afseenden är, en Herrans paradislustgård, så måste hon bortlägga sådana gamla Höglandsvanor. Delsbo den 28 Mars 1862.

L. LANDGREN.

Om den bibliska andens språkbildande makt,

särdeles med hänsyn till den nytestamentliga grekiskans egendomligheter.

Anmälan af: Profangræcitet und Biblischer Sprachgeist. Eine Vorlesung . . . von Gerhard v. Zezschwitz, a. o. Professor u. II. Univ. Pred. zu Leipz. Leipz. 1859 (76 s. 8:o. Pris 1 Rdr 40 öre).

Redan för nära 20 år tillbaka fästade Rudolph von Raumer uppmärksamheten på den ombildande kraft, kristendomen eger i förhållande till språket, och åskådliggjorde denna sanning genom framställning af den inverkan kristendomen utöfvat på det gamla högtyska målet. Kristendomens anda genomträngde folkandan och utbildade genom denna sjelfva språket, så att just kristendomens djupaste och innerligaste begrepp och föreställningar i detsamma vunno ett motsvarande uttryck. Detta skedde så grundligt, att en mängd ord genom det nya begreppsinnehållet liksom upphöjdes till en högre spher och alldeles upphörde att brukas i sin förra betydelse.

Digitized by Google

Ännu i dag erfar man, huru på samma sätt kristendomen, om ock med större eller mindre svårighet, förmår att till och med i Vildens torftiga språk bilda sig ett nöjaktigt uttryck för de djupaste himmelska sanningar, utan synnerlig användning af främmande ord. En och annan teknisk, kyrklig, theologisk bestämning erfordrar måhända den främmande tungans hjelp. Men den kristliga trons och det kristliga lifvets djupaste, innerligaste sanningar äro lämpade för hvarje mensklig egendomlighet; den kristliga anden finner i hvarje mensklig språk utvägar att uttala den frälsande nådens väsentliga innehåll. Den helige Ande gifver fortfarande liksom vid den första urbildliga och förebildande Pingstfesten åt de troende gåfvan att på hvarje mensklig språk uttala himmelrikets lönligheter. Det tungomålstalande, som då gafs och egde rum på ett underbart sätt, fortgår och utvecklar sig alltsedan inom menskligheten efter den nya naturens ordningslag. Ursprunget är ett under, såsom allt i den nya skapelsen; fortgången, sedan den nya principen trädt i verksamhet, eger rum i sträng enlighet med den genom undret införda nya naturordningen. Genom denna sin ställning visar sig kristendomen på samma gång såsom någonting ofvanifrån nederkommet och såsom någonting rent och äkta mensklig. I detta kristendomens mäktiga verk att omskapa äfven det finaste och egendomligaste uttrycket för menniskans andelif visar sig ock uppfyllelsen af frälsarens löfte, att hans trogna skulle i hans kraft göra större gerningar än han sjelf.

Man finner lätt häraf, hvilket genomgripande intresse undersökningen och framställningen af den inflytelse, kristendomen utöfvat på folkens språkbildning, har icke blott för den kristliga vetenskapen, utan, vi våga påstå det, för den kristliga tro i allmänhet, som älskar att skåda Guds underbara gerningar. Må det då vara tillåtet uttala den önskan, att någon, som med kristligt sinne förenar nödiga insigter i vårt eget modersmål och dess historia, ville sätta sig denna uppgift att utröna och framlägga den inflytelse, kristendomen utöfvat på detta språks utbildning.

Ingenstädes är likväl denna kristendomens makt beundransvärdare, än just i förhållande till det språk, hvarpå nya testamentets heliga skrifter äro författade, och till hvilket det gamla förbundets genom de sjuttio uttolkare öfverflyttades. Hvar och en vet, att detta språk är det grekiska, och att den nytestamentliga

Digitized by Google

behandlingen icke gjort det obegripligt för den grekiska allmänhet, för hvilken det nya testamentets skrifter närmast voro bestämda. Om ock i vissa skrifter impregnerad med hebraiserande talesätt, har likväl grekiskan i nya testamentet så litet förlorat sin egendomliga språkkarakter, att till och med fråga kunnat på allvar blifva om dess erkännande såsom jembördigt med den klassiska grekiskan. Och i sanning, grekiska är det; jembördigt är det ock med den klassiska grekiskan; men dock i väsentlig mån skildt icke blott från denna, utan ock från det folkspråk, som ifrån Alexander den Stores tid småningom hade utbildat sig i åtskillnad icke blott från den klassiska fornålderns talesätt, utan ock från det samtidigt sig utbildande nya, prosaiska skriftspråket. Detta folkspråk var visserligen desto mer egnadt att blifva ett uttryck för den sanning, hvilken är ämnad till frälsande egendom åt alla menniskor, som det var en sammanarbetning af alla de särskilda dialekter, på hvilka verldens dåvarande förnämsta kulturspråk talades. Men för att tjena det höga ändamål, för hvilket det af nya testamentets helige Ande skulle brukas, måste det likväl undergå en omgestaltning, hvilken väl kan betecknas såsom en nyfödelse, emedan det genom samma förvandling verkligen framträder såsom i sitt djupaste väsende omgestaltadt af den Anda, hvilken genom detsamma ville uttala sin frälsande sanning. Man förfelar utan tvifvel karakteren och betydelsen af denna ombildning, derest man vill uppfatta den uteslutande eller företrädesvis såsom en ombildning till öfverensstämmelse med det Judiska folkets nationalspråk eller ett öfverflyttande af hebreiska och arameiska lagar på det grekiska språket, eller införlifvande med detta språk af ord ur nämnde österländska idiomer. Äfven ett sådant införlifvande har oemotsägligen egt rum och bildar så att säga underlaget för den nytestamentliga grekiskan; men icke destomindre bestämmes dennas egendomliga art förnämligast genom den användning, som Guds Anda i de heliga sändebudens ord har gjort af det redan befintliga språket.

"Genomgripande är den förvandling, Grekiska språket måst undergå, för att sålunda blifva ett organ för Guds helige Ande. Kristendomen vore ej hvad den genom segren öfver grekisk och romersk bildning visat sig vara, om den förmått tala eller kunnat tvingas att tala enligt grundbegreppen af det grekiska andelifvet eller den grekiska verldsåskådningen. Allenast genom att ombilda

Digitized by Google

språket, utstöta hvad orent och vanhelgadt var, framdraga hvad den grekiska anderiktningen på ett otillbörligt sätt trängt i bakgrunden, ändtligen förklara det, hvarigenom den sannt mensklige, från begynnelsen så sedligt stämda, grekiska bildningen hunnit till förgårdarne af den gudomliga sanningen: endast genom att sålunda åt sig dana ett i grundbegreppen kristianiseradt tungomål kunde Christi apostlar för verlden, hvilken då för tiden var till sin allmänna bildning grekisk, göra fattligt och tillgängligt den Andes språk, hvilken genom dem vittnade."

Sådan är grundtanken i den lilla skrift, hvilken här anmäles. På ett förträffligt sätt är denna tanke genomförd och med en rikedom af exempel i det enskilta bekräftad. Synnerligen betydelsefull framstår härvid skillnaden mellan nya testamentet och de sjuttio uttolkare å ena sidan och å den andra apokrypha, Philo och Josephus. Med fullt skäl, såsom oss synes, finner förf. i karakteren af denna genomgående skiljaktighet ett ojäfaktigt vittnesbörd derom, att det ingalunda är den judiska nationalandan, hvilken åt nya testamentets hellenistiska språk gifvit den utmärkande egendomligheten.

"Skillnaden mellan grekisk bildning och biblisk kristendom låter ytterst hänföra sig till de tvenne olika grundtankar, af hvilka de beherrskas. I den förra är öfversta grundsatsen för tanke och känsla: m e n n i s k a n ä r a l l t i n g s m å t t; en grundtanke, som först i den sophistiska reflexionens tid framgick i full klarhet för medvetandet. I kristendomen åter ställas alla begrepp under den bestämmande inflytelsen af G u d s h e l i g h e t. Denna tanke — för ingen del den n a t i o n a l a, men visserligen den gammaltestamentliga Judendomens likasom kristendomens grundtanke — gifver åt det bibliska begreppsuttrycket helighetens besegling, och detta från första bokstafven i Genesis till den sista i Apokalypsen. Ja nästan mera storartad än på det nytestamentliga området synes denna andas maktöfning, då vi finna nyssnämnde det gamla testamentets öfversättare, så ohjelpliga och i språket föga hemmastadda de merendels befinnas, så olika de i stilistiskt och grammatiskt ja äfven lexikaliskt hänseende uttrycka sig, likväl fullkomligt eniga i valet af alla karakteristiskt bibliska begrepp likasom i undvikandet af sådana ord, hvilka den profangrekiska anden åt sig utbildat till tekniska uttryck."

Man är icke sällan böjd att föreställa sig nya testamentets

Digitized by Google

bibliska språkbruk såsom godtyckligt i behandlingen af det förutvarande språket. En ytlig betraktelse kan uppväcka misstankan, att orden här användas såsom blotta tecken för begreppen utan grund i deras redan förut gifna, egendomliga betydelse. Ett noggrannare aktgifvande på just de ord, som uttrycka kristendomens grundbegrepp, samt på dessa ords ursprungliga användning inom det grekiska språk-idiomet, är tillräcklig för att skingra en dylik misstanka. Dervid visar sig lätt, att det heliga språkets utbildning ur profangrekiskan försiggått icke allenast med det trognaste iakttagande af den nya andans lag, som är bestämmande för kristendomen, utan ock med den finaste känsla för språkets egna naturliga lagar, allenast att dessas verksamhet blifvit lämpad till ett mål, som utan den öfvernaturliga impulsen hvarken skulle hafva blifvit sökt eller hunnet. Vi hänvisa på begreppen *ἅγιος*, *εὐσέβεια*, *χάρις*, *κόσμος*, *καρδία*, *λόγος*, *πνεῦμα* m. fl.

För begreppet helig har grekiskan, såsom bekant, fyra hufvudbeteckningar: *ἁγνός*, *σεμνός*, *ὅσιος* och *ἱερός*, för hvilka beteckningen *ἅγιος*, närbeslägtad med den första, träder i bakgrunden ej allenast i det klassiska språket, utan ock i det profana hellenistiska skriftspråket. Dessa hufvudbeteckningar hafva, oafsedt sin skiljaktiga härledning, i användningen hufvudsakligen enahanda betydelse. Dock är, inom profanspråket, föreställningen om gudomlig helgd framför allt med beteckningen *ἱερός* oupplösligt förknippad. Men denna gudomliga helgd är företrädesvis en utvärtes helighet, en helighet, som icke innefattar mer än att vara åt Gud eller Gudstjenst invigd. Att det ord, hvilket redan så bestämdt bar ytlighetens pregel, icke skulle lämpa sig till uttryck för Guds Andes helighet, sådan denna uppenbarat sig i det nya förbundet, icke heller att uttrycka den helighet, som från honom utgår och genomtränger menniskans andelif, kan lätt förmodas. Också förekommer adjektivet *ἱερός* allenast på tvenne ställen i nya testamentet, deribland 2 Tim. 3: 15 såsom uttryck just för Skriftens yttre helgd, *ἱερὰ γράμματα* i åtskillnad från *γραφαὶ ἅγιαι*, hvilket sednare tydligen hänvisar på dessa såsom genomträngda af helighetens Ande.

Redan i septuaginta är ordet *ἱερόν* tillbakaträngdt. Genom detsamma betecknas väl det hedniska Tyri helgedomar, men icke Herrens heliga tempel, hvilket i de kanoniska böckerna städse benämnes *τὸ ἅγιον*, *τὰ ἅγια τῶν ἁγίων*. Först i apokrypherna återkommer *ἱερόν* såsom betecknande templet, men tillika vittnande att vi här åter träda inom profanlitteraturens område.

Digitized by Google

Lika litet har det heliga språket, för att beteckna denna höga, innerliga, gudomliga helighet, gjort bruk af de öfriga i profangrekiskan förnämligast begagnade uttrycken för helighetens begrepp. Grunderna härtill skulle lätt kunna uppvisas om utrymmet medgåfve. För den helighet, den personliga, samvetet tilltalande och genomgripande helighet, som utmärker Guds uppenbarelse i gamla och nya förbundets heliga historia, kunde ett mera passande uttryck ej finnas än ἅγιος, hvilket, härstammande från ἄζομαι, betecknar det med bäfvande vördnad erkända heliga: omne, quod verecundiam postulat.

Märkligt är för öfrigt att, då, såsom ofvan nämndes, de sjuttio uttolkare bruka sistnämnde ord äfven för att beteckna Herrens yttre helgedom, så benämnes denna i nya testamentet liksom i apokrypherna oftast ἱερόν, under det att för öfrigt nya testamentet i bruket af ἅγιος fullkomligt öfverensstämmer med septuagintas kanoniska skrift. Förklaringen synes likväl ligga nära tillhands. För gamla förbundets heliga män var enligt den gudomliga stiftelsen den helige Guden att söka och finna i det tempel, som med händer gjordt var. Evangelisterna och Apostlarne sökte honom icke der; för dem var han att finna endast i honom, i hvilken bodde gudomens fullhet lekamligen och i hans ord. Det af menniskohänder byggda templet hade dermed för dem återgått till att vara ett ἱερόν.

Ingen skall med rätta kunna förebrå det heliga språket godtycklighet i bruket af dessa ord. Ordet ἱερόν behåller sin ursprungliga betydelse, men förlorar sin höga plats, emedan det begrepp, hvilket dermed uttryckes, visar sig inom denna spher såsom ett underordnadt. Likaså behåller ordet ἅγιος sin grundbetydelse, men sjelfva begreppet, som dermed betecknas, vinner inom den nya kretsen full klarhet och sanning; och med det samma får uttrycket en högre värdighet, en ädlare pregel.

Ännu ett exempel må det vara tillåtet att anföra, nemligen ordet κόσμος. Dess ursprungliga betydelse "prydnad", öfvergående till begreppet "ordning", föranledde snart dess användning såsom beteckning för universum. Pythagoras skall först hafva så benämnt verlden med afseende på dennas regelmässighet. Empedocles skall dermed hafva betecknat den synliga verlden i dess åtskillnad från σφαῖρος; under det att i den platoniska terminologien just den himmelska verlden heter κόσμος, såsom den ideala normen för jorden. Gemensam för alla profanskribenter är den

Digitized by Google

idealistiska uppfattning af verlden, som utpreglar sig i benämningen *κόσμος*, hvilken hos Plato kommer nära en aning om den nya himmelen och den nya jorden. — Skarpare framträder ingenstädes motsatsen mellan hednisk och kristlig verldsåskådning än just i användningen af detta ord på verkligheten. I nya testamentet sammanfattas, som bekant är, under namnet *κόσμος*, verld, allt hvad i skapelsen tänkes såsom mot Gud fiendtligt, från honom affallet. *Κοσμεῖν* och *κόσμιος* — skarpt åtskildt från *κοσμικός* — behålla sin grundbetydelse; men *κόσμος* har för denna blifvit så främmande, att på det enda ställe (1 Petr. 3:3), der det skall beteckna prydnad, betydelsen behöfver liksom påpekas genom en tillagd bestämning.

Här har en fullständig ombildning egt rum. *Κόσμος* har qvar den omfattande betydelsen af universum, men har helt och hållet förlorat sin idealiserande syftning. Guds uppenbarelse i anda och sanning har bragt till fullt medvetande motsatsen mellan verldsväsendets ohelighet och den inom verlden uppenbarade Gudens helighet. Verldens skönhet framstår såsom förförisk naturmakt, uppväckande ögonens begärelse, motsatt till nyssnämnda helgande och frälsande uppenbarelse. I gamla testamentet gestaltar sig motsatsen på annat sätt, nemligen såsom motsatsen mellan Guds folk och hedningarne. Motsatsen är här ännu icke fattad i sitt djup. *Τὰ ἔθνη* är *κόσμος* i gammal-testamentlig mening — en uppfattning, som framskymtar på några ställen i nya testamentet (t. ex. Rom. II: 12, 15), men såsom vikande för den högre och af denna beritikgad. Ett sådant beriktigande finna vi tydligt i Gal. 4: 3, 9. jemförde med Col. 2: 8, hvaraf synes att Apostelen betraktar återvändandet till det gamla förbundets ordning såsom ett affall från Christus till verlden och dess torftiga stadgar.

Ännu märkligare visar sig denna makt, med hvilken den bibliska andan ombildar språket, i den psychologiska terminologi, som genomgår nya testamentets grekiska språk-idiom. För närmare kännedom härom hänvisa vi dock läsaren till den snillrika och anderika skrift, ur hvilken vi förnämligast hemtat här ofvan meddelade antydningar, och hvars anmälan utgjort ett hufvudsyfte vid deras nedskrifvande.

A. F. B.

Digitized by Google

Bibliographiska meddelelser.

Christliche Sittenlehre. Von Christian Friedrich Schmid, Doctor und ordentlichem Professor der Theologie, Frühprediger und Superattendenten des theol. Seminars in Tübingen. Herausgegeben von D. A. Heller Repetenten am theol. Seminar in Tübingen. Stuttgart, 1861. XIV u. 813 s. 8.

Handbuch der Cristlichen Sittenlehre, von Adolf Wuttke Dr d. Phil. u. d. Theol. u. ausserord. Prof. der letztern an d. Univ. Berlin 1:r Bd Berl. 1861. VIII u. 583 ss. (Pris 6 Rdr 90 öre Rmt).

Liksom kristendomens heliga urkunder upplåta för vår blick den absoluta, allena frälsande religionens helgedom, så ställa de ock för våra ögon den fulländade sedligheten i en menniska, som med karakteren af den sannaste, verkligaste mensklighet (humanitet) förbinder det gudomliga idealets helighet och derigenom på det mest gripande och lifgifvande sätt ådagalägger detta ideals betydelse såsom mål för menskligheten sträfvande.

Denna fulländade sedlighet har icke utom kristendomen någon motsvarighet. Ingenting kan vara vämjeligare än de platta philosophiska eller ophilosophiska försöken att ställa Sokrates i jemnbredd med Christus, vore det ock blott i fråga om sedlig insigt och sanning. Må vi tacksamt erkänna de ljusglimtar, som i Sokrates' allmänna theori, så vidt den kan utrönas, träda oss till mötes, framför allt i den energi, hvarmed han hänvisar på den inre domaren och vägvisaren! Men redan hans allmänna uppfattning af det godas och ondas natur äfvensom af dygdens väsende lider af kännbara brister; och i tillämpningen förfelar han målet på ett sätt, som djupt nedsätter den sedlighet han anbefaller, äfven om den bedömes allenast efter ett genom beröring med kristendomen någorlunda utbildadt naturligt medvetandes måttstock. Domen öfver personlighetens skuld tillhör Gud allena. Vi förgäta icke, att för Sodom och Gomorrha varder drägligare på domens dag, än för mången, som lefvat i klarare ljus. Men en sedlighet, som i grunden är blott ett prosaiskt nyttighetssträfvande, som tillåter sin hjelte att täfla i dryckesgillen, att undervisa skökor i konsten att fånga män, att i dödsstunden afvisa med sårande likgiltighet och köld klagande

Digitized by Google

makan och barnen, står icke högt efter den måttstock kristendomen och det af kristendomen rengjorda samvetet gifva vid handen.

Ädlare är visserligen den sedliga åskådning, hvilken hos Plato träder oss till mötes. Motsvarighet mot den gudomliga idéen, det gudalika är här det goda. Men just emedan Gud sjelf är ännu den fördolde Guden måste den sedlighet, Plato framställer såsom ideal, blifva något otillfredsställande. Menniskan, så lärer han, har att i kraft af sin förnuftiga andelighet medvetet och fritt förverkliga gudalikheten. Dygdens väsende är behaget till det goda såsom det i sanning sköna: detta behag är kärlek. Såsom i sig sjelf framställande själens harmoni är dygden lycksalighet, källa till lust. Hon har i denna lust väl sin frukt, men icke sitt motiv eller sin måttstock. Denna ligger i det förnuftiga vetandet, som sjelf är dygdens både rot och blomma. Det jordiska lifvets sinliga art förhindrar dygdens fulländning inom denna spher. -- Dygden är väsendtligen samhällsdygd; verklig tillvaro vinner sedligheten blott i samhället. Denna lära tillämpar Plato så, att den enskilda personligheten, äfvensom familjen underordnas under staten på ett sätt, som helt och hållet tillintetgör personlighetens och familjens sedliga betydelse. Theorien blifver derigenom rent af osedlig. — Det onda beror för Plato liksom för Sokrates helt och hållet på villfarelse; det klara och förnuftiga vetandet framdrifver ovilkorligen dygden eller det sedligt goda såsom sin nödvändiga frukt. — Om synden och dess makt röjer sig hos honom blott en ofullkomlig aning i antagandet, att andens närvarande bundenhet i lekamligheten är icke ursprunglig och enlig med rätta ordningen, utan ett sjelfförvålladt ondt. Å andra sidan är likväl för Plato det onda i universum evigt liksom det goda, beroende af materiens sjelfständighet i förhållande till den gudomliga idéen och hennes oskicklighet att af denna idée fullkomligt genomträngas. Samma dualism återspeglas i theorien för det menskliga samhällslifvet såsom motsats mellan Herre och Slaf, mellan Grek och Barbar. Blott Greken är i egentligare mening menniska, kallad till positiv delaktighet i det sedliga samhällslifvet.

Jembördig med Plato står Aristoteles såsom exponent af grekisk sedlighet. Är Plato idealist, så är Aristoteles realist i den högsta form, hedendomen förmått framalstra. Hans djupa erfarenhet om det verkliga lifvets art och lag tvingar honom att förneka den sokratiskt-

Digitized by Google

platoniska satsen, att dygden är den riktiga insigtens nödvändiga frukt, och all odygd således beroende på villfarelse. Han vet, att menniskan verkligen stundom handlar mot bättre vetande, att hon i följd af böjelse kan handla lastbart, oaktadt hon vet, icke blott att hon handlar orätt, utan ock att hon bereder sitt eget förderf. Det är Aristoteles' stora företräde, att så hafva häfdat den formela friheten, såsom tillhörande menniskan, emedan häri ligger en väsentlig och vigtig sanning, förutan hvilken all verklig sedlighet vore omöjlig och dess begrepp utrotadt. Deremot släpper Aristoteles sedlighetens platoniska ideal, gudalikheten. Den aning om skuld, som framskymtade hos Plato, är ock för idealistisk för Aristoteles. Osedligheten blir sjelf en i visst hänseende berättigad lefnadsordning, ehuru af lägre art och bestämd att undanträngas eller åtminstone tempereras af en högre. Enligt naturens ordning äro Barbarerna hemfallna åt den förra, Grekerna danade för den senare. De förra äro just derföre naturligen bestämda att träla under de senare. Grekernas krig mot Barbarerna uppfattas och rättfärdigas såsom en ädel jagt, genom hvilken de af högre sedlighet oförmögne antingen utrotas eller ock fångna tvingas in i den högre samhälls- och sedlighetsordningen för att tjena denna. Sådant förfarande är desto mera tillåtligt, som Barbarerna sjelfva på detta sätt uppnå sin bestämmelse, nemligen den att medelst sitt trälande lemna den ädelborne Greken ledighet att utbilda sig till och uti sann sedlighet. Lika litet alltså hos Aristoteles som hos Plato har menniskan såsom menniska sedligt värde. Barbaren är af naturen bestämd till slaf. Slafven åter är en varelse bestämd till absolut beroende af sin herres vilja, och hvars fullkomlighet består i att icke ega någon egen. Denna fullkomliga viljelöshet är slafvens dygd.

Dylik omensklighet är blott ett alltför allmängiltigt uttryck för den grekiska och äfven romerska s. k humaniteten i hvars art utan tvifvel ligger praktiska orsaken till den oförsonliga bitterhet, med hvilken hedendomens anhängare vände sig mot kristendomen. Den herrskande Romaren isynnerhet kände mer eller mindre dunkelt, att kristendomens menniskovänlighet — dess verkliga humanitet, så fjerran den var ifrån att predika slafemancipation genom yttre våld, likväl måttade åt denna institution, på hvilken grekisk och romersk humanitet hvilade, en verklig dödstöt.

Digitized by Google

Synnerligen klar framträder den aristoteliska sedlighetens djupa bristfällighet i läran om vänskapen, så många förträffliga frukter af fin sedlig iakttagelse denna lära i det enskilda erbjuder.

Vänskapen är för Aristoteles grundelementet äfven i de sedliga lifsyttringar, som vi benämna kärlek; så reduceras till och med kärleken mellan föräldrar och barn ytterst till vänskap. Och då vänskapen har sin egentliga grund i den älskandes sträfvande efter den harmoniska känslan af välbefinnande, så afklädes familjekärleken sin objektiva karakter; den upphör att betraktas såsom i menniskans natur, i blosdbandet och en högre naturordning grundad böjelse, utan att upphöjas till egenskapen af helig förbindelse eller pligt. Den sjelfförsakelse, som enligt en ädlare sedlig åsigt just utgör kärlekens egendomligaste drag, har i den aristoteliska åskådningen, strängt taget, icke rum. Vänskapen i sin fulländning kan bestå endast mellan likar i förträfflighet. I förhållandet mellan en rikare och en mindre rikt begåfvad personlighet vill och måste den förra mera älskas, än den senare, emedan kärleken rättar sig efter det älskade föremålets värde. Kärleken förminskas, svalnar följaktligen i samma mån den älskande, jemförd med den älskade stiger i värde. Den hängifna moderskärleken kan Aristoteles ur denna synpunkt icke begripa, ehuru hans skarpsinniga blick ej kunnat undgå att bemärka dess tillvaro. Att en kärlek sådan som den, hvarmed den helige och öfver alla härlige Guden älskar arma syndare, ligger utom hedendomens synkrets, kan icke förefalla oss oväntadt, än mindre finna vi der något medvetande derom, att kärleken, såsom den heliga kärleken, i sig sjelf är det högsta goda, att Gud just är kärleken, att han just derföre älskar djupast och mest. —

Man kan af allt hjerta instämma i reformatorernas erkännande af Platos och Aristoteles sedeläror såsom mästerverk i sin art och såsom "naturens skönaste uppenbarelser". Men bittert sorgligt är att se huru fjerran dessa, såsom hedningar betraktade, ypperste sedolärare, ändock voro från hvarje aning om all sannskyldig sedlighets enda rätta grundkraft och sammanfattning, den sannskyldiga kärleken till Gud och till nästan. Denna djupa, väsentliga brist äro de följande ethiska systemerna inom hedendomen långt ifrån att afhjelpa. Segerpalmen tillhör bland dem onekligen stoicismen, och har blifvit densamma

Digitized by Google

frikostigt tillerkänd. Dess betydelse torde framför allt ligga i den stigande klarhet, med hvilken samvetets tillvaro, makt och rätt af denna skola erkännas. Den företer åtminstone ett famlande "efter en högre verldsordning än det jordiska samhällets", en aning "att det måste finnas någonting, som ger menniskan ett absolut värde inför Gud." Och likväl är dess sedliga princip ej högre, sannare än att den tjenar till sanktionerande af gräsliga styggelser Äktenskapet ringaktas af stoikerna; den köttsliga umgängelsen utom äktenskapet tages i försvar, om den allenast bedrifves utan passion; ja, hos stoikerna, liksom hos Plato, är för de visa ett sambruk af qvinnan tillåtet.

Sådana äro de ädlaste frukterna af hedendomens bemödanden att framställa sedlighetens ideal i tanke och lif. Den som, sjelf delaktig af kristendomens ljus, i samma ljus granskar nämnde frukters beskaffenhet, kan icke undgå att finna dem svårt maskstungna. Afståndet mellan hedendomens sedliga ideal och den verklighet, som möter oss i "menniskosonens" lif och lära, är det mellan lögn och sanning, mellan syndfull orenhet och helig renhet.

Härmed är för ingen del den kristna kulturverlden upphöjd på den hedniskas bekostnad, icke heller var detta vår mening. Först och främst har den kristna verlden ingenting att berömma sig af. Hvad har hon det hon icke undfått? Och vidare bär hon fastmer på en tung skuld, om vi betrakta, huru hon förhållit sig mot den uppenbarade sanning, i hvars ljus hon lefver. Mycket af hvad henne blifvit beskärdt har hon ännu icke tillegnat sig. Och hvad hon tillegnat sig har hon icke sällan användt på ett sätt, som måste medföra tungt ansvar. Ja! vi nödgas erkänna, att under det kristna namnets firma hafva framträdt icke blott praktiska lifsföreteelser af den osedligaste art utan ock ethiska systemer, hvilka, långt ifrån att öfverträffa den ädlare hedendomens i renhet och sanning, snarare måste ställas mycket lägre. Detta gäller framför allt om den vederstyggligt sophistiska sedelära, som framgått ur Jesuiternas skolor inom den romerska kyrkan, och hvilken under kristlighetens namn förråder en fullkomligen antikristisk art.*) Äfven under skylten af protestantisk kristendom hafva företeelser af förskämda och från kristendomen fullkomligt vanslägtade sedliga åskådningssätt sökt vinna burskap.

*) Jmfr Rom förr och nu. Sjette häftet (Jesuiterordens hemliga instruktioner).

Digitized by Google

Vi tänka på den lösaktiga moral, som predikades under upplysningstidehvarfvet af en Basedow och dennes gelikar. Der åter Christi anda verkligen fått omskapa hjertat, och Christus sjelf fått blifva det, hvartill han af Gudi är oss gjord, nemligen visdom, rättfärdighet, helgelse och förlossning, der visar sig obestridligen en sedlig verldsåskådning af oändligt högre och ädlare karakter än hedendomens. Men äfven de ädlaste phenomener af kristlig sedlighet eller af vetande derom ådagalägga dock, när de jemföras med urbilden, Christus, och med hans lefvande ord, huru himmelsvid skillnaden är mellan menniskors tankar och Guds tankar. Aldrig skall den kristna kulturverlden förmå att utfylla detta svalg. Hvarje närmande till den gudamenskliga urbilden skall, utan att vara fruktlöst, låta känna, huru oupphinnelig den är, så länge syndens rot ännu ligger qvar i menniskohjertat. "Icke att jag det allaredan fattat hafver eller redan fullkommen är, men jag far fast derefter, om jag det ock fatta må, eftersom jag ock fattad är af Christo Jesu". Detta är städse den kristliga vetenskapens ej mindre än den kristliga personlighetens på en gång frimodiga och ödmjuka bekännelse.

Oaktadt sin stora vigt äfven för det kristliga troslifvet har onekligen ethiken i jemförelse. med dogmatiken rönt inom den protestantiska kristenheten styfmoderlig behandling. Detta gäller dock egentligen ethiken såsom vetenskap. Den populära framställningen af den kristliga helgelseläran har med välsignad framgång företagits af flera vår församlings ypperste lärare. Vi påminna blott om Arndt och Spener, samt såsom oss nära liggande den gamle vördnadsvärde Andreas Knö's, Schartaus, Murbecks katechetiska arbeten i denna väg. — Vetenskapliga arbeten i sedoläran hafva på evangeliska kyrkans område förekommit mera sparsamt. Likväl hafva de icke saknats. Äfven här framstår Melanchton såsom banbrytare, särdeles genom sin 1550 utgifna nya bearbetning af den philosophiska ethiken: *Ethicae doctrinae elementa*, i sjelfständig anslutning till Aristoteles. Från Calixtus, som åter sökte åt ethiken vindicera sjelfständig behandling i jemnbredd med dogmatiken, utgick ny impuls till allvarligt odlande af ifrågavarande fält. Pietismen och sedermera rationalismen bidrogo att inom evangeliska kyrkan underhålla och stärka intresset för dess bearbetning. Buddei i sitt slag förträffliga moraltheologi är en mognad frukt af kyrkans arbete under pietismens tidehvarf. Brytningen mellan rationalismen och

Digitized by Google

supranaturalismen har att framvisa Mosheim, Reinhard m. fl. Hos Schleiermacher och Rothe är intresset för vetenskapen om det sedliga lifvet mera ett spekulativt och allmänt religiöst, än ett specifikt kristligt och kyrkligt. I senare tider har äfven detta intresse inom protestantismen antagit en allt bestämdare kyrklig och bekännelsemässig pregel. Sartorii lära om den Heliga Kärleken och Harles's ethik tillhöra sedan länge i öfversättningar vår svenska theologiska litteratur och äro sålunda hos oss bekanta. Lika utmärkta för evangelisk anda, men strängare och mera fulländade i vetenskapligt hänseende äro här ofvan af oss citerade arbeten af Wuttke och Schmid. — Den läsare, som förut gjort bekantskap med Schmids bibliska theologi, kan göra sig en föreställning om den rikedom af bibliskt läroinnehåll som möter i dessa efter författarens död utgifna föreläsningar öfver den kristliga sedoläran. Visserligen behandlas här ämnet ur synpunkten af systematisk ej af biblisk theologi. Men hvarje afdelning hänföres till Skriftens uppfattning och lära angående samma föremål, och detta med synnerlig omsorg i utveckling af de bibliska begreppen. En rikedom af tankar, erfarenheter och fina observationer möter läsaren, och gör arbetet högst lärorikt oafsedt det omdöme, i hvilket man stannar med afseende på plananläggningen för det hela. Vi våga icke ännu om denna uttala ett bestämdt omdöme, blott säga, att den synes icke nog enkel. — Wuttkes arbete, hvaraf ännu ej mer än första delen är för ref. känd, lofvar att blifva af utmärkt förträfflighet. Stilen har en för tyska vetenskapliga arbeten ovanlig klarhet och åskådlighet; den historiska inledningen orienterar läsaren förträffligt inom både den philosophiska och theologiska ethiken; kritiken är i allmänhet rättvis och slående, vittnande om kristligt sinne ej mindre än om vetenskaplig grundlighet; indelning och method synas rediga och ändamålsenliga. För indelningen och de grunder, som dervid afses må i korthet redogöras:

Sedligheten, säger Wuttke, är lif; lifvet är verksamhet, är rörelse, nemligen andeligt fri rörelse. I rörelsen i allmänhet ligga trenne momenter: subjektet, som rör sig, målet, på hvilket rörelsen riktas, ändtligen sjelfva rörelseverksamheten. Subjektet utgår från det tillstånd, i hvilket det omedelbart sig befinner och öfvergår förmedelst sjelfva verksamheten i ett tillstånd, som är denna verksamhets ändamål.

Rörelsen, såsom den förnuftiga andens fria andliga rörelse, bestämmes närmare sålunda: Det sedliga subjektet är icke ett isoleradt individuum, utan Guds afbild, hvilken dels i honom har all sedlighets urgrund och urbild, dels

Digitized by Google

med honom står i inre lifsgemenskap, och under denna förutsättning med frihet utvecklar och gestaltar sig. Den helige Guden är i åtskillnad från menniskan det sedliga lifvets eviga heliga ursubjekt; och det gifves intet ögonblick af sedligt lif, der menniskan verkar det goda utan Guds medverkan.

Det objektiva mål, på hvilken den sedliga rörelsen riktar sig, blir åter ett tvåfaldigt. Det ändliga subjektet finner före sig en verld, hvilken utan dess åtgörande redan har tillvaro och är från subjektet skild såsom dess *föremål* (objekt); och till och med då det verksamma subjektet blir sitt eget objekt, så är denna verklighet närmast en med hänseende till den förestående sedliga verksamheten gifven och af henne oberoende. Denna objektiva verklighet i dess vidsträcktaste omfång är nu, i egenskap af föremål, den sedliga handlingens verksamhetsfält. Detta är den ena sidan. — Men uppgiften för menniskan vid den sedliga verksamheten är icke att bortkasta eller förlora sig sjelf i sitt föremål, utan att omgestalta detta efter den sedliga idéen, att utbilda det godas materiala möjlighet till det godas verklighet, att i och genom den reala, objektiva verlden förverkliga ett ideelt mål. Det objektiva målet för den sedliga handlingen är således att betrakta från tvenne sidor: a) såsom ämne eller föremål, hvilket genom den sedliga handlingen skall omgestaltas till ett verkligt godt, b) såsom just detta sedligt gestaltade föremål, närmast varande till såsom ide eller förnuftigt ändamål, derpå förverkligadt såsom frukt eller resultat af den sedliga handlingen — således egentligen det ideela målet för den sedliga handlingen, dess ändamål. — I förra fallet är det föremål för den sedliga handlingen, en omedelbart gifven verklighet, som icke skall förblifva i sitt omedelbart gifna skick; i senare fallet ett ändamål, som skall blifva, och som genom den sedliga handlingen blifver verklighet.

Den tredje sidan af den sedliga rörelsen, den sedliga handlingen sjelf, innehåller såsom andligt fri likaledes tvenne momenter. Först är den att betrakta från sin subjektiva sida, så vida den har sin rot i subjektet och från detta utgår: den sedliga handlingens subjektiva bevekelsegrund, dess källa; vidare såsom från subjektet utgående på objektet riktad lifs-strömning, den egentliga, verkliga och objektiv-vordna verksamheten sjelf i dess utveckling, dess förlopp ända till den punkt, der målet är hunnet och handlingen upphör.

I enlighet härmed utvecklar sig den vetenskapliga framställningen af sedoläran i följande sex hufvudgrenar:

1) det sedliga subjektet rent i och för sig betraktadt.

2) Gud a) såsom den objektiva grunden till det sedliga lifvet och till dess idé, lagen; vidare b) såsom den sedliga idéens urbild; ändtligen c) såsom medverkande i det sedliga lifvet.

3) Den objektiva verkligheten, på hvilken, såsom sitt bildbara material, den sedliga handlingen riktar sig.

4) Den subjektiva grunden, den personliga bevekelsegrunden, motivet för den sedliga handlingen.

5) Den sedliga verksamheten sjelf, den sedliga rörelsen mot det sedliga målet.

6) Det ideala föremålet för den sedliga verksamheten, målet, ända-

Digitized by Google

målet för densamma, det goda, som skall förverkligas, och hvars verkliga tillvaro åter framkallar en ny kedja af sedlig lifsrörelse.

A. F. B.

Grunddragen till läran om helgelsen eller den Christliga sedeläran. Af *L. Landgren.* Upsala, W Schultz's förlag, 1861. 4 och 210 sidd. 8:o. Pris 1: 75.

Äfven i jemförelse med ofvannämnda förträffliga arbeten intager Dr L:s lära om Helgelsen ett utmärkt rum. Dess uppställning är, såsom lätt faller i ögonen, vida enklare än Wuttkes och friare från besvärande terminologi. I förra afdelningen uppställas, bestämmas och utvecklas till sin betydelse trenne grundsatser: 1:o Guds vilja är lifvets lag, 2:o synden är en frukt af den fria viljans missbruk, 3:o den sanna sedligheten, helgelsen är en frukt af Christi lif i våra hjertan. I senare afdelningen utvecklas ur den gemensamma roten sedlighetens särskilta momenter eller de hufvudsakliga pligter, som tillhöra det kristliga lefvernet. Utförligare redogörelse för innehållet af ett arbete, som är för våra läsare så lätt tillgängligt, anse vi öfverflödig.

Ref. har sig bekant, att Dr L. med benämningen "grunddrag" velat afvärja anspråket på en fullständig systematisk behandling af ämnet. Det vore således oriktigt att på hans arbete lägga denna måttstock. Hvad han åsyftat är att mot hvarjehanda skefva riktningar eller ytliga uppfattningar på ifrågavarande vetenskaps område inlägga protest och att för öfrigt lemna antydningar och vinkar om det sätt att behandla den kristliga ethikens hufvudproblemer, hvilket han anser vara med evangelii sanning öfverensstämmande. Härutaf låter förklara sig såväl frånvaron af all inledande redogörelse för den ethiska vetenskapens ställning till öfriga theologiska discipliner, för den kristliga ethikens till den utom-kristliga o. s. v. (hvarom likväl upplysande vinkar förekomma vid behandlingen af särskilda partier), som ock den jemförelsevis knapphändiga behandling "senare afdelningen" rönt.

Andan, som genomgår detta arbete, synes oss vara en rätt evangelisk; och till största delen af förf:s både thetiska och polemiska yrkanden säga vi med glädje ja och amen. Detta gäller ej minst det vid behandlingen af första grundsatsen framlysande hufvudsyftet, att återkalla i medvetandet den kristliga sedlighetens grundväsentliga karakter att vara fri lydnad för den

Digitized by Google

gudomliga lagen, äfvensom denna lags egenskap att vara uttryck af Guds heliga vilja. Allenast synes oss förf. hafva nog mycket låtit trängas i bakgrunden den vigtiga sanningen, att Guds vilja såsom sedlig norm vunnit sitt klaraste och för den kristtrognes medvetande mest bestämda uttryck just i Frälsarens personliga föredöme, i den uppfyllelse af lagen, hvilken utgör karakteren af hans lif. Nödvändigheten af att framhålla denna sanning, då frågan är om den objektiva normen för kristlig sedlighet, tyckes vara gifven i Frälsarens maning till lärjungarne, att följa honom efter. Så säger ock Apostelen: "varer mine efterföljare, såsom ock jag Christi." Kärleken är lagens fullbordan; men hvar skall man lära rätta beskaffenheten af denna kärlek, om ej genom umgänget med Frälsaren och genom beskådande af hans föredömliga sätt att hålla Guds bud? Förf. har dock i tillämpningen nogsamt ådagalagt, att denna sanning icke är för honom främmande. Jmfr t. ex. vid sjette budet p. 182.

Vi äro öfvertygade, att förf. ej tillbakavisar vår anmärkning genom erinran derom, att den nya Anden hos Guds barn tillräckligt upplyser dem om lagens rätta förstånd. Vi neka för ingen del detta, men vi yrka, att äfven i fråga om uppfattning af sedlig sanning, af Guds lag, Anden tager af det Herren Jesus tillhörer och gifver åt de trogna. Jesu heliga person och lif, deri naturligtvis innefattade äfven hans ord, är just det medium, genom hvilket Anden, som leder i all sanning, gifver åt Jesu lärjungar den rätta insigten i Guds heliga lags mening och syfte. Så anse vi oss böra uppfatta Ap. Johannes' ord 1 Joh. 2: 27 angående smörjelsen, som lärer om allting dem, hvilka förblifva i Christus.

I förf:s varma apologi för pligtbegreppets betydelse inom den kristliga sedläran instämma vi för öfrigt af allt hjerta. Det är utan tvifvel ett väsentligt moment i den kristligt sedliga handlingen, att hon framstår icke blott såsom en nödvändig frukt af det nya lifvet och dess princip, tron, utan ock såsom uttryck af den frivilliga andens vördnadsfulla erkännande af det ovilkorligen förbindande i Guds lags heliga fordringar. Det är följakteligen också af största vigt, att den troende aldrig upphör att i den objektivt gifna gudomliga sedelagen vörda en öfver honom stående norm. Men han känner ock denna norm inskrifven i sitt hjerta och finner den vara ett lefvande uttryck af sin själs innersta, sannaste begär. Måhända har förf. i början af sitt arbete, under bemö-

Digitized by Google

dandet att bekämpa de vanställningar at sistnämnde sanning, hvartill den pantheistiska idealismen gjort sig skyldig, genom att uppfatta sedligheten uteslutande under synpunkten af naturnödvändig frukt, låtit sjelfva denna sanning nog mycket trängas i bakgrunden. Att detta icke varit förf:s afsigt framlyser tillräckligt i det följande, der såsom grundsats framställes, att den sanna sedligheten är en frukt af Christi lif i våra hjertan. Det kunde visserligen synas, som tron uppfattades äfven här mindre såsom princip, såsom alstrande, frambringande, än såsom bevekande till sedlig handling, enär tron framställes egentligen såsom bevekelsegrund. Den dualism, som utgör det utmärkande för den lagiska sedligheten kunde derigenom synas qvarstå. Att likväl icke detta är meningen, följer redan af förf:s lära, att den kristliga sedligheten är frukt af gudomlig inspiration och således icke produkt af blott reflexion. Förf. har ock uttryckligen förklarat, att ordet bevekelsegrund för honom har betydelsen af alstrande princip.

Förf:s lära om samvetet är enkel och lättfattlig, men ur vetenskaplig synpunkt icke, efter ref:s omdöme, tillfredsställande. Polemiken mot Harless synes grunda sig på missförstånd. Tyska språket betecknar hvad vi kalla samvete med ett ord, hvilket icke lika öfvervägande, som orden "samvete" och "conscientia", påpekar föremålets egenskap att vara medvetande. Namnet "Gewissen", leder närmast tanken på hvad som inom menniskan är visst och tillförlitligt, först i andra rummet på vetandet derom. Det förra betraktar Harless såsom samvetets väsende och finner detta grundadt i det ursprungliga förhållande mellan menniskan och Gud, i hvilket menniskan befinner sig såsom icke blott produkt af Guds skapande verksamhet utan, framför allt, skapad till Guds afbild och sålunda i sitt eget väsende varande och hafvande ett uttryck, en spegelbild af den gudomliga viljan. Denna afspegling är menniskans ursprungliga, rätta, heliga natur (justitia originalis est naturalis) — det gudomligt vissa i menniskan sjelf, hvilket tillika hänvisar på sin gudomliga urbild såsom högsta lag. Förnimmelsen af detta vissa inom menniskan, som tillika är förnimmelsen af ett öfver menniskan varande orubbligt visst och rätt, är just samvetet. Syndafallet visar sig närmast såsom ett affall från det öfver menniskan stående rätta, objektiveradt i det gudomliga budet, men är väsentligen tillika ett affall från det rätta inom menniskan, hvilket dermed upphör att vara principen för menniskans lifsverksamhet. Men detta

Digitized by Google

inom henne varande rätta, hennes af Gud skapade rätthet upphör icke dermed att inom henne vara en lag, skrifven i hjertat, utan qvarblifver såsom sådan, äfven sedan menniskan genom synden fallit ifrån sin ursprungliga, höga ställning. Menniskan har genom fallet väl kommit i strid icke blott med den utom henne framträdande gudomliga viljan, utan ock med samma vilja, så vidt den har ett uttryck i hennes väsende, hennes idee, men hon har icke blifvit befriad från dess normerande dom. Denna dom är numera samvetets vä-en, det vissa, orubbligt sanna i menniskan. Medvetandet om samma dom är åter numera samvetets phenomeniska tillvaro, ett medvetande på samma gång om Guds och hennes eget väsendes dom öfver hvad som hos henne är i strid med den på en gång gudomliga och menskliga lag, hvilken är hennes egen af Gud satta, ursprungliga fullkomlighet. Häruti ligger orsaken, hvarföre samvetets oro innebär för menniskan lika visst den djupaste ofrid med sig sjelf som ofrid med Gud och bäfvan i känslan af ansvarighet inför honom. Denna menniskans ofrid med sig sjelf i samvetet kan ej, såsom oss synes, finna sin förklaring i den gamla uppfattning af samvetet, till hvilken Dr Landgren gått tillbaka.

Ännu vid en och annan punkt känna vi oss vara af något olika uppfattning med förf. och skulle gerna ingå i diskussion derom, ifall tid och utrymme medgåfve. För denna gång nödgas vi dock afstå derifrån. I hufvudsaken känna vi oss djupt ense med förf. och uppriktigt tacksamma för de värderika bidrag hans skarpsinnighet lemnat till utredande af flere den kristliga ethikens svårlöstaste problemer, bland hvilka må särskilt nämnas frågan om den menskliga friheten efter fallet, der förf. synes fått nåd, att på ett slående sätt framhålla flere undanträngda men högst betydelsefulla sanningar. Önskeligt vore att i en ny upplaga, som vi hoppas snart måtte blifva behöflig, större utförlighet och måhända äfven ytterligare omsorg egnades åt vissa partier i den senare afdelningen: Om sedlighetens särskilda momenter eller de kristliga pligterna. Äfven här finna vi förträffliga saker, vittnande om förfs gåfva att tillegna sig och göra gällande, äfven i det enskilta, kristendomens enkla, lika friska och frigörande som strängt allvarliga sanning. Man finner honom lika fjerran från den trångbröstade rigorismen, som från den utsväfvande libertinismen, hvilka i vårt upprörda tidehvarf under häftig inbördes kamp om väldet vunnit hvar för sig icke liten utbredning,

Digitized by Google

på den sunda kristliga lifsåskådningens bekostnad. Det är en högsinnad anda, som ifrån början till slut genomgår detta arbete, mäktig att rycka läsaren med sig.

Icke alltid, det måste medgifvas, är denna ande fri från ett visst sjelfsvåld i uttryck och framställningssätt. Vådan att icke allenast synas utan ock göra sig skyldig till sådant fel ligger nära, der kraften och frimodigheten nästan öfverflöda. Måtte Herren få bevara den dyre förf. i en rätt ödmjukhet, och måtte det sken af oförvägenhet, som stundom låder vid hans tal, icke förhindra någon att göra sig till godo den friska, saftiga kärna af kristlig sanning, som gömmes i skalet, äfven då detta synes frånstötande.

Hos ref. har arbetet qvarlemnat ett intryck likartadt med det, som erfares vid anblicken af ett nordsvenskt landskap med djerfva, något oregelbundna former, rikt på klara, friska strömmar mellan skogbeväxta kullar och någon gång temligen skrofliga klippblock.

A. F. B.

Förslag till Lärobok i Kristendomen för Skolor och Nattvardsungdom etc. af N. J. Ekdahl, Kyrkoherde. Stockholm 1861. 24 s. 12:o.

Grofva fel: 1:o) Förf. förbigår godtyckligt de allravigtigaste kristna grundläror såsom om Treenigheten, Christi Gudom, den hel. Ande och hans nådeverk, yttersta domen, under det att åtskilligt för en lärobok i kristendomen alldeles obehöfligt upptages, t. ex. de noggranna definitionerna på hvad vexter och djur äro pag. 8. 2:o) Utom det att förf. i indelningen af dekalogen följer den reformerta kyrkans åsigt, synes han i läran om dopet hylla samma kyrkas uppfattning och tillskrifva dopet blott en symbolisk betydelse. I framställningen af läran om Nattvarden får man ej heller veta, att det är Christi lekamen och blod, som der erhålles, utan blott kött och blod "eller" en andlig näring. Se pag. 24. Förf. bekänner för öfrigt uttryckligen ock några klara ord Pelagianismen. Jfr frågorna a) och b) sid. 9. — Det hela ett litet missfoster.

Den falske Messias. En tidsbild från kristendomens andra århundrade. Öfvers. fr. Engelskan. Sthlm 1861. 179 s. 12.

En älskelig teckning från den tid, då de kristna ännu icke voro frestade att använda andra segervapen, än tron, som verkar genom kärleken och öfvervinner verlden. Segren visar sig så mycket härligare, som fienderna ingalunda framställas såsom föraktliga. Med fin takt framhäfver förf. det ädlaste, både Judendom och Hedendom har att sätta emot den nya, verldsomskapande tron. Det är icke blott den råa Hedendomen och Judendomen, som blifver till mörker i strålarne af kristendomens himmelska ljus. Skada att förf. ej förstått att sluta alldeles så väl som han började. Bokens sista tredjedel förråder nästan karakteren af ett hastverk. Det hela är dock läsvärdt och gör ett välgörande intryck. Öfversättningen synes vara gjord med synnerlig omsorg och skicklighet.

Anteckningar ur Zeitschr. f. d. ges. luth. Theol. u. Kirche:

Der Prophet Elisa. Biblische Vorträge zur Lehre und Erbauung von Paulus Cassel, Prof. Lic. d. Theol. Berlin 1860. 166 s. 8. 22½ ngr.

Digitized by Google

Inledningen tecknar i ett kärnfullt och anderikt språk grunddragen af profetens lif. Man märker lätt, att förf. lefver i den tid, han skildrar, och är mäktig ställa den fram i lefvande åskådlighet. Han neddrager ej till oss forntidens stora, utan nödgar oss att stiga upp till dem. Teckningen är storartad, allt är anda och lif. Mästerligt låter han vår tid spegla sig i det förflutna, dömas och förklaras deraf. Troget anslutande till Skriftens ord, rikt begagnande af parallellställen, anderik jemförelse med beslägtade ämnen ur profanhistorien, slående påvisning, huru det gamla förbundets löften vinna uppfyllelse i Christus, grundlig kännedom och insigtsfullt begagnande af den öfriga hebreiska litteraturen utan intrång i den heliga Skrifts gudomliga företräde gifva åt arbetet ett utmärkt värde. Någon gång förorsakar uttryckets korthet och sammanträngdhet dunkel och kan möjligen leda till missförstånd. Det hela är dock förträffligt och belyser med Guds ords ljus på ett djupt träffande sätt såväl den enskilda menniskosjälens som folkens behof, sträfvanden och förhållanden.

J. A. Bengel, Gnomon Novi Testam. in quo ex nativa verborum vi simplicitas, profunditas, concinnitas, salubritas sensuum coelestium indicatur. Secundum ed. 3 (1773) denuo recusus. Berlin 1860. XXII u. 784 s. gr. lex. 8. Zweiter Abdruck. 2½ Thlr.

Vi erinra om tillvaron af denna nya upplaga af Bengels förträffliga Gnomon N. T. endast för att få nämna, att den är riktad med ett trefaldigt ändamålsenligt register utan tillökning i priset.

D. Philipp Nicolai's Leben und Lieder. Nach den Quellen v. L. Curtze. Halle 1859. 271 s, gr. 8. 27 ngr.

En förtjenstfull och läsvärd biographi öfver den bekanta psalmsångaren och skriftställaren, ehuru tecknarens ande måhända ej varit nog befryndad med den tecknades för att fullt uppfatta och förstå dennes betydelse och den ställning, i hvilken han befann sig.

Bartholomæus Sastrow, ein merkwürdiger Lebenslauf des 16 Jahrhunderts. Für Jung und Alt bearbeitet von Ludvig Grote. Halle 1860. 8.

Har till uppgift att för en större läsekrets göra tillgängligt hufvudinnehållet af Sastrows redan förut i 3 Bd utgifna rikhaltiga, högst intressanta autobiographi. Med stor åskådlighet förstår Sastrow att ställa fram bilden af det århundrade, han tillhör, och skildra det in i de minsta karaktersdrag. Han är en genremålare, som gör oss bekant med allehanda småsaker, hvilka man förgäfves söker hos öfriga skriftställare från hans tid, och för oss in i de mest olika kretsar, i furstarnes hof och kanslier, i rådsförsamlingar, värdshus, sofkammare, kök, källare. Man vinner hos honom en högst åskådlig föreställning af denna tids såväl enskilda som offentliga förhållanden. Synnerligen såsom sedemålning är arbetet af utmärkt intresse för den tidens kyrkohistoria.

G. Kramer (Dir. der Franck. Stift): Beiträge zur Gesch. A. H. Francke's enthaltend den Briefwechsel Francke's u. Speners. Mit einem Bildn. Francke's und 2 Facsimile's (der Handschr. Francke's und Speners). Halle 1861. XVI u. 475 s. 1 Thlr 20 ngr.

Boken innehåller mer, än titeln angifver, neml. 1) s. 1—27 underrättelser om medlemmar af Franckeska familjen, samlade af A. H. Francke sjelf; 2) s. 28—55 en af Francke sjelf skrifven uppsats" über den Anfang und Fortgang seiner Bekehrung"; 3) s. 56—79 underrättelser om Franckes lefnadsförhållanden ända till hans afgång till Erfurt, af honom sjelf under hans senare lefnadsår sammanställda; 4) s. 80—152 meddelanden öfver Franckes verksamhet och afsättning såsom Diakonus i Erfurt; 5) s. 152—192 ett stycke ur Franckes d. 7 Jan. 1692 påbegynnta dagbok öfver hans kallelse till Halle och första verksamhet derstädes; ändtligen 6) 193—475 den synnerligt värdefulla brefvexlingen mellan Francke och Spener (mellan 2- och 300 bref efter tidsföljd); alltsammans hemtadt ur en väldig samling handskrifna källor, som i senare tid blifvit återfunna i Halleska Barnhusets bibliothek och nu begynnt att tillgodogöras.

Digitized by Google

Om menniskans ursprungliga tillstånd, det ondas ursprung och menniskan såsom syndare inför Gud.

Tillika en jemförelse mellan den Evangeliskt-Lutherska Trosbekännelsens och Hr Ignells lära härom.

När vi med längtan hänvände våra blickar mot den tid, då det, enligt Jesu försäkran, skall varda ett fårahus, liksom det är en Herde, så kunne vi icke annat, än med smärta skåda den tvedrägt och det partisinne, som i våra dagar söndrar kristenheten och genom vårt eget förvållande fördröjer detta herrliga löftes fullbordan. Må det likväl vara vår tröst och vår förhoppning, att den individualitetens utveckling och emancipation, som tyckes, äfven i religiöst hänseende, vara en uppgift till lösning i vår tid, hvilken likväl ännu oftast uppenbarar sig endast såsom ett sjelfviskt lösslitande från det historiska sammanhanget med det förflutna, en gång skall ifrån denna sin negativa ståndpunkt höja sig till en mera positiv frigörelse genom Christus, till en sann och lefvande kärlek. Under den inskränkthet, som begränsar och bestämmer vårt närvarande tillvarelse-sätt, komme vi, äfven med den största oss medgifna frihet, icke längre i vår andeliga lifsutveckling, än att vi alla förstå endast endels. Öfvertygelsen härom bör likväl icke söndra oss från hvarandra i fortsatta strider, utan den bör tvärtom uppdaga för oss behofvet af en kärleksfull anslutning till en sann Andans enhet, som i totaliteten af de frigjorda individernas samslutna kärleksvilja skall utgöra åtminstone en hägring utaf den af Christus förebådade enheten. Alla, som rent och obetingadt tro på Gudamenniskan, alla, som bekänna att Jesus Christus är kommen i köttet, böra derföre i stället för att håna och förfölja hvarandra, uppfatta sitt dyra kall att inbördes uppbygga, trösta, glädja, stödja, rätta och undervisa hvarandra, samt att dertill använda den forskningsfrihet, som i vårt kristeliga samhälle oss förunnas.

Digitized by Google

Sanningen skyr icke ljuset, och Guds ord bjuder oss att ransaka Skrifterna; hvarföre vi ej heller klandre försöken till en sådan ransakning af de Heliga Skrifterna, och ännu mindre af våra Symboliska Böcker, som icke utgifva sig för något annat, än ett uttryck af vår Evangeliskt-Lutherska Kyrkas uppfattning af dessa Heliga Skrifters mening och tillämpning på tro och lefverne. Tolerans för andras öfvertygelse är en oeftergifvelig fordran, som vi göre oss af oss sjelfva; men den tolerans, som vi medgifve andra, fordre vi också oeftergifveligen af andra tillbaka: alltså äfven nu, då vår afsigt är att anställa en granskning af hr Ignells granskning utaf den Evangeliskt-Lutherska trosbekännelsens lära om menniskan i hennes naturliga tillstånd före delaktigheten af lifvet i Christo, i jemförelse såväl med den Evangeliskt-Lutherska Trosbekännelsen, som med sjelfva Bibelordet.

Orsaken hvarföre vi valt just detta 5:te kapitel af hr Ignells granskning utaf den Evangeliskt-Lutherska Trosbekännelsens förnämsta lärostycken till föremål för vårt skärskådande, är den, att den olika uppfattningen af Försoningsläran, denna hjertpunkt i kristendomen, beror helt och hållet af den olika uppfattningen utaf beskaffenheten af menniskans ursprungliga tillstånd, då föreställningarna om frälsnings-behofvet och om den frälsare, som skall fylla och tillfredsställa detsamma, naturligtvis helt och hållet betinga och motsvara hvarandra. Hr I. har, bland våra svenska författare, både i vetenskapliga arbeten, från trycket utgifna predikningar och öfversättningar, klarast och oförställdast uttryckt de nyrationalistiska åsigterna i detta hänseende; det kan derföre vara i sin ordning, att vår Evangeliskt-Lutherska Trosbekännelses motsatta åsigter äfven framhållas, äfvensom att Bibeln kallas till skiljedomare mellan båda.

Herr Ignell börjar det ifrågavarande kapitlet med en framställning om det Guds beläte, hvartill menniskan skapades. Han angifver riktigt de Symboliska böckernas lära om en menniskan medskapad "justitia originalis, bestående i en fullkomlig harmoni mellan alla kroppens egenskaper, samt en fullkomlig vishet och helighet." För mera tydlighet hade han måhända kunnat tillägga, att denna vishet och helighet icke tänktes såsom någon sjelf-fullkomlighet, utan bestämdes vara och bestå uti en "tillförlitlig kunskap om Gud, fruktan för Gud, tro på

Digitized by Google

Gud, förenad med vilja och kraft att lyda honom." (Apol. C. p. 53); att hon "skapad i sanning, helighet och rättfärdighet" (F. C. 640), kunde "med de krafter, henne blifvit gifna till egendom (propriis viribus) så älska och lyda Gud öfver allting" (Apol. C. p. 52), att "den vishet och rättfärdighet, som i henne blifvit afbildad (effigiata), vore ett sannt mottag för Gud och återsken af Gud" (Apol. C. p. 54.)

Herr I. öfvergår nu till vår Kyrkas lära om arfsynden och skildrar ärligt det djup af olycka och förderf, hvari menniskan, enligt våra S. B., störtade sig genom synden och dess inympning på menniskonaturen. När denna lära är, såsom vi här ofvan antydt, likasom hjertpunkten i vår Kyrkas lära och — vi tillägge med trygghet — äfven i kristendomen, så hade förf. både kunnat och bort härvid vara något fullständigare i sina uppgifter, allrahelst som de S. B. härtill öfverallt erbjuda rika materialier. Han hade åtminstone kunnat göra en redigare framställning af arfsyndens privativa och positiva beskaffenhet, såsom en total brist på och mistning af den ursprungliga rättfärdigheten och gudomslikheten och den i dess ställe trädande "impotentia et ineptitudo, ἀδυναμία et stupiditas" i förhållande till allt det, som rörer det andeliga lifvets uppkomst och utveckling hos menniskan (F. C. p. 640), äfvensom en beständig naturens hänvändning till det köttsliga (conversio ad carnalia), oförmåga af tro och kärlek, benägenhet för och begärelse till kroppslig vällust, köttslig vishet och rättfärdighet, åtföljd af sjelfförtröstan och förakt för Gud (A. C. p. 53). De S. B. tala ett rent språk och känna icke någon mildare teckning af den "prava vis", den "interna immundities cordis", de "pravae concupiscentiae et inclinationes", hvilka såsom en arfsjukdom med sitt gift genomträngt hela menskligheten begärelse-, känslo- och tankeförmåga ända ifrån Adam ned till oss och för hvarje menniska blifvit dess enda säkra fäderneärf på jorden. (Jmf. F. C. p. 640.)

De S. B. stadna likväl icke, såsom hr I. låter dem göra, vid skildringen utaf detta menniskonaturens allmänna förderf, utan de hafva äfven räddat möjligheten af detta förderfs borttagande i framställningen derom. De påstå nemligen enständigt, att arfsynden, ehuru svår och inrotad den än må vara, likväl icke är någonting substantiale hos menniskan; utan, likasom Gudsbelätet var ett accidentale i menniskonaturen, så att

Digitized by Google

det kunde förloras, så är äfven arfsynden ett accidentale, så att den kan borttagas. Arfsynden är således, enligt dem, icke menniskans natura eller substantia, utan endast ett vitium naturae adhaerens. Om äfven ett och annat enskildt, ur sitt sammanhang lösryckt uttryck skulle tyckas vittna om motsatsen, så måste väl dessa författare, i likhet med hvarje annan författare, hafva den rättigheten sig förbehållen — att förklara sig sjelfva. De reservera sig uttryckligen mot hvarje annan tydning af deras ord. När Luther säger: "peccatum et peccare esse corrupti hominis naturam"; så påminna de derom, att en proprietas eller conditio alicujus rei ofta kallas den sakens natura, såsom när det säges: "serpentis natura est icere et veneno inficere" (F. C. p. 650.). På ett annat ställe förklara de: "natura non ipsam hominis substantiam, sed aliquid quod in natura aut substantia infixum inhæret, denotat" (F. C. p. 577). De fasthålla strängt åtskilnaden emellan den syndiga menniskans natur och väsende, som äfven efter fallet är ett Guds skapade verk, och arfsynden, som är ett djefvulens verk, genom hvilket menniskonaturen blifvit förstörd och syndbesmittad (F. C. p. 573 och 640). De lära och bekänna, att man med all flit måste bibehålla denna åtskilnad, emedan den läran, att ingen åtskilnad är emellan den syndiga menniskans natur och arfsynden, omöjligen kan bestå med vår trosläras förnämsta lärostycken, om skapelsen, återlösningen, helgelsen och köttets uppståndelse (F. C. p. 573). Gud fritages genom deras lära från att vara orsak, skapare och upphofsman till synden (F. C. p. 639); läran om återlösningen, helgelsen och uppståndelsen till ett oförgängligen saligt lif betingas derigenom och förespeglar i hoppet möjligheten af dessas fullbordan, på samma gång som den uppenbarar deras nödvändighet, såvida icke menniskan skall gå förlorad.

Herr I. begynner här sin vederläggning och försäkrar, att han dervid vill hålla sig strängt och noga till Skriften. Detta kunna vi så mycket mindre ogilla, som ett dylikt ögonmärke öfverallt tyckes hafva föresväfvat de Symboliska Böckernas författare. Vi vilja nu försöka att följa hans bibeltolkning på spåren. Men vi måste bekänna, att vi icke rätt förstå, huru han läsit sitt N. T. då han redan på förhand försäkrar, att det "icke innehåller ett ord om förlusten af Guds afbild och om den härigenom med menniskan skedda förändringen." Oss förefaller tvärtom, såsom skulle hela

Digitized by Google

N. T. icke innehålla ett ord om något annat, än å ena sidan om den genom syndafallet med menniskan skedda, genom den naturliga födelsen fortärfda och genom viljans fortsatta missbruk i medvetandet hos hvarje enskild menniska upptagna förändringen ifrån den paradisiska oskuldslikheten med Gud till den förvända likhet, som ormen utlofvade, — "att varda såsom Gud, vetande hvad godt och ondt är"; och å den andra sidan om menniskans återlösning genom "qvinnans säd, som skulle söndertrampa ormsens hufvud"; d. v. s. om en ny förändring med menniskan, nemligen Guds belätes återställande genom Christus. — Må vi nu öfvergå till granskning utaf de få ställen, som hr I. aktat nödigt att upptaga till skärskådning, när han med ens ville borttaga arfsynden och dymedelst krossa sjelfva kärnan i den Evangeliskt-Lutherska kyrkans framställning af frälsningsbehofvet hos menniskan. Hvad först angår det främst citerade stället 1 Cor. 15: 45 och ff., så vilje vi till en början anmärka, att detta ställe, läset i sitt sammanhang ifrån den 29 till och med den 50 versen, egentligen innehåller endast en bekräftelse för de troende på hoppet om uppståndelse till ett oförgängligen herrligt och saligt lif. Det torde likväl innehålla något äfven för oss på saken gående. Den nyssnämnde 45 versen säger nemligen, enligt vår antagna Sv. Bibelöfversättning, den hr I. här följt, att "den första menniskan Adam är gjord till naturligt lif." Jag kan likväl icke förstå, hvarföre hr I., när han härmed ville grundlägga sin bevisning, hvarföre, säger jag, han då vidhöll denna fria och otydliga öfversättning af dessa ord: *Ἐγένετο ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδὰμ, εἰς ψυχὴν ζῶσαν*? Paulus citerar dem utur G. T:s Codex: hvarföre icke då jemnföra dem med Hebreiska grundtexten i 1 Mos. 2: 7, hvilken lyder sålunda: וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה och i vår Sv. Bibel finnes ej olämpligen vara sålunda öfversatt: "och så vardt menniskan (den förste Adam) en lefvande själ." Och huru vardt Adam detta? Jo, derigenom att "Gud inblåste uti honom en lefvande ande", sin egen lefvande ande; hvilket, jemnfördt med 1 Mos. 1: 27, betyder, att Gud skapade menniskan sig till ett belåte. Detta själens lif, gudslifvet, förverkade menniskan genom fallet och gick sin dödsdom till mötes. Då vardt "den ytterste Adam, Christus, till en lefvande-görande ande", såsom *εἰς πνεῦμα ζωοποιοῦν* ordagrannare och rättare öfversättes, än genom denna hr Ignells utur vår Sv. Bibel tagna öfversättning: "och den

Digitized by Google

ytterste Adam (är gjord) till andeligt lif." — Sålunda återfår menniskan i förklarad gestalt Gudsbelätet, som hon förlorat. När Christus, hvilken är Guds beläte (imago Dei substantialis) 2 Cor. 4: 4. får henne "lefvandegöra", så födes hon på nytt till ett andeligt lif och öfvergår utur detta till ett evigt lif, herrligare än det förlorade. "Och såsom vi hafva burit den jordiska menniskans beläte (*τὴν εἰκόνα*), den förgängliga syndbesmittade stofthyddan, så skole vi ock bära den himmelskas beläte" 1 Cor. 15: 49, och förklaras till likhet med Christus, vår Frälsare.

Nu öfvergår hr I. till "det hufvudställe, som man i detta hänseende vanligen plägar andraga ellér Rom. 5: 13—21" (bör vara 5: 12–21). Det skulle icke hafva skadat, om hr I. här äfven hade kastat en blick på de föregående verserna uti samma ma kapitel; emedan den kristna läran om försoningen, a parte Dei, och om rättfärdiggörelsen, a parte hominis, der framhålles i sitt rätta ljus. Den följande jemförelsen mellan Adam och Christus hade måhända då fallit honom klarare i ögonen. För vår del anse vi oss bundna af ordalydelsen i den H. Skrift och akte oss noga för att genom några dialektikens konstgrepp intvinga några våra egna hugskott i Skriften: sensus litteralis må endast då öfvergifvas, när jemförelse med andra Skriftens ställen nödgar oss till en djupare uppfattning och låter en sensus mysticus genomskimra. Men i afseende på det ifrågasatta bibelstället förekommer icke någon sådan nödvändighet. Apostelen börjar genast med det uttrycket, att "genom en menniska synden är kommen i verlden och för synden skull döden, och är så döden kommen öfver alla menniskor." Oss synes detta ställe tydligt för hvar och en, som icke vill misstyda det. Huru detta då kan ställas tillsammans med hr Ignells försäkran längre ned på samma sida, att "det icke berättas om någon genom synden skedd förändring i menniskans natur", kunne vi för vår del icke inse. Hvarken för hr I. eller någon annan, som i mer eller mindre mån gjort sig förtrogen med det Gamla och Nya Testamentets språkbruk, kan det vara obekant, huru מוֹת = *θάνατος* ingalunda betecknar endast den lekamliga döden, utan äfven mångfaldig annan olycka och förderf. Således när det i 1 Mos. 2: 17 står מוֹת תָּמוּת, så betyder detta, enligt språkbruket, icke endast, att menniskan måste upphöra att lefva jordlifvet, utan det häntyder äfven på en förändring i menniskans inre, på upphörandet af det lif, som menniskan emottagit af Gud, när hon skapades

Digitized by Google

till Hans afbild, på en andelig död alltså, såsom betingande den lekamliga och ledande till den eviga. Apostelen gör oss uppmärksamma deruppå, att denna dödsdom verkligen gått i fullbordan, när han i det ofvan anförda språket säger: "genom en menniska är synden kommen i verlden och för synden skull döden, och är så döden kommen öfver alla menniskor." Han påpekar äfven genom dessa ord den organiska enhet och helhet, som icke endast den enskilda menniskan för sig utgör, utan äfven alla enskilda menniskor, sammanfattade till en menskslighet, d. v. s. betraktade icke blott såsom individer, utan såsom utgörande ett helt, osönderligt menniskoslägte. Menskligheten må förgäfves uppbjuda sina krafter att söndra sig mot sig sjelf; hvad Gud hafver förenat kan menniskan icke åtskilja: när menniskorna icke ville vara förenade i kärlek, så förenades de i synd. Och sålunda fortlefver Adams synd ännu i oss. För att bevisa sammanhanget mellan den första menniskans synd och det allmänna förderfvet i menskligheten, behöfva vi icke taga vår tillflykt till den öfversättning utaf slutet af den ifrågavarande versen, som förekommer i Vulgata, då denna nemligen öfversätter ἐφ᾽ ᾧ πάντες ἥμαρτον med i hvilken etc. och refererar ἐφ᾽ᾧ till ἑνὸς ἀνθρώπου. Om ock sådana långt ifrån tagna hänsyftningar icke så sällan förekomma i Pauli bref, så torde likväl den närvarande icke utan svårighet kunna bevisas. Vi hänvisa derföre i dess ställe till den 19 versen i samma kapitel, hvarest följande tydliga ord förekomma; "genom den ena menniskans olydnad hafva de många (= οἱ πολλοί) blifvit förvandlade, eller ordagrannt: blifvit satte (= κατεστάθησαν) till syndare. Härmed kan jemföras hvad som står i den 15 versen: "genom den ena menniskans synd äro de många döde vordne"; och till vidare förklaring härutaf den 16:de:" domen är kommen af en synd till fördömelse; äfvensom de 17:de och 18:de verss., och mångfaldiga andra ställen i det N. T.,' såsom t. ex. 1 Cor. 15: 22, der det säges att "alle dö uti Adam"; hvilket sista uttryck antingen blifver ett paralelställe till: ἐφ ᾧ πάντες ἥμαρτον, eller ock fullständigt supplerar detta, i fall man skulle uppfordras att tolka detta på ett annat sätt. Om det af hr I. anförda parallelstället, rörande ἡ ψυχὴ ζῶσα och τὸ πνεῦμα ζωοποιοῦν, hafva vi redan yttrat oss. —

Hvad Herr I. anförer mot Adam såsom en "motbild till Christus" (= τύπος τοῦ μέλλοντος) besvare vi på följande sätt:

Digitized by Google

Adam var motbild till Christus, först och främst i fullt positiv mening före fallet i oskyldighetens tillstånd, såsom skapad till Guds beläte; sedermera efter fallet blef han en sådan motbild på ett mera negativt sätt såsom stamfader för det syndiga menniskoslägtet, såsom den förste mensklige upphofsmannen till den oerhörda brist, som borde fyllas, och den rysliga sjelfviskhet, som borde borttagas; hvilket äfven skedde genom Christus, upphofvet och grunden till, samt meddelaren af det nya lifvet, återställaren af det Guds beläte, hvartill menniskan skapades. Det återsken ifrån Gud, som spridde sig ifrån Fadren — Skaparen — öfver den nyfödda, nyskapade verlden och i högsta grad uppenbarade sig hos menniskan, ja ända derhän, att Han kunde säga om menniskan, att Han skapada henne sig till ett beläte, det förmörkades väl och förstördes genom synden; men Gud nedsteg på den syndiga jorden och visade i Christo Jesu ånyo "sin herrlighets sken och sitt väsendes rätta beläte" (Ebr. 1: 3) och genom Hans Helige Ande blifva ännu de, som låta sig helgas, de som "ikläda sig den nya menniskan, den der förnyas till Hans kunskap och beläte, som honom skapat hafver" (Col. 3: 10), deraf delaktige, om icke fullkomligt förut, likväl säkert i den lekamliga dödsskymningen till det eviga lifvet. "Och efter vi hafva burit den jordiskas liknelse, så skole vi ock bära den himmelskas liknelse" 1 Cor. 15: 49. Och vidare: "efter döden är genom en menniska, så är ock genom en menniska de dödas uppståndelse; ty såsom alle dö uti Adam, så skola ock alle i Christo varda åter lefvande gjorda", 1 Cor. 15: 20, 21. —

Nu kan det måhända vara öfverflödigt att något vidare orda om det, som hr I. säger i anledning af 1 Cor. 11: 7, rörande mannen såsom Guds beläte och ära. Det är klart, att Apostelen här talar om mannen såsom omvänd och pånyttfödd, såsom åtminstone i någon mån delaktig af det nya lifvet i Christo, det återställda Gudsbelätet. Detsamma gäller om Jakob, kap. 3: 9. Syndaren, såsom syndare, är visserligen icke något sådant beläte och kallas icke heller så någorstädes i Skriften; endast såsom ett ännu varande mottag för Guds nåd och Guds omvårdnad kan han möjligtvis i formelt hänseende ännu så benämnas. Hit hörer hvad som säges i 1 Mos.B. 9: 6; hvilket äfven i vårt theologiska system kallas imago Dei secundaria. Behöfver man något vidare bevis deruppå, att den första synden ingalunda står uti något likgiltigt förhållande till

Digitized by Google

de öfriga synderna, utan tvärtom än bunden i kausalsammanhang med dem, så kan man läsa hvad Apost. Paulus skrifver i 1 Tim. 2: 12, 15 om qvinnan, såsom den der vardt först bedragen och kom öfverträdelsen åstad.

"I Judiska Theologien förekommer intet spår till en sådan lära", heter det pag. 108. Häremot måste vi likväl anföra först och främst hela det Gamla Testamentets codex, såsom den bibliska grundvalen för denna theologi. Det vore måhända af mindre betydenhet att här anföra till motbevis en mängd spridda, ur sitt sammanhang lösryckta, på olika sätt stundom tolkade språk ur det Gamla Testamentets heliga skrifter, rörande det ärfteliga och allmänna förderfvet ibland menniskorna, såsom t. ex. "Adam födde en son, som hans beläte lik var" 1 Mos.B. 5: 3; kort före syndafloden: "Då Herren såg, att menniskans ondska var stor på jorden och allt hennes hjertas uppsåt och tanke var alltid benägen till det ondt var: då ångrade det Herranom, att Han hade gjort menniskan på jorden, och det bekymrade Honom i Hans hjerta" 1 Mos. 6: 5, 6; kort efter floden: "ingalunda skall jag härefter förbanna jorden för menniskan skull; förty (eller, såsom Eng. Bibeln måhända rättare öfversätter כִּי, ehuru) menniskans hjertas uppsåt är ondt alltifrån ungdomen" 1 Mos. 8: 21; "Det är ingen, som väl gör, ja icke en" Ps. 14: 3; "Ho kan säga: jag är ren i mitt hjerta och klar ifrån mina synder?" Ordspr. 20: 9; "De öfverträda förbundet likasom Adam (= אָדָם står der qvar, oaktadt alla bemödanden att borttyda ordet) Hos. 6: 7; "Hvad är en menniska, att hon skulle vara ren; och att den skulle vara rättfärdig, som af qvinna född är?" Job 15: 14; "Huru kan en qvinnas barn rent vara?" Job 25: 4. Det vore lätt att föröka dessa citater med mångtaliga andra; vi vilje likväl endast tillägga ett par ytterligare: "menniskan af qvinno född lefver en liten tid, full af orolighet (= bäfvan, elände)" Job 14: 1. Detta har ett tydligt afseende på det medfödda syndatillståndet, hvilket är roten till både elände och död. Denna tolkning vinner äfven styrka utaf sammanhanget med den 4:de versen: "ho vill finna en renan när dem, der ingen ren är?" Och till trots af hr Ignells påstående, "att intet spår af en sådan lära förekommer i den Judiska Theologien", så måste vi här anföra, att Aben Esra, en af de förnämste Judiske lärde och uttolkare af det G. Test:, enligt Sebast. Schmids utsago, icke allenast antager den nyssnämnda

Digitized by Google

tolkningen, utan äfven jemförer den med det bekanta stället i Ps. 51: 7, "Si, jag är af syndelig säd född, och i synd hafver mig min moder aflat." Enligt Olshausen, lärer äfven, utom andra bevis för Rabbinernas likartade uppfattning af dylika ställen, i Neve Schalom förekomma detta märkliga uttryck: "likasom Adam varit den förste — den ende — i synden, så skall också Messias vara den siste — till att i grund borttaga synden." — Apokryferna torde väl äfven hafva ett och annat, ej just gårdagsgammalt ord i samma riktning. Vi vände oss först och främst till godo, hvad hr I. anförer utur Vish. 2: 23, 24, "att Gud skapat menniskan till ett evigt lif och gjort henne till sitt beläte, att hon skulle sådan vara, som Han är, men att genom djefvulens afund döden kommit i verlden." Hr I. finner icke uti dessa ord någon antydning derom, att "genom Adams fall menniskan hade upphört att vara och blifvit satt ur stånd (vi tillägga här: så vida på henne sjelf berodde) att vara det, hvartill hon var skapad." Han skall sannolikt icke heller finna någon sådan antydning uti efterföljande efterskörd af oss utur samma Vishetsbok, kap. 12: 10, 11: "De voro af en ond art och deras ondska dem medfödd, och de skulle aldrig få sig annat sinne; ty de voro en förbannad säd af begynnelsen"; Vish. 13: 1: "Alla menniskor äro af naturen fåfängliga, som af Gud icke veta"; äfvensom utur Jesu Syrachs Bok, kap. 5: 33: "Synden är kommen af qvinnan, och för hennes skull måste vi alla dö." —

Äfven under den förekristliga tiden förvarade de hedniska folkslagen i sina traditioner många spridda drag af uruppenbarelsens lära om menniskans ursprungliga tillstånd. Ehuru ytterst interessant en sådan jemförelse mellan de särskilda föreställningarna härom skulle vara att anställa, så måste vi likväl, i anseende till det ringa utrymmet, inskränka oss till en blott antydning.

Enligt Egyptiska Mythologien skapades menniskorna såsom rena andar och hade sin bostad i ljusets högre regioner, men drogos af begärelse till den förbjudna frukten nedåt till jordlifvet, hvilket de till straff, i jordiska kroppar fängslade, fingo genomvandra; hvarifrån de likväl, efter, under själavandringen, fullbordad kamp med materien fingo till sitt urhem återvända. Nu återsände dem Urdjupets Ande i helig rustning till kamp på jor-

Digitized by Google

den, men de förlorade striden och försjönko alltmer i förnedring och ondska, tilldess Osiris och Isis uppenbarade sig till deras återlösning; hvarefter Osiris dödades af Typhon, och Isis sedermera sväfvade omkring i dyster sorgdrägt, för att uppsöka och återfinna Osiris, såsom en bild af det genom affallet förstörda alltet, som återsöker sin förlorade lifsprincip.

Enligt Brahmaismen inkom det onda i verlden genom Mahasuras = den store Andens och den med honom förbundne Ravanas afund emot Brahma och derigenom förorsakade affall, hvilket äfven med förföriskt gift spridde sig till en mängd andra andar, som till straff nedstörtades i Andhakhåra-mörkret. Genom de trogne Asuras förböner, till pröfning och rening derifrån upptagne, inkommo de, efter många själavandringar genom Verldsalltets olika regioner, slutligen i menniskosféren, hvarest de oaflåtligen plågades af Mahasuras och Ravanas frestelser och förförelser. — Äfven Brahmaismen hade ett Paradis på berget Meru, hvarest ett Lifsens och ett Dödsens träd växte till odödlighet eller sjelfförstöring. Genom åtnjutande af de olika frukterna väcktes stridslusten och alstrades kampen mellan det goda och det onda, tilldess alla goda andar slutligen blifvit återställda till sitt ursprungstillstånd och de oförbättrade hemfallit till mörker och straff för evigt.

Enligt Lhama-religionen lefde menniskorna i början af den osynliga nåden, tilldess att girigheten uppväckte lusten efter den honungssöta frukten Schimeh och derigenom införde tvist och ondska i verlden.

Enligt Persernas af Zerdusht i Zend Avesta (det lefvande ordet) uppställda lära födde den Börjanslöse sjelf Ormuzd, den förstfödde af alla väsenden, ljusets, godhetens, renhetens rot och källa, som genom det skapande ordet födt alltet och menniskorna till sin älskade slägt, och sedermera födde den Börjanslöse Ahriman, som sattes en grad lägre än Ormuzd och derigenom förleddes till afund emot Ormuzd, så att han föll ifrån ljuset till mörkret och till en evig grundfiendskap emot allt det goda, som genom Ormuzd blifvit framkalladt i verlden. Ahriman, omgifven af sina Dews, genomstryker verlden, förgiftar naturen, förmörkar menniskornas tankar och ingifver dem orena begärelser. — Meschia och Meschiane, menniskoslägtets stamföräldrar, skapades rena, ödmjuka, oskyldiga; men Ahriman, som hade makt att uppblanda det goda med ondt, be-

Digitized by Google

mäktigade sig snart alla deras tankar och begär, förförde först Meschiane, qvinnan, och derefter Meschia, så att båda blefvo Darvarads = syndare, och fortplantade detta slägte, hvilket förblef ett syndareslägte, tilldess Ormuzd, före verldens ända, sände dem en Sosiosch = en Återlösare.

Sjelfva Kon-fu-tse, Chinesernas Lärare, som i sin moraliskt förtorkade deism icke ville medgifva, att menniskan födes ond, beskref likväl ondskan såsom en slags arfsjukdom, sägande, att den första äregiriga och den första snåla menniskan har förgiftat hela jorden.

Enligt den Grekiska åsigten tillräknades menniskorna, utan eget förvållande, syndiga föräldrars synder och brott. Redan den gamle Hesiodos klagar öfver menniskoslägtets försämring och elände, och Æschylos och Sophokles tillskrifva sina hjeltars undergång, dels åt det dunkla ödets beslut, dels åt oundvikliga följder af egna eller förfädernas förseelser och synder. Plato de Republ. l. II. låter Sokrates klaga, "att äfven de mest odlade folkslag voro så förderfvade, att det onda icke kunde hejdas genom mensklig makt"; han uttryckte sålunda divinatoriskt, om också endast på ett negativt sätt, återlösningsbehofvet. Plato in Menone låter Sokrates säga: "*τὰς νέας ἐ φύσει ἀγαθάς.*" — Aristoteles kallar det onda *κακὸν συγγενές.*

Pandoras ask, såsom tillsluten, var en bild af mensklighetens guldålder. Epimethevs öppnade den och utspridde dymedelst laster och lidanden omkring verlden. — Adonis dödas af afunden under det alltmera tilltagande förderfvet; men Aphrodites älskling uppstår ånyo, och då afslutas tidsväldet och stärkes de från Kronos härstammande Gudarnas makt.

Äfven Romarne omtala en guldålder och dess försvinnande — i skaldekonstens älskeligaste drägt afmålad och framställd af den snillrike Ovidius. — Om det onda hos menniskan säger Cicero: "hominem a natura noverca in lucem edi, corpore nudo, fragili, atque infirmo, animo anxio ad molestias, humili ad timores, debili ad labores, proclivi ad libidines, in quo divinus ignis sit obrutus et ingenium et mores." — Seneca, de ira l. II. c. 9, tillägger i samma syftning: "inter cetera mortalitatis incommoda, et hæc caligo mentium: nec tantum necessitas errandi, sed errorum amor."

Völuspá omtalar äfven en guldålder och en lek, som icke mera var oskyldig, under hvilken de gyldene taflorna gått för-

Digitized by Google

lorade. Balder hin gode fanns likväl qvar ännu; men han förvandlades snart genom Lokes funder till den "blodige Gud" och snart, med afseende på sorgen i verlden, till "tårarnas Gud." Det ondas seger blef dock endast skenbar: Ragnarok stundar. Loke stupar. Men Balder uppstår ånyo, och leken börjar åter på Idavallen.

Sedan vi genom det sist anförda sökt styrka, att icke alla urljuden om menniskans ursprungliga tillstånd, det ondas ursprung och menniskan såsom syndare inför Gud hafva förklingat, icke en gång ibland hednafolken, återvände vi nu till vårt bibelord och den olika uppfattningen af detsamma. Rummet tillåter oss icke här några vidare anföranden eller citater, hvarken ur biblisk eller profan källa. Det redan anförda torde också vara tillräckligt att styrka, det arfsynden varit både känd och trodd ifrån uräldsta tider. De messianska Profetiorna ända ifrån det första Evangeliet, strax efter fallet, om qvinnones säd, som skulle söndertrampa ormsens hufvud och dymedelst upphäfva syndafallets verkningar och följder; hela det G. Testamentets offerlära; omskärelsen såsom ett förebildande Sakrament, ja — sjelfva lagen, hvilken måste komma såsom en tuktomästare till Christus — allt detta tillsammantaget tyckes temmeligen klart häntyda deruppå, att menniskan ändock, oaktadt all förf:s protest, "hade upphört att vara och blifvit satt ur stånd att vara det, hvartill hon var skapad", att det var någonting väsendtligt, som hon hade förlorat, och att det löfte, som till fäderna skedde, var af en hög betydenhet.

Sedan hr I. sålunda försökt att nedrifva den bibliskt-symboliska byggnaden i läran om menniskans ursprungliga tillstånd, Gudsbelätet, arfsynden, anfaller han nu sjelfva grundvalen till denna byggnad, påstående, att "icke ens ett ord, som kan gynna de lärodogmer, dem den kristliga Dogmatiken uppställt i läran om fallet, förekommer i 1 Mos. 3 kap." — Han finner i densamma de första menniskornas fullkomlighet före fallet för högt uppskattad och deras "syndmedvetande" efter fallet, åtminstone i Reformationens tidehvarf, för mycket "stegradt." Den Pelagianska moralen likmätigt mätes "fullkomligheten uti ett mensklig tillstånd" icke efter barnasinnet och ödmjukheten, utan

Digitized by Google

efter sjelfförtroendet, icke efter lydnadssinnet och förtjenstlösheten, utan efter förtjensten, icke efter den inneboende fullheten af gudomlig kärlek i passiv och aktiv mening, af kärlek såsom emottagen och återgifven, utan "endast efter de verk hon tillvägabringar; efter styrkan af det motstånd, som hon besegrar; efter högheten och helgden af de ändamål, hvartill allt syftar, och i den säkerhet, hvarmed hon genomskådar hvarje omständighet, som leder till förverkligandet af hennes mål." "Guds Andes herrlighet och kraft" sålunda bevittnad, framställer menniskan, enligt hr Ignells tanke, "såsom Hans väsendes afbild." Vi frukte likväl, att det sålunda tillverkade Gudsbelätet blifver icke så mycket en afbild af Gud, uti hvilken Guds vishet och kärlek återspeglar sig och lefver, som icke fastmera en afgudabild, uti hvilken den menskliga sjelfviskheten må kunna tillbedja sig sjelf och sina storverk. Hr I. finner också uti "berättelsen om de första menniskorna i deras paradisiska tillstånd inga spår af några sådana "verk." Han anser icke menniskan, sedan hon blifvit "gjord till ett beläte, det Gud likt var", och sålunda emottagit herrskarespiran öfver hela den sublunariska skapelsen, nog vördnadsvärd i den kallelsen att vara ett Guds ombud på jorden och att med Guds kraft "råda öfver hela jorden och öfver allt det, som rörer sig på jorden." Han anser ej den lotten nog herrlig och skön för den nyskapade menniskan, att icke endast blifva införd i skapelsens Eden, utan äfven inlåten uti den innersta helgedomen af detta Eden, uti dess lustgård, der hon kunde med salig, gudalifvad visdomsblick genomskåda skapelsens under och hemligheter. Han anser icke för nog storartadt det uppdraget att vara en Guds arbetare och stridsman på jorden (1 Mos. 2: 15), att "bruka" lustgården, uppbruka den — i högre och lägre lifsférer — till en förgård af himmelen och "bevara" densamma för alla anfall från honom, som syndade af begynnelsen och redan under en föregående verldsutveckling förspillde sin himmelska arfvedel. Detta var hennes vishet och rättfärdighet, hennes lifsverksamhet i inre och yttre mening, så länge hon lydde Gud och icke "lät sig förledas till att öfverträda det gudomliga budet." Om öfverträdelsen skedde vid "första frestelse", tilltro vi oss icke att med hr I. afgöra, emedan vår heliga urkund ej uppenbarar oss något derom. Hr I. inser ej, att "den vishet, man tillagt protoplasterna på något sätt bekräftar sig", utan finner tvärtom i den heliga berättelsen antydt, "att de ingenting visste."

Digitized by Google

Troligt är ock, att de icke mycket visste af denna verldens visdom; men lika troligt är äfven, att mycket af det, som "Fadren, himmelens och jordens Herre, hafver dolt ännu för de visa och förnumstiga", hade Han uppenbarat för dessa sina fåkunniga barn (Matth. 11: 25.), som icke ägde någon annan visdom, än enfaldens. Enfalden betydde likväl icke här detsamma, som stupiditet. Den var den sanna Monotheismens motbild och aftryck i själen: enfalden har inga gudar, utan endast en Gud, hvilken den troget afspeglar och återspeglar. Hr I. begår en serdeles orättvisa i omdömet om våra första föräldrars vishet, då han icke tager densamma i ögnasigte, förrän de redan voro nära hemfallna såsom ett rof åt frestaren, då "deras ögon redan voro öppnade" för uppenbarelser af démonisk art. Att den ifrågavarande frestelsen skulle vara så obetydlig, kunne vi så mycket mindre inse, som denna frestelse var förespeglad såsom den mäktigaste redan i lustgården genom det enda förbudet att äta af kunskapens träd på godt och ondt. — Deras helighet och rättfärdighet uppmäter hr I. med samma måttstock, som deras vishet, tilläggande likväl, att någon "helighet och rättfärdighet icke ens vore tänkbar utan det medvetande af godt och ondt, som de saknade." Vid slutet af den följande sidan (p. 109.) utvecklar han detta vidare, sägande: "det actuella förverkligandet till ett lif i andan är — bundet vid motsatser, såsom allt vårt medvetande är — på intet sätt tänkbart, utan ett förut redan utveckladt medvetande af synd och af en skillnad emellan ondt och godt." Vi svare häruppå, att denna anmärkning hafver sin riktighet och eger sin fulla tillämpning på menniskan, likväl endast sådan hon nu är, sedan synden fixerat sig icke endast såsom synd hos den enskilda menniskan, utan äfven såsom arfsynd hos mensklighetен och derigenom satt sig sjelf, sin sjelfviskhet, i den heliga kärlekens ställe, således i motsats mot det, som borde vara. Så väl i theoretiskt, som praktiskt hänseende är menniskan numera bunden vid dessa motsatser; och på deras synthes under en högre enhet och dennas sättande mot en ny högre motsats, hvilka nya motsatser åter i sin ordning böra uppoffra sin tudelning under ett nytt högre enhetsförhållande, och så allt fort, — häruppå hvilar visserligen numera en sak, ej mindre vigtig, än möjligheten af menniskans och mensklighetens ideella och moraliska utveckling. Vi misströste likväl icke

Digitized by Google

derom, att ju alla dessa motsatser en gång skola finna sin högsta enhet; vi hoppas tvärtom på en dag, då alla våra frågor skola blifva besvarade, all vår längtan stillad och vårt förlorade Eden återfunnet i det nya Jerusalem, under de nya himlar, på den nya jorden, der rättfärdighet uti bor: vi hoppas, med få ord, på återställandet af det barndomstillstånd, som hr I. så mycket misskänner, hvilket likväl, såsom mensklighetens skönaste minne, tillika innehåller en borgen för förverkligandet af mensklighetens heligaste förhoppningar. Vårt hjertas profetior, i förening med Skriftens utsagor, förvissa oss härom: "Vi sucke efter barnaskapet", och "ett barn är oss äfven gifvet", genom hvilkets åskådande i tron och annammande i kärleken vi kunne och böre återvinna detsamma. Jesus sjelf försäkrar oss, att utan en varder född på nytt, kan han icke se Guds rike (Joh. 3: 3). Sjelfva det sålunda antydda behofvet af en ny födelse för alla, betecknar ju, att vi förut äre illa, på ett förvändt sätt födde; hvilket ännu ytterligare bekräftas af ett annat Skriftens språk: si i synd är jag född, i synd hafver mig min moder aflat. Ja, vi äre redan i födelsen bortkomne. Barndomstiden, under hvilken syndens frö ännu ligger fördoldt i hjertat, utan att hafva utvecklat sig till en giftartad blomning och en fruktsättning, som påminner om den förbjudna frukten i paradiset, all barndomstid är sålunda ett, om än aldrig så ofullkomligt och förbleknadt, minne af hela mensklighetens barndomstillstånd i den första menniskan, som Gud skapade sig till ett beläte, och på hvilken, framför allt annat, Hans fadersblick hvilade, när Han med oändlig kärlek och nåd såg på allt det Han gjort hade, och si, det var allt ganska godt. Jesus kallade derföre en gång fram ett barn och ställde det midt ibland sina lärjungar och sade: sannerligen säger jag eder, utan J omvänden eder, utan att J gån tillbaka igen hela den långa törnesådda stigen genom verldsöknen till Eden, och varden såsom barn, så skolen J icke komma i himmelriket (Math. 18: 3). Om detta barndomstillstånd varit förkastligt, så hade Verldsförsonaren hvarken hänvisat dertill eller sjelf hvilat såsom ett barn uti krubban i Bethlehem. Återställelse till barnasinne är nu detsamma som återställelse till andelig helsa, alla motsägelsers förlikning, alla motsatsers förening till helhet och helsa. Vitalsinnet i sin friskhet uppfattar menniskan i fysiskt hänseende, sådan hon bör vara,

Digitized by Google

återgifver alltså en föreställning om ingenting ovanligt, endast om helsa och icke tillika om dess motsats sjukdom. Först sedan sjukdom uppkommit, reflekterar man öfver helsa, såsom dess motsats = skiljer man mellan godt och ondt i den yttre tillvaron. Vi hafva ett vitalsinne äfven i den inre lifssféren; detta, i sin friskhet, d. v. s. före syndafallet, gaf icke en blott negativ expression derutaf, att menniskorna då voro, som hr I. säger, "menlösa och utan synd"; nej, det gaf alldeles icke en sådan, utan endast i fullt positiv mening en föreställning om menniskans normaltillstånd, såsom en inneboende fullhet af helig och salig gemenskap med Gud och oafbrutlig lifsberöring med Honom. Först efter fallet öppnades menniskans ögon, så att hon kunde veta hvad godt och ondt var (1 Mos. 3: 22.): sjelfviskheten och synden satte sig då — först då — såsom en motsats till kärleken och heligheten; hon var sjuk till döds. Nu — äre vi salige vordne, dock i hoppet; men hoppet låter icke komma på skam: det skall en gång varda såsom det var: helt och friskt. Denna vår öfvertygelse har en fullt objektiv grund; ty vår Christus är icke endast ett ideal, utan en Gudamenniska i fullaste och egentligaste mening.

"Guds beläte" fattas af hr I. "såsom en beteckning af det väsende, som ursprungligen blef hos menniskan nedlagdt." Och "såsom ingen kan blifva något, hvartill ett anlag och en förmåga icke ursprungligen ligger i hans natur" (p. 109.), så anser hr I., i motsats mot våra S. B. icke "den gudomliga afbilden för någonting accidentelt, som genom synden blifvit förloradt" (p. 110.) och "igenkänner och skådar den gudomliga adeln ännu hos den syndbefläckade" (s. p.), tilldelande äfven "synden" ett "rum uti Guds allmänna fostrings- och salighetsordning" (s. p.). Reformatorerna, likasom flertalet af deras föregångare, ehuru de visserligen erkände, "ipsam naturam hominis etiam post lapsum esse et permanere Dei creaturam" (F. C. p. 573.), voro likväl slösinta nog att icke inse "nödvändigheten af denna gång för vårt slägtes fostring och utveckling" (s. p.); och vi för vår del uppfordras att bekänna, det vi hålle dem räkning derför. Äfven vi älske och söke sammanhang i åsigter och bevisning; äfven vi tillfredsställas icke utaf ett "manichæiskt-dualistiskt föreställningssätt" (p. 116.), fastän vi gerna ändock skulle önska att alltmer och mer kunna "räkna oss bland de", af hr I. så

Digitized by Google

mycket misskände, "rättrogne"; äfven vi hafve i vår trosåskådning ej något rum för 2:ne absoluta, mot hvarandra stridande grundväsenden; men vi akte oss likväl att neddraga den högsta enheten för lågt eller att inbilda uti densamma urtypen till både godt och ondt och sålunda upphäfva densamma redan i sin idé, eller att härleda ifrån densamma en verldsordning, som antingen direkte eller per bonam conseqventiam skulle göra synden nödvändig och statuera den såsom ett ovilkorligt genomgångsstadium till helighet. Innehölle ett sådant föreställningssätt sanning, så skulle Gud vara syndens upphofsman = caussa peccati. Häremot opponera sig de S. B.: "De caussa peccati docent, quod tametsi Deus creat et conservat naturam, tamen caussa peccati est voluntas malorum, "videlicet diaboli et impiorum, quæ non adjuvante Deo avertit se a Deo, sicut Christus ait Joan. VIII: 44. Cum loquitur mendacium, ex" se ipso loquitur" (C. A. p. 15.). Och med dem förenade sig våra orthodoxa theologer, ibland andra Quenstedt, sägande: neque ex parte, neque ex toto, neque directe, neque indirecte, neque per se, neque per accidens, sive in specie lapsus Adamitici, sive in genere peccati cujuscunque, Deus caussa vel auctor est vel dici potest." (Vol. 2: p. 49.). Kyrkans lära blyges icke att vidkännas hr Ignells beskyllning, såsom lärde den om "en fallen ande eller djefvul, som hade iklädt sig ormens gestalt, för att förföra menniskan." Hon vidkännes den så mycket hellre, som denna lära öfverensstämmer med den Hel. Skrifts icke endast i 1 Mos. B:s 3 kap., utan äfven på många andra ställen tydligen uttalade lära, t. ex. i Upp. B. 12: 9, hvarest det heter: "Den gamle ormen, den der heter djefvul och satan, vardt utkastad, den der bedrager hela verlden." Jf. Upp. B. 20: 2. Hon förnekar icke heller hr Ignells påstående, då han säger, att hon lärer, det "hvarje menniska, till följe af den henne vidlådande arfsynden, nu äfven vore stadd uti djefvulens våld och underkastad evig fördömelse, med mindre hon af Christus rycktes ur hans käftar." Hon tror sig för detta påstående hemta skäl utur Skriften från många ställen, ibland andra från detta: "Den der gör synd, han är af djefvulen; — och fördenskull uppenbarades Guds son, att Han skulle nederslå djefvulens gerningar." 1 Joh. 3: 8. De S. B. yttra härom bland annat detta: "Cum seductione Satanæ, per lapsum, justo Dei judicio (in poenam hominum) justitia concreata seu originalis amissa esset, defectu illo, privatione,

Digitized by Google

seu spoliatione et vulneratione (quorum malorum Satan caussa est) humana natura, eo modo, quo supra diximus, perversa et corrupta est, ut jam natura, una cum illo defectu et corruptione, ad omnes homines, qui naturali modo a parentibus concipiuntur et nascuntur, hæreditario propagetur." F. C. p. 643. Satan säges väl här vara caussa peccati; men han upphöjes derföre icke till någon Skapare af det onda, till ett grundväsende för den mörka, nattligt-kalla och onda lifssféren i bredd med Gud, som är grundväsendet för Alltet, för allt det, som är ljust och varmt och skönt i sann, helig och salig mening. På det allrabestämdaste förklara sig de S. B. emot en sådan misstydning i början af det nyss citerade stycket sålunda: "Et si in Adamo et Heva, natura initio pura, bona et sancta creata est: tamen per lapsum peccatum non eo modo ipsorum naturam in vasit, (ut Manichæi furenter dixerunt) quasi Satan aliquod malum substantiale creasset aut formasset, et illud cum natura ipsorum commiscuisset." F. C. p. 643. — Den H. Skrift upplyser äfven, att "djefvulen syndar af begynnelsen (= ἀπ' ἀρχῆς)" 1 Joh. 3: 8, alltså icke af evighet. Ho förmår att öfverskåda verldsåldrarnas skiften? Ho — att genomskåda urtidens djup? Så mycket är endast klart af det ofvanstående, att, såsom en utmärkt förf. säger, "det onda ej har något ursprung, utan blott början" (Sartorius) och att djefvulen sjelf är "en fallen ande." Beskaffenheten af detta fall eller utaf det ondas rot eller frö kunne vi numera icke med de mest ansträngda tankemödor upptäcka. Må det likväl tillåtas oss att antyda vår anande föreställning derom sålunda: Det onda är icke något ursprungligen positivt: vore det onda positivt, så skulle det antingen vara en absolut personlig grundkraft i bredd med det goda och derutaf en dualism uppstå eller också Gud vara dess upphof = Gud vara caussa peccati. Men nu inträffar ej detta: alltså måste det onda vara en negation af det goda, det godas skuggsida, nattsida, frånsida. Men för att vara detta, för att kunna negera det goda, måste det likväl behålla det formella lifsvilkoret, friheten = förmågan af sjelfbestämning till lösryckande ifrån det goda. Men såsom allting i sig sjelft är godt och det onda icke har uti sig något ursprungligt lif, så måste det onda, för att vara något mera än en blott negation in abstracto, för att såsom ett concretum, icke blott esse utan äfven exsistere, ifrån denna sin negation kunna fritaga och behålla, utom det formella

Digitized by Google

lifsvilkoret friheten, äfven sjelfva lifvet såsom substratet för detta lifsvilkor. Men för att förinta kärleken i emottagandet utaf lifvets kärleksgåfva och bibehålla sin negation, så förnekar det onda gifvaren och behåller gåfvan: det har fullbildat sin charakter ända derhän, att det nu negerar sjelfva sin negation och sätter sig sjelf, sitt eget totalt lösryckta sjelf, sitt negativa till ett positivt, bildar sig sjelf till en lefvande motsats emot det goda och dess Upphofsman och derigenom constituerar sig sjelf till ett slags skenlif af nattlig urpersonlighet, till en "lögnens fader." Det var han, som "syndade af begynnelsen." Att synden från honom utgått och utgår i menniskoverlden, känne vi faktiskt genom redan anförda skriftens vittnesbörd. Det har skett och sker derigenom, att menniskan upplåter sin ande till lefvande växelverkan med denne, mot den gudomliga kärleken fiendtlige, personligt lefvande ande, så att det onda, väl icke blifver hennes väsende, men likväl impregneras i henne och likasom assimileras med hennes natur. "Hans skuld blifver vår, i det vi hängifve oss åt honom", säger Steffens. Den upptogs i menskligheten af de första, som buro menniskonamn, och vi äre med dem alla en lekamen. Det allmänna syndaförderfvet likasom påtvingas oss med nödvändighet uti arfsynden; men det blifver vår egen skuld derigenom, att vi upptage detsamma med frihet i vårt medvetande, ehuru vi kunde tvärtom genom nåden alltmer och mer frigöra oss derifrån. "Ingen säge, då han frestad varder, att han af Gud frestad varder; ty Gud frestas icke af ondt, Han frestar ock ingen. Utan hvar och en varder frestad, då han af sin egen begärelse dragen och lockad varder." Jak. 1: 13, 14. Individen, så väl som slägtet, är syndig: individen fasthänger vid slägtet, den upptager icke endast i sitt minne, utan äfven i sitt lif, dess förflutenhet, liksom den icke endast i hoppet förespeglar, utan äfven verksamt förbereder dess framtid.

Fallet är alltså lika visst hos oss, som hos våra första föräldrar, ett faktum och påtvingar sig såsom sådant vår uppfattning eller förnimmelse. När vårt öga först öppnar sig för denna förnimmelse, när vårt medvetande vaknar, sväfvar det likasom öfver en graf, en afgrund, der allt gått under och blifvit fördränkt både för oss och slägtet. Ho skall upphemta det förlorade och derigenom återställa åt menniskan hennes paradisiskt-himmelska lif? "Ingen far upp i himmelen, utan den,

Digitized by Google

som for ned af himmelen, menniskones Son, som är i himmelen!“ Joh. 3: 13. När vår blick drages till Honom, den för oss “upphöjde“ (Joh. 3: 14.), så vände vi oss med ångrens förskräckelse ifrån de svindlande branterna, slite de band, som qvarhålla vår kärlek vid det mörka, fasansfulla, démoniskt-sublima, sjelfviska afgrundsdjupet, upplåte vår ande till lefvande växelverkan med Guds Hel. Arde och uppresa med trons kraft på den enda grunden, “den grund som lagd är genom Jesum Christum“, Jakobsstegen, hvilken ånyo förenar oss med himmelen, hvarest den heliga Guds staden, det nya Jerusalem, i förklarad gestalt återgifver oss vårt Eden. Det onda, vi tänkt, skall der varda vändt till godo: på kunskapens träd skall då den goda frukten hafva fullmognat och den onda affallit, skedningsprocessen mellan godt och ondt skall då vara fullbordad, men endast det goda förvaradt.

Orättvis är hr Ignells beskyllning, att synden i den kristna Kyrkan hitintills blifvit betraktad såsom “en blott och bar skada, med hvilken ingen gudomlig vishet och kärlek förband sig.“ (p. 110). Häremot vittnar hela vår Soteriologi: hela den genuint Lutherska bekännelsen tyckes likasom vara en commentarius öfver det kärnspråket: “der synden öfverflödde, der öfverflödde då nåden mycket mer: på det att såsom synden haíver väldig varit till döden; så skulle ock nåden väldig vara, genom rättfärdigheten, till evinnerligt lif, genom Jesum Christum.“ Rom: 5: 20, 21.

I hvad förhållande Guds såsom Försyn uppenbarade Faderskärlek, enligt vårt vanliga lärobegrepp, anses stå å ena sidan till synden och å den andra till återlösningen, upplyses utaf det Bibliska svaret på denna sista fråga uti Förklaringen öfver 1:a Artikeln af vår heliga Troslära: “Hvad medel har Gud gifvit till den fallna menniskans upprättelse?“ Svar: “Så älskade Gud verlden, att Han utgaf sin ende Son, på det att hvar och en, som tror på Honom, skall icke förgås, utan få ett evinnerligt lif.“

Det nyssnämnda “syndens öfverflödande“ kan hr I. icke upptäcka hos menniskan. Tvärtom finner han just “uti det välbehag för det goda, som uti mer eller mindre mån är för handen äfven hos den brottsligaste ett vittnesbörd om den gudalikhet“, hvilken “hvar och en“ menniska, “såsom begåfvad med en odöd-

Digitized by Google

lig ande besitter." (p. 109.). "Reformatorernas åsigt om menniskan i hennes opånyttfödda tillstånd" förefaller honom derföre alltför "mörk och hemsk" (p. 110.) så mycket mera, som det N. T., "så ofta det än skildrar oss köttets sinne som en fiendskap emot Gud, likväl aldrig härmed förnekar det invärtes välbehaget till det goda." Till stöd för detta sitt påstående anförer hr I. detta språk ur det N. T.: "Jag hafver lust till Guds lag efter den invärtes menniskan; men jag ser en annan lag i mina lemmar, som stider emot den lag, som i min hog är, och och griper mig fången under syndens lag, som är i mina lemmar." Olyckligtvis för förf. bevisar det anförda bibelspråket just motsatsen af hvad det skulle bevisa. Det är klart att Apostelen Paulus icke på detta ställe talar om sig sjelf i sitt "naturliga opånyttfödda tillstånd." Hvad han säger till de Philipper i det 2 kap. 13 v. "Gud är den, som verkar i eder både vilja och gerning efter sitt goda behag", lämpar han naturligtvis äfven på sig sjelf: alltså, när Apostelen här talar om den "invärtes menniskan" i förhållande till "lemmarna", så talar han icke om förnuftet i förhållande till sinnligheten, utan just om denna lust och "vilja, som Gud verkat", om "den nya menniskan, som efter Gud skapad är i sannskyldig rättfärdighet och helighet" (Eph. 4: 24.), i förhållande till "den gamla menniskan, hvilken igenom lustar i villfarelse sig förderfvar". Eph. 4: 22. Hvad Apostelen här säger om den andra lagen, som var uti hans lemmar = *ἐν τοῖς μέλεσι*, stridande emot den lag, som var uti hans hog, bevisar, jemfördt med Gal. 5: 17, "Köttet = *σὰρξ* hafver begärelse emot anden = *κατά τοῦ πνεύματος* och anden mot köttet: desamma äro emot hvartannat, så att J icke gören, hvad J viljen" — detta bevisar, säger jag, att icke endast de opånyttfödde, utan äfven de pånyttfödde "hafva synd" (Jf. 1 Joh. 1: 8.), och att de senare hafva att strida emot densamma intill lifvets slut. Motsatsen emellan uttrycket *κατά τὸν ἔξω ἄνθρωπον* och *ἐν τοῖς μέλεσί μου* i Rom 7: 22, 23 och emellan *σὰρξ* och *κατα τοῦ πνεύματος* i Gal. 5: 17 framställer icke motsatsen emellan den naturliga menniskans högre och lägre förmögenheter, utan motsatsen af hela den inre menniskans hänvändning, antingen till Gud eller synden. Samma mening uttrycker äfven Melanchton när han säger (Loci theol. de vi peccati): "Non corpus seu partem hominis, sed totum hominem, tam ani-

Digitized by Google

mam quam corpus, Scriptura voce carnis signat, et quoties cum spiritu confertur, significat optimas naturæ ac præstantissimas vires citra Spiritum Sanctum."

Herr I. anför nu (p. 111) åtskilliga exempel utur både den profana och bibliska historien, hvilka, enligt sammanhanget i hr Ignells framställning, skulle bevisa, att menniskan "i sitt naturliga opånyttfödda tillstånd" vida öfverträffar den "mörka och hemska" (p. 110) teckning, som de S. B. af henne lemna. Utrymmet medgifver oss icke, att bland dessa exempel för granskningen fasthålla flera än 2:ne de mest framstående: Sokrates och Nathanaël. — Vare det långt ifrån oss, att vi skulle vilja, äfven om vi kunde det, i ringaste mån nedsätta värdet af den vördnadsgärd, som mer än två årtusenden redan hafva hemburit åt Sokrates' minne. Tvärtom, betrakte vi den sedliga skönheten hos honom och en och annan hans like i den förkristliga tiden, i synnerhet under den inspirationsform, under hvilken den hos honom uppenbarade sig, såsom hägringar från "de saligas öar", med mer eller mindre trogen sanning återgifvande eller förebådande de väl förblekuade, men icke desto mindre skimrande ljusbilderna af ett förflutet eller stundande fullkomlighetstillstånd, af ett förloradt, men återvinnbart Eden. Och likväl måste vi tillägga, att äfven glansen af denna skönhet bleknar bort, så som den sista stjernan för solljuset, vid jemförelsen med den renhet, som kristendomen både fordrar och meddelar. För att bevisa detta, behöfve vi blott exempelvis påminna om den bikt, som Platon i sin Charmides (155) låter Sokrates göra inför efterverlden i afseende på de tyvärr! icke tvetydiga känslor, han erfor, då denne sköne yngling inträdde i Palästran och satte sig bredvid honom. Hvad helst man än må anföra till hans ursäkt, om den egna utbildningen af det Grekiska skönhetssinnet m. m., så afgifver denna bekännelse likväl ett tillförlitligt vittnesbörd derom, huru litet fördanad den ästhetiska känslan äfven hos den mest harmoniskt bildade Grek var för en ren uppfattning af den inre skönheten och huru föga sjelfva Sokrates' Dämon ersatte samvetet hos den enfaldigaste kristen. — När hr I. talar om Nathanaël, så anförer han Frälsarens vittnesbörd om Honom: "Se en rätt Israelit, i hvilken intet svek är", och drager derutaf den slutsats, att "man kan vara en menniska utan svek, utan att vara en Christen." (p. 111). Hvilken nekar väl detta? Åtminstone icke

Digitized by Google

våra S. B.! De skilja på det nogaste mellan en justitia civilis och en justitia spiritualis (Apol. Conf. p. 119) och tillägga om den förra: omnes homines pariter debent scire et quod Deus illam civilem justitiam requirat, et quod aliquo modo præstare eam possimus." En viss yttre ärbarhet, ärlighet, sveklöshet kan finnas hos menniskan äfven "före delaktigheten af lifvet i Christo", och denna sveklöshet måste nödvändigt vara ett godt formelt vilkor för emottagandet af detta lif. Hvad Nathanaël särskildt vidkommer, så var han väl icke en kristen, när han första gången kom till Jesus; men en troende Israelit var han likväl, emedan Jesus vittnar detta om honom, sägande: "se en rätt Israelit!" hvilket historiskt bekräftar sig, om man uppmärksamt genomläser det 1:a kap. i Johannis Evangelium. Nathanaël var nemligen personligen bekant med Philippus, hvilken var af Bethsaida, Andreæ och Petri stad. Bland dessa hade åtminstone Andreas, såsom Johannis lärjunge, med säkerhet hört detta Johannis vittnesbörd om Jesus: Si, Guds Lam! (Joh. 1: 36, 40). När det för öfrigt af Joh. 1: 41 synes, att Messias varit af Andreas och Petrus, och utaf Joh. 1: 45, att han varit äfven af Philippus väntad, så kunne vi på goda skäl antaga, att äfven Nathanaël varit en sådan väntande, en, som "väntade efter Israels tröst" (Luc. 2: 25), "den, som Moses hade skrifvit om i lagen och Profeterna." (Joh. 1: 45.).

En *παιδαγωγός εἰς χριστόν* var och är lagen för menniskan. Vi för vår del hafva på ett annat ställe gått ännu längre och påstått: "omnes vel vaferrimæ Religionis formæ divinam Christianismi originem et veritatem quodammodo probare, et, suo quæque modo et tempore, *παιδαγωγὸς εἰς χριστόν* agere nobis videntur." Vi biträde således gerna hr Ignells mening, att "det med Christus inträdda nya ingalunda står isoleradt, utan var af en föregående odling förberedt, så att det till detta kunde ansluta sig" (p. 114.). Hvad judendomen, lagförbundets religion, var för hela menniskoslägtet, det hafva i sin mån andra kulter varit för enskilda folkslag, såsom en förberedelse till kristendom, utom hvilken denna senares uppenbarelse både i verldshistorien i allmänhet och för dessa enskilda folkslag varit en omöjlighet; och då vi bland dessa kulter i sådant hänseende företrädesvis nämne dem, som bibehållit medvetandet af det hemska i hedendomen genom den djupa känsla af skuld och det dermed sammanhängande behof af offer, som de uttala,

Digitized by Google

så hafva vi dermed antydt det enda sätt, på hvilket vi kunne underskrifva uttryck af hr I., sådana som detta: "till förberedelse (för kristendomen) hörde bland annat det djupa förderf i religiöst och sedligt hänseende, som öfverallt rådde ibland de de folk, med hvilka christendomen först trädde i beröring" (p. 114.); ett uttryck för öfrigt lika sannt, som om man anförer sjukdomen såsom en nödvändig förberedelse för möjligheten af tillfrisknandet. — Ingen kult är dessutom så bortkommen, att den icke traditionsvis innehåller en och annan bruten stråle af uruppenbarelsen och derigenom räddar åtminstone möjligheten af en trosuppfattning.

Hr I. anförer till bevis deruppå, att "våra Symboliska skrifters målningar af menniskans naturliga förderf uppenbarligen äro falska och icke enliga med de exempel, N. T. sjelft framhåller", dessa 2:ne språk: "nu vill näppeligen någon dö för en rättskaffens, men för en god torde till äfventyrs någon dö" (Rom. 5: 7.), och "ingen hafver större kärlek, än att en låter sitt lif för sina vänner" (Joh. 15: 3.). Dessa språk bevisa väl icke hvad de skulle bevisa, att menniskan i sitt naturliga tillstånd kan älska Gud och det högsta goda ända till uppoffring af allting annat; men de bevisa likväl, att en naturbasis af kärlek finnes hos menniskan: menniskans natur är sådan, att hon nödvändigt måste älska någonting. När hennes kärlek är missriktad mot det förgängliga, i ställe för det eviga, så uppväcker detta hos henne en längtan efter detta stora, oändliga, onämnbara, som hon saknar, en känsla af tomhet, som behöfver fyllas och ändock af hela verlden icke kan tillfredsställas. Det var denna längtan och tomhet, som våra äldre Dogmatici kallade vires residuæ. Det är detta æternæ salutis desiderium, som äfven våra S. B. omtala (F. C. 816), hvarmed de synas antyda ett tillstånd af orolig passivitet, som väl aldrig af sig sjelf kan försättas i någon den ringaste lifsverksamhet, men som likväl kan väckas att blifva ett hungrande och törtörstande mottag för delaktigheten af lifvet i Christo genom den Hel. Andes nådeverkningar.

Vi hänvise för öfrigt till hr Ignells egen skildring af menniskan i hennes naturliga tillstånd, sådan den finnes pagg. 112—114, som innehåller flera sanna och träffande drag, hvilka vi skulle göra oss ett nöje af att anföra i deras helhet, om utrymmet tilläte det. Men vi nödgas inskränka oss till följande: "till nå-

Digitized by Google

got högre än till det folk, som de tillhörde, betraktadt i dess motsats till andra, sträckte sig i allmänhet aldrig ens de Visas omsorg och bemödanden. Att gagna sina vänner, men skada sina fiender i högsta möjliga mått, det var det i allmänhet högsta, som hedendomens Vise visste anbefalla." De voro "aldrig frigjorde från nationalitetens band." — "Deras sträfvande var på en gång både atomistiskt och uti sinnligheten fånget. Hvad skole vi äta? hvad skole vi dricka? hvad skole vi kläda oss med? till denna omsorg, i vidsträcktaste mening tagen, d. ä. till timlig välfefnad och njutning i större eller inskränktare omfång, inskränkte sig öfver hufvud allt interesse och all traktan; och någon kännedom om ett menniskovärde, som, oberoende af den utvärtes olikheten, gjorde slafven upphöjd och fri i sjelfva den jordiska förnedringen, träffa vi ingenstädes."

Men det kan vara tid att sluta. — Vi hafve svagt, men, såsom vi hoppas, likväl ej otydligt antydt, att det icke är värdt att endast på hr Ignells ord öfvergifva vår gamla lära, hvilken ändock torde innehålla mera sanning, än hr I. tilltror densamma. Ingen känner bättre än vi sjelfva, huru mycket här ännu kunde vara att anföra och huru ofullkomligt detta försök att vindicera vår Kyrkas, med den H. Skrift öfverensstämmande lära om menniskan i hennes naturliga tillstånd före delaktigheten af lifvet i Christo varit! Vi hafve kämpat med ojemna krafter, men, såsom vi hoppas, ej med oädla vapen. Vi hålla hr I. räkning derför, att äfven han strider ärligt och lemnar både hån och maktspråk å sido. Vi tro om honom, att han redligt söker sanningen och skulle derföre gerna vilja återvinna honom åt vår Kyrka: han skulle gerna få, om han vore det vuxen, ställa sig främst bland förkämparne, som strida för framtiden, vi skulle der ännu kunna igenkänna honom och igenkänna honom med glädje såsom vår; men tager han stegen ut, löper öfver till motståndarne — d. v. s. till dem, som endast nominelt antaga en Gudamenniska — och i deras krets möter oss med fiendtliga vapen, då måste vi, icke för vår, utan för sanningens skull, möta honom med det tveäggade svärdet.

För vår egen del önske vi, att för oss måtte alltmer och mer uppklarna både försoningsbehofvet och försoningsnåden, att vi alltmer och mer måtte lära känna å ena sidan oss sjelfve såsom syndare och å den andra Honom, som borttager synderna. Vi hoppas väl ändock icke, att denna jorden mera skall

Digitized by Google

blifva ett Eden; men "efter Guds löfte vänte vi nya himlar och en ny jord, der rättfärdighet uti bor."

—h—

Munkväsendets uppkomst och första utbredande i kyrkan.

Inträdes-föreläsning af *C. A. Cornelius.*

Man har ofta sagt, att munkväsendet uppkom till följe deraf, att de första seklernas grymma förföljelser mot de kristna drefvo många att söka sig en tillflykt och fristad i öknarne, hvarvid ofta inträffade, att desse, en gång dit komne, funno sig vid att allt fortfarande qvarstadna och der tillbringa ett ensamt, åt Gudsdyrkan uteslutande helgadt lif. Nekas kan icke, att denna omständighet var en af de mäktigast verkande yttre föranledningarne till munkväsendet. Dock räcker nämnda omständighet icke på långt när till, för att förklara uppkomsten af detta märkvärdiga fenomen. Rötterna dertill ligga långt djupare. Vilje vi till en början söka bilda oss en föreställning om hvad munkväsendet i grunden är, så finne vi, att, huru olika gestalter det än antagit på skiljda orter och tider, så gifver sig dock öfverallt samma grundkarakter tillkänna. Och fråge vi, hvaruti detta för munkväsendet egendomliga består, så kan det enklast angifvas genom tvenne ord: askes och kontemplation. Med askes (ἄσκησις = öfning) förstod man hos de gamle Greker i synnerhet det mera stränga lefnadssätt, som Athleterne förde, för att derigenom uppnå en så mycket högre skicklighet i sin konst. I den mening vi ofvanföre användt ordet, betecknar det ett bemödande att genom den yttersta inskränkning af alla sinnliga behof, genom återhållsamhet och stränga späkningar tygla och, såvidt möjligt är, döda sinnligheten samt dymedelst frigöra själen från dess hämmande band. Kontemplation åter är ett bemödande att, under afsöndring från verlden och en från sinnlighetens välde tillkämpad frihet, i stilla andakt och ostörd betraktelse af gudomliga ting komma till en mystisk förening med gudomligheten. Begge delarne stå alltså i det närmaste sammanhang: askesen är medlet, hvars användande skall föra till kontemplationen såsom det egentligen åsyftade målet. Anmärkas bör, att såväl det ena som det andra

Digitized by Google

i grunden hvilar på en dualistisk åskådning, som anser sinnligheten vara det ondas källa och såsom sådan ursprungligen i strid och konflikt med anden, hvilken deremot fattas såsom det gudomliga, rena och fullkomliga hos menniskan, såsom en ur gudomens eget sköte emanerad, i sinnlighetens bojor fängslad gudomsgnista. Den egentliga originen till denna dualistiska föreställning hafve vi att söka i Orientens pantheistiskt-hedniska religionsformer (i synnerhet Brahmismen och Buddhaismen). Derföre är ock dessa religioners sedelära negativt-asketisk. Stränga späkningar föreskrifvas såsom medel att döda sinnligheten, hvilket, i samma mån det lyckas, anses möjliggöra ett kontemplativt lif. Detta lif åter prisas såsom den högsta salighet, i hvilken själen, ostörd af alla sinnliga drifters perturbationer, är likasom försänkt i gudomens djup och der, glömmande sig sjelf och hela verlden, njuter en försmak af den eviga hvilan. Men de negativt asketiska grundsatserna finne vi i de nämnda orientaliskt-hedniska religionerna icke blott uttalade; vi finne dem ock redan här in praxi tillämpade. I Thibet, der Buddhaismen sedan början af vår tideräkning varit rådande, möter oss den öfverraskande synen af ett ordentligen utveckladt munkväsende med talrika kloster, — ett slående faktiskt bevis på, att munkväsendet ingalunda är en för kristendomen egendomlig företeelse, utan tvärtom en från hednisk rot uppvuxen institution, som på kristendomen utifrån blifvit inympad.

Den för munkväsendet till grund liggande dualistiska verldsåskådningen har från den aflägsna orienten utbredt sig vester ut. Såsom bekant är, gaf Alexander den stores eröfringståg i Asien närmaste anledningen dertill, att den orientaliska bildningen kom i beröring med den grekiska. Efter den tiden finne vi derföre många spår till orientalismens dualistiska verldsåskådning i de vesterländska folkens såväl theoretiska spekulationer som sedligt religiösa lefnadsgrundsatser. Icke ens Judarne oaktadt de annars — såsom kändt är — sorgfälligt undveko allt, som var af främmande ursprung, kunde motstå inflytelsen af den eklektiska tendens, som i de sista seklerna före Christus började göra sig allmänt gällande. Det nyanlagda Alexandria, som låg likasom på skiljegränsen mellan Öster- och Vesterlandet, blef hufvudsätet för en af orientaliska, grekiska och judiska elementer sammansatt, eklektisk religionsfilosofi, i hvilken den orientaliskt-dualistiska verldsåskådningen spelade hufvudrolen och

Digitized by Google

alstrade en negativt-asketisk moral och en kontemplativt-mystisk religionslära. Men äfven in praxi finne vi dessa grundsatser tillämpade hos tvenne vid denna tid florerande judiska sekter: Essæerna i Plæstina och Therapeuterna i Egypten. Begge bildade inom sig slutna brödraförbund, der man, afskiljd från verlden, ungefär på samma sätt som sedermera munkarne, iakttog asketiska öfningar och bemödade sig att föra ett åt kontemplation af gudomliga ting egnadt lif. Märkvärdigt är, att både Eusebius och Hieronymus ansågo dessa båda sekter för kristna och deri ville finna ett bevis för, att munkväsendet vore lika gammalt som kristendomen, ja identiskt med den ursprungliga genuina kristendomen. För oss åter äro de nämnda sekterna blott ett nytt bevis på, att munkväsendet har äldre anor än kristendomen och är en för densamma främmande, utifrån inympad institution. Ty för att nu i korthet påpeka kristendomens åskådningssätt i förhållande till munktheorierna, så är klart för hvar och en, som har öppna ögon för bibelordets sanningar, att kristendomen är så långt ifrån att i en dualistisk verldsåskådning fatta det onda lika ursprungligt som det goda, att tvärtom enligt dess lära Gud, som sjelf är god, ursprungligen skapade allt godt. Menniskan bar derföre icke det ondas frö redan från början i sin sinnliga natur, utan, ifrån att ursprungligen vara till hela sin varelse god, blef hon ond genom ett affall, som tog sin utgångspunkt från hennes vilja, alltså från hennes andeliga sida. Men har nu det onda genom viljans missbruk en gång inkommit i menniskonaturen, så är hela menniskan till både kropp och själ deraf besmittad; och skall en förbättring inträda, så hjelper icke att döda sinnligheten, utan denna förbättring måste åvägabringas genom en invärtes nyfödelse, taga sin utgångspunkt från viljans och hjertats omvändelse till Gud, hvaraf då blifver en följd, att anden återvinner sitt herravälde öfver sinnligheten och kan bruka den såsom ett lydigt verktyg till det godas realisering äfven i sinneverlden. Härat inses, att kristendomen yrkar en positiv moral och följaktligen står i rak strid mot de negativt-asketiska munktheorierna, som ytterst hvila på en dualistiskt-hednisk verldsåskådning.

Fråge vi nu, huru detta oaktadt denna senare verldsåskådning så lätt och så hastigt kunde vinna insteg hos de kristna, så låter sig detta förklaras af tvenne skäl. Först och främst var denna åskådning allmänt gängse i den s. k. alexandrinska

Digitized by Google

eklekticismen, som var den exotiska bildning, med hvilken kristendomen först kom i beröring, och af hvilken de män, som i den äldsta kyrkan egde några studier, vanligen voro genomträngde, innan de öfvergått till kristendomen. Vidare funnos onekligen i kristendomen sjelf vissa anslutningspunkter för nämnda åsigt, hvaraf man lätteligen kunde förmås att tro, det den verldsåskådning, af hvilken man redan på förhand var genomträngd, i kristendomen återfunnes och af densamma vunne sin bekräftelse. Så t. ex. der Skriften ställer *σάρξ* och *πνεῦμα* i motsats mot hvarandra, huru lätt kunde man icke i alla sådana ställen, ytligt betraktade, finna uttalad den dualistiska motsättningen af sinnligheten och anden, oaktadt en djupare insigt i dessa ställens rätta förstånd visar, att emellan nämnda föreställningssätt och bibelns lära om köttet och andan är en himmelsvid åtskillnad? Vidare, då kristendomen å ena sidan framställer den anti-asketiska grundsatsen: "Allt är det edart" (1 Cor. 3: 21, 22.) och: "Jag hafver magt till allt, men ingenting skall taga mig fången" (1 Cor. 6: 12.), men å andra sidan erkänner den relativa nyttan af en sansad askes, lämpad efter individuella anlag, behof och förhållanden (Matth. 19: 12; 1 Cor. 7: 5, 7.), utan att dock föreskrifva den såsom bindande lag för någon eller tillägga den någon förtjenst, huru lätt kunde man icke, förbiseende det förra, fästa sig vid det senare och deri se moraliska lagbud? Slutligen då Ap. Paulus å ena sidan stämplar det såsom en djeflalärdom att förbjuda äktenskap (1 Tim. 4: 1. 3.), men å andra sidan — såsom han uttrycker sig — "för den nöd, som för handen är", säger det vara godt (*καλόν*), d. v. s. under förhanden varande förhållande nyttigt och lämpligt, att lefva ogift (1 Cor. 7: 26 ff.), huru lätt kunde man icke äfven här alldeles förbise det förra och i det senare finna ett yrkande af cælibatet såsom medel till en högre sedlig fullkomning? Nog af. Munkideerna funnos förut inplantade hos de alexandrinskt bildade kyrkofäderna, och anknytningspunkter för desamma i kristendomen saknades icke, om man läste sin bibel genom alexandrinskt färgade glasögon. Deraf kommer sig ock, att man ganska tidigt synnerligast i de trakter af kyrkan, der den alexandrinska bildningen var allmännast utbredd, började öfverskatta askesen såsom en högre grad af sedlighet. Alexandrinska theologer (till och med en Clemens och en Origenes) skiljde mellan en högre och en lägre grad af sedlighet. Till den

Digitized by Google

förra (den asketiska) skulle den kristligt vise (ὁ γνωστικός) sträfva, under det profanum vulgus kunde nöja sig med den senare. De negativt-asketiska fordringarne afsågo närmast ett ofta upprepadt och ihållande fastande samt cælibatet eller afhållande från äktenskap: detta och dylikt mer betraktades såsom oundgängligt villkor och medel för verkliggörandet af ett sannt religiöst lif, som bestod i oafbruten och ostörd bön och kontemplation. De, som egnade sig åt ett så beskaffadt lefnadssätt, fingo namnet Asketer. De funnos redan i medlet af 2:a seklet till stort antal och bildade ett eget stånd i församlingen, hvilket man egnade synnerlig aktning och utmärkelse. Något för alltid bindande löfte aflade de dock icke. Icke blott männer utan äfven qvinnor egnade sig åt ett sådant lefnadssätt. Snart började asketer af begge könen förtroligt lefva tillsammans, för att, i samma mån frestelsen stegrades, öka förtjenstfullheten af segern deröfver. Under föresats — såsom det hette — att gemensamt öfva sig i fromhet flyttade svärmiska och känslosamma jungfrur i ogifta asketers hus, för att med dem sammanlefva under gemensamma andaktsöfningar. De fingo namnet Syneisactæ eller Subintroductæ; och detta onaturliga lefnadssätt, som alltför ofta bakom hyckleriets och skenhelighetens mask dolde otuktig tygellöshet, väckte stor förargelse. Stor möda kostade det biskopar och synoder att afstyra detta ofog. — Af det ofvan anförda synes emellertid, att, redan innan det egentliga eremit- och munk-lifvet uppkom, de grundsatser, hvarpå det baserar sig, icke blott voro allmänt hyllade i kyrkan, utan äfven in praxi tillämpade.

Orienten med sin böjelse för ett kontemplativt lif är munkideernas hemland. Också var det inom österländska kyrkan, som det kristna munklifvet uppkom. I midten af 3:dje seklet omtalas en viss Paulus af Thebe, något senare den mera bekante s. k. helige Antonius från Koma i Egypten († 356) såsom munkväsendets grundläggare. Båda voro eremiter eller anachoreter, som dragit sig undan i öknens ensamhet, för att lefva ett från verldens buller, oro och frestelser tillbakadraget, genom försakelser och späkningar luttradt, åt bön och stilla betraktelse helgadt lif. Eremitlifvet är det egentliga munklifvets moder, och de båda orden ἐρημίτης och μόναχος till sin ursprungliga betydelse synonyma. Enligt senare språkbruk förstod man dock med eremiter sådana asketer, hvilka i afsöndring

Digitized by Google

från verlden lefde ensamma hvar och en för sig, hvaremot munkar voro sådana, som väl lefde i afsöndring från den öfriga verlden, men deremot i gemenskap med hvarandra. I sjelfva verket har munklifvet, i senare mening taget, ganska tidigt utvecklat sig ur det först förekommande eremitlifvet. Den hel. Antonii exempel lockade många till efterföljd, och snart blefvo Egyptens öknar ett tillhåll för ett ganska ansenligt antal eremiter, hvilka omsider trädde i en viss förbindelse med hvarandra och byggde sina eremithyddor i hvarandras närhet, så att stora gator (*λαύραι* kallade) uppstodo, på ömse sidor omgifna af små eremitboningar. Den betydligaste af dessa eremitföreningar var den, som af Pachomius († 348) stiftades på Nil-ön Tabennæ. Denna bildar öfvergången från eremit- till munk-lifvet. Ty enligt den regel, han gaf sina asketer, skulle de, under uppsigt af en föreståndare (abbot, archimandrit) lefva tillsammans i en gemensam bostad (*κοινόβιον*, claustrum, kloster). Bön skulle vara deras egentliga förrättning; men derjemte skulle de ock sysselsätta sig med lättare handarbeten såsom korgflätande, mattors väfvande och annat dylikt, som var af den beskaffenhet, att det icke hindrade själen att fortfarande fördjupa sig i betraktelsen af gudomliga ting. Vid abbotens sida stod en förvaltare (*οἰκόνομος*), som hade om händer den genom arbetsförtjensten bildade gemensamma kassan, hvilken användes till alla medlemmarnes underhåll och dessutom äfven för välgörande ändamål. Abboten var för munksamhället detsamma som biskopen för sin församling: han hade absolut makt och myndighet. Lydnad mot honom var derföre en af de förnämsta munkpligterna. Cælibatspligten förstods af sig sjelf, likaså förbindelsen till den största försakelse i afseende på alla lefnadsnjutningar. Man kan följaktligen säga, att de trenne sedermera statuerade s. k. munklöftena: kyskhet, fattigdom och lydnad, äro gifna i och med sjelfva munkväsendet såsom sådant. Snart uppstodo äfven qvinliga munkföreningar eller s. k. Nunne-kloster. Ordet nunna är af egyptisk origine och betyder kysk, ren. Nunneklostrens organisation var väsendtligen densamma som munk-klostrens. Hade de senare en abbot, så hade de förra en qvinlig föreståndersk (abbedissa kallad). Egypten är munklifvets vagga och förblef länge dess hufvudhärd, men snart spridde det sig öfver hela den orientaliska kyrkan. Tillfälle till den s. k. högre dygdens utöfning ansåg man sig en-

Digitized by Google

dast kunna finna bakom klostermurarne. De anseddaste kyrkolärare öfverbjödo hvarandra i att prisa munklifvets förträfflighet. Man erinrade om, huru Frälsaren, då Maria lugnt satte sig vid hans fötter och hörde hans tal, medan Martha beställsamt sörjde för mångahanda, hade sagt till den förstnämnda, att hon hade utvalt den bästa delen. Detta applicerade man på munklifvets förhållande till lifvet i verlden. Under det alla andra göra sig bekymmer om detta lefvernets mångahanda bestyr, sitter munken ostörd vid Frälsarens fötter, endast sörjande för det ena nödvändiga. Han har alltså utvalt den bästa delen: hans lif är ett "melior vita", ett "englalif", en "gudomlig filosofi". Emellertid visade sig snart, att det ensamma lifvet har sina stora sedliga faror, lika så väl som lifvet i verlden. Ty icke nog med, att man i utvärtes måtto kan draga sig undan från verlden och ändå invärtes taga hela verlden med sig ut i ödemarken, man kan — såsom många exempel visa — genom en öfverspänd askes bringas till förtviflan och vansinne äfvensom till allehanda sedliga förvillelser. Huru ofta har icke på dessa öknens män besannats den gamla välkända satsen: "naturam expellas furca, tamen usque recurrit"? Huru mången bland dem har icke — såsom Aposteln säger — "begynnt i Andanom, för att lykta i köttet" (Gal. 3: 3.)? Ett slående bevis på, hvilka grufliga förvillelser munkväsendet kan leda till såväl i lära som lefverne, erbjuda isynnerhet de hæretiska munkföreningar, som i andra hälften af 4:de seklet förekommo i Syrien och Mindre Asien.

Det genom Pachomius införda klosterlifvet hade, i förhållande till eremitlifvet, det goda med sig, att munkarne måste underkasta sig sträng ordning, hvarigenom faran för fanatism och svärmeri betydligt minskades. För att ännu ytterligare förebygga denna fara och göra munkväsendet fruktbärande för kyrkans sanna bästa, togo utmärkta biskopar klostren under sin speciella uppsigt och omvårdnad. Isynnerhet gäller detta om Basilius den store (biskop af Neo Cæsarea † 379). Han var den förste, som anlade kloster i närheten af städer; och den förträffliga regel, han gaf sina munkar, blef sedan normen för hela det orientaliska munkväsendet. Stor förtjenst om orientens munkväsende hade ock klosterabboten Isidorus af Pelusium i Egypten († 450) och dennes samtida Nilus på berget Sinai. Sjelfve vetenskapligt bildade och verksamme såsom skriftställare, sökte dessa män äf-

Digitized by Google

ven hos sina munkar bringa theologiska studier i förbindelse med de asketiska andaktsöfningarne samt dymedelst göra klostren till undervisnings- och bildnings-anstalter.

Emedlertid voro många icke nöjda med klosterlifvet, emedan det af dem ansågs ställa sina fordringar på asketisk stränghet alltför lågt. De lemnade derföre klostren, för att såsom eremiter i öknen så mycket mera ostördt kunna öfverlemna sig åt de strängaste castigationer och sjelfplågerier. Andra voro missnöjda med den regelmessiga ordning, som i klostren upprätthölls, och drefvos af denna orsak åter ut i öknen, för att få lefva mera fritt och oberoende. Derföre påträffa vi här och der smärre eremitföreningar utan både regel och öfverhufvud, såsom t. ex. Sarabaiterna i Ægypten och de s. k. Rhemoboth i Syrien. Dessa öfvergingo stundom till ett slags anarchiska revolutionärer. Så var t. ex. fallet med de s. k. Gyrovagerna, hvilka icke allenast voro ett slags lösdrifvande tiggare, utan stundom äfven uppträdde såsom ordentliga fribytare, mot hvilka man måste påkalla öfverhetens skydd, Ännu andra egendomliga gestalter af munklifvet uppkommo deraf, att man började utvälja någon speciell branche af asketisk sjelfförsakelse, för att derinom komma till en slags virtuositet. Så t. ex. de s. k. ἀκοίμητοι, hvilka, i sina kloster både dag och natt oafbrutet sysselsatta med andaktsöfningar, bemödade sig om att kunna lefva utan sömn. För deras räkning grundlade en Romare, vid namn Studius, det sedermera så berömda klostret Studion i Constantinopel (463). En ännu besynnerligare företeelse voro de s. k. Styliterne eller Pelarhelgonen. De båda mest berömda bland dem äro Simeon, som lefde omkring 420 vid Antiochia och först införde detta sällsamma lefnadssätt, samt dennes lärjunge Daniel vid Constantinopel omkring 477. För att i bokstaflig mening vara himmelen närmare, slog den förre sig ned på en 36 fot hög pelare, der han tillbragte 30 år ända till sin död, utan att någonsin stiga ned. Dock blef han der icke overksam. Genom hans väldiga bättringspredikan blefvo — så vidt man får tro Theodoreti berättelse — tusentals hedningar bevekte att mottaga dopet. Till och med högt uppsatte personer begärde hans råd, och de, som hade svåra rättstvister, valde honom ofta till skiljedomare. Simeons exempel fann ända in i 12:te seklet talrika beundrare och efterföljare. Den annars nyktre och sansade Theodoretus ansåg Gud hafva påtryckt munkväsendet ofvan an-

Digitized by Google

tydda nya pregel, för att åter höja det både i inre värde och folkets aktning.

Allt urartande oaktadt, och fastän munkväsendet hvilade på en i grunden skef och falsk verldsåskådning, kan dock ej förnekas, att detsamma för sin tid äfven hade ett välgörande inflytande. Ju mera verldssinnet vann insteg i kyrkan, och ju mera det sekulära presterskapet blef, hvad nämnda epithet angifver, ett i det verldsliga neddraget och till andans embete allt mera oskickligt stånd, desto mäktigare intryck gjorde munkarne såsom ett slags verldsförsakelsens heroer, isynnerhet der munkaskesen ännu icke blifvit en död mechanism, utan uppbars af en religiös personlighet, hos hvilken helighetens ideal tycktes likasom hafva antagit kött och blod. Med rätta anmärker Hagenbach, att munkarne utöfvade på sin tid en makt och ett inflytande, som i mycket erinrade om Gamla Testamentets profeter. Deras väldiga predikan vann gehör så mycket lättare, som deras eget lif syntes vara en borgen för sanningen af deras vittnesbörd. Derföre omvände de tusentals hedningar; och när det sekulära presterskapet ofta icke förmådde något hos denna verldens väldige till att hindra våldet och skaffa den förtryckte rätt, då trädde öknens man fram ur sin ensliga cell och klappade med väldiga slag på de hårda samveten, så att de blefvo receptiva för sanning och rätt. Vi hafve ock sett, huruledes klostren tidigt blefvo uppfostrings- och bildnings-anstalter. Isynnerhet upptogos der fader- och moder-lösa barn; men äfven sådana, som hade föräldrar i lifvet, vunno inträde i klostren, utan att dock nödgas aflägga något munklöfte, förrän de vid mognare ålder sjelfve kunde afgöra, om de ville i klostret qvarstadna.

Munkväsendets egentliga hemland är Orienten, med hvars för mystisk kontemplation mera stämda folklynne det onekligen hade flere beröringspunkter, än som kunde väntas hos de vida mindre quietistiskt sinnade Vesterländningarne. Munklifvet rönte ock till en början föga sympathi i Occidenten: ja man kan säga, att det derstädes en tid till och med betraktades med en viss motvilja. Det första, af någon framgång gynnade försöket att öfvervinna denna motvilja gjordes af Athanasius, under det denne landsflyktig en längre tid uppehöll sig i Vesterlandet. Flere andra ansedda kyrkolärare, en Ambrosius, Hieronymus och Augustinus, verkade likaså med outtröttlig ifver att stämma opinionen till fördel för munkväsendet. Deras bemödanden hade

Digitized by Google

önskad framgång, och omsider uppstodo äfven i Vesterlandet kloster i mängd. Martinus, biskop af Tours (omkr. 400), stiftade i nämnde stad ett berömdt kloster och var den förste, som med framgång utbredde munkväsendet i Gallien. En annan mäktig befordrare af munkväsendets utbredande i Occidenten var Johannes Cassianus († 432), hvilken anlade ett kloster i Massilia. Ett tredje hufvudkloster i Gallien var det, som af sedermera biskopen i Arelate, Honoratus, grundlades på ön Lerinum vid Galliens södra kust. Från Gallien öfverfördes munkväsendet till Irland af den i Gallien uppfostrade Skotten Patricius, Irländarnes apostel († omkr. 465). Han anlade i Irland talrika kloster, dem han hufvudsakligen bestämde till bildningsanstalter för missionärer. Sjelf utan någon egentlig vetenskaplig bildning, förstod han dock ingifva sina munkar en brinnande lust för studier, hvarföre ock de Irländska klostren länge voro ett slags högskolor, som till sig drogo vettgiriga ynglingar till och med från kontinenten, der folkvandringens stormar sopat bort nästan alla spår af lärd bildning. Samma anda infördes ock i Skottlands kloster af Skottarnes apostel, Irländske Abboten Columba († 597). Isynnerhet blef det af honom på en af Hebridernas öar grundlagda moderklostret St. Jona en fruktbärande plantskola för lärda och missionärer. Genom sitt isolerade läge voro dessa trakter länge skyddade från de förödelser, som öfvergingo Occidentens öfriga länder. Men knappt hade dessa härjande ströftåg i någon mån afstadnat på fasta landet, så blefvo äfven Irlands och Skottlands kuster hemsökta af samma olyckor. Derigenom blefvo en mängd munkar fördrifna från sitt hemland och togo sin tillflykt till England, Nederländerna och Tyskland, i hvilka länder de i 6:te och 7:de seklerna grundlade ett betydligt antal kloster, som — alldenstund Irland i början af Medeltiden betraktades såsom en till Skottland hörande ö — fingo det gemensamma namnet Skottska kloster. Den ena af de båda hufvudvägar, på hvilka munkväsendet utbreddes i Occidenten, hade alltså sin utgångspunkt i Gallien samt gick sedan öfver Irland och Skottland (der klosterlifvet nådde en dittills oerhörd blomstring) till kontinenten.

Den andra hufvudströmmen för det vesterländska munkväsendets utbredande utgick från Italien, der den hel. Benedictus af Nursia (529) grundlade det berömda klostret Monte Cassino, moderklostret för den s. k. Benedictiner-Orden.

Digitized by Google

Folkvandringarne, som bragte oreda och förvirring i Vesterlandets alla förhållanden, hade äfven föranledt munkväsendets urartande i de trakter, der det börjat slå rot. Hvad som i synnerhet saknades, var enhet och fast ordning. Detta åter var just det, som Benedictus genom sin regel sökte åstadkomma, och hvarigenom han verkligen lyckades regenerera hela vesterlandets munklif. Derföre har han ock med rätta blifvit ansedd såsom det Vesterländska munkväsendets förnämste befordrare. Ehuru sjelf munk i ordets strängaste mening, förstod han dock att undvika all asketisk öfverdrift, som deremot i Orientens munklif som oftast gjorde sig gällande. Derjemte visste han att gifva munkväsendet en med vesterländska folklynnet mera öfverensstämmande riktning. Ty under det Orientens munkar vanligen öfverlemnade sig åt en trög overksamhet och ofruktbar mystisk kontemplation, gjorde Benedictus sina munkar förbundna till en mera praktisk verksamhet. Redan andaktsöfningarne, som i klostret skulle hållas, bestodo icke i en passiv kontemplation, utan i reciterande af vissa böneformulärer, sjungande af lofsånger o. s. v., allt på bestämda tider, samt voro alltså icke beräknade att befordra en qvietistisk fromhet, utan togo tvärtom en viss activitet i anspråk. Men utom andaktsöfningar voro allehanda praktiska sysselsättningar föreskrifna. Icke nog med att hvar och en var förpligtad att i sin tur förrätta alla inom klostret nödiga oekonomiska bestyr: klosterfolket skulle ock sysselsätta sig med handarbeten, trädgårdsskötsel och åkerbruk. Sysslolöshet var på det strängaste förbjuden; 7 timmar dagligen skulle egnas åt kroppsligt arbete, 3 timmar åt läsning, synnerligast af den Hel. Skrift. Efter ett ettårigt noviciat måste den, som skulle upptagas i orden, aflägga löfte att för lifstiden qvarstadna i klostret (votum stabilitatis), att försaka verlden eller åtaga sig — ss. det hette — conversio morum (hvartill äfven hörde löftet om kyskhet och fattigdom), samt att visa lydnad mot sina förmän (votum obedientiae). Egde recipienden någon privat egendom, så måste han afstå derifrån antingen genom att skänka den till klostret eller utdela den bland de fattiga. Ett eget slags novicer utgjorde de s. k. Oblati d. v. s. barn, som i omyndiga åldern af föräldrarne öfverlemnades åt klostret. I Orienten ansågos sådana barn icke vara bundna af något votum stabilitatis; Benedictus åter förordnade, att dessa oblati måste för lifstiden i klostret qvarstadna. Då nämnda barn i klostret måste få upp-

Digitized by Google

fostran och undervisning, så gaf detta första anledningen till klosterskolornas uppkomst.

Småningom utbredde sig Benedicti regel öfver hela vesterlandet och utträngde alla andra munkreglor, så att Benedictinerorden i 8:de seklet redan var öfverallt rådande. Ursprungligen hade Benedictus utom andaktsöfningar och kroppsligt arbete ålagt sina ordensbröder läsande af bibeln och andra uppbyggliga böcker samt ungdomens undervisning; men egentligen vetenskapliga sysselsättningar hade han ej föreskrifvet. Emedlertid väcktes snart en dylik verksamhet till lif hos Benedictinermunkarne genom Cassiodorus, hvilken år 583 grundlade klostret Vivarium i Italien, som af honom gjordes till ett säte för vetenskaplig verksamhet och till en bildningsanstalt för klerus. Genom påfven Gregorius den store († 604) inplantades äfven hos Benedictinerordens medlemmar stor ifver för missionsverket ibland hedningarne. Först dessa båda uppgifters förbindelse med den ursprungliga ordensregeln gjorde Benedictiner-orden vuxen sin verldshistoriska kallelse. Sålunda blefvo dess kloster — ännu mera än de förut nämnda s, k. Skottska klostren — under Medeltidens barbari bildningens plantskolor, der icke blott ur de stormar, i hvilka den gamla verlden gick under, en god del af dess vetenskapliga skatter räddades, utan äfven den vettgiriga ungdomen erhöll en undervisning, som på den tiden annorstädes ej stod att vinna. Vidare utgingo meràndels ifrån klostren de missionärer, som spridde evangelii ljus och civilisationens välsignelse till förut hedniska och barbariska folk. Ändtligen inverkade de ock välgörande på det borgerliga lifvet i måndfaldigt hänseende. Så förbereddes genom den konstflit i alla rigtningar, som bedrefs i klostren, uppkomsten af ett fritt borgarestånd. Förut hade handtverksarbeten förfärdigats hufvudsakligen af lifegna. Att nu de personligt fria och för sin förment högre kallelse högt aktade munkarne egnade sig åt allehanda nyttiga handtverk, bidrog i väsendtlig mån att utplåna den gamla fördomen, att det låg någonting vanärande i kroppsligt arbete i allmänhet och handtverksarbeten i synnerhet, hvarföre nu friborna män särdeles i städerna af munkarnes föredöme lockades att slå sig på de hittills föraktade handtverksyrkena. Likaså blefvo de ofta i vildmarker anlagda klostren lika många utgångspunkter för dittills alldeles ouppodlade trakters upprödjande och kultivering.

Digitized by Google

Vi hafva nu sökt framställa munkväsendets uppkomst och första utbredande så väl i den österländska som vesterländska kyrkan. Mycket hade kunnat vara att tillägga; men då det är svårt att inom gränserna för en timmas föreläsning inrymma behandlingen af ett så rikhaltigt ämne, hafva vi måst inskränka oss till det, som nu blifvit anfördt.

Bibliographiska meddelelser.

Bilder zum Anschauungs- Unterricht für Jugend. Theil. I—V. Verlag von Schreiber und Schiel in Stuttgart und Esslingen. Fol.

Bland de mångfaldiga stora brister, som ännu vidlåda det svenska folkskoleväsendet, räknas med skäl den nästan öfverallt förekommande stora bristen på tillräcklig och duglig skolmateriel. På många ställen lider man brist på alldeles nödvändiga och oundgängliga läroböcker i flera af de ämnen, som enligt den Nådiga Folkskolestadgan skola ingå uti den allmänna Folkundervisningen. Ännu större och allmännare är bristen på sådane undervisningsmedel, som jemte läroböckerna skola tjena att göra de ämnen, som framställas för barnen, konkreta, lefvande och åskådliga. Om man undantager de kartor, som genom statens försorg blifvit skänkta till folkskolorna, så äga dessa på de flesta ställen för öfrigt nästan inga medel att göra undervisningen angenäm och lättfattlig för barnen förmedelst meddelandet af en klar och redig åskådning af de föremål, som omtalas i läroböckerna. På grund häraf och öfvertygade, att folkundervisningen aldrig kan ernå önskad utveckling, så framt man icke mer, än hittills varit fallet, anlitar barnens fantasi och åskådningsförmåga, tillåte vi oss att fästa uppmärksamheten på de "bilder för åskådningsundervisning", som under ofvanstående titel utkommit i Tyskland.

Dessa bilder utgöra en sammanhängande kurs, indelad i fem delar, hvardera med 30 kolorerade planscher. Hvarje plansch uti de tre första delarne är öfver 12 decimaltum bred och nära 9 decimaltum hög. Uti de två sista delarne, som innehålla bilder till den bibliska historien, äro planscherna betydligt mindre

Digitized by Google

men dock tillräckligt stora att på nära afstånd ses af lärjungarne. Planscherna äro allesammans väl tecknade och målade. De som tillhöra den bibliska historien äro icke sällan lyckade kopior af utmärkta konstnärers arbeten. — Då planscherna uti de särskilda delarne äro af olika innehåll och användbarhet för våra skolor, vilja vi något närmare redogöra för hvardera delens innehåll.

De två första delarne innehålla dels afbildningar af diverse föremål såsom husgeråder, byggnader o. s. v., dels naturalhistoriska bilder ur djur- och växtriket. Dessa bilder äro dock allt för mycket beräknade för det tyska folkets behof och lefnadsförhållanden för att med rätt fördel kunna användas i våra folkskolor. De framställa t. ex. icke sällan sådane i Tyskland förekommande djur och växter samt andra föremål, som för oss icke äro af någon betydelse, ja för hvilka vi till och med stundom sakna benämningar i vårt språk. Ett annat hinder för bruket af dessa delar vid folkundervisningen i vårt land förekommer äfven uti den omständigheten, att bilderna äro åtföljda af en beskrifvande text, som är affattad på det tyska och franska språket och hvilken följaktligen icke kan läsas af våra vanliga folkskolelärare.

Den tredje delen framställer utländska naturföremål, ordnade efter de verldsdelar och länder, uti hvilka de förekomma. Denna del är i flera hänseenden den mest intressanta af hela arbetet och gör genom att upptaga de förnämsta djur och växter, som förekomma i främmande länder, de tvenne föregående delarne till en stor del öfverflödiga. Afbildningarne i denna del äro till det mesta så ordnade och sammanställda, att de tillhopa utgöra sammanhängande taflor från olika länder. Så förflyttar oss den första planschen till den nordligaste delen af Europa och framställer för oss en scen vid kusten af Island. Den tredje taflan framställer bland annat det inre af en lappkåta. Den 7:de taflan förflyttar oss till Ostindien. Man ser der bland annat en Zebuko med sin kalf, en hindu, som håller på att plöja med en buffeloxe, en rhinoceros bredvid en flod, uti hvilken bambusröret växer. Den 11:te taflan visar oss ett kinesiskt landthus, framför hvilket ett par kineser äro sysselsatta med vattnandet af sina theplanteringar. På andra taffor finner man noggranna och tydliga afbildningar af pepparrankan, kaffebusken, bomullsbusken, sockerröret och andra mera betydande kulturväxter äfvensom i

Digitized by Google

allmänhet af de förnämsta representanterna af de olika verldsdelarnes djur- och växtverld. Det är tydligt, att så beskaffade afbildningar, som de nu ifrågavarande, uti våra folkskolor skulle kunna vara af den allra största nytta och användbarhet vid undervisningen så väl i naturkunnighet som i geografi. Men det är skada, att äfven den del af arbetet, om hvilken vi nu tale, icke är rätt brukbar för våra folkskolelärare, emedan den också i likhet med de tvenne första delarne innehåller en kort text på tyska och franska språken, hvilken dock lätt nog skulle kunna öfversättas. Det vore utan tvifvel i hög grad önskligt, om förläggare och bokhandlare i vårt land antingen ville taga sig före att med svensk text tillhåndahålla de bilder, som innehållas i den tredje delen af nu ifrågavarande arbete, eller ock ville utgifva något annat arbete för våra folkskolor af samma beskaffenhet och innehåll.

Den fjerde och den femte delen af det arbete, vi nu anmäle, äro de delar, som vi företrädesvis recommendera för våra folkskolor och som egentligen föranledt denna anmälan. Den fjerde delen innehåller 30 bilder till det Gamla Testamentets bibliska historia och den femte lika många till det Nya. Då ingen text förekommer till dessa bilder, utan blotta citater af de bibelställen, i hvilka de afbildade händelserna äro beskrifna, så möter i detta hänseende intet hinder för bruket af dessa bilder i våra folkskolor. De lära ock redan på några enstaka ställen vara införda till bruk vid undervisningen i den bibliska historien. Men oss synes att bruket af sådane bilder borde hos oss blifva rätt allmänt. Enligt vårt förmenande bör den första andervisningen i den bibliska historien alltid muntligt meddelas af läraren under förevisande af sådana taflor, som för barnens ögon åskådligt och tydligt framställa de föremål och händelser, för hvilka läraren redogjör. Genom sådan anordning undervisningen såsom ock erfarenheten bevisar, blifva i hög grad lätt, angenäm och fruktbärande för barnen. De bilder vi nu anmäle äro ock ganska lämpliga för sådan användning. De kunna lätt utklippas utur de häften, uti hvilka de tillhandahållas för allmänheten, samt uppklistras på styfvare papper och i denna form vid undervisningen för en hel klass på en gång förrevisas af läraren.

Priset på de tre första delarne af det här anmälde arbetet är, enligt oss meddelade underrättelser, om reqvisition göres i svensk bokhandel, 5 ½ à 5 Rdr Rmt för hvarje del. De två

Digitized by Google

sednare delarne böra utan tvifvel kunna erhållas till betydligt lägre pris.

C. A. H.

Die Kirche, ihr Amt, ihr Regiment. Grundlegende Sätze mit durchgehender Bezugnahme auf die symbolischen Bücher der luterischen Kirche, zur Prüfung und Verständigung hinausgegeben v. Th. Harnack, Dr u. ord. Prof. d. Theol. in Erlangen. Nürnb. 1862. XIV u. 90 s. 8. 1 Rdr 50 öre.

Prof. H. hör icke till dem, som under mycket rop på den absoluta fullkomligheten af vår kyrkas bekännelse tro sig sjelfva berättigade och manade att afhjelpa åtskilliga dess bristfälligheter. Han erkänner bekännelsen, äfven vår lutherska kyrkas, såsom menniskoverk och derföre visserligen icke med hänseende till formen absolut fulländad. Men han ser i densamma en frukt af Guds heliga andes verksamhet i troende hjertan, i Guds församling, en trons bekännelse, som genom Guds andas ledning är i allt väsentligt ett troget gensvar till det sanningens ord, Guds Anda genom profeter, evangelister och apostlar, framför allt genom enfödde Sonen talat och talar för verldens frälsning. Derföre håller han sig med lust och trohet till denna bekännelse, förstår och utvecklar ganska mästerligt dess innehåll. — De satser han här utgifvit göra icke anspråk på att vara annat, än bidrag till insigt i vår evangeliska bekännelses lära angående de ämnen, bokens titel utvisar; således icke egentligen ett ådagaläggande af denna läras enlighet med skriften. Deras utgifvande har föranledts närmast af de beklagliga stridigheter, som särdeles i fråga om kyrkostyrelsens betydelse och befogenhet uppkommit inom den från unionen afsöndrade Lutherska kyrkan i Preussen.

En så i sanning kyrklig, mot bekännelsen trogen, klar, lefvande och mogen uppfattning af dessa ämnen hafva vi icke förut bland nyare skriftställare påträffat; och det är oss en glädje att kunna instämma i alla hufvudsakliga praktiska resultater, till hvilka förf. kommit. Allenast kunna vi icke undgå att anmärka det en och annan begreppsbestämning icke synes fullt enlig med bekännelsens åskådningsätt och att deraf förorsakas någon oklarhet, ehuru den icke utöfvat särdeles menligt inflytande på gången af det hela, än mindre på de slutsatser, vid hvilka förf.

Digitized by Google

stadnat. Förf. gör sig väl ledig från den dualism, som uttalar sig i motsättningen mellan en synlig och osynlig Kyrka på jorden; men har till utseendet fastnat i en annan, hvilken synes föga bättre och lika litet har något stöd i bekännelseskrifterna, nemligen den mellan väsentlig och empirisk kyrka, hvilka enligt förf:s uttryck p. 83, Sats. 136 utgöra en normal motsats. Bekännelseskrifterna veta ej af en sådan motsats, de känna blott en verklig kyrka, som är Christi kyrka och församling, hvilken egentligen och noggrannt taget är de heligas och rätte kristtrognas samfund och utgöres af heliga, troende, men i vidsträckt bemärkelse omfattar äfven skrymtare och ogudaktiga, hvilka genom dop och munnens bekännelse äro med henne i "utvärtes" gemenskap. Inom kyrkan är således visserligen motsatsen emellan empiriskt och väsentligt, men icke såsom motsatsen mellan tvenne kyrkor. Så är utan tvifvel ock i grunden H:s uppfattning. Den omtalade motsatsen är för honom egentligen identisk med motsatsen (icke nödvändigt motsägelsen) mellan kyrkans väsentliga form, sådan den af Gud är gifven, och den gestaltning kyrkan fritt, under Guds Andas ledning gifver sig sjelf på den af Gud lagda grundvalen, en gestaltning hvilken bör vara i full samklang med den väsentliga formen, men icke sällan blifver i någon mån dermed disharmonisk till följe af den skröplighet som, vidlåder allt menniskoverk på jorden. Vi upprepa derföre att det felaktiga ligger öfvervägande i de begagnade uttrycken. Detta visar sig ock nogsamt i resultaterna af förf. framställnig, på hvilka ofvannämde skenbara dualism icke utöfvat synnerligt inflytande. Dock aldeles utan menlig inverkan har oklarheten icke varit. Man känner sig stundom föranledd att underkänna den betydelse H. gifver åt den empiriska kyrkan och dess ordningar, just derföre att denna kyrka, enligt uttryckens ordalydelse, synes stå såsom ett från den väsentliga isoleradt subjekt, såsom motsatsen till denna, och sålunda ur dogmatisk synpunkt egentligen blifva utan betydelse, åtminstone icke kunna vara Christi kyrka och församling, hvilken värdighet tyckes böra tillkomma allena den väsentliga, icke dess motsats den empiriska kyrkan.

Emedlertid har, såsom sagdt är, denna brist icke utöfvat någon genomgripande inflytelse på det förtjenstfulla arbetet, hvilket vi rekommendera till allvarligt behjertande.

A. F. B.

Digitized by Google

Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens femte Årsberättelse 1861. Stockholm. Norman. 1862. Pris 50 öre Rmt.

Årsberättelsen föregås, som vanligt, af redogörelse för årsmötet, Stiftelsens stadgar och styrelsepersonal samt af en Inledning. De särskilda utdrag ur Kolportörernas och Provinsombudens bref, hvilka i förra årsberättelsen väckte någon anstöt, förekomma ej i denna annorlunda än såsom inväfda i sjelfva årsberättelsen. Denna omfattar 5 kapitel. 1. Skriftspridningen och skriftförlaget. 2. Ombuden. 3. Kolportörssaken. 4. Kassan och Gåfvomedlen. 5. Om den utländska missionen. Derefter följer förteckning å Provins-Ombud och Kolportörer, utdrag ur revisorernas berättelse samt förteckning å stiftelsens skrifter.

Man finner af denna berättelse, att stiftelsen i sin verksamhet antagit allt större dimensioner och numera vuxit till en betydenhet, som ovillkorligen påkallar uppmärksamhet af svenska kyrkans officiela målsmän. Stiftelsens provins-ombud, som tillika ega säte och stämma i styrelsen, uppgå till nära 150 ur alla stånd och samhällsklasser; dess kolportörer, spridda kring alla landsorter, uppgå till omkring 60; den har under året rört sig med ett kapital af omkring 132,000 Rdr; dess egna kapital synes bestiga sig till omkring 50,000 Rdr; och med hvilket intresse dess verksamhet omfattas intygar, ej allenast den betydliga afsättningen af dess skriftförlag, särdeles af dess tidningar, utan ock de frivilliga gåfvor för särskilda ändamål, till ett belopp af omkring 7000 Rdr, hvilka till densamma under året influtit.

Man må för öfrigt om stiftelsen och dess verksamhet hysa hvilka tankar som heldst; svårligen skall någon, som har öppet öga för evangeliska kyrkans "oro och kraft", kunna förneka, att stiftelsen såsom bokförläggare och bokspridare verkat till mycken välsignelse för vår svenska evangeliska kyrka. Vi för vår del kunna åtminstone ej undgå att högeligen glädja oss åt denna dess verksamhet. Om också bland de omkring 120 numror, hvilka den årsberättelsen vidfogade förlagsförteckningen upptager, ett och annat af mindre fullgod halt skulle röja sig, så är likväl det goda och fullvigtiga nog öfvervägande för att berättiga Fosterlandsstiftelsen till lifligt erkännande af alla, som älska vår fosterländska evangeliska kyrka och de själar, hvilka inom henne skola bespisas med eviga lifsens ord. Huru skulle Guds församling

Digitized by Google

i Sverge hafva vunnit denna tillgång af Luthers postilla i 46,000 exemplar för ett pris, som gör den tillgänglig äfven för den fattige daglönaren, om icke Evangeliska Fosterlandsstiftelsens af allmännelig och broderlig kärlek ledda företagsamhet hade blifvit väckt till detta företag? Vi veta icke något svar på denna fråga; men vi se att Evang. Fosterladsstiftelsen utfört det stora verket och kunna icke föreställa oss, att det så kunnat utföras utan synnerligt bistånd och synnerlig välsignelse från kyrkans Herre. Och är detta fallet, så synes Fosterlandsstiftelsen åtminstone för detta verk hafva erhållit en kyrklig besegling af den mest afgörande beskaffenhet. Det vill ock synas otvifvelaktigt, att Fosterlandsstiftelsen under sednare åren mer och mer begränsat sin förläggare- och bokspridareverksamhet till verkligt goda, bekännelsetrogna skrifter, eller åtminstone till sådana, hvilka genom sin enkelt kristliga anda med all rätt göra anspråk på giltighet inom hvarje konfession. Ju bestämdare detta sker, desto rättvisare anspråk erhåller stiftelsen på tacksamhet från alla, som öfvertygade om lutherska bekännelsens sanning, nitälska för beståndet af evangelisk-lutherska kyrkan bland vårt svenska folk.

Hvad som egentligen väckt och kunnat väcka betänklighet i afseende på Fosterlandsstiftelsens verksamhet är dess kolportage. Svårligen kan likväl någon giltig anmärkning göras mot denna anordning, såvidt dess ändamål inskränkes till försäljande eller utdelande af skrifter, som hafva verkligt värde. Äfven om dermed åsyftades blott en loflig vinning för ett förläggare-bolag af ifrågavarande beskaffenhet, finge detta sätt icke ogillas: än mindre då syftemålet icke är jordisk vinning för stiftelsen, aldraminst för stiftelsens egna ledamöter, utan blott det rikliga meddelandet af ett kraftigt och närande Guds ord, förnämligast åt den krets af samhällets medlemmar, som eljest till stor del skulle deraf blifva i afsaknad. I samma mån den enskilda företagsamheten hos allt för många visar sig verksam för kolportage af lättsinnig och skadlig läsning, i samma mån synes det vara en helig pligt för troende medlemmar af Guds församling att på samma fält möta fienden och motverka dess anslag genom spridande af goda, sannt kristliga böcker och skrifter. De kyrkliga embetsmyndigheterna räcka ingalunda till för d e n n a strid; må de då glädja sig öfver att Guds anda uppväcker en här af medstridare bland församlingens enskilda medlemmar. Gåfvorna äro mångahanda; så skall det vara. Må allenast den ene, samme helige Anden få bestämma deras användning.

Icke heller se vi, att ur sunda kyrkliga principer någon betänklighet kan uppstå mot kolportörernas förfarande att genom föreläsande ur medhafda goda skrifter, samt enfaldigt, okonstladt förordande väcka uppmärksamhet på dessa skrifters värde och betydelse för den kristliga menigheten. Sker detta på ett sätt som tillika väcker menniskor till uppmärksamhet på egen själanöd och på nödvändigheten af en bättre frid, än den verlden gifva kan, så måste Guds församling destomer glädjas, så vida

Digitized by Google

intet skäligen befinnes att anmärka mot talets öfverensstämmelse med Guds ord. Lika ögonskenligt som det är, att Skriften bjuder och helgar ett ordentligt läro- och föreståndareembete i församlingen, och kraftigt inskärper herdarnes pligt att vaka öfver hjorden, lika främmande synes för henne den åsigt, som vill åt de af kyrkostyrelsen tillsatte lärarne monopolisera vittnesbördet om Guds rättfärdiga vrede mot synden och barmhertiga villighet till syndares frälsning. Det är mot lögnens och villfarelsens sändebud, dessa må ega eller sakna embetets auktoritet, herdarne hafva att strida, icke mot dem, hvilka rent förkunna samma salighetens ord, som de sjelfva fått i uppdrag att predika, äfven om dessa icke äro till dylikt förkunnande genom embetspligt och ed förbundna. Ref. förmår åtminstone icke med ofvanberörde monopoliserande åsigt förena Frälsarens svar till lärjungarne i M. 9: 38—41 eller Apostelen Pauli utsago 1 Cor. 13: 3, än mindre den i Phil. 1: 18. Han har derföre med glädje hälsat den lagstiftningsåtgärd, som betryggade evangelii ords frihet äfven i den enskilde svenske medborgarens mun. Må vara, att denna frihet kan missbrukas, att vaksamhet å herdarnes sida blir derigenom desto angelägnare, att mången enskild ådrager sig dom genom att i otid fara efter att vara lärare Jak. 3: 1, 2. Sistnämnde ord stå såsom en hälsosam och behjertansvärd varning ej blott för dem, hvilka känna sig drifna att såsom enskilda vittna om Herren, utan ock för dem, som hafva för afsigt att ingå i det ordentliga läroembetet. Men svårligen äro de ämnade att aldeles afhålla från vare sig den ena eller den andra verksamheten.

Ref. tror icke heller att embetets värdighet och betydelse i någon mån kan förringas genom en dylik de enskildas verksamhet för samma mål, till hvilket den ordentliga lärareveksamheten syftar. Är det ett rätt Guds ord de enskilda föra, så blifver det visserligen till dom öfver late och odugliga herdar; men predikoembetet, herdeembetet sjelf måste derigenom varda upphöjdt och med detsamma äfven de prester, som troget arbeta. Ty huru skulle den enskilde, som håller sig till Guds ord, kunna förgäta, att Guds Ande manar oss att vara rätte Guds ords lärare underdåniga och lyda dem, äfvensom att hålla de prester, som troget arbeta i lärdomen, dubbel heder värde.

Att Fosterlandsstiftelsen i sin verksamhet icke vill förgäta detta synes tydligen framgå icke allenast af dess stadgar utan ock af den ande, som genomgår dess berättelser, synnerligen den sista, hvilken nu anmäles. Den "vill ingalunda ställa sig i någon motsats till förhandenvarande kyrkliga inrättningar för utbredande af Jesu Christi evangelium i landet, utan fast hellre med dem söka samverka derför, i den mån stiftelsen derom kan blifva anmodad eller sjelf finna lämpligt." Den bekänner sig öppet och bestämdt till svenska kyrkans evangeliska tro, fordrar af sina kolportörer framför allt att de skola hafva och föra samme bekännelse; den har till medveten och erkännd uppgift att motarbeta separatism och sektväsende; ändtligen söker den för

Digitized by Google

sin verksamhet i främsta rummet stöd just af trogna evangeliska lärare inom vår församling, ja, underkastar sig på visst sätt läroembetets kontroll, såtillvida, som den icke gerna till kolportör antager någon person, som icke till tänkesätt och gåfvor blifvit af någon församlings lärare pröfvad och nöjaktigt vitsordad. Den i föreliggande berättelse meddelade uppgift på stiftelsens provinsombud visar ock att stiftelsen i ganska rikt mått har att glädja sig åt ett sådant stöd af redbara församlingslärare.

Under sådana förhållanden synes denna stiftelse och dess utbredda verksamhet böra betraktas såsom ett hugneligt vittnesbörd om den lifskraft, som fortfarande innebor vår svenska lutherska kyrka, till seger öfver de många okyrkliga riktningar med eller utan kyrklighetens sken, hvaraf ty värr i sednare tider denna församling blifvit oroad. För lärarne i församligen bör det vara en hugnad att af dessa kraftiga men sansade lifsföreteelser erfara, att den sanning till gudaktighet, hvilken de predika, fått i församlingsmedlemmarnes hjertan uppväcka oegennyttig och verksam lust att älska icke i ord allena, utan i anda och sanning. Är det lärarnes uppgift icke att vara herrar öfver hjorden på trons vägnar, utan medhjelpare till de troendes glädje och skaffare till Guds rike, så måste de fröjda sig åt det frivilliga bistånd, som för befrämjande af bättring till lifs erbjudes från församlingsmedlemmarnes sida. Naturligtvis är denna fröjd öfver villigheten att tjena Herrens sak icke oförenlig med allvarlig nitälskan mot hvarje missriktning samt omsorgsfull vaksamhet, att icke omogen välmening blifver till skada vare sig för dem, som erbjuda tjensten, eller för församlingen. Den kyrkliga myndigheten har icke sällan skälig anledning till klagan öfver den misstänksamhet, hvarmed kyrkans ordentlige lärare betraktas just af personer och kretsar, hvilkas kristliga allvar ej kan misskännas. Må man ej rättfärdiga denna misstänksamhet genom skenet af att lägga mera vigt vid menskliga former, än vid hufvudsaken, själarnes frälsning. Man råkar dermed lätt ut för ett ännu sämre sken nemligen att snarare arbeta för egen, än för Guds ära. Synnerligen i våra tider då de ordentliga lärarekrafterna ögonskenligen och erkändt äro äfven till antalet otillräckliga, måste det vara i hög grad oklokt, att skjuta ifrån sig ett bistånd af sådan art, som det Fosterlandsstiftelsen erbjuder.

Vilkoret för en välgörande samverkan mellan det ordentliga församlingsembetet och fosterlandsstiftelsen är dock å andra sidan, så vidt vi kunna förstå, att fosterlandsstiftelsen sjelf dels med förtroende närmar sig icke blott enskilda prester, utan sjelfva kyrkostyrelsen, dels klart uppfattar och fast vidhåller sin ursprungliga ställning och bestämmelse.

Hvad den förra punkten vidkommer anse vi, att det skulle verka godt om fosterlandsstiftelsen under en eller annan form gåfve kyrkostyrelsen autentisk underrättelse om sin tillvaro, samt om målet och sättet för sin verksamhet. Sådant kunde ske åtminstone genom insändande af årsberättelserna till stiftsstyrelserna.

Digitized by Google

En dylik kommunikation behöfde hvarken att ställa stiftelsen i något annat beroende af stiftstyrelserna, än det hvari stiftelsens enskilda ledamöter redan såsom medlemmar af vår svenska evangeliska kyrka enligt pietetens fordringar och gällande lag redan stå; ej heller skulle det ålägga stiftstyrelserna någon annan ansvarighet för stiftelsens verksamhet, än den de redan ega såsom vårdare af det kristliga lifvet inom kyrkan. Men vi tro att det skulle mycket bidraga att förebygga eller undanrödja den spänning i sinnena, som eljest lätt uppstår och utöfvar högst menlig inflytelse åt mer än ett håll. Det skulle framför allt gifva full sanning och verklighet åt stiftelsens grundsats att verka i kyrklig anda, samt ändtligen underlätta möjligheten för välvilliga stiftstyrelser både att främja stiftelsens goda afsigter och att begagna sig af dess fria och frivilliga biträde. Detta ämne är af vigt, men vi äro icke nu i tillfälle att lemna mer än blotta antydningar.

Hvad åter beträffar den andra punkten, att stiftelsen behåller sin ursprungliga karakter, så syfta vi dermed på nödvändigheten att stiftelsen bibehåller sin egenskap af enskild anstalt, samt icke heller för sina kolportörer begär annat erkännande än det, hvarpå enskilda, anbefallda af enskilda, kunna göra anspråk. Dertill hörer att stiftelsen framgent nöjer sig med den sanktion, och det erkännande, som Herren gifver åt den enskilde troendes trogna och redliga arbete, hvarifrån utan tvifvel är oskiljaktigt ett dylikt erkännande från församlingens sida, åtminstone från den egentliga församlingens. Hvarje försök att gifva sig sjelf karakteren af en myndighet inom församlingen och ställa sina utskickade i samma kategori med kyrkans embetsmän är enligt vår tanke skadlig icke blott för stiftelsen sjelf och dess bestånd, utan ock för det kyrkosamfund, stiftelsen företrädesvis vill gagna, samt i och med detsamma för Guds församling såsom ett helt. Utan all inblandning af hierarkiska principer, för hvilka vi ock knapt torde misstänkas, måste vi anse hvarje sådant försök såsom ansats till en förderflig usurpation. Vi lägga så mycket mera vigt härvid, som vi icke kunna dölja för oss, att en sådan ansats röjer sig i den sednaste årsberättelsen, synnerligen i inledningen till afdelningen om kolportörsverksamheten. Vi förstå och värdera högt den månhet att icke blott vara utan ock synas vara i full samklang med vår evangeliska kyrkas bekännelse, som framkallat denna inledning. Men vi måste likväl anse den här gifna theorien för kolportörsverksamhetens embetskarakter förfelad, på samma gång vi anse hela syftet att på denna grund legalisera samma verksamhet för stiftelsen främmande och skadligt. Om vi icke allt för mycket misstaga oss, så är stiftelsens egentliga uppgift att, såsom en enskild anstalt, utsända enskilda män att sprida Guds ord och göra det kändt och älskadt af enskilda, ej att predika för menigheter i andra fall än sådana, som kunna räknas för nödfall. Åt kolportörens samvete lärer stiftelsen få öfverlemna att i första hand bedöma när sådant nödfall inträffar, med rättighet och pligt för stiftelsen att undandraga den kolportör sitt understöd, hvilken vare sig af feghet eller tilltagsenhet befines handla mot samvetet eller eljest bevisar sig oskicklig för det gifna uppdraget. Sådant förfarande är, synnerligen i nuvarande omständigheter, väl förenligt med vår kyrkas grundsatser, och behöfver intet annat rättfärdigande än den verkliga nöd som mångenstädes förefinnes i vår församling. Huruvida stiftelsen eger magt att genomföra den noggranna kontroll öfver sina kolpotörer, hvilken synes oundgänglig, deröfver våga vi för närvarande icke något omdöme.

Men utrymmet bjuder oss att sluta, hur ofullständig vår framställning än är. Vi blott tillägga att den synnerligen väl, varmt och sakrikt skrifna berättelsen, i allmänhet på oss gjort ett godt intryck, att vi af densamma känt oss både undervisade och uppbyggda, att vi följaktligen rekommendera den till allvarligt behjertande. Den är, om också icke fri från all ensidighet, ett så beskaffadt både nöd- och glädjerop ur församlingens innersta, att den aldraminst bör af läro-embetets innehafvare och förvaltare förbises.

A. F. B.

Digitized by Google

Kort öfversigt af den kristna kyrkorättens principer.

Vid den framställning af den kristna kyrkorättens principer, som här skall meddelas, vilje vi först taga en öfversigt af grunddragen af de olika kristna kyrkorättssystemerna i allmänhet och sedan särskildt fästa uppmärksamheten vid de principer, som återfinnas uti den svenska kyrkorätten. Genom den allmänna öfversigten hoppas vi vinna den insigt i saken och den allmänna erfarenhet, som erfordras för ett rättvist och grundligt bedömande af vår kyrkas rättsförhållanden, och genom den särskilda betraktelsen af den svenska kyrkorättens principer afse vi både att meddela någon vägledning vid tillämpningen af vår kyrkas lagar och författningar, och att underlätta bedömandet af ändamålsenligheten för vår kyrka af sådana förslag till nya lagar och ordningar, som tid efter annan framställas i vårt land.

A)

Vände vi då för det första vår uppmärksamhet på de särskilda kristna kyrkornas rättsförhållanden och rättsgrundsatser i allmänhet, så finne vi en väsentlig åtskillnad emellan olika kyrkor redan i fråga om uppfattningen af kyrkorättens natur och ursprung i allmänhet. Somliga kristna kyrkor utgå nemligen från den grundsatsen, att kyrkorätten öfverhufvud är en *gudomlig rätt* (jus divinum). De antaga, att *Gud* eller *Christus* är den *ende* egentlige lagstiftaren för kyrkan, och att följaktligen *menniskor* icke ega rättighet att bestämma och föreskrifva de lagar och ordningar, efter hvilka kyrkan skall styras och inrättas. Andra kristna kyrkor utgå från det antagandet, att kyrkorätten i allmänhet är en *mensklig rätt* (jus humanum). De anse att Herren, som sjelf icke lemnat några närmare föreskrifter för kyrkans yttre författning och ordning, öfverlåtit åt *menniskor* att, i öfverensstämmelse med den allmänna kärleks-

Digitized by Google

lagen och det välförstådda intresset för Christi rikes framgång på jorden, efter sig företeende omständigheter föreskrifva yttre lagar och ordningar för kyrkan. Båda de stora afdelningarne af kristenheten, som uppkomma genom denna olika uppfattning af kyrkorättens natur och ursprung, sönderfalla i flere olika partier och kyrkosamfund med hvar sina olika kyrkorättsprinciper.

1.

Bland dem, som tillerkänna kyrkorätten egenskapen af jus divinum, märke vi i första rummet den *katholska* kyrkan. Denna kyrka hyllar strängt åsigten om kyrkorätten såsom *gudomlig*, men hon antager, att Gud ej blott vid kyrkans instiftelse förmedelst Christus och de heliga apostlarne gifvit kyrkan vissa lagar och ordningar, utan att han äfven genom en inspirerad och med gudomlig makt och rätt utrustad vicarierande myndighet i kyrkan allt jemt fortfar att utöfva den makt, som honom tillkommer såsom kyrkans lagstiftare och styresman. Antagandet af en fortfarande inspiration och deraf följande ofelbarhet hos den högsta myndigheten i kyrkan, tillfölje hvaraf man kan säga, att den som hörer denna myndighet han hörer Gud, är således det karakteristiska för den *katholska* kyrkorätten och grunden dertill, att dess lagar och föreskrifter tillerkännas gudomlig giltighet.

Vilje vi närmare taga kännedom om det katholska kyrkorättssystemet enligt den äkta papistiska uppfattningen, så kunne vi sammanfatta grunddragen af detsamma i följande hufvudpunkter:

a) Ursprungligen innehade och utöfvade Christus både lagstiftnings- och regerings-makten i kyrkan. Men när han uppfor till himmelen, uppdrog han denna dubbla makt åt apostelen Petrus. Vid Petri död gick den i arf åt hans efterträdare, biskopen i Rom eller påfven. Denne är fortfarande Christi vicarius på jorden, som i hans ställe både lagstiftar för kyrkan och regerar densamma.

b) Kardinaler, erkebiskopar och biskopar samt alla dem underordnade prest- och embetsgrader hafva, de förra omedelbart, de sednare medelbart, sin makt och myndighet af påfven, och äro skyldige honom lydnad, emedan de äro hans vicarier eller underordnade embets- och tjenstemän. Alla presterliga embetsmän i kyrkan erhålla genom ordinationens sakrament en

Digitized by Google

outplånlig karakter, och kunna följaktligen icke skiljas ifrån sina embeten.

c) Lekmännen äro skyldige att visa ovilkorlig lydnad mot kyrkomakten och noggrannt iakttaga de ordningar, ceremonier och botöfningar, som dem åläggas, och ega ingen rättighet att deltaga i kyrkans lagstiftning och styrelse. Dock kan påfven *förläna* dem vissa rättigheter, t. ex. att föreslå kandidater till biskopsdömen, att kalla prester till prestlägenheter o. s. v. Detta system har en ovilkorlig tendens att slå under sig äfven den verldsliga makten på jorden, och har tidtals haft god framgång i sina försök i detta hänseende.

d) Att icke underkasta sig den katholska kyrkans myndighet är att uppresa sig emot Christus och hans befullmäktigade vicarius, och är följaktligen en fördömlig synd. Främmande trosbekännare, som afskudat sig det påfviska oket, kunna derföre aldrig vinna något erkännande af den katholska kyrkan. De betraktas (så framt de icke anses för helt och hållet uteslutna från kristenheten) såsom uppstudsiga och olydiga barn utaf den allmänna kristna kyrkan på jorden, hvars styresman är påfven, hvilken alltså har rättighet att råda öfver dem och hvilken de ständigt borde visa en fullkomlig undergifvenhet och lydnad.

Det här nu framställda kyrkorätts-systemet är den äkta papismens eller den s. k. curialismens system. Men inom sjelfva den katholska kyrkan finnes äfven en annan uppfattning af kyrkorätten, som är känd under namn af det katholska *episkopalsystemet*. Enligt detta system skall Christus vid sin himmelsfärd hafva uppdragit kyrkomakten icke ensamt åt Petrus utan åt hela apostlakollegiet, och från apostlarne skall den hafva gått i arf till samtlige biskoparne i kyrkan, hvilka i egenskap af apostlarnes efterträdare icke hafva sin makt af påfven utan omedelbart af Gud. Påfven är endast deras sjelfskrifne chef, samt ordförande då de sammanträda till allmänna kyrkomöten, hvilka äro öfver påfven och utgöra kyrkans högsta myndighet på jorden. Allmänna kyrkomöten ega enligt detta system öfverhufvud taget samma inspiration och ofelbarhet, samma oinskränkta makt och myndighet i kyrkan, som enligt curialsystemet tillkomma påfven. Episkopalsystemet hade sin blomstringstid i kyrkan mot slutet af medeltiden, vid tidpunkten för de s. k. reformatoriska kyrkomötena. I vår tid synes detta system allt mera hafva

Digitized by Google

blifvit öfvergifvet och den äkta papismen vunnit allt större öfvertag uti den katholska kyrkan.

Utom den katholska kyrkan påträffa vi sekter, som mer eller mindre afgjordt befinna sig på den katholska ståndpunkten i fråga om kyrkorättens natur och ursprung. Sådane sekter äro *Irvingianerna* och *Mormonerna*. Den förra af dessa sekter utmärker sig i kyrkorättsligt hänseende genom yrkandet af nödvändigheten för kyrkan att ständigt hafva alla de embetsmän, som uppräknas i Ephesernas 4 kap. 11 vers, neml. apostlar, profeter, evangelister, herdar och lärare. När sekten bildades i England på 1830-talet, utmärkte Guds ande, såsom det påstås, tolf män såsom *apostlar*. Desse ega öfvernaturliga apostoliska nådegåfvor och utgöra de högsta styresmännen för hela kyrkan. De bestämma läran och utdela genom handpåläggning den helige Andes nådegåfvor. Näst under de 12 apostlarne stå *profeterna*, genom hvilka Gud fortfarande meddelar nya uppenbarelser, hvilkas äkthet och trovärdighet dock är underkastad apostlarnes pröfning och godkännande. *Evangelisterna* bära såsom i fordna dagar "sanningens ljus och lifvets makt" kring hela jorden, och bekräfta sin predikan genom tecken och under. *Herdar* och *lärare* äro anställde i de särskilda församlingarne och utgöras dels af biskopar eller englar dels af äldste. Dessutom förekomma flere slag af lägre kyrkliga embetsmän inom den Irvingianska sekten. — *Mormonerna* hafva såsom bekant är i spetsen för sitt samfund en *profet*, som anses fortfarande emottaga gudomliga uppenbarelser och med oinskränkt makt och myndighet råder öfver både kyrkan och staten. Profeten har under sig en stor mängd lägre embetsmän, såsom apostlar, äldste, evangelister o. s. v. — Genom antagandet af en fortfarande inspiration och deraf följande gudomlig makt och myndighet hos kyrkans högsta styresmän ställa sig båda dessa sekter afgjordt på den katholska kyrkans ståndpunkt. Men då Irvingianerna i spetsen för kyrkostyrelsen hafva ett flertal af män med sins emellan lika makt och myndighet, så närma de sig derigenom det katholska episkopalsystemet, under det att den mormonske profeten är en påfve med ännu större anseende, sjelfständighet och maktfullkomlighet inom sitt samfund än någonsin påfven i Rom.

Det katholska kyrkorättssystemet, som vi nu hafve betraktat uti dess olika modifikationer, är vanligen berömdt för enhet, konseqvens och styrka. Nekas kan ock icke, att föregifvandet

Digitized by Google

af gudomlig inspiration och ofelbarhet hos kyrkans högsta styrelse på jorden hos lättrogna och enfaldiga menniskor måste leda till den mest blinda undergifvenhet och lydnad för densamma. Men hela detta system hvilar på en dikt och innebär ett ovilkorligt underkännande af de friheter och rättigheter, som tillhöra kyrkans medlemmar öfverhufvud. De mest talande exempel på den tyranniska despotism, som kan blifva en konseqvent följd utaf detta system, lemnar oss historien så väl uti den oförskämdhet, hvarmed påfvarne under medeltiden sökte att tillskansa sig äfven det verldsliga öfvervälde i främmande länder och göra de katholska furstarne till sina lydige vasaller, som ock uti de grymma våldsamheter och det skändliga förtryck, mormonprofeten äfven i våra dagar utöfvar emot den tanklösa och lättsinniga hop, som gifvit sig under hans öfvervälde. Då dessutom detta system upphöjer menniskor till Guds ställföreträdare på jorden och tillerkänner dem till en viss grad gudomliga egenskaper, så leder detta, såsom historien ock visar, till menniskoförgudande och annat hedniskt väsende.

Jemte den katholska kyrkan och nyss omtalade sekter gifvas det flere andra kyrkosamfund, som tillerkänna kyrkorätten egenskapen af jus divinum. Så är nemligen förhållandet med de fleste *reformerta* kyrkosamfunden. Dessa åtskilja sig dock ifrån den katholska kyrkan derigenom, att de icke antaga någon *fortfarande* gudomlig lagstiftning i kyrkan, utan yrka, att Christus vid kyrkans instiftelse genom en för alla tider bindande och oföränderlig lagstiftning en gång för alla har ordnat kyrkans rättsförhållanden, så att egentligen ingen ytterligare lagstiftning för kyrkan bör komma i fråga. De reformerta kyrkosamfunden äro eniga i det yrkandet, att de af Christus för kyrkan stiftade lagar och ordningar äro af honom nedlagda uti den heliga skrift. Men då de i skriften skola uppvisa dessa lagar och ordningar, så komma de till mycket olika resultater, så att de tro sig i skriften finna helt olika och hvarandra väsentligen motsatta kyrkorättssystemer. Vi vilje här korteligen redogöra för de förnämsta af dessa särskilda systemer, som af olika reformerta kyrkosamfund anses vara af Herren i skriften påbjudna.

Hvad då först beträffar det system, som hyllas utaf den *engelska episkopalkyrkan*, så kunne vi korteligen sammanfatta hufvudsumman deraf i följande grundsatser:

a) Gud har icke, såsom katholikerna påstå, åt påfven upp-

Digitized by Google

dragit styrelsen öfver hela den kristna kyrkan på jorden, utan han har öfverlåtit åt öfverheten uti de kristna länderna att hvar inom sitt område utöfva högsta makten ej blott i lekamliga utan äfven i kyrkliga och andliga angelägenheter. Lagstiftnings- och regeringsmakten i kyrkan (för så vidt någon lagstiftning i densamma nu mera kan komma i fråga) utgör alltså enligt gudomlig anordning en integrerande del af den öfverheten tillkommande makten att regera och stifta lagar i landet i allmänhet. Att icke lyda landets öfverhet äfven uti det andliga är derföre uppror emot den af Gud förordnade l gliga styrelsen för kyrkan. Intet främmande af öfverheten oberoende kyrkosamfund kan derföre vinna något offentligt erkännande, emedan detta skulle innebära att öfverheten med hänseende till en del af sina undersåter afsade sig utöfningen af den makt och myndighet, som Gud förlänat *).

b) Under landets regent såsom kyrkans öfverhufvud stå tre särskilda af Gud inrättade grader af presterliga embetsmän, nemligen biskopar, prester och diakoner. Genom den oafbrutna apostoliska successionen, som förmedlas genom den tillbörliga ordinationen, ega biskoparne sin från apostlarne härstammande embetsmakt och embetsmyndighet. Och genom ordination, som är så nödvändig, att utan densamma inga presterliga förrättningar hafva någon kraft och giltighet, insättas äfven de ofvannämnde lägre kyrkliga embetsmännen i sina embeten och kunna sedan icke afsäga sig desamma.

c) Öfverheten såsom innehafvare af den högsta kyrkomakten i landet tillkommer det att i öfverensstämmelse med de stadganden, som innefattas uti Guds heliga ord, närmare bestämma de särskilda embetsmännens rättigheter och skyldigheter samt att bestämma, hvilka rättigheter och skyldigheter lekmän må utöfva med hänseende till kyrkans angelägenheter.

Det här framställda äkta engelska episkopalsystemet, som härstammar från reformationen under Henrik VIII, erhöll sin fullare utbildning genom den lärde och ansedde Richard Hooker,

*) Religionsfriheten i England innebär icke något erkännande från statens sida af främmande kyrkosamfund, utan har sin grund uti den personliga friheten till privata gudstjenster och andaktsöfningar. De dissenterande kyrkosamfunden äro från den engelska kyrkorättens synpunkt att betrakta såsom *privata* associationer och föreningar, som förekomma och toleréras *inom* landskyrkan.

Digitized by Google

som mot slutet af 16 seklet uti sin "Ecclesiastical Polity" synnerligen utvecklade den dogmatiska sidan af detsamma. Det har ännu i England talrika och ifriga anhängare, ehuru afvikande åsigter synas hafva gjort sig gällande hos flertalet till och med af dem, som formligen bekänna sig till den engelska kyrkan. — Lättast fattar man andan af detta system, om man tänker sig påfvemakten (papismen), ehuru inskränkt genom erkännandet af den heliga skrift såsom högsta rättesnöret för kyrkan, enligt gudomlig rätt uppdragen åt den verldsliga öfverheten (Cæsar). Engelska kyrkorätten innefattar alltså den renaste cæsaropapismen. Då emellertid den verkliga öfverheten i England nu mera icke så mycket är regenten i landet, som fast mer det engelska parlamentet, så är ock detta i verkligheten under Englands nu varande statsskick kyrkans högsta myndighet. Och då parlamentet nu mera kan bestå ej blott af kristna trosbekännare utan äfven af judar och hedningar, så innebär detta, att kyrkans högsta myndigket ej nödvändigt skall vara kristen. Då vidare allehanda främmande trosbekännare tålas *inom* den engelska kyrkan, så är icke den minsta tillstymmelse till kyrkotukt möjlig uti densamma. — En af omständigheterna föranledd modifikation utaf det engelska episkopalsystemet förekommer bland episkopalerna utom England företrädesvis i Skottland och Nordamerika. Då nemligen regeringen i dessa länder icke befattar sig med utöfningen af de funktioner i kyrkan, som enligt det engelska episkopalsystemet skulle tillkomma densamma, så blifva biskoparne i nämnde länder de högste maktinnehafvarne i kyrkan och kyrkostyrelsen derigenom ännu mera och i ännu fullare betydelse *episkopal*.

Näst det engelska episkopalsystemet märke vi bland de reformerta kyrkorättssystemerna det, som hyllas utaf de *presbyterianska* kyrkorna. De allmänna grunddragen af detta system uti dess konseqventa och fulla utbildning, sådant det förekommer företrädesvis i Skottland, äro följande:

a) Christus är ej blott hufvudet för den kropp, som är den *osynliga* kyrkan, utan han är tillika öfverhufvudet och den ende rättmätige regenten för hela den *synliga* kyrkan på jorden. Att upphöja en påfve eller en verldslig furste till kyrkans öfverhufvud, är att störta Christus ifrån hans thron och uppsätta en menniska på densamma. En fullständig skillnad bör derföre

Digitized by Google

göras emellan staten, som styres af menniskor, och kyrkan, hvars egentliga styresman är Christus allena.

b) Christus utöfvar regeringen i kyrkan genom vissa honom underordnade embetsmän, som (enligt 1 Tim. 5: 17) äro af tvenne slag, nemligen *lärande äldste* eller predikanter, hvilka hafva nådemedlens förvaltande sig anförtrodt, och *styrande äldste* eller äldste i inskränktare bemärkelse, som deltaga i kyrkostyrelsen och själavården, utan att det tillkommer dem att offentligen predika och förvalta sakramenterna.

c) För utöfvandet af kyrkostyrelsen sammanträda de lärande och styrande äldste enligt den uti den presbyterianska kyrkan gällande *synodalordningen* till möten eller sammankomster för större eller mindre delar af kyrkan, af hvilka de mindre eller lägre mötena, som representera mindre delar, alltid äro underordnade de större eller högre, som omfatta större distrikter af kyrkan. Då den presbyterianska synodalordningen torde vara konseqventast och redigast tillämpad uti den skottska kyrkan, så vilje vi här uppräkna de särskilda hvarandra underordnade mötena med de namn och i den ordning, de hafva i nämnde kyrka. De äro följande: 1) *Församlingsrådet* (kirksession), som omfattar en enskild församling och utgöres af den lärande och de styrande äldste uti densamma; 2) *Presbyteriet*, som omfattar ett mindre antal af församlingar (motsvarande ett kontrakt uti vår kyrka) och utgöres af en lärande och en styrande äldste från hvarje församling; 3) *Provincialsynoden*, som omfattar en hel provins (motsvarande ett stift i vår kyrka) och utgör en sammanfattning af provinsens alla presbyterier; 4) *Nationalsynoden* eller *generalförsamlingen*, som omfattar hela landets kyrka och är sammansatt af landets samtliga presbyterier. Vid generalförsamlingen behöfva dock icke alla medlemmarne af de underordnade presbyterierna infinna sig, utan endast ombud från desamma. Öfver de särskilda ländernas nationalsynoder står enligt den presbyterianska theorien det *ekumeniska mötet*, som omfattar hela kyrkan på jorden.

d) Då Christus uteslutande styrer sin kyrka genom de af honom förordnade och högtidligen invigda embetsmännen, så har den öfriga delen af församlingen ingenting att beställa med kyrkostyrelsens angelägenheter. På grund häraf tillkommer det ock följdriktigt de presbyterianska embetsmannakollegierna att vid inträffande ledigheter komplettera sig sjelfva. Ett undantag här-

Digitized by Google

ifrån eger dock rum, i det att församlingarne i vissa delar af den presbyterianska kyrkan ega rättighet att välja sina predikanter och öfrige äldste, ehuru alltid med den inskränkning i valrätten, att vederbörande myndigheter ega att underkänna valet, om det fallit på någon, som pröfvas vara mindre passande för den ifrågavarande sysslan.

Ehuru enkelt, konseqvent och följdriktigt det presbyterianska systemet är uti sina grunddrag, förekommer det dock uti olika modifikationer inom olika presbyterianska kyrkosamfund. Och härvid eger det förhållandet rum, att de presbyterianska grundsatserna öfverhufvud förekomma uti sin fullaste konseqvens och renhet uti den skottska kyrkan. Dock har äfven denna kyrka vid tillämpningen af nämnde system sönderfallit uti trenne särskilda kyrkosamfund, nemligen den skottska statskyrkan, den skottska frikyrkan och "den förenade presbyterianska kyrkan i Skottland", hvilka hufvudsakligen i följande stycken skilja sig ifrån hvarandra:

a) Den skottska statskyrkan anser, att staten bör bidraga till kyrkans underhåll, och gillar en sådan förbindelse mellan kyrkan och staten, hvarigenom båda dessa samfund uti deras förhållande till hvarandra ömsesidigt tillförsäkras vissa rättigheter och ikläda sig vissa skyldigheter, hvilka sedermera intetdera samfundet godtyckligt och utan det andras hörande kan förändra eller undanrödja. Så anser t. ex. denna kyrka, att, då det genom äldre stadganden utgjorde en del af fördraget emellan kyrkan och staten i Skottland, att staten och vissa dess medborgare skulle få utöfva patronaträtten vid vissa församlingar i den skottska kyrkan, så egde kyrkan på grund af fördraget med staten icke befogenhet att ensam och utan statens medgifvande göra någon ändring eller inskränkning uti denna åt staten och dess medborgare beviljade rättighet.

b) Den skottska frikyrkan yrkar i likhet med statskyrkan, att staten bör bidraga till kyrkans underhåll, men gillar ingen sådan förbindelse mellan kyrkan och staten, hvarigenom kyrkan lider någon den alldramindsta inskränkning i sin frihet och rättighet att uti sina angelägenheter, utan afseende på statens gillande eller ogillande, när som helst fatta hvad beslut och vidtaga hvad åtgärd som helst. Att binda och inskränka kyrkan genom något fördrag med staten är enligt frikyrkans åsigt detsamma som att binda Christus uti hans suveräna, fria och af

Digitized by Google

staten oberoende regering af kyrkan, hvilket alltid måste vara syndigt och origtigt. Om staten anser, att kyrkan handlar origtigt och okristligt, så må han blott underlåta att understödja och uppmuntra henne uti hennes företag, men får föröfrigt icke lägga något hinder i vägen för hennes fria verksamhet, så framt hon icke öfverskrider sina råmärken och direkt ingriper i statens angelägenheter.

c) "Den förenade presbyterianska kyrkan i Skottland" anser, att staten icke alls bör befatta sig med kyrkliga angelägenheter och följaktligen icke heller bör gifva något anslag, något underhåll åt någon kyrka, hvilken det än må vara. Skulle dock staten tvärt emot sin skyldighet vilja erbjuda något anslag åt kyrkan, så är det hennes ovilkorliga skyldighet att icke under någon förevändning emottaga detsamma.

Den presbyterianska kyrkoförfattningen, hvars grunddrag vi nu tagit i betraktande, är utan tvifvel en utaf de märkvärdigaste, som förekomma på jorden. Den utmärker sig för enkelhet och klarhet i sina principer, och har äfven i praktiskt hänseende stora företräden framför flertalet af andra kyrkoförfattningar. Särdeles är den uti denna kyrkoförfattning ingående synodalordningen en ganska värderik och ändamålsenlig institution, som med utelemnande af de egendomligt presbyterianska elementerna och i en evangelisk anda på sednare tider äfven vunnit erkännande och tillämpning uti den lutherska kyrkan. Likväl kunne vi icke undgå att göra ganska vigtiga anmärkningar emot den presbyterianska kyrkoordningen. Då den nemligen uteslutande öfverlåter kyrkostyrelsen åt kyrkans embetsmanna-corps och t. ex. icke ens tillåter församlingarne att genom särskildt utsedda ombud *) öfvervaka och granska användandet af de medel, som af församlingarne blifvit sammanskjutna, så är denna kyrkoförfattning i hög grad hierarkisk och despotisk. Och då Christus likalitet omedelbart och i synlig måtto ingriper i den presbyterianska kyrkostyrelsen, som i någon annan, och den presbyterianska embetsmannacorpsen icke har större rättighet att betrakta sig såsom ett omedelbart redskap i Christi hand, än hvilken annan ändamålsenlig och god kyrkostyrelse som helst, så blir den pres-

*) Genom okunnighet om det verkliga förhållandet betraktar man icke sällan i vårt land de *styrande* äldste uti den presbyterianska kyrkan såsom helt enkelt deputerade eller ombud för *församlingarne*, och har derigenom kommit till föreställningen om den presbyterianska kyrkoförfattningen såsom *demokratisk*.

Digitized by Google

byterianska idéen om Christus såsom det *synliga* kyrkosamfundets regent och hufvud i verkligheten ingenting annat än en skylt, hvarmed den styrande embetsmannacorpsen bemantlar och förskönar sitt oinskränkta och uteslutande välde i kyrkan, — en skylt, som likaväl kan begagnas af snart sagdt hvilket annat kyrkosamfund och för hvilken annan kyrkoförfattning som helst.

Bland de reformerta kyrkorättssystemerna märke vi nu ytterligare det *independentiska*. Detta system innefattar uti sig följande hufvudsakliga grundsatser:

a) Det är stridande mot Christi ordning och vilja, att kristna menniskor hafva förenat sig till större kyrkosamfund under gemensamma lagar och styrelser. Hvarje särskild hop af kristna, som på något ställe förena sig om att gemensamt handhafva och bruka nådemedlen och befrämja kristendomens ändamål, är en sjelfständig och oberoende Jesu Christi kyrka på jorden, som är fri och obunden uti sitt förhållande till alla andra kyrkor och icke öfver sig erkänner någon myndighet på jorden, ej heller får ingå någon förbindelse med staten.

b) Uti hvarje sådan kyrka eller församling afgöras alla frågor genom omröstning per capita, och om minoriteten icke kan godkänna det beslut, som fattas genom de fleste rösterna, så eger den att afsöndra sig och bilda en särskild sjelfständig kyrka, uti hvilken den må göra sin uppfattning och sina åsigter gällande.

c) Vanliga embetsmän uti de independentiska församlingarne äro *lärare* eller *prester* samt *tjenare* eller *diakoner*. Församlingen eger dock rättighet att rörande embetsmännens beskaffenhet, antal och arter när som helst fatta hvad beslut henne lämpligast synes, samt att med lika oinskränkt magt och myndighet när hon vill godkänna eller förkasta, tillsätta eller afsätta embetsmännen och i församlingens gemenskap upptaga medlemmar eller derifrån utesluta desamma.

Independenternas kyrkorättsprinciper innebära, att hvarken en organiserad utvärtes kyrka, såsom ett större samfund än en lokalförening, ej heller någon gällande kyrkorätt skall finnas. De hafva någon likhet med det rudimentära tillstånd, uti hvilket de första kristna församlingarne befunno sig, innan deras gemensamma angelägenheter blifvit ordnade och utvecklade. Apostlar-

Digitized by Google

ne voro dock icke några independenter, utan utgjorde just en sådan högre myndighet öfver de särskilda kristna lokalförsamlingarne, som independenterna anse icke böra finnas. — Independentismen har med stor fart gripit omkring sig i England och Amerika. Äfven i vårt land utbreder den sig med stor hastighet. Våra baptister äro independenter. Separatisterna synas likaledes vara det. Och independentiska sympathier och meningar röja sig mångenstädes både hos våra allvarligare lutheraner och hos vårt lands rationalister och otroskämpar. Så länge de kristna hafva frihet och skydd uti ett kristligt land och följaktligen icke genom yttre omständigheter äro tvungne att närmare sluta sig tillsammans, kan independentismen synas vara ett synnerligen beqvämt och lämpligt system. Men den frihet, som detta system tillerkänner majoriteten i församlingarne, tillintetgör helt och hållet minoritetens och den enskildes frihet och rättigheter och leder till ständig splittring i kyrkligt hänseende och till upplösning af alla band. Den yttersta konseqvensen, till hvilken independent-systemet kan leda, är att den enskilda menniskan, för vinnandet af ett fullständigt oberoende i kyrkligt hänseende, fullkomligen isolerar sig från hvarje förbindelse med andra menniskor och så att säga ensam utgör sitt eget kyrkosamfund. Äfven på detta slag af independentism sakne vi icke exempel i våra dagar.

Då det för framställningen af den kristna kyrkorättens principer icke är nödigt att redogöra för sådane kyrkoförfattningar, som i principielt hänseende icke ega någon sjelfständig och egen betydelse, så inskränke vi nu vår framställning af de reformerta kyrkorättssystemerna till en kort redogörelse för de egendomliga kyrkorättsprinciper, som utmärka *donatister* och *qvåkare*.

Donatismen, som nu mera icke utgör namnet på något särskildt kyrkosamfund, är ingenting annat än en kyrklig åsigt och riktning, som förekommer hos flere särskilda sekter och kyrkopartier. Donatisterna erkänna, att det bör finnas en synlig kyrka med utvärtes nådemedel och läroembete, men de anse, att embetets och nådemedlens kraft och giltighet är beroende af beskaffenheten hos den person, som förvaltar desamma, så att ingen opånyttfödd kan på ett kraftigt och giltigt sätt bekläda läroembetet och utdela sakramenterna. De anse äfven att kyrkan (det utvärtes kyrkosamfundet) måste, för att kunna gillas och godkännas, utgöras af endast sanna och troende kristna. Denna

Digitized by Google

åsigt leder dock, konseqvent tillämpad, till upplösning af kyrkan och upphäfvandet af läroembetet och de heliga sakramenterna. Ty då det icke är möjligt att med absolut ofelbarhet afgöra, om en annan menniska är pånyttfödd eller icke, så kan man aldrig med full visshet veta, om det sakrament man emottager eller den predikan man afhörer eger någon kraft och giltighet. Och då otrogna medlemmar kunna insmyga sig i hvarje kyrkosamfund på jorden, så kan den, som handlar konseqvent och uppriktigt efter den donatistiska principen, aldrig våga att godkänna någon kyrka och såsom medlem ansluta sig till densamma.

Qväkarne antaga, att utvärtes sakramenter och läroembete icke böra förekomma uti den kristna församlingen, utan att de måste ersättas af inre ljus och nåd samt af en omedelbar inspiration, hvarigenom menniskor drifvas och skickliggöras att tala till uppbyggelse. Denna åsigt, som egentligen är en konseqvens utaf den donatistiska, leder ännu mera direkt och omedelbart till ett totalt tillintetgörande af både kyrkan, nådemedlen och kristendomen. .

Vi hafve nu korteligen redogjort för de förnämsta bland de kyrkorättssystemer, som mer eller mindre bestämdt och afgjordt utgå från den grundsatsen, att kyrkorätten är en gudomlig rätt. Blicke vi tillbaka på dessa systemer, så finne vi en förvånande mångfald af olika meningar och åsigter. I nästan alla delar af kyrkorätten förekomma ej blott olika utan äfven de mest ytterliga och motsatta uppfattningar och theorier. Så finne vi t. ex. i fråga om besittandet af kyrkomakten i allmänhet, att somliga kyrkosamfund anse densamma vara koncentrerad hos en enda kyrkofurste eller hos kyrkans embetsmannacorps, under det att andra förlägga all makt och myndighet i kyrkan i lekmännens händer. I fråga om läroembetet finne vi somliga ej blott anse detsamma vara af Gud instiftadt utan äfven antaga, att dess innehafvare äro utrustade med öfvernaturliga och outplånliga egenskaper, under det åter andra i hög grad nedsätta eller rent af förneka och bestrida det kristna läroembetet. Och ifråga om förhållandet mellan kyrkan och staten hafve vi funnit, att somliga låta staten uppgå i och rent af uppslukas af kyrkan, andra låta kyrkan uppgå i staten, andra ställa kyrkan och staten uti en vänlig koordination och förbindelse med hvarandra, andra åter antaga en sådan motsats och söndring emellan kyrkan och staten, att de icke kunna träda uti den minsta beröring och för-

Digitized by Google

bindelse med hvarandra. Och i andra delar af kyrkorätten finne vi samma olikhet och mångfald af meningar och åsigter.

Det är en i hög grad betecknande omständighet, att en sådan skiljaktighet i åsigter förekommer just inom den del af kristenheten, som anser att kyrkorätten är en gudomlig rätt, och att just denna del utaf den kristna verlden öfverhufvud taget är söndersplittrad uti de mest talrika och hvarandra motsatta sekter och kyrkosamfund. Men denna omständighet låter sig dock lätteligen förklaras. Ty då man utgår från den grundsatsen, att Gud alltjemt genom inspirerade och ofelbara redskap utförer sitt verk uti den kristna församlingen, så är lätt begripligt, att olika partier och rörelser i kyrkan känna sig föranlåtna att tillerkänna betydelsen af sådana utomordentliga Guds redskap åt hvar sina ledare och hufvudmän. Och då Herren enligt vårt förmenande icke föreskrifvit någon särskild kyrkoförfattning för sin församling, så är icke underligt, att de, som utgå från den förutsättningen, att en författning för kyrkan dock skall innefattas uti den heliga skrift, vid sina forskningar i skriften komma till de mest olika och hvarandra motsägande resultater. Och då nu härtill kommer den omständigheten, att man naturligtvis icke kan anse sig berättigad att i något stycke afvika från de lagar, som Herren anses hafva gifvit, så måste hvar och en med orubblig ihärdighet och envishet vidhålla den kyrkoordning, som han anser vara af Herren anbefalld. Alla eftergifter och förmedlingar mellan olika åsigter göras derigenom på förhand omöjliga. Och hvad annat kan blifva följden häraf, än kyrkans söndersplittring uti de talrikaste kyrkosamfund med de mest mångfaldiga och olika kyrkorättssystemer? — Huru helt annorlunda förhållandet blifver, om man utgår från den grundsatsen, att kyrkorätten är en mensklig rätt, skall nu visa sig i fortsättningen af denna afhandling.

2.

Bland de kyrkosamfund, som anse kyrkorätten såsom en mensklig rätt, märke vi först den *grekiska* kyrkan. Denna kyrka har visserligen uti sin vördnad för det heliga en stor benägenhet att anse äfven kyrkans yttre gestalt och ordning såsom gudomliga, och hon närmar sig så till vida den katholska kyrkan. Men då hon likväl icke lägger sådan uteslutande vigt vid någon viss förment gudomlig form af kyrkoförfattning, att hon tror sig

Digitized by Google

vara förbunden att oföränderligt och för alla tider bibehålla densamma, och i följd deraf äfven erkänner såsom afdelningar af den sanna och rättrogna kyrkan på jorden sådana kyrkosamfund, som med bibehållande af den grekiska kyrkoläran hafva en afvikande författning, så hafve vi ansett den plats, som tillkommer den grekiska kyrkan i raden af de kristna kyrkorättssystemerna, vara vid öfvergången till sådane kyrkosamfund, som anse, att kyrkorätten öfverhufvud endast är en mensklig rätt *).

Den grekiska kyrkans rättssystem uti dess äldre gestalt, sådant det ännu förekommer inom det turkiska riket, torde kunna sammanfattas i följande hufvudpunkter:

a) Det finnes blott *en* helig, allmännelig och apostolisk kyrka på jorden, som härstammar från moderkyrkan i Jerusalem och hvars egentliga öfverhufvud är Christus. Den förnämsta beståndsdelen i denna kyrka utgöres af alla rättrogna (orientaliska) patriarker och biskopar, hvilka äro Christi ståthållare och icke hafva något gemensamt öfverhufvud på jorden, allra minst erkänna päfven i Rom.

b) Det gifvas *trenne* hufvudslag af embetsmän i kyrkan, nemligen *biskopar*, *prester* och *diakoner*, af hvilka dock hvardera innefattar flere särskilda afdelningar. Till det första hufvudslaget höra patriarker, erkebiskopar (metropoliter) och biskopar i inskränktare betydelse. Det andra hufvudslaget innefattar tvenne afdelningar, nemligen prester och erkeprester (popor och protopoper). Det tredje hufvudslaget innefattar likaledes flere under-

*) Den grekiska kyrkan har flere gånger genom gjorda ändringar i sin kyrkoförfattning faktiskt visat, att hon icke anser den yttre kyrkoordningen i allmänhet hafva sin grund uti någon oföränderlig och för alla tider bindande gudomlig lag för kyrkan. Väl anser hon vissa delar af kyrkoordningen, t. ex. skiljandet mellan de trenne hufvudslagen af kyrkans embetsmän m. m., vara grundade uti en gudomlig instiftelse, som kyrkan icke kan rubba och ändra. Men detta hindrar icke, att den grekiska kyrkan upptages på den plats, som vi här ofvan anvisat densamma, enär skillnaden mellan dem, som antaga och som bestrida kyrkorättens egenskap af jus divinum endast är *relativ*. Till och med de kyrkosamfund, som *ifrigast* yrka, att kyrkorätten i allmänhet är en gudomlig rätt, medgifva dock, att många reglementariska föreskrifter för tillämpningen af de gudomliga lagarne endast hafva giltigheten af jus humanum. Och sjelfva den lutherska kyrkan, som klarast vidhåller den grundsatsen, att kyrkorätten öfverhufvud är mensklig rätt, yrkar dock, att läroembetet och de heliga sakramenterna äro gudomliga stiftelser i kyrkan, som ingen mensklig myndighet får rubba eller upphäfva.

Digitized by Google

afdelningar. — Alla embetsmännen böra genom särskild vigning insättas i sina embeten. Utan vigning kan ingen utöfva de presterliga och de biskopliga funktionerna med vederbörlig giltighet.

c) Patriarkerna äro nu för tiden fyra, nemligen i Konstantinopel, Antiochia, Jerusalem och Alexandria. Patriarken i Konstantinopel, som är den förnämste, förer en betydande hofstat och har vissa företräden i makt och anseende framför de öfrige patriarkerna. Han har till biträde vid utöfningen af kyrkomakten en helig synod, som nu mera hufvudsakligen utgöres endast af några få erkebiskopar, som ständigt måste uppehålla sig i Konstantinopel. De öfrige patriarkerna hafva äfven sina synoder.

d) Det tillhör synoden i Konstantinopel att vid inträffande ledighet i det dervarande patriarkatet i förening med vissa ansedda lekmän, som tillhöra den grekiska kyrkan, utvälja patriark samt att, om sådant erfordras, äfven afsätta densamma. Lekmännen hafva alltså ett ganska betydande inflytande på den högsta myndigheten i kyrkan.

e) Patriarken och synoden handhafva gemensamt den högsta kyrkostyrelsen inom patriarkatet. De utöfva den högsta domaremakten i kyrkliga och till en del äfven i borgerliga mål. De utnämna nästan alla erkebiskopar och biskopar, och hafva sig äfven uppdragit att utvälja patriarkerna i Antiochia och Alexandria. Patriarken i Jerusalem utnämnes deremot utaf sin egen synod.

f) Biskoparne utöfva en sjelfständig kyrkostyrelse i sina stift. De utnämna prester, inviga dem i deras embeten och handhafva den kyrkliga jurisdistionen.

g) Kyrka och stat ingå i hvarandra, så att till och med under det turkiska herraväldet, der kristendomen egentligen blott är en tolererad religion, den verldsliga öfverheten eger att utöfva en viss laglig makt och myndighet i kyrkan, likasom kyrkan åter å sin sida i statens angelägenheter. Så eger t. ex. Sultanen rättighet att stadfästa nya biskopar i deras embeten, samt öfverlåter genom en högtidlig investiturceremoni åt nyvalde patriarker verldslig makt och myndighet samt lika rang och värdighet med en pascha af trenne hästsvansar. Patriarken åter å sin sida är alla Grekers beskyddare inför den ottomaniska porten, och biskoparne hafva sig anförtrodd en god del af den verldsliga lagstiftningen.

Digitized by Google

Uti den här tecknade kyrkoförfattningen äro vissa ändringar gjorda uti den grekiska kyrkan i Ryssland samt i konungariket Grekland. — Den *ryska* kyrkan erhöll visserligen 1589 sin egen patriark i Moskwa. Men sedan Peter I förklarat sig för ryska kyrkans öfverhufvud, uppdrog han 1521 med bifall af den då varande patriarken i Konstantinopel högsta styrelsen af kyrkan åt *den heliga dirigerande synoden*, som utgöres af trenne metropoliter, en erkebiskop och trenne andra ledamöter, af hvilka en verldslig procurator med rättighet till veto i alla frågor. Biskopar tillsättas uti den ryska kyrkan på det sättet, att kejsaren utnämner en bland tvenne af den dirigerande synoden föreslagne. För öfrigt gäller för kyrkorätten i Ryssland i alla hufvudsakliga delar samma principer, som för den grekiska kyrkan i Turkiet. — I *Grekland*, som förut lydde under den grekiske patriarken i Konstantinopel, afbröts all förbindelse med nämnde patriark under det grekiska befrielsekriget. Och när Grekland vunnit sjelfständighet och oberoende såsom en egen stat, antogs år 1833 en ny författning för den grekiska kyrkan i landet, hvars förnämsta afvikelser från den gamla kyrkoordningen innefattas i följande trenne hufvudpunkter: 1. Kyrkan erkänner intet annat andeligt öfverhufvud än Jesus Christus. Men med hänseende till förvaltningen af de *yttre* angelägenheterna, hvilken tillhör kronan, erkänner hon konungen af Grekland såsom sitt öfverhufvud. 2. Den högsta styrelsen i kyrkan utöfvas af en permanent af blotta prelater bestående synod, som i alla *inre* angelägenheter, d. v. s. i alla frågor, som röra läran, kulten och kyrkotukten, åtnjuter ett fullkomligt oberoende af staten. Synoden utväljer äfven biskopar, hvilkas val dock måste stadfästas af konungen. — Då de mindre orientaliska kyrkosamfunden, såsom det *armeniska*, det *koptiska*, det *abyssiniska* o. s. v., allesamman hafva en patriarkalisk kyrkoförfattning och öfverhufvud taget icke förete några märkvärdigare egendomliga principer i kyrkorättsligt hänseende, så anse vi oss icke behöfva att här redogöra för desamma.

Bland de kyrkosamfund, som hylla den grundsats, att kyrkorätten är en mensklig rätt, återstår nu (då vi icke kunne fästa oss vid vissa mindre partier och riktningar i de reformerta länderna) endast den *evangeliskt-lutherska* kyrkan. De grundsatser i kyrkorättsligt hänseende, som tillhöra denna kyrka, söke vi sammanfatta i följande punkter:

Digitized by Google

a) Den lutherska kyrkan, som tror sig vara Jesu Christi sanna kyrka på jorden och som förekommer öfverallt, "der Guds ord rent och klart predikas och de heliga sakramenterna efter Christi ord och instiftelse utdelas", utgör, ehuru utbredd i olika länder och omfattande flere olika nationer, blott ett enda enigt kyrkosamfund på jorden.

b) Såsom *yttre* kyrkosamfund har den lutherska kyrkan i enlighet med Guds heliga ord en viss yttre enhet som hufvudsakligen består 1) uti ett troget och enigt vidhållande och bekännande af den sanna, kristeliga af Gud i skriften uppenbarade läran, hvilken i motsats till misstydningar af biblen och villfarande lärosatser blifvit framställd och utvecklad uti de lutherska bekännelseskrifterna; 2) uti ett skriftenligt och endrägtigt bruk utaf de heliga sakramenterna, hvilkas antal, beskaffenhet och rätta bruk i motsats till origtiga uppfattningar deraf likaledes blifvit närmare bestämda uti de symboliska böckerna; 3) uti ett skriftenligt hyllande och vördande af det af Christus instiftade predikoembetet, hvars ändamål är att predika Guds ord och förvalta de heliga sakramenterna samt handhafva kyrkotukten, utan att dock vara i någon uteslutande besittning och utöfning af kyrkomakten i allmänhet, hvilken äfven tillkommer lekmännen. Instiftandet af det heliga predikoembetet samt dess ändamål och befogenhet äro äfven afhandlade i de symboliska böckerna.

c) Någon annan *yttre* enhet, t. ex. någon viss likformighet i kyrkoceremonier, någon gemensam kyrkoförfattning, någon högsta förvaltning, styrelse och lagstiftning, som omfattar *hela* kyrkan på jorden, är icke i Guds ord föreskrifven, och är icke heller behöflig, enär kyrkans yttre ceremonier samt dess författning, styrelse- och lagstiftningsangelägenheter (med undantag af de nyss ofvan nämnde punkter, som redan äro afgjorda genom skriften och de symboliska böckerna), äro af en underordnad betydelse och icke behöfva på samma sätt afgöras på alla ställen, hvarföre de helst kunna öfverlemnas åt de särskilda mindre afdelningarne af kyrkan att af dem på hvarje tid och ställe afgöras efter sig företeende behof och omständigheter.

d) Den lutherska kyrkan gör en noga åtskillnad mellan kyrkan och staten. Hon är dock icke *fiendtlig* emot det borgerliga samhället, utan är tvärtom benägen att, om statens beskaffenhet och grundsatser samt öfrige omständigheter sådant medgifva, till bådas förkofran och nytta träda i en närmare be-

Digitized by Google

röring och förbindelse med honom. Hon är icke heller *beroende* af staten, utan kan äfven utan all förbindelse med honom, ja till och med under statens bittraste förföljelser, ega sitt fortfarande bestånd och utöfva sin heliga mission på jorden.

e) Då de lutherska bekännelseskrifterna eller de s. k. symboliska böckerna i enlighet med Guds heliga ord jemte den rena kristliga läran äfven framställa och utveckla alla de grundsatser och ordningar i kyrkorättsligt hänseende, som äro af den vigt och nödvändighet, att de öfverallt i kyrkan måste erkännas och hyllas, så utgöra de symboliska böckerna så att säga den ur Guds ord hemtade grundlag, som gemensamt erkännes af hela den lutherska kyrkan, och som fördenskull utgör ett väsentligt yttre kännetecken och enhetsband för denna kyrka.

Den lutherska kyrkan, som omfattar flere särskilda länder och nationer, sönderfaller med anledning deraf i flere national- och landskyrkor. Dessa erkänna sig i öfverensstämmelse med förestående grundsatser allesammans såsom blotta afdelningar af den allmänna evangeliskt lutherska kyrkan på jorden, och erkänna sig bundna af den gemensamma grundlag för nämnde kyrka, som innefattas i skriften och de symboliska böckerna. Men då de enligt den nyss förut framställda grundsatsen ega frihet och rättighet att, under förutsättning att ingenting företages emot Guds heliga ord, efter sig företeende behof och omständigheter sjelfva bestämma sin kyrkoförfattning och ordna sina yttre angelägenheter, så har den lutherska kyrkan i olika länder kommit att erhålla mycket olika författning och kyrkoseder. Luther tycktes anse en biskoplig författning vara ändamålsenligast för kyrkan åtminstone i Tyskland, och hade velat erkänna dåvarande biskopar såsom kyrkans ledare och styresmän, om de blott hade velat anamma det rena evangelium. Men då inga tyska biskopar öfvergingo till den lutherska reformationen, så uppmanade han de tyske furstarne att i egenskap af "nödbiskopar" taga kyrkostyrelsen om hand. Desse åtlydde uppmaningen och inrättade under sig för utöfningen af kyrkostyrelsen och den kyrkliga jurisdictionen s. k. konsistorier. Denna ordning, som af Luther tänktes endast såsom provisorisk, har i allmänhet bibehållit sig i Tyskland ända in i våra dagar. — I Skandinavien lyckades det att erhålla protestantiska biskopar för utöfningen af kyrkostyrelsen. Derföre har ock den lutherska kyrkan i Skandinavien än i dag en biskoplig författning, om ock denna

Digitized by Google

författning under tidernas lopp undergått en icke obetydlig modification. — Då genom den preussiska unionen den förra kyrkoförfattningen för Preussens Lutheraner blef omöjlig, så framt de ej med uppgifvande af sin bestämda lutherska karakter ville biträda unionen, så antogo de afgjordare Lutheranerna i Preussen ett slags synodalförfattning. En sådan hafva ock Lutheranerna i Nordamerika.

Jemföre vi nu de grundsatser i kyrkorätt, som här sednast blifvit framställda och som företrädesvis klart och tydligt blifvit uppfattade och tillämpade i den evangeliskt-lutherska kyrkan, med de motsatta grundsatser, som förut blifvit framställda och som tillhöra det katholska och de reformerta kyrkosamfunden, så finne vi att åtskillnaden dem emellan är utaf en genomgripande betydelse. Genom hyllandet af den princip, att kyrkorätten i allmänhet (med undantag af några i Guds ord gifna föreskrifter om nådemedlen och det heliga predikoembetet) icke är någon oföränderlig för alla tider och orter gällande gudomlig lag för kyrkan, har den lutherska kyrkan åt sig bevarat en frihet och ett oberoende, som är af en synnerlig betydelse. Hon har derigenom blifvit befriad från skyldigheten att anse sig för alltid och ovilkorligen bunden af sådana gamla lagar och ordningar, som icke mera äro tidsenliga och lämpliga för kyrkan. Hon har tagit i besittning den henne i Guds ord gifna friheten och rättigheten att föryngra sin utvärtes gestalt, att reformera sina institutioner och ordningar samt att med hänseende till sin författning och sina kyrkobruk efter olika tids- och ortsförhållanden antaga den gestalt, som bäst betryggar hennes tillvaro och mest bidrager till uppnåendet af hennes heliga ändamål. Hon behöfver icke i likhet med den katholska kyrkan upprätta ett besvärligt och tryckande yttre herravälde öfver verlden, genom hvilket alla folk och nationer skola inpressas i samma yttre kyrkliga form och ordning, eller i likhet med de reformerta kyrkosamfunden försöka att tvinga all verlden under samma förment gudomliga utvärtes stadgar och föreskrifter. Hon kan respektera de olika nationella egendomligheter, som förekomma på jorden, och medgifva hvarje folk frihet och rättighet att ordna sina yttre angelägenheter i kyrkan, såsom för dem bäst och nyttigast är. De särskilda afdelningarne af den lutherska kyrkan och de särskilda individer, som bekänna sig till densamma, komma och genom hyllandet af den ofvannämnde principen uti ett mera för-

Digitized by Google

troligt, fritt och otvunget förhållande till hvarandra. En luthersk national- eller landskyrka behöfver nemligen icke såsom de reformerta kyrkosamfunden att såsom en affälling från Christi lagar och ordningar och såsom ett rent af främmande kyrkosamfund anse hvarje del af kyrkan, som eger en afvikande författning och ordning i kyrkligt hänseende. Och de enskilda lutheranerna behöfva icke i likhet med dem, som anse sin uppfattning af kyrkorätten såsom en gudomligt bindande lag för samvetet, vidhålla och drifva sin uppfattning ända till det yttersta och derigenom åstadkomma splittring och söndring i kyrkan. De kunna göra eftergifter för olika tänkande och i broderlig kärlek underkasta sig de beslut och anordningar, som gälla i kyrkan, äfven om de för sin del anse, att dessa beslut hellre bordt vara annorlunda. Alla dessa omständigheter synas oss tillsammanlagda bland de principer i kyrkorätt, som förekomma inom kristenheten, gifva ett stort och afgjordt företräde åt dem, som hyllas af den lutherska kyrkan.

Mången, som gillar den lutherska kyrkans ståndpunkt i kyrkorätt, anser sig föranlåten att beklaga, att hon icke är lika liberal och frisinnad i fråga om läran och trosbekännelsen. De yrka att hon, som icke gifver något afgjordt och uteslutande företräde åt någon viss form af kyrkoförfattning, äfven bör anse olika läror och trosbekännelser såsom lika goda och lika väl berättigade. Den förvillelse, som ligger till grund för detta yrkande, är dock så klar och ögonskenlig, att den blott behöfver att påpekas men icke är förtjent af någon vederläggning. Det är nemligen klart, att den verkliga sanningen icke kan vara mer än *en*, och att hon icke kan förändras under olika tider och i olika länder. Hvad som var sannt i apostlarnes dagar, måste äfven vara det i våra dagar. Och hvad som är en sanning i ett land på jorden måste äfven vara det i andra. Helt annorlunda är förhållandet med det *ändamålsenliga* och det *nyttiga*. Hvad som under en viss tid och under vissa förhållanden är i hög grad lämpligt och ändamålsenligt, är icke på andra tider och under olika förhållanden i lika grad nyttigt och användbart. Ingen tänkande menniska kan derföre ogilla, att vår kyrka gör en bestämd åtskillnad emellan läran, som framställer hvad hon anser vara sanning, och kyrkoförfattningen, som har att göra med de för hvarje tid och ort mest nyttiga och ändamålsenliga yttre former och ordningar för kyrkan, samt att hon tillerkänner den

Digitized by Google

förra, för så vidt hon tror och vet, att den innehåller den rena sanningen, en allmängiltighet och nödvändighet, som hon icke kan tillerkänna något särskildt system af kyrkorätt och kyrkoförfattning.

B)

Sedan vi nu tagit en kort öfversigt af den kristna kyrkorättens principer i allmänhet, vilje vi i korthet redogöra för de särskilda principer, som innefattas i den *svenska* kyrkorätten. Vi utgå dervid ifrån den svenska kyrkans begrepp och väsen i allmänhet, för att derifrån bana oss väg till de mera speciella delarne af hennes rättsförhållanden och hennes verksamhet.

Den *svenska* kyrkan är en *afdelning* utaf den evangeliskt-lutherska. Såsom sådan erkänner hon de grundsatser och hyllar alla de principer, som nyss ofvan blifvit framställda vid utvecklingen af den lutherska kyrkorätten i allmänhet. Men hon är tillika en national- eller landskyrka, d. v. s. en kyrka, som har till sin bestämmelse att uti sig innefatta landets samtlige (lutherske) innebyggare eller hela den svenska nationen. Såsom en svensk nationalkyrka har hon ingått uti de svenska förhållandena och lämpat sig efter det svenska folkets karakter och lynne. Hon har ock, på samma gång, som hon mäktigt inverkat på den svenska staten, äfven sjelf emottagit inflytelse från densamma och ingått uti en nära beröring och förbindelse med honom. — Vi vilje nu först taga i betraktande den svenskt-lutherska kyrkans förhållande till den svenska staten.

Det gifvas åtskilliga omständigheter, som kunde gifva anledning till det antagandet, att den svenska kyrkan blifvit helt och hållet *uppslukad* af staten och uppgått uti densamma, så att hon derigenom förlorat sin egen individuella tillvaro, hvarigenom det förhållande skulle hafva inträffat i Sverige, som vi redan till någon del lärt känna vid betraktandet af den episkopala kyrkans rättssystem i England. De omständigheter, som kunde gifva anledning till ett sådant antagande, äro i korthet följande: 1) Statens öfverhufvud innehar äfven den högsta ledningen af kyrkans angelägenheter och utnämner biskopar m. m.; 2) Konungen brukar äfven vid handhafvandet af kyrkostyrelsen sin vanliga kungatitel och förer ingen särskild titel, som angifver, att han utöfvar kyrkostyrelsen icke i egenskap af *statens* utan i egenskap af *kyrkans* högsta embetsman; 3) Kyrkliga

Digitized by Google

ärender afgöras af konungen i *statsrådet* (icke i någon särskild kyrklig rådssamling); 4) Ecclesiastik- och Justitie-Departementen, som handlägga de kyrkliga angelägenheterna, äro vanliga statsdepartement; 5) Riksdagen stiftar lagar äfven för kyrkan och samma domstolar döma ofta både i kyrkliga och i borgerliga mål. — Men oaktadt alla dessa omständigheter finnas dock flere skäl, som afgjordt vederlägga det antagandet att staten och kyrkan hos oss skulle vara att anse såsom identiska. Vi kunna härvid redan fästa uppmärksamheten på den omständigheten, att icke alla statens medlemmar tillhöra den lutherska kyrkan. Ty derigenom visar det sig tydligen, att staten och kyrkan äro tvenne samfund, hvilkas gränsor icke helt och hållet sammanfalla med hvarandra, enär man kan tillhöra det ena utaf dessa samfund, utan att i och med detsamma vara en medlem af det andra. Det mest talande skälet är dock den omständigheten, att icke blott kyrkan utan äfven staten, genom att utan förbehåll bekänna sig till den evangeliskt-lutherska läran, i enlighet med innehållet af denna lära bestämdt, klart och uttryckligt bekänna och yrka, att staten och kyrkan äro tvenne olika samfund, samt att statsmakten och kyrkomakten icke äro detsamma. På grund af dessa omständigheter är det en otvätydig och afgjord sak, att staten och kyrkan, i hvad förhållande de än för öfrigt må stå till hvarandra, *enligt andan och meningen af bådaderas grundsatser och lagar* alltid måste anses såsom tvenne väsentligen olika och särskilda samfund i landet.

Fråge vi då efter det närmare förhållande, som eger rum emellan dessa tvenne samfund uti vårt land, så kunne vi säga, att det är ett förhållande af 1) *inbördes förtroende*, 2) *inbördes understöd* och 3) *inbördes gemensam samverkan*.

Såsom ett förhållande af *inbördes förtroende* visar sig förhållandet mellan kyrkan och staten redan derigenom, att intetdera af dessa samfund har någon betänklighet att låta sina medlemmar tillhöra äfven det andra. Staten låter ej blott sina medlemmar i allmänhet utan äfven sina embetsmän tillika vara medlemmar af kyrkan och innehafva förtroenden, embeten och sysslor uti densamma. Ja han anser till och med såsom en god qvalification hos sina medborgare och såsom en anledning till ökadt förtroende för desamme, om de tillhöra kyrkan och fortfarande låta sig undervisas, vårdas och uppfostras af henne. Kyrkan möter ock å sin sida staden med lika förtroende. Hon söker

Digitized by Google

icke att draga sina medlemmar från ata ens gemenskap eller afhålla dem från emottagandet af uppdrag och befattningar i statens tjenst. Hon skänker till och med icke sällan de största förtroenden och de vigtigaste uppdrag åt sådana män, som hafva den största betydenhet i statens angelägenheter. Huru helt annorlunda är icke förhållandet emellan staten och sådana religionssamfund, om hvilka staten befarar, att de utöfva ett förderfligt och menligt inflytande på dess medborgare.

Såsom ett förhållande ej blott af inbördes förtroende utan äfven *af inbördes bistånd och understöd* visar sig förhållandet mellan kyrkan och staten så väl i allmänhet, derigenom att hvardera af dessa tvenne samfund genom att fullfölja sitt särskilda ändamål medelbart gagnar och understödjer det andra, som ock isynnerhet genom de särskilda biträden och tjenster, som det ena samfundet direkt och omedelbart lemnar det andra. Kyrkan gagnar alltså staten företrädesvis och i allmänhet genom uppfostrandet af statens medlemmar till dygd, gudsfruktan och sedlighet. Men hon bevisar också staten många särskilda tjenster vid enskilda tillfällen. Hon gifver vitsord och utlåtanden åt staten om dess enskilde medborgare vid sådana tillfällen, då det för staten är nödigt att för något dess ändamål känna deras religiösa ståndpunkt samt deras sedliga karakter och beskaffenhet. Hon helgar och inviger genom nådemedlen vigtiga företag och inrättningar i staten, och söker äfven vid många tillfällen att genom kristlig undervisning och förmaning särskildt förmå statens medborgare till troget uppfyllande af sådana medborgerliga pligter, till hvilka de vid vissa tillfällen af staten särskildt uppfordras. Staten åter å sin sida gynnar och understödjer kyrkan dels genom upprätthållandet af frid, säkerhet och god ordning i allmänhet, dels ock genom det särskilda beskydd, han lemnar kyrkan, och genom att tillförsäkra henne vissa inkomster för underhållet af hennes institutioner och embetsmän.

Såsom ett förhållande af *inbördes gemensam samverkan* visar sig förhållandet emellan kyrkan och staten, i det de gemensamt sköta och handhafva vissa yttre angelägenheter, som äro af lika vigt och betydelse för dem båda. En sådan samverkan visar sig t. ex. vid handhafvandet af *fattigvården*. Det tillhör staten, såsom en förening för befordrandet af menniskors timliga och jordiska välfärd, att lindra och undanrödja den lekamliga nöden. Det tillhör också kyrkan att till lindrandet af likars

Digitized by Google

nöd frambära den kristliga broderskärlekens offergåfvor. Men stat och kyrka hafva hos oss förenat sig om en gemensam fattigförsörjning, hvartill staten bidrager med sina fattigskatter och kyrkan med sina frivilliga gåfvor. En dylik samverkan visar sig äfven vid vissa åtgärder, som hos oss vidtagas för *upprätthållandet af äktenskapets helgd*, i det att staten med sina borgerliga anordningar, föreskrifter och tuktemedel och kyrkan med den kristliga välsignelsen, förmaningen och varningen efter sig företeende omständigheter uti ett ordnadt sammanhang ömsesidigt ingripa och understödja hvarandra. Vigtigast är dock den samverkan emellan kyrkan och staten, som förekommer i fråga om *barnuppfostran* och *folkundervisningen*. En hvar känner huru stat och kyrka i detta hänseende förenat sig om gemensamma skolor och läroanstalter, som lika mycket afse bibringandet af den nödiga kristendomskunskapen, som uppfostrandet af statens medborgare för deras lekamliga och jordiska värf. Hvilka kollisioner och svårigheter skulle icke hafva uppstått, om ingen ordnad samverkan emellan staten och kyrkan i dessa stycken hade kunnat åstadkommas?

Till frågan om kyrkans och statens inbördes biträde och samverkan hörer äfven det förhållandet, att vissa kyrkliga och vissa borgerliga embeten och uppdrag för en viss beqvämlighets skull och till besparing af medel hos oss enligt i lag stadgad ordning alltid äro förenade hos samma personer. En sådan förening af medborgerliga och kyrkliga embeten och åligganden förekommer både i högre och lägre instanser. Så är t. ex. konungen af Sverige tillika svenska kyrkans "summus episcopus", och hans rådgifvare äro, jemte det de innehafva *statens* högsta förtroendesysslor, tillika *kyrkans* embetsmän, i det de hafva sig anförtrodt att ex officio äfven handlägga sådana mål, som äro rent andliga och kyrkliga. På samma sätt och af samma anledning måste vi anse att både Hofrätternas och den Högsta Domstolens ledamöter innehafva embeten både i staten och kyrkan, och en hvar känner, att rikets representanter vid våra riksdagar representera båda dessa samfund. — Då staten och kyrkan väl hafva olika men icke motsatta och stridiga ändamål att eftersträfva, och då hvarje menniska bör vara en nyttig och gagnelig medlem af bådadera, så är förenandet af kyrkliga och borgerliga embeten och uppdrag hos samma personer icke i och för sig förkastligt. Såsom ett oundgängligt vilkor för ett sådant

Digitized by Google

förenande fordras dock, att de personer, som skola mottaga de olika embetena, skola vara qvalificerade för desamma samt ega tid och möjlighet att samvetsgrant uppfylla dem alla. Der detta vilkor icke kan uppfyllas, böra kyrkans och statens embeten skiljas från hvarandra och uppdragas åt olika personer.

Öfvergå vi nu till betraktandet af vår svenska lutherska kyrkas förhållande till *främmande* religionssamfund, så få vi icke såsom sådane anse de föreningar, som bildas af *lutherska* separatister, enär desse, för så vidt de verkligen äro *lutherska*, äro enige med oss i alla de stycken, som *väsentligen* konstituera vår kyrka. Det är derföre i full öfverensstämmelse med vår kyrkas begrepp och grundsatser, som de lutherske separatisterna i vårt land enligt hos oss gällande rättsförhållanden endast anses såsom särskilda partier och riktningar *inom* den lutherska kyrkan i Sverige *).

Hvad åter beträffar sådana religionssamfund, som genom bestämda afvikelser i något hufvudstycke med hänseende till vår kyrka i verkligheten äro att anse såsom *främmande*, så står vår kyrka till dem i det hela taget uti ett förhållande af bestämd afsöndring och oberoende. Ty likalitet som vår kyrka har någon makt eller myndighet öfver främmande religionssamfund och deras medlemmar, likalitet ega dessa å sin sida *i allmänhet taget* några rättigheter i vår kyrka eller något i lag tillåtet inflytande på densamma. Främmande trosbekännare, eller den, som till utträde ur svenska kyrkan sig anmält, må nemligen (enligt den Kongl. Förordn. af den 23 Oct. 1860) ej deltaga i behandling eller afgörande af frågor, som kyrkan eller

*) Skulle vi på grund af vissa olikheter i fråga om kyrkoförfattning och yttre kyrkoceremonier anse de lutherske separatisterna i vårt land såsom ett *främmande* religionssamfund, så skulle vi, uti den bestämdaste strid med vår egen kyrkolära, göra oss skyldige till det öfverskattande af yttre former och ordningar i kyrkan, som vi ofvan lärt känna bland de reformerte. Skulle vi åter väl icke anse dem såsom ett *främmande* religionssamfund, men dock erkänna dem såsom ett *annat* kyrkosamfund, än det som utgöres af vår svenska lutherska kyrka, så skulle vi derigenom underkänna denna kyrkas bestämmelse såsom en svensk national- eller landskyrka och understödja den grundsatsen, att mindre delar af den lutherska kyrkan utan någon anledning i lokala förhållanden eller andra vigtiga omständigheter på grund af blott oväsentliga tvistefrågor må afbryta allt närmare organiskt samband med hvarandra, — en grundsats, som ingalunda öfverensstämmer med den samhällighet, som bör blifva en följd utaf den lutherska bekännelsen.

Digitized by Google

den offentliga undervisningen röra. De äro ock strängeligen förbjudna att mot vår kyrka utöfva något slag af proselytmakeri. Och icke heller råkar vår kyrka i något beroende af dem genom det stadgandet, att de "ej anses oberättigade att embetsåtgärd af svenska kyrkans presterskap påkalla." Ty då det svenska presterskapet vid sådant påkallande eger rättighet och skyldighet att pröfva den gjorda anhållan och med anledning deraf förfara enligt vår kyrkas lagar och grundsatser, så innefattar nyssnämnde stadgande för svenska prester ingen annan skyldighet än den allmänna kristendomspligten för alla ordets tjenare att med de heliga nådemedlen utan åtskillnad betjena hvar man *på det sätt och i den ordning*, han är skicklig att utaf desamma komma i åtnjutande. Dock är den svenska kyrkans oberoende af främmande trosförvandter icke i *alla* afseenden fullständigt. Reformerta trosbekännare kunna nemligen grundlagsenligt i egenskap af riksdagsmän komma att deltaga äfven i den kyrkliga lagstiftningen. Så betydelselöst än detta förhållande för närvarande är i praktiskt hänseende, så torde det dock, för principens skull och till framtida skydd för den lutherska kyrkans frihet och oberoende, böra ändras. Det ofvannämnda stadgandet, som utesluter främmande trosbekännare från handläggningen af kyrkans frågor i allmänhet, torde derföre böra upptagas i grundlagen och vinna tillämpning äfven på den offentliga lagstiftningen, för så vidt den rörer *kyrkans* angelägenheter *). I ett annat afseende befinner sig ock den svenska kyrkan för närvarande uti ett skeft och origtigt förhållande till främmande trosförvandter. Det är nemligen stadgadt, att de "ej skola anses från vår kyrka skiljda", förr än de i föreskrifven ordning "blifvit i annat i riket tillåtet religionssamfund upptagne", hvaraf följden lätt nog kan blifva, att den svenska kyrkan, till stor skada för hennes anseende och till ett väsentligt hinder för upprätthållandet af god ordning inom hennes eget område, kan nödgas att allt framgent såsom sina medlemmar i juridiskt hänseende betrakta äfven de råaste sekter och de gröfsta affällingar, som icke kunna tillåtas att i riket bilda särskilda kyrkosamfund. Och skulle ett redan tillåtet religionssamfund på grund af inträffande

*) Ett annat sätt att i detta hänseende betrygga svenska kyrkans oberoende af främmande trosförvandter vore att gifva henne en särskild representation, hvarefter från kyrkans sida intet hinder mötte för främmande trosförvandters utöfning af det svenska riksdagsmannakallet.

Digitized by Google

missbruk och oordningar blifva af konungen upplöst och dess medlemmar åter intrugade uti den svenska kyrkans gemenskap, så blifver hennes belägenhet derigenom ännu värre.

I fråga om kyrkans *inre organisation och ordning* erkänner vår kyrka, i likhet med den lutherska kyrkan i allmänhet och flertalet af andra kyrkosamfund på jorden, att det heliga predikoembetet är af Herren sjelf instiftadt. Derigenom uppkommer inom kyrkan en åtskillnad emellan innehafvarne af detta embete eller presterna samt den öfriga delen af församlingen, som utgöres af lekmännen. — *Presterna* hafva sig uppdraget att offentligen förkunna Guds ord och förvalta de heliga sakramenterna. Detta uppdrag öfverlemnas åt dem af kyrkostyrelsen i Christi namn och å hans vägnar på ett högtidligt sätt genom s. k. prestvigning eller ordination, som dock icke anses medföra någon sådan qvalification och egenskap hos de ordinerade, att nådemedlens kraft och giltighet deraf är beroende. Huru presterna sedan skola förvalta nådemedlen, dels vid församlingens offentliga sammankomster dels ock uti det mera enskilda lifvet, har kyrkan närmare bestämt i kyrkolag och kyrkohandbok. Emellan presterna såsom sådana finnes ingen åtskillnad i rang och grader. Men de kunna jemte det heliga predikoembetet innehafva embeten och uppdrag, som tillhöra kyrkostyrelsen, och kunna i detta hänseende stå till hvarandra uti ett subordinationsförhållande. — *Lekmännen*, som utgöra den andra afdelningen af kyrkans medlemmar, äro icke uteslutne från deltagandet i ledningen och vården af kyrkans angelägenheter. De utöfva ett ganska betydande och i flere hänseenden öfvervägande inflytande både på kyrkans lagstiftning och lagskipning samt på styrelsen af densamma. De kunna till och med i nödfall biträda med förvaltandet af sjelfva nådemedlen, utan att dessa derigenom förlora sin kraft och giltighet.

Den kyrkliga *lagstiftningen* utöfvas hos oss tillsammans med och genom samma ombud, som den borgerliga. Både prester och lekmän deltaga i densamma, de förre dock endast med en fjerdedel af den lagstiftande makten, hvaremot de äfven besitta lika stort inflytande på den borgerliga lagstiftningen. Presterna hafva dock derjemte rättighet att på sina prestmöten ensamme fatta sådana beslut och utfärda sådana föreskrifter, som ensamt röra dem och deras förhållanden, men icke ingripa i andras rättigheter och angelägenheter. De blifva ock stundom

Digitized by Google

ensamme vid riksdagarne rådfrågade i sådana kyrkliga frågor, uti hvilka konungen ensamt eger rättighet att besluta.

Kyrkostyrelsen utöfvas i vår kyrka (enligt mensklig rätt) af vissa kyrkans medlemmar dels *inom* dels *utom* prestestånd et. De förnämste lekmän, som innehafva styrelseembeten i kyrkan, äro konungen, ecclesiastikministern, som dock äfven kan vara prest, verldsliga ledamöter af domkapitlen och kyrkoråden m. fl. Prester, som deltaga i kyrkostyrelsen, äro företrädesvis erkebiskopen, biskoparne, prestvigde ledamöter af domkapitlen samt kontraktsprostarne. Men äfven alla pastorer och deras medhjelpare hafva fått vissa kyrkostyrelsen tillhörande funktioner sig uppdragne, t. ex. att utöfva vissa delar af kyrkotukten, att afsätta från nattvarden, exkommunicera, återupptaga i kyrkans gemenskap o. s. v., samt att vara församlingarnes ledare och ordförande vid deras gudstjenstliga sammankomster m. m. Kyrkostyrelsen grundar sig icke på någon oinskränkt och godtycklig makt hos de styrande utan handhafves och utöfvas i enlighet med af kyrkan föreskrifna lagar och ordningar.

Den kyrkliga *jurisdictionen* utöfvas likaledes dels af prester dels af lekmän. De tvenne högsta graderna af kyrkans domareembeten innehafvas dock af lekmän och äro förenade med domareembeten i staten. Ledamöterna af hofrätterna och den högsta domstolen hafva nemligen, såsom vi redan ofvan antydt, uppdrag att döma både i borgerliga och kyrkliga angelägenheter. Lägre domstolar i kyrkan äro domkapitlen, som såsom domstolar lyda under hofrätterna, då de deremot såsom organer för kyrkostyrelsen lyda omedelbart under konungen. Alla pastorer i kyrkan hafva ock till någon del sig anförtrodt att utöfva den kyrkliga och andliga domaremakten inom sina församlingar. Det tillhör nemligen dem att i första instansen pröfva och döma i fråga om admission till den heliga nattvarden o. s. v. All jurisdiction i kyrkan utöfvas enligt föreskrifna lagar. Inga samvets- eller jurydomstolar förekomma inom densamma.

Kyrkans *enskilde* medlemmar hafva såsom sådana vissa skyldigheter sig ålagda och vissa rättigheter, som äro dem tillförsäkrade. — De äro *skyldige* att hvar i sin mån bidraga till kyrkans bästa, att underkasta sig hennes ledning och vård, att underordna sig hennes lagar och ordningar, samt att visa undergifvenhet och lydnad för hennes embetsmän och myndigheter. Denna lydnad skall dock icke vara någon blind och oförnuftig

Digitized by Google

lydnad. Den fordras endast så länge kyrkans myndigheter icke öfverskrida sin befogenhet. Opposition och motstånd mot någon myndighet i kyrkan kan fördenskull stundom innebära en rätt undergifvenhet och lydnad mot kyrkan såsom sådan, om man nemligen opponerar sig emot någon myndighet, emedan den gör eller bjuder något, som den såsom kyrkans organ icke eger rättighet att göra eller bjuda. Den enskilde eger i sådana fall att vidtaga den utvägen att appellera till högre myndigheter. Men skulle enligt hans förmenande äfven desse misstaga sig och bjuda något, som är i uppenbar strid med Guds ord och samvetet, så eger han att "mera lyda Gud än menniskor." Han är följaktligen berättigad att, ehuru på eget ansvar och till sin egen skada, i händelse han misstager sig, vägra kyrkan lydnad uti *de stycken*, uti hvilka han, efter noggrann pröfning och moget öfvervägande af alla omständigheter, anser att hon orättmätigt och mot Guds vilja kräfver något af honom. Han är dock äfven härunder förbunden att såsom en rättsinnig och trogen medlem af kyrkan visa henne en oafbruten och orubblig aktning och lydnad uti alla de stycken, uti hvilka hans samvete icke kommit uti en sådan kollision med henne. Skulle åter någon hafva kommit till den öfvertygelsen, att kyrkan ej blott delvis misstager sig i enskilda fall utan har orätt uti sitt innersta väsen, så att han för samvetets skull måste vägra henne lydnad i hufvudsakliga ting, så eger han att genom utträdande ur kyrkans gemenskap frikalla sig från alla skyldigheter och afsäga sig sina rättigheter i densamma. Att för åtnjutandet af vissa förmåner, oaktadt ett sådant affall från kyrkans principer, vilja pro forma qvarstå uti hennes gemenskap, är stridande mot den ärlighet och den uppriktighet, som man är skyldig äfven sina fiender.

Kyrkans enskilde medlemmar äro *berättigade* till åtnjutandet af vissa förmåner, som kyrkan eger att meddela. De ega rättighet att undervisas och uppfostras i kyrkan samt att vid dess sammankomster deltaga i gudstjensten och uppbygga sig med afhörandet af Guds heliga ord. De ega rättighet att för erhållande af råd och anvisningar i förtroende meddela sig i samvetssaker med de personer, åt hvilka kyrkan anförtrott förvaltandet af de heliga nådemedlen, att påkalla kyrkans välsignelse och förböner vid vigtigare steg på deras lefnadsbana, samt att öfverhufvud taget af kyrkan erhålla vård och hjelp, råd och understöd uti alla andliga angelägenheter. De ega äfven,

Digitized by Google

om de tillhöra kyrkan i egenskap af dess fullmyndige medlemmar, rättighet att, utan att hindras af någons subjektiva omdöme om deras tillstånd eller af blotta rykten och misstankar, när helst de sådant åstunda, vinna tillträde till åtnjutandet af kyrkans högsta förmån eller den heliga nattvarden. De kunna nemligen uteslutas från denna förmån endast på grund af vissa i kyrkolagen särskildt uppräknade anledningar, hvilka i principielt hänseende torde kunna sammanfattas i följande trenne grundsatser: 1) Den som icke kan pröfva sig sjelf eller fatta betydelsen af den heliga nattvarden, vare sig att hans oförmåga i detta hänseende grundar sig på okunnighet eller minderårighet eller hufvudsvaghet, vansinne, yrsel o. s. v., bör icke admitteras till nattvarden. Dock bör den, som blott af denna anledning är utesluten från den heliga nattvardens begående, icke anses såsom exkommunicerad eller utestängd från den kristna församlingens gemenskap, utan blott såsom för tillfället oförmögen att i rätt ordning åtnjuta det heliga sakramentet. 2) Den som begått någon mycket grof och förargelseväckande synd (en sådan, som är uppräknad uti den Kongl. Förordningen af den 4 Maj 1855) anses såsom ipso facto exkommunicerad, och får följaktligen icke utom i nödfall åtnjuta den heliga nattvarden, förr än han genom enskild skrift blifvit åter upptagen uti den kristna församlingens gemenskap. Detsamma gäller äfven om den, som blifvit af något domkapitel exkommunicerad. 3) Den som är uppenbart obotfärdig får, såsom rent af ovärdig och oskicklig, icke admitteras till nattvarden, hvarvid dock bör anmärkas, att om personen sjelf förklarar, att han ångrar de synder han begått, så eger (enär ingen menniska kan genomskåda en annans hjerta) hans försäkran i detta hänseende vitsord.. Vår kyrka erkänner ingen jurydomare öfver uppriktigheten af den betygade ångren, tillfölje hvaraf ingen kan såsom obotfärdig uteslutas från nattvarden, som icke sjelf klart och tydligt uttalar sin obotfärdighet, derigenom att han, såsom kyrkolagen uttrycker det, "fuller sin gerning bekänner, men nekar sig thermed hafva illa gjort."

Fäste vi närmare uppmärksamheten vid de skyldigheter, som äro vår kyrkas enskilde medlemmar ålagde, och de rättigheter, som dem äro tillförsäkrade, så finne vi, att de intaga en ganska fördelaktig och oberoende ställning i kyrkan. De äro icke underkastade något hierarkiskt godtycke hos kyrkans embetsmän och myndigheter. De ega rättighet att i alla stycken

Digitized by Google

behandlas endast i enlighet med i kyrkan gällande lagar och föreskrifter. De ega äfven, då de uppnått myndighet i kyrkligt hänseende, ett obestridligt tillträde till åtnjutandet af den heliga nattvarden, så länge det icke kan ådagaläggas, att de sjelfve förverkat denna rättighet. De äro alltså för åtnjutandet af kyrkans högsta förmåner icke beroende af några subjektiva omdömen och meningar hos sina själasörjare, hvilka väl ega att förmana och undervisa dem samt både offentligt och enskildt varna dem för följderna af ett ovärdigt bruk utaf den heliga nattvarden, men dock icke utan klara skäl och anledningar kunna rentaf beröfva dem bruket af detta nådemedel.

Vissa allvarliga och samvetsgranna lärare i vår kyrka ogilla den ståndpunkt, kyrkan intager i här anförda afseende. De göra sig samvete öfver att stundom, genom brist på laggiltiga anledningar för uteslutande från den heliga nattvarden, nödgas till detta nådemedel admittera menniskor, som de för sin del anse såsom ovärdiga, och fordra rättighet att i detta stycke handla efter sitt eget omdöme och sin öfvertygelse. — Vi vilje icke tala om den hierarkiska sjelfrådighet, som blefve följden af medgifvandet af en sådan rättighet åt kyrkans lärare, och om den beroende ställning, uti hvilken kyrkans öfrige ledamöter skulle komma, om de för åtnjutandet af kyrkans förmåner skulle vara beroende af sina lärares subjektiva omdömen och meningar. Vi vilje icke heller tala om det hinder för kyrkotukten och den förvirring och oreda uti våra församlingar, som skulle uppstå, om presterna egde rättighet att efter eget godtfinnande admittera till den heliga nattvarden eller derifrån utesluta, enär den, som blifvit utesluten från den heliga nattvarden af den ena läraren, lätt nog skulle vinna tillåtelse till åtnjutande af samma nådemedel af en annan. Men vi fäste uppmärksamheten dervid, att en sådan makt och myndighet hos kyrkans tjenare icke är grundad uti Guds heliga ord. Väl säger skriften: "pröfve menniskan sig sjelf och äte så af det brödet och dricke af den kalken", men ingenstädes anbefallas lärarne i de kristna församlingarne att afgöra, hvilka skola anses värdiga att åtnjuta den heliga nattvarden eller icke. Det vore ock en svår börda för fromma och rättsinniga presters samveten, om ett dylikt afgörande vore dem anförtrodt och hvilade på deras ansvar. Väl hafve vi hört, att samvetsgranna personer kunna tveka att inträda i utöfningen af det heliga predikoembetet, emedan de enligt vår kyrkas lagar icke ega nog fria

Digitized by Google

händer att enligt egen öfvertygelse utesluta från den heliga nattvarden. Vi äre dock öfvertygade, att långt flere fromma och samvetsgranna kristna skulle tveka att åtaga sig nämnde embetes pligter, om bland dem inginge skyldigheten att pröfva menniskors hjertan och vara samvetsdomare öfver alla sig anmälande nattvardsgäster. Ett dylikt pröfvande och dömande skulle ock verka högst skadligt uti de kristna församlingarne. Ty hvar och en, som efter sådan pröfning blefve till nattvarden admitterad, skulle derigenom erhålla den förmenta hjertepröfvårens intyg och godkännande af rigtigheten af sin sinnesbeskaffenhet och sitt själatillstånd, och kunde deraf lätt nog förledas till säkerhet, försummad sjelfpröfning och litande på menniskors domar. Bemödandet att sålunda från nattvarden utesluta alla obotfärdiga och otrogna menniskor, vore derjemte ingenting annat än ett oförståndigt donatistiskt försök att uti den kommunicerande församlingen framställa en församling af sannt botfärdiga och troende menniskor på jorden. Vår kyrka har derföre på goda grunder underlåtit att göra presterna till domare öfver nattvardsgästernas samveten.

Många medlemmar af vår kyrka, som för ingen del önska rättighet för kyrkans tjenare att efter egen öfvertygelse admittera till den heliga nattvarden, anse dock att kyrkan vid dylik admission borde gå strängare till väga. De anse, att många synder, som icke medföra skyldigheten att undergå enskild skrift och aflösning, borde dermed beläggas samt att den, som gjort sig känd för felaktigheter uti sin lefnad, först efter förloppet af någon pröfvotid, under hvilken han fått tillfälle att ådagalägga riktigheten af sin ånger och bättring, borde till den heliga nattvarden admitteras. Dessa förslag till ändringar uti vår kyrkas nu gällande stadganden äro värde mera uppmärksamhet än de föregående. Vi vilje ock icke neka, att vissa modifikationer af våra lagar i dylik riktning torde af behofvet vara påkallade. Vår kyrka har dock visserligen i *hufvudsaken* träffat det riktiga äfven i detta hänseende. Det är bättre, att ovärdiga personer genom mindre stränga fordringar framsläppas till den heliga nattvarden, helst ovärdiga nattvardsgångar ändock aldrig kunna förkommas, än att värdiga men felande menniskor, som synnerligen äro i behof af den styrka och vederqvickelse, som meddelas i nattvarden, genom allt för höga fordringar på fulländad sedlighet i lefnaden skulle från detta nådemedel blifva uteslutna. Det vore ock föga välbetänkt att före åtnjutandet af den heliga nattvarden fordra

Digitized by Google

ådagaläggandet under längre tid af fromhet i lefnaden och ståndaktighet i goda föresatser, enär den heliga nattvarden just är ett medel för befrämjandet af en sådan lefnad och sådana grundsatser. Vi tro på grund deraf att i ofvannämnde stycken mera uträttas genom fullständig och noggrann tillämpning af redan i kyrkan gällande lagar och grundsatser, än genom införandet af nya stadganden och ordningar, om ock vigten utaf det sednare i många stycken ingalunda kan bestridas.

C. A. H.

Ett ord af Melanchton om kyrkan och om Guds Ords betydelse såsom norm för tro och lära.

Philippi Melanthonis Commentarii in Epistolam Pauli ad Romanos (1540). Ad optimarum editionum fidem recognovit D:r Th. Nickel. Leips. 1861. IV och 290 sidd. 8:o. Pris 3 R. 35 ö.

I en tid då å ena sidan mot evangeliska kyrkan riktas förebråelsen, att hon genom öfverdrifven vidhängsenhet vid kyrkans bekännelse afviker från den ursprungliga reformationens bana, å andra sidan inom henne icke alldeles tyckas saknas tendenser till en sådan afvikelse under anspråk att just häfda reformationens positiva grundsatser, torde icke vara olämpligt att anföra ett och annat Reformatorernas eget ord, så vidt detta berörer just principerna för denna frågas afgörande. Ett sådant ord hafva vi funnit i den edition af ofvanskrifne kommentar, hvilken vi på detta sätt äfven vilja hafva anmäld. Den stora, nu afslutade Bretschneiders och Bindseils qvartedition af Melanthons arbeten torde för mängden af theologiska läsande och studerande vara i anseende till priset nog oåtkomlig. Så mycket mera bör denna lilla handupplaga af Reformatorernas exegetiska arbeten, som D:r Nickel begynnt utgifva, vara för mången välkommen. Ifrågavarande upplaga af Mel:s kommentar är innehållsrikare än qvartupplagans och stödjer sig på ytterligare fullföljda kritiska undersökningar. Vi låta här följa i öfversättning Mel:s ord angående det ämne som angifves i öfverskriften, dock så att vi utesluta åtskilligt, som vi anse vara af mindre vigt, men som skulle göra denna artikel otillbörligt vidlyftig.

"Ofta brukar man tvista om huru stor vigt som bör tillmätas kyrkans dogmer, synodernas beslut, kyrkofädernas ut-

Digitized by Google

sagor. Ty ehuruväl vi fasthålla såsom regel, att Guds ord skall gifva utslaget, påstå likväl några, att man snarare bör följa kyrkans satser, än Apostlarnes skrifter, enär i dessa sednare förekomma flere tvetydiga ställen.

Dertill ansluter man sedan det yrkandet, att kyrkans autoritet måste föredragas Skriftens och att kyrkan eger magt förändra sådant, som i Guds ord är oss öfverlemnadt. Till stöd åberopar man Augustini ord: "Jag skulle ej tro evangelium om jag icke dertill bevektes af kyrkans anseende." Under denna svekfulla förevändning besluter och föreskrifver man sedan efter sin egen lusta många saker, som äro i strid med Guds ord, bekräftar och stadfäster gudlösa läror och kyrkobruk. Många afskräckas ock genom blotta namnet kyrka från den rena evangeliska lära, vi bekänna. Fördenskull är nödigt undervisa menniskorna om rätta betydelsen af kyrkans autoritet.

Å andra sidan saknas ej tilltagsna sinnen, hvilka ur förvridna skriftställen söka stöd för nya meningar och utan all urskiljning rentaf förakta såväl den sannskyldiga kyrkans enhälliga mening, som alla mötens beslut. Så t. e. Servetus, hvilken i strid med alla tiders kyrkor förfalskar utsagorna om ordet i Joh. 1 och söker en, såsom han tror, mera träffande mening. På det nu sådan förmätenhet må något stäfjas är kyrkans stängsel, att jag så må säga, nödig; såsom ock de gamla kyrkomötena och skribenterna beropa sig på vittnesbörd emottagna af Apostlarne och andra tillförlitliga sagesmän.

Tertullianus i sin skrift mot Praxeas säger denna regel böra mot alla kätterier iakttagas: Rätt är allt det, som är det första (ursprungligt), oäkta åter allt hvad som är sednare tillkommet. Det första kallar han hvad Apostlarne verkligen hafva lärt, såsom han sjelf förklarar sina ord.

Irenæus åberopar emot Florinus förfädernas autoritet, synnerligen Polykarpi, hvilken varit Johannes' lärjunge . . . . . Basilius åberopar sin amma, hvars fromhet han säger då hafva varit särdeles berömd, och tillägger, att hon emottagit läran af Gregorius från Neocæsarea. . . . . Origenes åberopar Apostlarne ifråga om barndopet, och säger sig . . . hafva af Apostlarne emottagit den läran, att barn borde döpas. — Dessa åberopa på rätt sätt kyrkans anseende. — Jag vill nu i ordning säga hvad kyrkan är, huru man bör lyssna till henne, fästa afseende vid godkända vittnesbörd och likväl

Digitized by Google

döma läran efter Guds ord; på det Guds Ords anseende må stå högst, enligt regeln: Om någon predikar ett annat evangelium, han vare förbannad.

. . . Med Kyrkan förstår jag hopen af de verkligen troende, som hafva evangelium och sakramenten och varda af den Hel. Ande helgade, såsom kyrkan beskrifves Eph. 5, äfvensom Joh. 10: Min får höra min röst.

Men ehuru det är nödvändigt, att denna kyrka städse skall blifva beståndande, eftersom Christi rike är evigt, och det står skrifvet: Jag skall vara när eder alla dagar intill verldens ända; likväl bör man veta, att denna kyrka icke ständigt skall vara i samma blomstring, utan ofta vara ganska oansenlig och stundom återställas genom af Gud sända, redliga lärare. Sålunda var kyrkan i Noachs tid inskränkt till en liten hop; efter syndafloden bevarade Melchisedech, som var Sem Noachs son, den rena läran. Och då hos Chaldeerna afguderiet tillvext och nästan utplånat den rena läran, förnyar Gud kyrkan genom Abrahams kallelse. Derefter utgöres kyrkan af Abrahams familj jemte några få andra som lyssnade till honom. . . . . I Ahas tid var kyrkan nästan utplånad i Israel; genom Elias och Elisa tillvexte den åter, men föll sedan ånyo tillsammans. Då Christus föddes omfattade kyrkan i Juda. ett ganska ringa antal: Maria, Joseph, Zachariæ familj, Simeon, Hanna, herdarne och några få derutöfver. Emedlertid var kyrkostyrelsen hos Phariseer och Saduceer, hvilka voro uppenbart ogudaktiga. Saduceerna voro till och med epicureer, men tillmätte sig ändock framför andra värdigheten af att utgöra Guds folk.

Så var kyrkan ock ganska inskränkt i Profeternas tid. Es. 1: Om Herren ej hade qvarlemnat säd så vore vi såsom Sodom och Gomorra. Dessa ord förvara oss kraftigt, att vi icke skole föreställa oss kyrkan såsom ett verldsligt regemente, att vi icke skole mäta den efter biskoplig succession eller efter prestadömets grader och ordningar, utan vi skola hålla före att hon är när dem, hvilka bevara den sanna evangeliska läran. I denna hop måste nödvändigt finnas några verkligen troende. Ty denna hop tillhöra löftena. Derföre fråntager Esaias sina furstar och prester den höga värdigheten [att vara Guds folk] och säger, att ibland dem funnes qvar en ringa säd, som kallades Guds folk.

Digitized by Google

Likaledes i Jeremiæ tid, då konungar och prester stodo honom emot, utgjordes kyrkan icke af presternas hop, utan af dem som trodde Jeremiæ predikan. Ändtligen var kyrkan fåtalig i jemförelse med de ogudaktigas myckenhet när alla folk, undantagandes Juda, hade rentaf förlorat kunskapen om Gud.

Skriften förutsäger ock, att kyrkan efter Apostlarnes tid skall lida afbräck. Mt. 24: Många falske profeter skola uppkomma och förföra många. Likaledes; Då i sen förödelsens styggelse stående i det heliga rummet. — Här tillkännagifves att i den så kallade kyrkan skall uppkomma afguderi, hvarigenom den sanna läran och den sanna gudsdyrkan skola undertryckas, och kyrkan blifva sköflad, d. ä. ödelaggd eller liksom utplånad. Och så har äfven inträffat. . . Likaledes: De skola göra tecken och under, så att om möjligt äfven de utkorade skola förförde varda. 2 Thess. 2: Det skall komma affall etc., . . . Ty här talas om kyrkans framtida förfall. Dessa utsagor vittna, att, ehuruväl kyrkan städse skall blifva beståndande, den likväl i yttersta tiden skall vara en ringa och fåtalig hop af sådana, som i detta lifvet äro föraktade och afskydda; såsom Paulus säger: Icke många kötslige vise, icke många mägtige etc.

Dessa vittnesbörd har jag anfört, på det man må alldraförst besinna hvad kyrkan är, och att sinnet må dragas ifrån de köttsliga meningar, hvilka föregifva kyrkan vara ett presterligt regemente och bunden vid biskoparnes ordinarie succession, såsom verldsliga välden äro bundna vid furstarnes succession. Men med kyrkan förhåller det sig annorlunda. Hon är icke bunden vid den ordinarie successionen, utan vid Guds Ord. Kyrkan pånyttfödes der, hvarest Gud återställer läran och gifver den helige Ande. Att kyrkorne styras och regeras på detta sätt, icke genom den ordinarie successionen, vittnar Paulus Eph. 4: Han har gifvit menniskorna gåfvor: Apostlar, Profeter etc. Ty han lärer, att det är kyrkan i egentlig mening, inom hvilken Christus är verksam och åt hvilken han gifver sanne lärare.

Fördenskull, när man ställer emot oss kyrkans namn och autoritet, må vi främst eftersinna huruvida talet är om den sanna kyrkan, eller om den der hopen, som ansluter sig till offerprester, biskoplig succession och regemente; och ingalunda låta oss genom svekfull förevändning af kyrkans namn skrämmas ifrån Guds Ord.

Digitized by Google

För det andra, sedan nu sagdt blifvit, hvilken som är den sanna kyrkan, bör ock tilläggas, att denna sanna kyrka, som är fåtalig och bestående blott af heliga, bevarar evangelii rena lära eller trons artiklar, såsom ock Paulus kallar henne sanningens säte ["grundval"]. Men denna samma kyrka har sanningen än mer, än mindre ren och tydlig. Hon har ock många svaga lemmar, såsom ock Apostlarne voro Christi kyrka, men likväl före Christi uppståndelse ej förstodo hurudant Christi rike skulle blifva. Till och med sedan den helige Ande blifvit gifven, inbillade sig Petrus att ceremonial-lagens iakttagande vore nödvändigt, men han blef af himmelen undervisad, att Christi rike ej vore den judiska gudstjensten, utan en andelig och evig gudstjenst A.G. 9 [10].

Sedermera, då Apostlarne begynt predika, lyste hos dem läran ren och tydlig, och likväl funnos emellanåt många svaga, hvilka, änskönt de voro kyrkans verkliga medlemmar och fasthöllo trons hufvudläror, likväl inblandade åtskillig villfarelse, såsom t. e. de gjorde, hvilka iaktogo ceremonial-lagen och ej rätt förstodo denna lags afskaffande och den sannskyldiga gudstjensten. Denna villfarelse var ingalunda ringa, och fördunklade i någon måtto sjelfva grundläran. Så förutsäger Christus om yttersta tidernas kyrka, att der skall uppkomma stort mörker, hvilket skall hindra till och med de utvalda att behålla läran fullkomligt ren.

Sålunda skall alltså en sann kyrka städse finnas, hvilken fasthåller trons grundläror, men stundom mindre rena och fördunklade genom åtskilliga obeqväma meningar, som innebära någon villfarelse. Och jag talar här allenast om kyrkans sanna, heliga lemmar, icke om andra, hvilka, sedan de förlorat ordets ljus, äfven förlora den helige Ande, blott lyda sitt naturliga förnufts domar, och väl tro sig tala ganska fromma saker, men i sjelfva verket tala sådant, som är gudlöst och främmande för sanningen. Såsom ock nu många finnas utmärkta af lärdom, goda seder, gudaktighetens sken, hvilka tycka sig tala mycket heligt, under det de äro fjerran från det sanna ljuset d. v. s. från Guds ords rätta förstånd. Om sådana talar jag icke ännu utan om kyrkans verkliga lemmar, af hvilka större delen äro ganska svaga.

Paulus säger alltså: En annan grund kan ingen lägga än den som lagder är; men den ene bygger derpå guld, en annan

Digitized by Google

hö, strå etc. Med grunden förstår han trons artiklar d. ä. summan af kristendomens lära, läran om Christi välgerningar; men till denna, säger han, lägga några nyttig lära och utläggning äfvensom rätt andelig gudstjenst: detta benämner han guld. Andra åter lägga dertill otjenliga meningar, som innehålla någon villfarelse, såsom straxt i början stiftades kyrkobruk, hvilka drogo med sig villfarande meningar.

Så anser jag Ambrosius vara en verklig kyrkans lem; och likväl säger han om qvadragesimal-fastan: de öfriga fastorna äro frivilliga, men denna är nödvändig. Sådan mening är strå lagdt till trons lära.

Så tillägger Basilius munkväsendet såsom dylikt strå .....

Cyprianus yrkar på de kanoniska straffen, som då voro i bruk och gifver stöd åt den meningen, att de voro nödvändiga till syndernas förlåtelse .....

Vidare hafva kyrkofäderne ofta menat riktigare, än de talat, emedan de merendels voro ganska ovarsamma och oegentliga i uttrycken och från gemene man låna många talesätt, i hvilka någon villfarelse ingår. Så upptager Augustinus ur folkspråket ordet satisfaktioner, ehuru han uttryckligen klandrar villfarelserna i afseende på satisfaktionerna.

Stundom låta de sig ock af den ofromma hopens meningar och föredömen så besegras, att de genom menskliga inbillningar neddragas till vidskepelser. Sålunda skulle på Nicenska mötet, derest ej Paphnutius stått emot, deras mening vunnit öfverhand, hvilka yrkade på ett beslut, att presterna skulle afhålla sig från äktenskap.

Jemväl har hela Nicenska mötet, besegradt af mängdens eller tidens anda, godkänt de kanoniska strafflagarne, hvilka sedermera födt af sig odrägliga villfarelser. Stora föredömen bedraga ock understundom de fromma, såsom Antonii föredöme har ledt många i mörker. — Hittills har jag talat om de fromma, hvilka, änskönt de äro heliga, likväl oftast äro svaga. Jag vill tillägga något om de fallna.

Understundom falla de fromma helt och hållet, så att de förlora den helige Ande. Så dömer jag Origenes vara fallen, synnerligen om han samtyckt till dylika vidunderliga villfarelser, som att det gifves oräkneliga verldar, att djeflarne slutligen varda salige. Tertullianus har ock ofromt fördömt det andra äktenskapet. Måhända hafva de bättrat sig. Ty många, som verk-

Digitized by Google

ligen fallit både i lefverne och lära, komma dock till sann bättring. Och det händer ganska ofta att heliga verkligen falla och icke döma enligt Guds ord och det andliga ljuset, utan låta sig bedragas af sitt eget förnuft, men sedan bättra sig, såsom Gideon var helt och hållet fallen, då han stiftade gudstjenst efter menniskoråd.

Ur allt detta framgår denna slutsatts: ehuru den sanna kyrkan, hvilken är fåtalig, bibehåller trons hufvudläror, så kan likväl denna samma kyrka hafva några villfarelser, som hos henne förmörka dessa läror. Dessutom falla många så, att de godkänna rent af ogudaktiga läror emot trons hufvudläror, ehuru måhända några bättra sig.

Då kyrkans autoritet åberopas måste man således alldraförst fråga om det varit den sanna kyrkans enstämmiga mening och öfverensstämmande med Guds ord.

Dernäst måste sägas, att de skriftställare, som förefinnas ofta hafva felat, ja, att måhända några bland dem icke ens varit kyrkans lemmar.

För det tredje måste betänkas, att i den hop, som benämnes kyrka, finnes en stor mängd ogudaktiga, bland hvilka flere öfverträffa de öfriga i anseende, gudaktighetssken, lärdomsrykte, såsom förhållandet var i Juda på Jeremiæ tid med de ogudaktiga öfverstepresterna och presterna, hvilka ock mot Jeremias åberopade embetets och lagens anseende samt löftet, att lagen ej skall förgås utur prestens mun, förmenande sin hop ej kunna fara vill, då de likväl voro på det svåraste villfarande och oense med Jeremias. — Likaså voro på Christi tid de fromma ganska få, nemligen Zacharias och Simeon.

Vidare då den ogudaktiga mängden herrskar i kyrkan, så gifver den i kyrkans namn stadfästelse åt många falska och ogudaktiga läror. . . . . .

Följakteligen då kyrkans anseende åberopas, t. e. ifråga om messornas användning, och man säger: kyrkan far icke vilse; kyrkan har under så många århundraden användt messor: följakteligen måste denna sed bibehållas;

Så svaras på den första sattsen: kyrkan i allmänhet, hvilket vill säga mängden af dem, som herrska inom kyrkan, kan fela, såsom öfverstepresterna och presterna på Jeremiæ eller Christi tid. Och ehuruväl utom dessa finnas några trogna hvilka hålla vid trons grundläror, likväl gifva äfven dessa, bevekta af

Digitized by Google

exemplet, bifall åt några villfarelser. Sålunda inträffar att de hafva äfven grundlärorne mindre rena, såsom förhållandet var med Bernhard, hvilken tyckes hafva tänkt sundare än de öfriga, men likväl gillade åtskilliga villfarelser i afseende på messan, påfvens myndighet, löften och helgonens dyrkan.

Följakteligen må man icke åberopa mängdens autoritet emot Guds ord, utan man måste återgå till regeln: Om någon predikar ett annat evangelium, han vare förbannad. Högst måste Guds ords autoritet ställas. Vidare bör såsom kyrka aktas den [kyrka], som öfverensstämmer med Guds ord såsom Christus säger: Min får höra min röst. Och Augustinus säger: Frågan är just hvar kyrkan må vara; hvad skole vi alltså göra? Skola vi söka henne i våra ord eller i vårt hufvuds, Jesu Christi ord? Jag tror att vi böra söka den i hans, som både är sanningen och bäst känner sin lekamen.

Men här invänder man: om kyrkans autoritet icke erkännes, så medgifver man ett alltför stort sjelfsvåld åt förmätna sinnen; ty med förkastande af kyrkans läror skola många upptänka nya och ogudaktiga uttolkningar af Skriften. Enär denna fara icke är att förakta och det är af mycket gagn att stäfja dylikt sjelfsvåld, så måste man åter se till i hvad mån kyrkans autoritet kan återvinnas. Ty Servet, då han återupplifvar Samosatenerns gudlösa villfarelse och nekar, att med Ordet (i det bekanta stället: I begynnelsen var Ordet) skall förstås ett personligt väsende, upphöjer och prisar Skriftens autoritet och bjuder att sätta denna öfver kyrkans och yrkar sedan slugt att uttrycket skall fattas enkelt och egentligt. Och då nu uttrycket ord i menniskornas vanliga språk icke betyder person, så nekar han, att det så hos Johannes får fattas. Om (säger han) Demosthenes läste denna satts: i begynnelsen var Ordet, skulle han säkerligen icke tänka, att dermed menades ett personligt väsende.

Frågas alltså, om det emot sådana motståndare ej vore gagneligt att kunna åberopa kyrkans autoritet? Jag svarar: Såsom Evangelium bjuder att höra kyrkan, så säger jag städse att den hop, när hvilken Guds Ord är, och hvilken kallas kyrkan bör höras, på samma sätt som vi säga, att våra herdar böra höras. Vi böra alltså lyssna till kyrkan då hon undervisar och förmanar, men icke tro för kyrkans autoritets skull. Ty kyrkan har ingen rätt att uppställa trosläror; hon allenast undervisar och förmanar. Men för Guds Ords skull böra vi tro, när vi

Digitized by Google

nemligen, undervisade af kyrkan, förstå, att denna mening är riktig och utan sofistik finna den vara i Guds ord framställd.

Måhända skulle Demosthenes icke tänka på ett personligt väsende, om han läste detta: I begynnelsen var Ordet. Men en åhörare, som af kyrkan erinras att Ordet här betyder en person, nemligen Guds Son, hjelpes nu af kyrkans förmaning och undervisning och tror denna grundsanning icke för kyrkans anseende skull, utan emedan han ser, att denna mening har i sjelfva Skriften säkra stöd; han ser att här talas om en person, som antagit menniskonatur och i verlden umgåtts med menniskor. Denna person finner han vara benämnd λόγος. Han samlar tjenliga och fasta vittnesbörd om de båda naturerna i Christo, ty han vet att man ifråga om Guds natur bör tro den himmelska rösten, och att det är den största ogudaktighet att uppställa meningar om Guds natur utan vittnesbörd af honom sjelf. 2 P. 1. och Mt. 17: Honom hörer.

Derjemte har den första kyrkan betydelse såsom vittne om Apostlarne. Jag talar om troslärorna, icke om de menskliga traditionerna. Ty troslärorna ville Apostlarne hafva fasta och beständiga. Menskliga bruk ville de icke hafva beständiga och oföränderliga. Icke heller togo Apostlarne miste ifråga om läran. Derföre är det gagneligt att hålla fast hvad de äldste fäderna anföra med åberopande af Apostlarnes autoritet. Sålunda beropa sig Origenes, Tertullianus, Irenæus, Gregorius från Neo-Cæsarea, Alexandrinska biskopen Alexander m. fl. på Apostlarne i fråga om treenigheten. Då dessa betyga, att läran om treenigheten blifvit emottagen från Apostlarne, så ligger i sådant vittnesbörd mycken kraft till de frommas befästande. Sålunda böra dylika vittnesbörd ej föraktas.

Men jag har sagt att man bör höra skriftställarne (kyrkofäderna) så, som vi nu ock säge, att man bör höra predikanterne (lärarne), emedan några finnas i kyrkan, hvilka stundom mera stundom mindre rent bevara sanningen. Tilläggas måste altså, att de, som sålunda höras, böra pröfvas efter Guds Ord, som ständigt förblifver rättesnöret för läran."

Digitized by Google

Bibliographiska meddelelser.

Kritische Untersuchungen über die Abfassungs-Zeit des Buches Daniel, von David Zündel. Basel 1861. XVI u. 271 s. 8. Pris 1 Thlr.

Det torde vara för flertalet af denna tidskrifts läsare bekannt, att i sednare tider starka anfall blifvit gjorda mot äktheten af Daniels bok. En icke obetydlig del af tyska theologiska vetenskapens kritiska autoriteter hafva ansett den vara ett understucket arbete, författadt under Makkabeernas tid. Såsom vanligt saknas icke de, hvilka utan egen grundlig pröfning sedermera utbasunat sistnämnde mening såsom afgjord sanning.

Att den, lindrigast sagt, icke är detta, ådagalägger tillräckligt David Zündel's skrift, ursprungligen ämnad att framträda såsom kritisk inledning till Auberlen's kommentar öfver Profeten Daniel, men nu särskildt utgifven. Vi meddela här en öfversigt af den undersökning, hvarigenom förf. ansett sig komma till det resultat, att Daniels kanoniska bok icke kan härröra från någon annan tid eller någon annan författare, än som i boken angifves. Vi lemna denna öfversigt dels för att derigenom väcka uppmärksamhet på arbetet, dels emedan vi tro att äfven de blott allmänna fakta, som en öfversigt kan lemna, skola kunna vara af intresse och tjena till ledning för ytterligare undersökning.

Förf. undersöker i första och andra afdelningen de ur bokens egen inre beskaffenhet hämtade förmenta grunderna mot dess äkthet. Sedan han i korthet berört dels de redan af Porphyrius väckta dogmatiska betänkligheterna, dels de på förmenta græcismer eller på likaledes förmenta sjelfmotsägelser stödda, men lätt tillbakavisade inkasten, fäster han sig i första afdelningen hufvudsakligen vid de invändningar, till hvilka historiska data i boken gifvit anledning. Det är i synnerhet trenne historiska uppgifter, hvilkas tillförlitlighet kunnat sättas i fråga. 1) den som förekommer kap. 1: 1. att det var i tredje året af kon. Jojakims regering som Nebukadnezar, konungen i Babel, intog Jerusalem och bortförde Daniel jemte åtskilliga prinsar och andra unga män till Babel; 2) Belzasars person kap. 7. 8; 3) Darius Mederns person kap. 9.

Den första af nämnde uppgifter har man ansett oförenlig dermed, att Jeremias (Jer. 25: 1) först i 4:de året af Jojakims regering förutsäger bortförandet till Babel och Jerusalems förstöring, hvarefter ännu i 5:te året af samma konungs regering en allmän fasta påbjudes (Jer. 36: 9); vidare med uppgiften 2 Kon. 24: 1, 2. att Jojakim, innan Jerusalems förstöring och konungens bortförande (hvilket inträffade i Jojakims eget 11:te år, som tillika var hans dödsår, men först under hans efterträdare Jojakin v. 15) redan trenne år varit underdånig Nebukadnezar, hvilken i ett fälttåg, som af honom personligen leddes, hade be-

Digitized by Google

segrat Jojakim, en seger som enl. Jer. 25: 1 måste hafva egt rum i Jojakims 8:de eller åtminstone 7:de och i Nebukadnezars 4:de eller 3:dje år; ändtligen med det förhållande, att enligt Dan. 2: 1. redan 3 år skulle i Nebukadnezars 2:dra år vara förflutna från Daniels bortförande, men Nebuk:s 1:a år enligt Jer. 25: 1 är Jojakims 4:de.

För att lösa denna motsägelse anmärker förf. aldraförst obefogenheten af den slutsats man af Jer. 36 gör, att Nebuk. omöjligen kunnat redan i Jojakims 3:dje år tåga upp emot Jerusalem. Jeremiæ hotelser i 4:de och 5:te året åsyfta en slutdom öfver Jerusalem och utesluta ingalunda möjligheten, att partiella straffdomar redan förut genom Chaldeerna öfvergått staden. Ja den i 5:te året anordnade skrymtaktiga fastan blir allenast mera begriplig genom en föregående invasion af Nebuk. En sådan omtalar visserligen icke Jerem.; och 2 Kon. 36: 6 kan väl föranleda den uppfattningen, att ett anfall af Nebuk. egt rum först efter Pharo-Nechos besegring i Jojakims 4:de år, hvarefter Jojakim efter 3 års underdånighet åter affallit från Nebuk., men genom döden undanrycktes hans hämnd. Emedlertid är man af den sednare uppgiften ingalunda berättigad till förnekande af det tidigare infall, som i Dan. 1: 1. angifves, hvilket då skulle egt rum före segren vid Karchemisch. Nu berättar verkligen Berosus enligt Josephus c. Apion I: 19 att Nabopolassar utsändt sin son Nebukadnezar (hvilken således ännu icke var konung) emot den upproriska satrapen Pharao-Necho i Egypten, äfvensom mot Celesyrien och Phenicien, emedan Nabopol. sjelf för ålderdom ej kunde uthärda besvärligheterna af ett krigståg; men att Nebukadnezar, som undertiden förnummit sin fader vara döende, i största hast med några få följeslagare återvändt genom öknen till Babel, sedan han slagit de upproriska och öfverlemnat de eröfrade ländernas förvaltning åt några bland sina förtrogna. Om nu Daniel bortfördes på detta härtåg då Nebukadnezar ännu ej var konung, så blir häraf fullkomligen klart huru 3:dje året af Daniels landsflykt kan sammanfalla med 2:dra året af Nebukadnezars regering enl. Dan. 2: 1. Dennes angelägenhet att anlända hem före fadrens död förklarar tillräckligt, hvarföre han då icke anföll det af Egyptierna besatta, starkt befästade Karchemisch.

Den andra uppgiften, hvars historiska sanning blifvit ifrågasatt, är den om Belsazar såsom Nebukadnezars son, Dan. 5: 1; 11: 18. Zündel frångår här den äldre åsigten att Belsazar är samme man som Herodots Labynetus, under hvars regering Babylon intogs af Cyrus, som der insatte till regent sin slägting, den redan åldrige Darius. Zündel ansluter sig till den åsigten att Belsazar är samma person med skriftens Evil-Merodach 2 Kon. 25: 27. Jer. 52: 31. Detta antagande förutsätter dock, att mellan Dan. 5: 30 och 5: 31 ligger en betydande tiderymd (21 år), hvilket synes föga troligt. Denna svårighet synes således icke nöjaktigt löst.

Digitized by Google

Desto mindre tvekan torde det tredje inkastet angående Darii person behöfva medföra. Såsom afgjordt kan nu på goda grunder antagas, att Darius är identisk med Cyaxares II, Cyri svärfader och morbroder.

Arbetets andra afdelning tager i betraktande de betänkligheter, den moderna kritiken framställt mot Bokens äkthet med afseende på dess plan, sammanhang, innehåll och ändamål. Förf. utgår härvid från det enstämmiga erkännande af bokens helgjutenhet, som numera förspörjes äfven inom den moderna kritikens område: den måste i sin helhet vara samlad eller författad antingen af Daniel eller och af någon afsigtlig pseudonym, måhända vid Antiochi Epiphane's tid. Sedan Z. derefter sökt åskådliggöra dels den stora olikhet i både stil och innehåll, som eger rum mellan Daniels bok och de kända psedonyma skrifterna från 1:sta och 2:dra årh. före Christus, dels särskildt tecknat den inre karakteren af Daniels bok, för att dermed ådagalägga omöjligheten att betrakta densamma såsom fiktion af en pseudonym, öfvergår han till pröfning af den motsatta åsigten och söker uppvisa de svårigheter och motsägelser, i hvilka denna invecklar sig. Hufvudsumman af den moderna kritikens yrkanden i detta hänseende är, att Daniels profetia icke sträcker sig längre än till Antiochi Epiphanes' tid, att det grekiskt-macedoniska riket är det i Dan. 2: 7. 9. omrörda 4:de verldsriket och att med "förödelsens styggelse" betecknas just hvad som skedde under Antiochus.

Häremot invänder nu Zündel:

1. att enligt Dan. 2: 44. 7: 9–14 messianska rikets framträdande äfvensom slutdomen följer näst efter det fjerde verldsriket, men att detta alls icke inträffar på det grekiskt-macedoniska;

2. att antagandet af sistnämnde rike såsom 4:de verldsriket nödgar att i strid med Dan. 2: 39. antaga såsom 1:a verldsriket det assyriska och såsom det 2:dra ett från det persiska skildt mediskt, hvilket sistnämnde antagande strider ej blott mot Dan. 5: 27; 8: 3. utan ock mot profan-historiens vittnesbörd om det medo-persiska riket såsom ett enda;

3. att beskrifningen på det 3:dje riket Dan. 7 och 8 alls icke tillåter att antaga det persiska såsom här åsyftadt, hvilket det dock enligt den moderna åsigten skulle vara;

4. framför allt, att hvad i 8 kap. säges om Getabocken, dess fyra horn och det ur dessa framkommande mindre hornet, alls icke låter förena sig med hvad i kap. 2 säges om belätet med fötter af jern och ler, ej heller med det, som i kap. 7 säges om det fjerde djuret med de 10 hornen och det bland dem utväxande lilla, om ock en och annan skenbar anknytningspunkt kan uppletas. Anmärkningsvärdt synes, att då om den i kap. 8 och 11 omtalade fienden, Antiochus Epiph. uttalas, att den ifrån "försten för hären" borttager "det dagliga offret" och föröder hans helgedom, så hålles skildringen af den sista fienden

Digitized by Google

i en annan, allmännare ton utan tal om tempel och offer. Det säges om honom allenast, att "han skall försmäda den Högste och förstöra den Högstes heliga och skall taga sig före att förvandla tider och lag." Likaså förhåller det sig med talförhållandena, hvilka i fråga om sistnämnde fiende äro vida obestämdare än om den förra. — Huruvida Z. haft tillräckliga skäl att vid kap. 9 frångå den traditionella tydningen, synens tvifvelaktigt.

Till åskådliggörande af de olika uppfattningar hvilka i ofvanangifne punkter ställas emot hvarandra, må här det af Z. meddelade schemat införas.

Enligt den kyrkliga åskådningen motsvara bilderna hvarandra på följande sätt:

k. 2.		k. 7.		k. 8.		Uttydningen.
Gyldene hufvudet	=	Lejonet			=	Babel
Bröst af silfver	=	Björnen m. ojemna sidor	=	Väduren m. 2 olika horn	=	Medo-Persien
Kopparländ	=	Panther m. 4 vingar	=	Getabock m. 4 horn	=	Grekland
Fötter af ler o. jern	=	Djuret m. 10 horn	=	. . . . .	=	4 Verldsriket.

Enligt den moderna åsigten:

Gyld. hufv.	=	Lejonet			= Babel
Bröst af silfver	=	Björn etc.	=	Ett horn af Väduren	= Medien
Kopparländ	=	Panther etc.	=	Andra hornet af Väduren	= Persien
Fötter af ler o. jern	=	Djuret m. 10 horn	=	Getab. med 4 horn	= Grekland

Särdeles utmärkt synes den 3:dje delen af Z:s arbete vara som har till öfverskrift: Ueber die umgebungen des Buches Daniel. Ur den omständigheten, att i de psevdoprofetiska produkterna från tiden efter landsflykten såsom t. e. Esra 4:de B., Henochs B. och de Sibyllinska BB. förekomma mer eller mindre bestämda likheter med Daniels förutsägelser, har man velat draga den slutsattsen, att Daniels skrift äfven måste hafva uppstått ungefärligen vid samma tidpunkt och likaledes bära psevdonymitetens karakter. Till gendrifvande af denna slutsatts söker nu Z. att förmedelst en, ofta utförlig, framställning af de psevdoprofetiska skrifternas innehåll ådagalägga den himmelsvida skillnad, som eger rum mellan deras lösa, utsväfvande godtycklighet och den enkla sanningen, enheten och högheten i Daniels tankar. Då nu kan ådagaläggas, att just de Sibyllinska böckerna, i hvilka företrädesvis bemärkas genljud ur Daniel, åtminstone i sina hufvudsakligaste beståndsdelar tillhöra Makkabeernas tidehvarf, så kan redan deraf med sannolikhet slutas att D:s bok måste vara författad tidigare och icke kan innehålla vaticinia post eventum. Denna slutsats vinner bekräftelse deraf, att förf. till 1 Makk. omkr. 100 f. Chr. redan synes hafva haft för sig en grekisk öfversättning af Daniel (jmfr 1: 54; 2: 49, 62). Då nu, såsom allmänneligen erkännes, redan vid Jesu Syrachs Sons tid, 130 f. Chr., Septuaginta i sin helhet förefanns och var allmänt bekant, så låter svårligen tänka sig, att under den korta tiderymden af 30 år Daniels bok skulle uppkommit först på hebreo-

Digitized by Google

chaldeiska, sedan på grekiska och ändtligen vunnit burskap såsom kanonisk skrift. Men dessutom ådagalägga flera ställen i LXX:s öfversättning af Daniel (t. e. k. 9: 24—27) att LXX redan måste hafva haft framför sig åtskilliga grekiska versioner af Daniel. I dessa förefunnos utan tvifvel de oäkta stycken, hvilka LXX afskiljt och upptagit blott såsom bihang.

Z. öfvergår vidare till framställning af de positiva bevisen för bokens författande långt före Antiochi tid och för sannolikheten af dess uppkomst under exilen. Ett sådant finner han först i den ovedersägliga slägtskap, som eger rum mellan Dan. och Baruchs, redan 300 år f. Chr. bekanta, bok. Dessa likheter vittna nemligen ovedersägligen, att den ene begagnat den andre, men ingen tvekan kan ega rum, att ju Daniel bär originalitetens prägel. — Hufvudbeviset ligger dock just i D:s upptagande i Kanon. Att dennas fullständiga afslutande sådan, som den nu befinner sig, således äfven med inbegrepp af Daniels bok, egt rum snart efter grundläggningen af den nya Judiska staten i Palestina, söker Z. utförligt ådagalägga. — Till detta bevis fogar han ytterligare trenne. 1) Daniels hebreiska och chaldeiska, eller bättre, Ost-arameiska språk sluter sig med sina talrika parsismer lika nära till de profeter, som verkade under landsflykten, synnerligen Esra, som det starkt aflägsnar sig från sednare produkter af hebreisk och chaldeisk litteratur. 2) Daniels syner ligga uppenbarligen till grund för Zacharias, och ännu har ingen kritiker vågat påstå, att Daniel hemtat sina bilder från Zacharias. 3) Ändtligen omtalas Daniel hos Hesekiel (14: 14, 20; 28: 3) på ett sätt, som fullkomligt öfverensstämmer med den föreställning vi om honom erhålla ur den profetiska bok, hvilken bär hans namn.

Det resultat, hvartill Z. anser sig hafva kommit, må framläggas med hans egna ord. "Det bekräftar sig äfven på Daniels bok att d. hel. Skrift icke behöfver frukta den sanningsälskande granskningen, utan i sig äger tillräckliga medel för ådagaläggande af sin sanning och sin äkthet . . . . Icke genom dristig securitas, utan förmedelst den innerligaste vetenskapliga öfvertygelse hafva vi på undersökningens väg funnit yttre bekräftelse derpå, att vi i Daniels bok icke hafva en "såkallad" profet med "såkallade" messianska prophetior, eller i grunden ett understucket lappverk, hvilket för samvetets fördomsfria domstol icke nu eller någonsin egde rätt till sin plats i Kanon, fastmer vore för densamma en skamfläck, hvars försvar ingen theologi kunde räkna sig till ära; utan att vi der hafva en sannskyldig Guds profet, hvilken såsom sådan ock blifvit erkänd, icke blott af det gamla förbundets folk och den nytestamentliga församlingen, icke blott af Johannes och Paulus, utan af Sanningens mun, som icke ljuga kan; ja! icke allenast erkänd, utan — vi lägga derpå vigt — högt och uttryckligen betygad."

Digitized by Google

Theologisk Tidskrift for den evangelisk-lutherske Kirke i Norge. Udgifvet af *C. P. Caspari. Gisle Johnson. R. Tönder Nissen.* Lærere i Theologien ved Universitetet i Christiania.

Vi känna och erkänna såsom en försummelse att ej förr hafva fästat våra läsares uppmärksamhet på denna tidskrift från broderlandet, af hvilken 5:te bandets 1:sta häfte ligger framför oss. Utan att inlåta oss i hvarken beröm eller tadel, anse vi oss blott böra framhäfva det faktiska förhållande, att tidskriften redigeras i en bestämdt kyrklig anda med vetenskapligt allvar. Synbar är den polemiska tendensen mot Grundtvigianismen, en tendens, hvartill de norska kyrkliga förhållandena särskildt uppfordra, och som bland annat framkallat en utmärkt afhandling af Prof. Caspari om Symbolum Apostolicum och dess olika redaktioner. — Hvad som föranledt oss att anknyta vår anmälan till ifrågavarande häfte är icke blott dettas egenskap att vara det sista, utan ock en deri befintlig afhandling af Prof. Caspari: Hvorledes er Daniels Bog bleven til? Af populære Foreläsninger over Daniels Bog — och hvilken synes oss vara ett skönt complement till de undersökningar af Zündel, vi ofvan anmält. — Efter en inledande kort framställning af Israeliternas öden från rikets delning till landsflykten, söker förf. först ådagalägga, att i de förhållanden, som genom sistnämnde tilldragelse uppstått, trenne omständigheter ovilkorligen påkallade en kedja af sådana allmagts- och allvetenhetsunder, som Daniels bok innehåller, nemligen 1. Guds nitälskan för sin kränkta ära, 2. Guds omsorg för hedningarnes frälsning, för deras förberedelse till den stundande förlossningen; ändtligen 3. Guds nåderika villighet att komma det genom Jerusalems undergång och den babyloniska landsflykten anfäktade Israels svaghet till hjelp, att trösta och bevara det för nedslagenhet och förtviflan. Derefter öfvergår förf. till att äfven uppvisa orsakerna, hvarföre denna boks innehåll också borde nödvändigt skriftteligen uppteckas. Han finner dessa dels i profetiornas egendomliga karakter, såsom tydligen ämnade att företrädesvis just i framtiden uppenbara sin tröstande och upprättande kraft, dels i lagen för den nådeshushållning, enligt hvilken den gudingifna förutsägelsens och förmaningens tid just nu skulle gå till ända, dels i det genomgripande behof af profetians och maktbevisningens tröst, som de troende af Israel skulle få erfara under de närmast stundande förfärliga trångmålen. —

Vi begagna tillfället att efter den med detta häfte begynnande litteraturöfversigten fästa uppmärksamheten vid följande norska och danska skrifter, hvilka synas deraf förtjenta:

John Stenersen (Kand. i Theologien), den mosaiske Gudstjeneste. Christiania (Richie & Glückstad) 1862. 184 s. 8. med flere Træsnit og Lithographier. 84 Sk. — En med urskillning och flit utarbetad, på noggrannt studium af äldre och nyare archeologiska arbeten grundad framställning af den mosaiska Gudstjensten efter dess hufvudpunkter: Tabernaklet, Presterskapet, Offret och Högtiderna.

Lic. J. J. Hagen (Professor i Theologien), Kirkelig Statistik. Ett Grundrids til Foreläsninger. Kjöbenh. (Gyldendahl) 1861. 180 s. 8. 1 Rbdlr. Ett posthumt arbete, utgifvet af Hr Hagens efterträdare, Prof. Fr. Hammerich. Ehuru bärande spår af att icke vara ursprungligen bestämdt för tryck, och ehuru, måhända till följe deraf, mindre ingående i kyrkans inre lifsförhållanden, förtjenar det likväl att anmälas såsom lemnande en lärorik och lättfattlig öfversigt af kyrkans yttre tillstånd.

N. V. Stockfleth, Dagbog over mine Missionsreiser i Finnmarken. Christiania (Tönsberg) 1860. XXXV og 311 s. st. 8. (med Stockfleths og Hustrues Portræt). 1 Spd. 24 sk. En trogen och intagande bild af förf:s personlighet och af hans kärleksverk bland Finnarne.

Digitized by Google

Nya Testamentets lära om Christi Gudom.

Tillika granskning af några hufvudpunkter i "Bibelns lära om Kristus. Samvetsgrann undersökning af V. R. 2:dra upp., tillökad med ett genmäle till Wäktaren. 1862."

I.

Att Jesus af Nazareth är en personlighet af den mest genomgripande historiska betydelse — denna sanning har i våra dagar vunnit erkännande äfven inom kretsar, der en troende kristen knappast skulle vänta sig att finna det. Icke blott främlingsskap för syndanöden och för kristelig tro i ordets egentliga bemärkelse, utan affällighet från de ädlare redliga och religiösa grundsatser, som äro tillgängliga äfven för det rent naturliga sinnet, erfordras numera för att midt i kristenheten kunna vara blind för ett sådant faktum som å ena sidan frälsarens idealt fullkomliga mensklighet, å den andra den omskapande, i högsta mening förädlande inflytelse, som från honom utgått och genom hans lärjungars ord och handling fortplantat sig till hela den delen af mänskligheten, hvilken enligt vår föreställning ensam förtjenar namnet af den civiliserade. Vårt fädernesland har genom Guds synnerliga nåd länge nog varit förskonadt från inhemska representanter af detta affall. I sednare tid har dock vår litteratur tyvärr blifvit alltför rik på dylika den moderna bildningens förlorade söner. Selander, Cramér, Lilja äro i detta hänseende sorgligt ryktbara namn. De tyckas hafva intagit en ståndpunkt, lika oåtkomlig för den vetenskapliga bevisningen, som för kärlekens förmaning. Med dem tänka vi icke här befatta oss.

Men just emellan dem, hvilka i Jesus se upphofvet till en ny och ädlare mensklighet, råder nu såsom fordom mycken skiljaktighet angående arten och beskaffenheten af denna underbart storartade, verldsomskapande personlighet.

Redan ifrån sin första tillvaro har kyrkan i Christus sett icke en blott menniska, utan tillika Gud, en gudamenniska, i hvilken Gud sjelf antagit mandom och bott ibland menniskorna.

Digitized by Google

Det är icke sannt, att Christus först i en sednare period af kyrkans utveckling vunnit erkännande och tillbedjan såsom Gud. Redan de apostoliska fäderna benämna honom Gud,[1]) prisa honom såsom Gud[2]) och anföra Skriftens vittnesbörd till stöd för denna sin uppfattning.[3]) Anmärkningsvärdt synes, att det icke var så mycket Christi gudom, som fastmer hans verkliga mandom, hvilken i kyrkans äldsta tid behöfde mot förnekelse betygas och häfdas. Var det i medvetande af denna den närmast stundande tidens benägenhet att på bekostnad af hans mensklighet framhålla hans gudom, Frälsaren så ofta uttryckligen framhöll, att han vore menniskans son, en verklig människa? Det låg nära att under intrycket af Frälsarens slutliga förhärligande och upphöjelse på Fadrens högra hand småningom förglömma, att den osynlige Herren och domaren verkligen var och evigt skulle förblifva en menniskoson. Dock betygar historien, att lika tidigt uppkom en åsigt, som utan att vilja alldeles förneka Christi betydelse för menskligheten frälsning och hans förträfflighet i jemförelse med andra menniskor, likväl betraktade honom såsom en blott menniska.

Båda dessa villfarelser hafva sedermera, fast i olika skepnader, städse fortlefvat. Det har varit en stadigvarande uppgift för Guds församling att mot dem till allt klarare medvetenhet utveckla den sanningen, att Christus är i egentlig mening både Gud och menniska, utan intrång på hans personliga enhet och helgjutenhet. Lösningen af denna uppgift har icke kunnat fortgå på annan väg, än genom allt bestämdare utbildning af de tvenne momenter, som ingå i den fulla sanningen om gudamenniskan. Den mänskliga inskränktheten har förorsakat, att under detta arbete än det ena än det andra momentet vunnit en viss öfvervigt på det andras bekostnad, utan att inom kyrkan förnekelse af endera vunnit fast fot. Så snart sanningens ena sida blifvit någon tid jemförelsevis starkare betonad, så att derigenom den andra hotats med förbiseende, har, visserligen icke utan Guds Andas tillskyndelse, en reaktion uppstått, som återställt jemnvigten. Utan tvifvel lefva vi uti, måhända just vid slutet af en period, hvars synnerliga uppgift varit att till klarare medvetande bringa det mensklig-organiska, lefvande

1) Jmfr Patrum App. Opera ed. Dressel 1857 p. 126. 2) ib. p. 184. 3) ib. 292.

Digitized by Google

sammanhanget, den harmoniska enheten i vår Frälsares personlighet och lif på jorden. Endast okunnighet eller inskränkt småsinne kan förhindra erkännandet af den stora betydelse ett sådant arbete i sig sjelf eger och de frukter för rätt kännedom om "Gud och den han sändt hafver", hvilka ur detsamma framgått. Men beklagligtvis har lögnens och villfarelsens ande lyckats hos mången förvända sträfvandet, så att nitet för ådagaläggandet af Christi sanna, verkliga mensklighet urartat till förnekelse af hans sanna, verkliga gudom. Så skedde inom den vulgära rationalismens läger. Schleiermacher förmådde icke hålla sig fri från samma förnekelse, ehuru konstnärligt han förstod att för mången, kanske till en viss grad för sig sjelf, undangömma dess egentliga udd. En dylik förnekelse af Christi gudom, under upphöjande af hans företräden såsom menniska, tyckes nu gripa rätt väldigt omkring sig äfven inom vårt land, ja, inom de yttre råssärkena af vår svenska evangeliska kyrka. Med en ingalunda vanlig lärdom och skarpsinnighet genomföres den i den ofvannämnde skriften: *Bibelns lära om Kristus*. Författaren af denna skrift söker med åtskilliga grunder ådagalägga, att kyrkans lära om Christus, såsom annat och mer än en blott menniska, saknar all verklig grund i Skriften och blott är en frukt af okunnighet, missförstånd samt ett orent, polytheistiskt intresse. Med förståndsfanatismens måttlösa bitterhet kastar han sig icke blott öfver sjelfva läran, utan äfven öfver dess förfäktare, hvilka han tyckes betrakta såsom uppsåtliga bedragare, med ett eller annat undantag. Utan att vilja förneka, det äfven på detta håll företeelser egt och ega rum, hvilka ingalunda äro lofvärda, tro vi dock, att hvarje någorlunda fördomsfri och sansad läsare skall misstro förf:s omdömesförmåga åtminstone i detta fall, och den kunnige läsaren skall finna, att förf. här fällt sin egen dom. Vi anse derföre öfverflödigt att härom tvista. Hvad åter förf:s förhållande till Skriften angår, så synes det visserligen icke innebära principiel vanvördnad. Dock vill det synas af åtskilliga yttranden, som skulle förf. icke just vara sinnad att lemna den heliga skrift gehör längre, än förf. tror sig i densamma finna vapen mot den hatade orthodoxien. Dock, hans verkliga mening må vara hvilken som heldst. Ifrågavarande skrift uttalar såsom sitt egentliga syfte att utreda hvad som verkligen är Bibelns lära om Christus. Endast det sätt, hvarpå denna uppgift blifvit löst,

Digitized by Google

samt hvad som verkligen är af betydelse för denna lösning, blifver här föremål för vår granskning. Vi inlåta oss således för denna gång alls icke på de spekulativt dogmatiska spörsmålen om den kyrkliga treenighetsdogmens tänkbarhet eller otänkbarhet om mandomsanammelsens möjlighet eller omöjlighet o. s. v. Vi blott fråga: har herr V. R. verkligen i sin bok träffat och uttalat Skriftens rätta mening angående Christi person? Det är således ingalunda vår afsigt att egna alla enskildheter i herr V. R:s bok en genomgående granskning. Blott hufvudgrunderna önska vi beröra. Hafva dessa befunnits otillförlitliga, så förlorar i och med detsamma hela byggnaden sin skenbara fasthet. Den ramlar då nog, utan att man behöfver peta på hvarje lös sten.

Herr V. R. har i första afdelningen af sin bok behandlat hvad han benämner undersökningens grundvilkor. Såsom ett sådant uppställer han frihet från så väl den äldre dogmatikens, som den vulgära rationalismens förutsättningar. Att herr V. R. lyckats frigöra sig från de förstnämnda, må medgifvas. Om han är fri från den sednares, lemna vi oafgjordt. Men afgjordt synes oss, att han hvarken velat eller kunnat göra sig fri från förutsättningar, hämtade från den philosophi, af hvilken han hoppas så mycket för kyrkolärans omgestaltning. Vi lemna tills vidare derhän, huru stort inflytande dessa förutsättningar fått utöfva på hans skrifttolkning; vi blott erinra om deras befintlighet, för att betaga förf. den orättmätiga fördel han söker i sin förmenta förutsättningslöshet. Vi kunna icke göra anspråk på en sådan, utan erkänna, att vi redan hafva en öfvertygelse, olik förf:s, och att vi med den gå till ifrågavarande undersökning.

Sin befogenhet att granska kyrkoläran stöder herr V. R. på tvenne grundsatser: "Bibeln", så lyder den ena grundsatsen, "är i frågor, som röra den kristna läran, den afgörande högsta myndigheten". Den andra lyder: "Under ledning af den heliga skrift kan och bör en kristen pröfva hvad som är sannt eller villfarande i kyrkliga läror och bruk."

Dessa grundsatser erkänna vi obetingadt såsom riktiga, med åberopande likväl af de Melanchthons ord om Skriften, hvilka i nästföregående häfte af denna tidskrift blifvit anförda. Vi anse nemligen dessa ord gifva åt ifrågavarande grundsats den rätta begränsningen och tillämpningen. De synas nöjaktigt ådagalägga, att emellan den stelt juridiska orthodoxi, som vill i kyrkan upprätta

Digitized by Google

ett infallibelt tribunal för afgörande af dogmatiska spörsmål, och den lösa individualism, som förbiser den enskildes beroende af samhället och dess historiska utveckling, finnes en sund och historisk uppfattning af den enskildes förhållande till samhället, der bådas rätt och betydelse häfdas, och individens frihet att tänka och pröfva icke blifver oförenlig med aktningen för kyrkan och dess bekännelse. Vi tro, att hvarken nämnde frihet, eller förmågan att fatta Skriftens mening, vinner på den af herr V. R. rekommenderade missaktningen för kyrkans föregående arbete i sanningens utforskande. Aldra minst befordras nämnde ändamål genom blind hängifvenhet åt en mot kristendomens djupare sanningar fiendtlig förståndsfanatism. Hvad denna afdelning för öfrigt innehåller, lemna vi oberört, för att ej inledas i onyttiga disputer, som skulle leda från hufvudsaken.

Andra och tredje afdelningen i sin bok egnar herr V. R. åt en undersökning, huruvida treenighetsläran, sådan den af kyrkan framställes, är biblisk, och stadnar i det resultat, att hon icke är omedelbart förkunnad i den heliga skrift. Hr V. R:s bevisning åsyftar mera, nemligen att den alls icke finnes i den heliga skrift, eller der har stöd. Men som han i det slut-resultat, han drager af sin bevisning, endast vidhåller, att hon icke omedelbart är förkunnad, det vill ju säga, med samma ord återfinnes i Skriften, så låta äfven vi den andra, vidsträcktare frågan, för denna gång fara, af samma skäl, som måhända föresväfvat herr V. R., nemligen att den ej kan fullständigt besvaras, utan att först den fråga, som här utgör hufvudsaken, nemligen den om Christi gudom, blifvit nöjaktigt utredd.

Det mera inskränkta påståendet, att kyrkans treenighetslära icke är omedelbart biblisk, har deremot för hufvudfrågan betydelse genom den konsequens, herr V. R. drager, att denna lära derföre icke är egnad att meddela de synpunkter, ur hvilka en protestant har att betrakta och utlägga Skriftens utsagor om Christus.

Vi anse, att herr V. R. har orätt i slutsatsen, äfven om förutsättningen vore riktig. Om en protestant, genom forskning i Nya Testamentet, kommit till klar insigt derom, att treenighetsläran verkligen uttalar i ord den åskådning, som ligger till grund för apostlarnes framställning och deri utgör den ledande hufvudtanken, så är han, änskönt apostlarne aldrig skulle hafva uttalat denna totalåskådning såsom särskild dogm eller lärosats, fullt

Digitized by Google

berättigad, ja, skyldig att framgent både betrakta och utlägga Skriften ur denna synpunkt. Skall han vara pligtig att välja en skef eller ensidig synpunkt, sedan han träffat den, ur hvilken apostlarne verkligen betraktat föremålet, och ur hvilken föremålet bör betraktas för att rätt förstås? Vi neka detta. Först och främst är det honom omöjligt att ur sitt medvetande utplåna den synpunkt, han verkligen innehar. För det andra är det orimligt att begära, att han på försök skall ändra synpunkt i den meningen, att han skulle åsidosätta sin grundade och riktiga öfvertygelse ända derhän att betrakta den såsom en fördom, så länge han tror på dess riktighet. För det tredje vore det obilligt att fordra, det han skulle utan reservation framställa föremålet från en synpunkt, ur hvilken han vet, att det måste framstå i en falsk dager eller visa sig skef. Deremot medgifves, att under vissa förhållanden det kan vara nödigt och tillåtligt att både betrakta och framställa föremålet ur en synpunkt, som jag vet vara oriktig, och som icke är min egen, för att genom hvad man kallar indirekt bevisning ådagalägga, att denna synpunkt är falsk. Så kan det t. ex. i strid mot materialismen vara tjenligt, äfven om jag sjelf ser menniskan ur en högre synpunkt, att vid bevisningen antaga materialismens, för att visa huru otillfredsställande denna är och dymedelst, om möjligt, göra materialisten benägen till att intaga en annan. Men icke kan jag underlåta att derunder för mig sjelf ändock fasthålla den riktiga synpunkt, till hvilken jag vill föra motståndaren. Ärligheten fordrar, att jag städse erkänner såsom min den synpunkt, ur hvilken jag verkligen ser saken. Och i sin fulla sanning kan jag för motståndaren framställa föremålet, först sedan jag lyckats föra honom i denna rätta synpunkt. På samma sätt kunde vi, i förhållande till herr V. R., känna oss uppfordrade att antaga hans, i vår tanka falska och ensidiga synpunkt, nemligen att Christus är en blott menniska, men endast för att om möjligt föra honom på en omväg till just den synpunkt, hvilken vi, för det ifrågavarande ämnet, nemligen Bibelns lära om Christus, anse för den rätta, d. v. s. den, ur hvilken Christus framstår för oss såsom Gud och menniska i en person.

Egentligen tro vi dock, att herr V. R. med ofvanberörde utsago åsyftat mindre att bestämma den synpunkt, ur hvilken Skriften bör betraktas, än att för bevisningen vinna en gemensam utgångspunkt i en sanning, som af båda parterna

Digitized by Google

vore erkänd. En sådan å ömse sider erkänd sanning tror han sig med rätta finna i läran, att Christus är sann menniska.

Vi erkänna villigt, att hvarje undersökning af Skriftens mening bör taga till utgångspunkt någon i Skriften tydligen och bestämdt uttalad sanning. Vi erkänna ock, att den läran, att Christus var sann menniska, är en sådan sanning. Deremot kunna vi icke erkänna just denna utgångspunkt såsom den under alla förhållanden lämpligaste. För herr V. R:s syftemål är den onekligen så. Herr V. R. har, genom valet af utgångspunkt, på förhand beredt sig hos mången med honom liktänkande lärare ett mäktigt stöd i den hemliga förutsättningen, att den som är sann menniska, icke tillika kan vara mer än menniska, icke kan vara Gud. Det faller sig lätt att under resonnementet oförmärkt utbyta satsen: den som är sann menniska, kan ej tillika vara sann Gud, med en annan snarlikt ljudande, men dock till innehållet ganska olikartad, nemligen den, att en verklig menniska icke kan vara Gud, eller att menniskan såsom menniska icke kan vara Gud. Genom en sådan liten manöver, medvetet eller omedvetet företagen, är otroligt mycket vunnet, ty sistnämnde sats är till och med enligt de orthodoxas mening sann och kan lätt draga med sig ett erkännande äfven af den, mot hvilken han utbyttes. Det är likväl, såsom hvar och en vid närmare eftersinnande finner, en helt annan sak att säga: en person (Christus), som är sann menniska, är tillika sann Gud, och att säga: menniskan såsom sådan är sann Gud. Det förra är hvad orthodoxien påstår den heliga skrift lära; hvaremot den alls icke i Skriften finner uttaladt eller för egen del kan medgifva, att en menniska såsom menniska är Gud. Försöket att göra sistnämnde sats gällande såsom Skriftens lära och såsom kristelig sanning tillhör i visst hänseende Schleiermacher och hans skola.

Månne icke herr V. R., ehuru emot sin vilja, måste, efter sina förutsättningar, komma till samma resultat? Månne icke i sjelfva verket de bestämningar, herr V. R. ansett sig böra, efter Nya Testamentets vitsord, tillägga Christi person, redan öfverskrida det menskliga måttet? Vi tro, att inför herrar Cramérs och Liljas förnuftsdomstol hans teckning af menniskan Christus vinner föga mer erkännande än kyrkans teckning af gudamenniskan, ifall icke den gemensamma fanatismen mot orthodoxien kan vara tillräckligen starkt vänskapsband för att åstadkomma

Digitized by Google

inbördes fördragsamhet. Det är icke heller genom brist på mystiska och öfvernaturliga elementer, Hr V. R:s teckning blifver för oss oantaglig, utan genom brist på öfverensstämmelse med Guds ord, brist på sanning och skriftenlighet.

Vi hafva härmed velat påpeka ett missgrepp, som ligger ganska nära för den, som väljer Christi mandom till sin utgångspunkt; vi hafva ock velat varna mot den snara, som under det fagra skenet af anslutande till en oomtvistad sanning kan läggas och här verkligen blifvit lagd för ovarsamma läsare. Dermed hafva vi icke velat neka, att man ju äfven från denna utgångspunkt, ifall man vandrar i sanningen, kan, åtminstone på den indirekta bevisningens omväg, komma till en skriftenlig uppfattning af Frälsarens person. Det är sannt, hvad en af våra medarbetare i denna tidskrift uttalat, att vägen till tron på Christi gudom går genom hans mandom. Åtminstone är det visst, att vägen var sådan för apostlarne. De sågo i Jesus först menniskan, innan de i honom kände och erkände Guds son, sin Herre och sin Gud. Och genom mandomen uppenbarade sig för deras öga enfödde Sonens härlighet. Ett försök att ådagalägga huru Christi karakter, när den fattas efter Skriftens teckning, tvingar en sanningssökande betraktare, äfven om denne utgått från förutsättningen, att Christus vore en blott menniska, fram till erkännandet, att han ej kan vara detta, utan måste vara Gud med oss, Emmanuel, — ett sådant försök af synnerlig förtjenst ligger ock framför oss [1]). Det ådagalägger, att Jesu karakter, om hans personlighet uppfattas såsom blott mensklig, företer de oförsonligaste motsägelser, en kedja af onaturliga, ja, ur sedlig synpunkt rent af förkastliga anspråk; den visar, huru denna karakters härligaste drag från en sådan synpunkt frambringa allenast en karrikaturbild, huru sjelfva hans menskliga dygder, särdeles de som uppenbara sig i lidandet, blifva från denna synpunkt obegripliga. — Men om vi ock medgifva, att man äfven på denna väg kan komma till sanningen, så yrka vi likväl, att denna utgångspunkt icke är den, som numera är oss anvisad, icke den som anvisas genom Nya Testamentets egen, till full klarhet utvecklade framställning af Frälsarens personlighet och verk. Icke ens de syn-

1) "Emmanuel, God with us", The Character of Jesus: forbidding His possible Classification with men. By Horace Bushnell. DD. London 1861. VI och 157 ss. 16:o. Öfversättning är redan gjord af detta lilla arbete och torde snart blifva synlig i bokhandeln.

Digitized by Google

optiska evangelierna, ännu mindre Johannes och Paulus framställa Christi personlighet såsom ursprungligen blott mensklig. De framställa honom genast såsom en i förhållande till menniskans natur tillika öfvernaturlig personlighet. Är det icke ett uppenbart våld på Johannes' evangelium att med bortkastande af den nyckel till evangeliets rätta förstånd, han sjelf lemnar i prologen, välja en helt annan synpunkt och sedan efter den sålunda vunna uppfattningen omsmälta sjelfva nyckelen? Är icke enligt denna prolog sjelfva kärnan och begynnelsen af Jesu personlighet, om vi så få uttrycka oss, en öfvermensklig, så att Christus är i främsta rummet ett öfvermenskligt subjekt, hvars verkliga, reala tillvaro för ingen del begynner med jordelifvet. En skriftenlig framställning af den Johanneiska åskådningen måste derföre ock begynna med Christi öfverjordiska lif, för att i detta se upprinnelsen till den personlighet, hvilken sedermera framträder på jorden såsom mensklig

En af grundvalarne, på hvilka Hr V. R. byggt sina påståenden, är det faktum, att i messias-föreställningen hos Judarne icke ingått något element, hvilket de betraktat såsom öfvermenskligt. Alltså? — Vi stadna här vid en fråga, emedan vi icke finna hos förf. någon bestämd och allmän konklusion dragen af ofvannämnde faktum. Sid. 51 förekommer dock angående messias-föreställningen i Henochs bok, särskildt angående benämningarne "menniskans son" och "Guds son", ett yttrande, som synes hafva allmän tillämplighet. Det går ut på att, emedan hvarken Jesus eller hans lärjungar gifvit en ny förklaring af dessa namn, utan förutsätta deras betydelse såsom bekant, så måste dessa namn hafva i Jesu och hans lärjungars mun samma betydelse som i den utom-bibliska judiska litteraturen, Talmud, Targumim, Kabbala, Henochs bok. Med mycken omsorg och stor omständlighet har Hr V. R. redogjort för de åsigter om Messias, hvilka äro uttalade i denna utom-bibliska litteratur. Vi neka icke heller, att kännedomen härom kan bidraga att sprida ljus äfven öfver de bibliska författarnes mening i mer än ett hänseende. Försigtighet och urskillning fordras dock för att icke af dessa rabbinska spekulationer vilseledas vid uppfattning af Skriftens ord och mening. Hr V. R. har icke iakttagit nog försigtighet eller icke egt nog urskillning. Han har på ett alltför okritiskt och derföre missledande sätt uppställt rabbinernas meningar om Messias till måttstock för Skriftens ord och för betydelsen särskildt af Nya Testamentets utsagor om Messias. Vi lemna derhän, huruvida han

Digitized by Google

med tillräcklig noggrannhet redogjort för sjelfva rabbinernas meningar. Vi anse för ingen del lönande att inlåta oss i ett afvägande af deras utsagor, som blott skulle föranleda för frågan onödig vidlyftighet. Visst är, att enligt Nya Testamentets eget vittnesbörd förekomma äfven hos de Judar, som ställde sig fiendtliga mot Jesus, andra och högre begrepp, än dem Hr V. R. funnit hos sina rabbinska lärare. Så t. ex. i fråga om betydelsen af epitheton Guds son. Vi åberopa såsom bevis Joh. 10: 31—37, hvilket visar, att Judarne, som der uppträdde mot Jesus, fatta såsom likbetydande att säga sig vara Guds son och att göra sig sjelf till Gud. Jmfr härmed Joh. 5: 18, der Judarne mena, att Jesus, genom att säga Gud vara sin fader, gjorde sig sjelf lik Gud. Således leder hvad Hr V. R. ur rabbinernas skrifter och Henochs bok åberopat, icke ens till en rätt föreställning om hvad Judarne i allmänhet vid Jesu tid tänkte om de ifrågavarande ämnena. Ännu mer okritisk och från sanningen ledande är den användning Hr V. R. gör af sin rabbinska lärdomsapparat till utläggning af Christi och apostlarnes lära om Messias. Under förebärande att dessa icke gifvit nya förklaringar af de ord, hvilka, för betecknig af de messianska förhållandenas egendomlighet, af dem upptogos dels ur gamla testamentets heliga skrifter, dels ur folkspråket, anser han sig berättigad att bestämma denna mening efter de föreställningar han funnit gängse i der rabbinska litteraturen. Vi hafva dock redan visat, att dessa föreställningar icke lemna tillförlitlig måttstock ens för hvad folket tänkte om Messias vid Jesu tid. Ännu orimligare blir det att efter deras föreställningar bestämma hvad Jesus och hans apostlar menat. Var enligt Nya Testamentets vittnesbörd dessas uppfattning af Messias och hans rike ingen annan, än den som gick och gällde bland folket eller bland phariseer och skriftlärda, hvilka utgjorde folkets orakler? Visserligen finna vi hos Jesu lärjungar, då de först sällade sig till honom, ganska låga föreställningar om Messias, föreställningar i det närmaste likartade med dem, hvilka Hr V. R. framdragit ur den utom-bibliska judiska litteraturen. Men lika uppenbart är, att Jesus från begynnelsen och hans lärjungar, apostlarne, sedan de af Jesus blifvit undervisade, och framför allt sedan de af honom blifvit med den heliga Ande utrustade, bekämpa just dessa köttsligt judiska åsigter. Skulle då med någon rimlighet deras uppfattning af messias-idéen eller af Frälsarens personlighet kunna tydas efter

Digitized by Google

samma köttsliga åsigter, som de uttryckligen förneka? — "Vi finna", säger Hr V. R., "ingenstädes i nya testamentet ett spår, som kunde antyda, att Jesus eller hans lärjungar gifvit en ny förklaring af dessa ord" (nemligen de ur folkspråket upptagna beteckningarne för Messias). Menar Hr V. R., att Jesus och hans apostlar icke gifvit formliga definitioner, så har han visserligen fullkomligen rätt i just detta påstående, men har icke dermed uttalat något, som länder till försvar för hans förfarande. Menar han åter, att Nya Testamentets heliga skrifter ej sprida tillräckligt ljus öfver den betydelse Jesus och hans apostlar fästa vid orden, så har han fullkomligen orätt. Nya Testamentet förklarar fullt nöjaktigt denna betydelse för hvar och en, som utan fördom vill lyssna till dess tal. Den som så gör skall åtminstone utan svårighet finna, att denna betydelse är en helt annan, än den rabbinerna fästa vid samma ord. Ja, Hr V. R. har sjelf genom den teckning han gifvit af Jesu person efter Nya Testamentets utsagor, ehuru otillfredsställande denna teckning är, ådagalagt, att Nya Testamentets uppfattning i väsentlig mån skiljer sig från den rabbinska läran om Messias och hans rike. Han har således ock sjelf ådagalagt, huru otillförlitliga rabbinerna äro såsom uttydare af Skriftens utsagor.

Hvad här blifvit sagdt om enskilda ord gäller i lika grad om en mängd talesätt, hvilka blifvit ur det redan förhandenvarande religiösa språket upptagna i det kristliga, och hvilka mellan Nya Testamentet och rabbin-litteraturen åstadkomma en skenbar öfverensstämmelse, hvilken lätt kan föranleda en oriktig uppfattning af de nytestamentliga författarnes åsigter. Hr V. R:s uppfattning af Nya Testamentets heliga ord har sitt förnämsta stöd i en mängd dylika paralleler, mer eller mindre påfallande. Det må hafva sitt stora historiska intresse att uppsöka och framställa dem. För ett tuktigt och sansadt öga äro de i flere hänseenden upplysande. Såsom Hr V. R. behandlat dem leda de ifrån, icke till sanningen.

Vi hafva redan i ett föregående häfte fästat uppmärksamheten på den genomgripande ombildning, hvilken den hellenistiska *språkorganismen* undergått i och genom sitt upptagande såsom uttryck för kristliga idéer. Samma ord och talesätt förekomma inom Nya Testamentet, som inom den hellenistiska profangrekiskan, men betydelsen är så modifierad, att den blifvit en helt annan. Inga särskilda ordförklaringar meddelas af de heliga

Digitized by Google

författarne; men icke destomindre finner den uppmärksamme läsaren genom sammanhanget tillräckligt ljus öfver den nya betydelsen. Att deremot helt rätt och slätt efter det hellenistiska språkbruk, som utom Nya Testamentet herrskar vid Christi och apostlarnes tid, tyda dessas ord, är helt enkelt att förtyda dem. På samma sätt förhåller sig med ord och talesätt hämtade från rabbinskolornas tekniska språk. Här gäller satsen: *duo cum dicunt idem, non est idem:* tvenne kunna säga samma ord, utan att meningen är densamma. Utan fråga har Paulus t. ex. vid framställning af den gudomliga sanning, honom blifvit uppenbarad, begagnat sig af det förråd af uttryckssätt, bilder, föreställningar, han medfört ur Gamaliels skola. Men endast en oförsvarlig ytlighet kan deraf göra den slutsats, att innehållet, betydelsen, tankegången vore densamma, som i denna skolas läror. Bilderna, föreställningarne, orden äro genom den nya användningen till sin verkliga betydelse så förändrade, att den paulinska åskådningens förklaring och det paulinska språkets tolkning efter rabbinskolans språkbruk endast kan leda till det gröfsta missförstånd. Så har ock skett i Hr V. R:s bok. Huru rabbiner och med dem liktänkande rationalister måste tolka Christi och apostlarnes ord, då de önska bringa dessa ord till möjligaste öfverensstämmelse med sina egna tankar eller rent af förutsätta, att Christus och apostlarne tänkt alldeles lika med dem, detta har Hr V. R. ganska sinnrikt åskådliggjort. Christi och apostlarnes mening, sådan denna sjelf förklarar sig i Nya Testamentets heliga skrifter, har af honom blifvit antingen helt och hållet undanskymd eller på det svåraste sätt vanställd, ja, förvrängd. Hr V. R. har på ett oförsvarligt sätt brutit mot den regeln, att hvar och en är berättigad att sjelf tolka sina ord. Christus och hans apostlar få åtminstone alls icke njuta denna rätt till godo. Hr V. R. har fastmer icke blott till skenet utan i sjelfva verket lemnat åt deras för sanningen mest otillgängliga motståndare bestyret att i främsta rummet och med afgörande autoritet tolka deras ord, — ord, som dessa motståndare icke begrepo och icke ville begripa. På sådant sätt har han lyckats bringa till stånd en teckning af Christus och hans personlighet, som visserligen är sammanväfd af nytestamentliga ord och satser, men så tolkade, att de gifva en från Nya Testamentets helt och hållet afvikande föreställning.

Befinnes denna vår anmärkning grundad — och vi tro, att

Digitized by Google

en opartisk läsare skall finna den grundad — så ramlar i och med detsamma en af grundpelarne för Hr V. R:s kristologiska byggnad. Kan det verkligen ådagaläggas, att Nya Testamentets vittnesbörd om Christus leder till en annan uppfattning af hans person och hans förhållande till Gud och menskligheten än rabbinernas och Hr V. R:s, så lemnar rabbinernas åskådningssätt icke något stöd åt den ramlande byggnaden.

II.

Öfverskåde vi den tafla Nya Testamentet gifver oss af Frälsarens lif, så upptäcke vi på densamma utan svårighet trenne stora afdelningar. Den första tecknar hans heliga personlighet i en öfverjordisk tillvaro, före inträdet i verlden; den andra tecknar förloppet af hans lif här på jorden; den tredje visar oss honom i en öfverjordisk härlighet efter hans bortgång ur verlden.

Alla dessa olika lägen, i hvilka Skriften framställer Jesus, äro för oss och för den rätta uppfattningen af hans personlighet lika betydelsefulla. Bortser man från någotdera, så har man i och med detsamma beröfvat sig möjligheten att rätt uppfatta Frälsarens person och verk.

Hvart och ett af dessa lägen har ock sin utmärkande egendomlighet. Med största utförlighet tecknas i Nya Testamentets heliga skrift den medlersta afdelningen, Frälsarens jordelif, eller såsom Skriften benämner det, hans "kötts dagar." Hvad som utmärker detta läge från det föregående och efterföljande är den djupa ringhet eller, efter det kristliga språkbruket, förnedring, i hvilken Guds son befinner sig, icke blott så, att han är vorden menniska (kött) såsom vi, och derföre behöfver att i bön och åkallan hämta stöd och hjelp från sin himmelske Fader, utan ock särskildt, att han i denna sin mennisko-skepelse (Phil. 2) underkastar sig för vår skull lidande och död, bevisande derutinnan frivillig lydnad för sin himmelske Fader, och emottagande vid slutet af denna bana såsom lydnadens lön (Phil. 2) den härlighet, som han hade när Fadren förrän verlden var (Joh. 17: 5).

Under detta sitt jordiska lif saknar han likväl icke sjelf medvetande af en annan tillvaro, som han haft när Fadren, förrän verlden var. Fastmer uttalar han tydligen detta medvetande, och grundlägger genom detta tal hos lärjungarne en kunskap, hvilken sedan hos dem utvecklas genom vittnesbördet af sanningens Ande. Förmedelst deras ord är det nu äfven oss tillåtet, att blicka bakom förlåten och se Frälsarens underbara personlighet i dess öfververldsliga tillvaro före mandomsanammelsen.

Digitized by Google

Likaså bestämdt framträder hos Jesus under jordelifvet ett klart medvetande om den härlighet, som väntade honom efter fullbordadt verk på jorden. Äfven om denna talar han med sina lärjungar; och sanningens Ande har sedan för dem förklarat deras mästares ord. Af deras ord veta vi, hvad Frälsaren uppenbarat om denna hemlighet, dels under sitt jordelif, dels äfven sedan, då han visat sig för ett och annat af sina trogna vittnen, såsom Stephanus, Paulus, Johannes.

Hvad som först och främst härvid bör af oss märkas, är att Nya Testamentet alls icke tillåter oss att tänka Frälsarens personlighet såsom verkligen tillvarande först i och med den jordiska födelsen. Denna personlighet finnes redan förut och inträder blott genom den jordiska födelsen i ett nytt läge.

Vi måste vidare noga skilja mellan hvad som utmärker denna personlighet i och för sig sjelf, och hvad som kan och bör sägas om henne, så vidt hon underkastat sig det mänskliga lifvets egendomliga vilkor. I sistnämnde läge är Christus icke främmande för någonting mänskligt, undantagandes att synden ej befläckat honom såsom oss: han växer till i visdom, ålder och nåd för Gud och människor (Luk. 2: 52); han lider och dör, såsom hela evangeliska historien lärer oss; han offrar bön och åkallan med starkt rop och tårar (Hebr. 5: 7); han betygar sin ringhet i jemförelse med sin himmelske Fader. Ja, så djup, så *verklig*, så utmärkande är i detta stadium den mänskliga arten hos Jesus, att han *kan* känna, ja, understundom verkligen känner sig sjelf liksom stängd från gudomslifvet, icke blott så att han bekänner Fadren, som är utan all sådan omskiftelse, vara "allena sannan Gud", större än han sjelf, utan ock att han på korset nödgas ropa: "min Gud, min Gud, hvi hafver du öfvergifvit mig." I kraft af denna sin rent och verkligt mänskliga ställning under jordelifvet, samt denna ställnings betydelse för utförandet af hans kärleksverk, benämner han sig derunder oftast människans son.

Men under allt detta uppenbarar sig icke destomindre tillika den gudomliga härligheten i och genom honom. Han har äfven under förnedringens lif medvetande om hvad han evigt är, ehuru detta medvetande, i full enlighet med mänskligheten art, visar sig i somliga stunder klarare, i andra mera fördunkladt. Han upphör aldrig att vara samma personlighet: Jesus af Nazareth är icke en annan person än Ordet, som vardt kött. Han är således fortfarande en öfvermänsklig personlighet, under det han

Digitized by Google

tillika är en menskligt. Häraf allena låta förklara sig en del uttryck om denna historiska, verkligen mänskliga personlighet. Dock denna förklaring är en stående uppgift, hvars fullkomliga lösning trosvetenskapen ständigt närmar sig, men visserligen aldrig fullt hinner. I detta som i andra hänseenden förblifver Christus för vår tanke ett under, som vi icke kunna fullt begripa; ett under, som oupphörligen aftvingar den ödmjukt tänkande och begrundande allt djupare vördnad, som just derföre städse måste förblifva en stötesten, en förargelseklippa för det småförnuft, som tycker sig vara för stort att gå i Guds Andas skola, under det att de, som tro på honom, hafva i honom en kostelig hörnesten, på hvilken de hvila tryggt.

Vi vilja nu icke följa spåren af den djupa förnedringen, så lockande detta i sig sjelf är. Vår uppgift är att framhålla den andra sidan af Christi personlighet, således att gränska och tillgodogöra Nya Testamentets vittnesbörd om Christi gudomshärlighet. Att vi dervid hufvudsakligen komma att upprepa hvad ofta förut är sagdt, må icke dermed ursäktas, att intet nytt kan sägas. Ty ämnet är utan tvifvel så rikt, att äfven efter 1800 års trogen och trägen begrundning af otaliga fromma och skarpsinniga själar, tillräckligt återstår för kommande tiders både fromhet och vetenskap att upptäcka och framhålla. Vår ursäkt ligger deri att genmälets art påkallar upprepandet af det gamla, om ock med en särskild användning, och att vi för öfrigt ej kunna bjuda mer än vi ega.

Det ligger i sakens natur, att vi här förnämligast komma att fästa oss vid de vittnesbörd, som handla om Christi öfverjordiska lif. Inom detta fana vi nemligen såväl sjelfva roten till denna underbara personlighet, som ock dess slutliga förklaring, dess blomma och frukt. Detta lif sönderfaller, såsom redan blifvit erinradt, i tvenne stora hufvudafdelningar: den, som går före och den som följer efter Christi uppenbarelse i köttet. Vi behandla dessa tvenne hufvudafdelningar i närmaste sammanhang, emedan de ömsesidigt belysa hvarandra.

Tydligt, bestämdt och kraftigt uttalar Skriften den sanningen, att Christus före sitt framträdande såsom menniska i menniskoverlden på jorden, haft personlig, real tillvaro i himmelen. Christus betygar det sjelf direkt och indirekt på mångfaldiga ställen i de tal af honom, hvilka evangelisten Johannes bevarat. Uttryckligen säger han sig vara kommen från himmelen. "Ingen hafver

Digitized by Google

farit upp i himmelen, utan den som för neder af himmelen, menniskans son, som är i himmelen." Joh. 3: 13. "Jag är det lefvande brödet, som nederkommer från himmelen" 6: 51 m. fl. st. I sin öfverstepresterliga bön gläder han sig, att lärjungarne fattat och såsom sanning erkännat, att han var utgången från Fadren och sänd af honom Joh. 17: 8. Han hade redan förut Joh. 3: 17. m. fl. st. undervisat lärjungarne, att han af Fadren var sänd i verlden, således att verlden icke varit hans ursprungliga vistelseort.

Skulle någon känna sig frestad att tolka dessa Frälsarens ord så, att dermed allenast betecknades hvad man kallar en ideel tillvaro före framträdandet i den jordiska tillvarelseformen, en tillvaro blott såsom gudomlig tanke bland andra gudomliga tankar, så må han besinna, att en sådan bortförklaring af i sig själfva fullt klara ord och talesätt blir alldeles obehörig, dersom af andra ställen oemotsägligen visar sig, att den tanke, som i dem närmast uttalas, ingalunda är för Frälsaren främmande. Såsom ett sådant ställe framstår Joh. 8: 58: "Förr än Abraham var född, är jag." Att förklara detta "är jag" om ideel tillvaro innebär ett så uppenbart våld, att man borde blygas att försöka det, helst när man ser på det sammanhang, i hvilket denna vers förekommer. Hvilken platthet, om Jesus skulle sagt eller menat: förrän Abraham var född, är jag såsom gudomlig tanke hos Gud? Gällde icke detta om Abraham lika väl, som om Christus? Hvad utmärkande för Christus kunde då ligga deruti, att hans ideela tillvaro gick längre tillbaka, än Abrahams reela? Hvilken hårdhet att förvandla en så simpel sanning, som den sistnämnda, mot hvilken Judarne utan tvifvel alls intet haft att invända, till en stötande paradox, och dymedelst egga dem, som hörde, till en synd, hvilken så lätt kunnat förebyggas genom att tala sanningens enkla, rättframma språk? Så har icke den handlat, som kom till att frälsa det förtappadt var.

Ännu bestämdare lärer Frälsaren detta sitt utomverldsliga och föreverldsliga lif i Joh. 17. 5. "Och nu, Fader, förklara du mig när dig själf med den härlighet, som jag när dig hade, förr än verlden var." Vi anse oss icke behöfva kommentera dessa ord för att ådagalägga deras klara vittnesbörd för den sanningen, att Christus var ett personligt väsende när Fadren, förr än verlden var, att han hos Fadren hade en reel, "aktuel", tillvaro i härlighet, innan han sändes till jorden för att bära smäleken.

Digitized by Google

Att Jesu apostlar i denna mening fattat hans ord, och att Guds anda hos dem beseglat denna uppfattning såsom riktig, det ådagalägges nogsamt genom det vittnesbörd, de aflagt om sin mästare i denna fråga.

De synoptiska evangelierna beröra den föga. De inskränka i allmänhet sin synkrets till Jesu lif mellan födelsen af Jungfru Maria och uppstigandet till himmelen[1]). Dock spanar deras blick icke allenast Frälsarens efter himmelsfärden fortfarande osynliga närvarelse bland de sina, hans sittande på Fadrens högra hand, hans förnyade uppenbarelse, då han, i gudomsmakt och härlighet, kommer med sina heliga englar till att döma allt folk. De hafva ock bevarat mer än ett ord af Frälsaren, som hänvisar på en högre härkomst, än den från David. Jemför t. ex. Mtth. 22: 41—46, Mark. 12: 35—37, äfvensom hvad synoptikerna berätta om Jesu aflelse utan mans tillhjelp genom den heliga Anda i Jungfru Marias moderlif.

Desto bestämdare uttala apostlarne Johannes och Paulus den ifrågavarande sanningen. Vi begynna med apostelen Paulus, och inskränka oss till några bland de mest slående ställena.

I förbigående erinra vi om de ställen, der Paulus ganska tydligt utmärker Jesus, såsom hafvande jemte sin menskliga födelse en annan upprinnelse eller åtminstone en tillvaro oberoende af denna födelse. Då Jesus Rom. 1: 3. säges vara Guds son född af Davids säd efter köttet, och då han Rom. 9: 5 säges vara af fäderna efter köttet, så ledes man af den tonvigt, som här lägges på härstammandet efter köttet, då denna sammanhålles med benämningen Guds son, nödvändigt på föreställningen om en Guds sons tillvaro, oberoende af hans tillvaro efter köttet, på en födelse, som icke är en födelse efter köttet. Att kött här har betydelsen af mensklig natur, "mandom", skall hvar och en finna, som gör sig mödan att eftertänka, hvarthän användningen af någon af samma ords öfriga betydelser skulle leda. Att Paulus således genom dessa talesätt förråder en föreställning om Jesus såsom varande något annat, än en blott menniska, och särskildt att han dermed tillagt hans personlighet

1) Öfver orsaken, hvarföre synoptikerna så begränsa sin synkrets eller hvarföre Guds anda så begränsar dem, kunna vederbörande fritt spekulera. Det är ju icke något ovanligt, att Guds anda genom olika menniskor utför olika hvärf, icke heller att han åt sina tjenare meddelar olika grader af insigt och klarhet.

Digitized by Google

en annan upprinnelse jemte den menskliga, tro vi kunna förnekas endast af den, som för sina ögon bär en "ogenomskinlig bindel." I Rom. 8: 3 läse vi: "Hvad lagen icke kunde åstadkomma, i det den vardt försvagad af köttet, det gjorde Gud, sändande sin son i syndelig kötts liknelse." Häraf framgår ju ock tydligen, att "syndelig kötts liknelse" d. v. s. mensklig tillvarelseform ingalunda är den för Guds son ursprungliga. Än ytterligare bekräftas detta af Phil. 2: 6, 7, der Christus säges först hafva varit i Guds skepelse, i gudomens form, men frivilligt hafva försakat att sålunda vara "jemlikt" Gud, och i stället blifvit menniskor lik och i skick funnen såsom en menniska. Huruvida den lutherskt orthodoxa tolkningen af detta ställe är med ofvannämnde tydliga ordalydelse förenlig, lemna vi för närvarande derhän. Hr V. R:s efter andra liktänkandes föresyn gjorda försök att våldsamt bortkonstla denna enkla ordalydelse anse vi icke påkalla något svar, då frågan för oss mera gäller att bringa sanningen i dagen, än att vinna fullständighet i vederläggning af alla möjliga inkast. Ändtligen påminna vi om Col. 1: 17, 18, der i bestämda ord säges om Guds son, att han är före allt, att allt är skapadt genom honom och till honom. Är allt skapadt genom honom, så är han naturligtvis till förr, än skapelsen egde rum, såsom ock säges, att han är före allt (skapadt). Han har således ock tillvaro, innan han inträder i jordelifvet såsom Mariæ son. Hvad Hr V. R. och andra med honom liktänkande exegeter säga för att försvaga intrycket af dessa Apostelns ord, är åter så uppenbar förtydning, att det egentligen ej förtjenar svar. Hvar och en, som icke har den der ogenomskinliga bindeln för ögonen, ser lätt att Apostelens ord alls ingenting hafva att skaffa med de nyare idealistiska funderingar, hvilkas koryfeer med användning i tid och otid af kategorierna potentialitet och aktualitet anse sig hafva löst lifvets gåta och i sin blindhet äro lyckliga nog att ej sjelfve se det de måla grått i grått.

Sistanförde paulinska ställe leder våra tankar tillbaka på inledningsorden till Johannis evangelium. Äfven här finna vi taladt om honom, genom hvilken alla ting äro vordna, och förutan hvilken ingenting är vordet, det vordet är Joh. 1: 3. Han benämnes här Ordet, hvilket i begynnelsen var när Gud och var Gud v. 1, men som antog mandom (vardt kött) och bodde bland menniskorna, så att de sågo dess härlighet af Fadren full med

Digitized by Google

nåd och sanning v. 14. Evangelisten slutar sitt förord med tillkännagifvande att denne, genom hvilken nåd och sanning är kommen, just är Jesus Christus. Denne är således Ordet, som vardt kött, om hvilken derföre Johannes Döparen, som dock var född före Jesus och äfven offentligen uppträdde tidigare än denne, vittnar och säger: "Han är förr än jag."

Christus är således ett evigt varande väsende, som vid tidens fullbordan anammat mandom och trädt in i den menskliga historien såsom dess medelpunkt, dess höjdpunkt, men tillika som dess omgestaltande, bestämmande princip — verldens ljus och lif. Att benämningen Ordet (Logos) ej vill utesluta personlig, sjelfmedveten och sig sjelf bestämmande tillvaro, synes tillräckligt af hvad ofvanföre ur Frälsarens egna tal och den paulinska framställningen blifvit anfördt med afseende på Christi föreverldsliga tillvaro. Ord (Logos) benämnes denna evigtvarande personlighet, såsom varande på en gång Guds innersta tanke och denna tankes fullständiga och klara uppenbarelse, Guds eget ljus, som lyser i mörkret. Emedan Christus, äfven efter mandomsanammelsen, är detta klara, uttrycksfulla ord, så är han ock enligt Ebr. 1: 3. Guds härlighets sken och hans väsendes rätta beläte. Detta Ord, Guds enfödde son, införer Gud sjelf i verlden Ebr. 1: 6. Men enfödde sonen är dervid ingalunda viljelös och overksam. Han antager sig Abrahams säd Ebr. 2: 16, upptager i gemenskap med sig menniskonaturen v. 14 ända derhän, att Ordet varder kött Joh. 1: 14, och han sålunda varder bröderna i alla stycken lik.

Våra rationalistiska vedersakare kunna icke heller förneka, hvarken att Christi föreverldsliga tillvaro läres i Skriften, ej heller att Ordet af Johannes framställes såsom ett realt personligt väsende. Men de söka förklara dessa, liksom åtskilliga andra för dem besvärliga läror, såsom blotta framställningsformer, egendomliga för den judiska eller i allmänhet orientaliska fantasien. Hr V. R. påminner fördenskull om huru läran om menniskans och menniskornas tillvaro såsom gudomliga idéer har inom den judiska åskådningen öfvergått till det för inbillningen fattligare antagandet af en personlig och real tillvaro före inträdet i sinneverlden. Han finner helt naturligt, att denna sinligt åskådliga framställning af en i sig sjelf sann tanke skulle hafva vunnit burskap äfven hos Paulus och Johannes.

Häremot anse vi med rätta kunna anmärkas, att föreställ-

Digitized by Google

ningen om en real preexistens, såsom i allmänhet tillkommande menniskan, är för Skriften alldeles främmande. Den första menniskan tillkommer genom en gudomlig skapelseakt i tiden. Såsom real, personlig varelse existerar hon enligt skriftåskådning ej förr än Gud i den af jordens stoft skapade menniskan inblåser en lefvande ande, så att menniskan dymedelst varder en lefvande själ. Menniskan föreställes aldrig såsom en preexisterande personlighet, hvilken antagit sinligt jordisk existensform. Tvärtom, hon fattas — med undantag allenast af den andre Adam — såsom till sin natur jordisk. Visserligen finnes hon för Gud såsom gudomlig idée; ja för honom är hennes blifvande tillstånd såsom real varelse en evig verklighet, emedan med hänseende till hans förnimmelse vi icke kunna tänka oss en utveckling. Men sedd ifrån vår ståndpunkt existerar hon endast såsom gudomlig idée, innan hennes jordiska lif begynner. Denna synpunkt fasthåller Skriften med hänsyn till alla menskliga varelser, Christus allena undantagen. Eph. 1, från hvilket möjligen man skulle vilja hämta en invändning mot detta påstående, bekräftar det fastmer. Visserligen sägas der de trogna vara utvalda i Christo Jesu förr än verldens grund lagd var. Men hela denna utkorelse framstår genom vv. 5. 11. såsom ett förut-bestämmande i förhållande till menniskan. Åtminstone finnes ingenting, som antyder, att menniskan betraktas såsom realt existerande personligt väsende, innan hon framträder i den jordiska tillvaron. Lika litet talar Rom. 8: 29, 30 om en tillvaro före den jordiska; "Ty hvilka han hafver förutsett, dem hafver han ock förutbestämt att blifva hans sons beläte like, på det han skall vara den förstfödde bland många bröder. Och hvilka han hafver förutbestämt, dem hafver han ock kallat." Något annat ställe, som skulle kunna åberopas till stöd för den meningen, att menniskan i Nya Testamentet fattades eller framställdes såsom realt och personligt tillvarande före sin jordiska tillvaro, kunna vi icke erinra oss. Då nu de anförda icke heller gifva något verkligt, knappt skenbart stöd, så framstår, med afseende på menniskan i allmänhet, föreställningen om en dylik preexistens såsom främmande för Nya Testamentet. Deremot uttalas bestämdt Christi reala preexistens och hans verksamhet i verldskapelsen både hos Johannes och Paulus. Han skiljes derigenom redan från alla andra menskliga varelser. Lika oemotsägligt synes, att han uppfattas i detta sitt företimliga tillstånd såsom ett personligt väsen, såsom enfödde

Digitized by Google

sonen. Hufvudstället för denna sanning tillåter så mycket mindre tanken på bildlig framställning, som detta ställe, förordet till Johannes' evangelium, har den för dess författare, såsom det vill synas, fullt medvetna bestämmelsen att lemna nyckeln till rätta förståndet af hans evangelium.

Under sådana förhållanden finnes icke heller någon anledning än mindre någon nödvändighet att med Hr V. R. betrakta talet om Logos i Joh. 1 såsom blott personifikation. Att personifikationer förekomma både inom judiska litteraturen i allmänhet och den bibliska isynnerhet, är naturligtvis icke tillräckligt skäl för antagandet af en sådan i det anförda stället. Att genom den historiska konstruktionen kan åstadkommas, att Logos-läran hos Johannes får utseendet af att vara en fortsättning af den bildliga personifikation, som förut egt rum, bevisar för ingen del, att detta sken motsvaras af en verklighet. Må det vara sannt, att Johannes icke allenast ur Gamla Testamentet, utan ock från den Alexandrinska rabbinskolan (ehuru detta sednare är mer än tvifvelaktigt) hämtat väckelse och anledning att begagna Ordet (Logos) såsom karakteristiskt namn för den personliga varelse, hvilken, redan förut ett sjelfständigt subjekt, antog mandom och uppenbarades i köttet 1 Tim. 3: 16: sjelfva kunskapen om förhållandet, om Jesu föreverldsliga tillvaro såsom detta sjelfständiga subjekt, hafva Johannes och Paulus hämtat icke från menniskor, utan från Christus sjelf, genom Jesu Christi uppenbarelse Gal. 1: 11, 12. Någon nödvändighet att bortförklara denna lära förefinnes icke heller i förnuftets lagar. Ty såsom en sådan nödvändighet kunna vi för ingen del erkänna rationalismens anspråk, att bibeln skall tydas i enlighet med hvad denna rationalism dekreterar såsom förnuft. Frågan är i alla fall nu icke, hvad vi finna rationelt, utan hvad Skriften verkligen lärer, och detta är, att Christus såsom personligt väsende d. v. s. såsom af sig sjelf medvetet och sig sjelf bestämmande jag haft tillvaro i himmelen förr, än han såsom menniska inträdde i jordelifvet. Detta lärer skriften uttryckeligen och sätter Sonen derigenom i motsats till alla andra menniskor.

Men om således enligt Nya Testamentets tydliga och bestämda utsagor Christus har haft tillvaro såsom personligt väsende, innan han såsom menniska kom i verlden, hvad slags väsende är han då? Hurudan är hans ställning till Gud och till verlden i denna hans ursprungliga tillvaro?

Digitized by Google

Hvad som klart faller i dagen genom de Skriftens ord, som allaredan blifvit af oss anförda, är, att han icke är ett skapadt väsende, Att Christus i sin mandom betraktad skulle kunna benämnas ett skapadt väsende, anse vi oss icke böra bestrida. Det skulle således för ingen del förundra oss eller vara stridande mot den åsigt, vi söka göra gällande, om Skriften verkligen talade om Christus äfven såsom ett skapadt väsende, hvilket Hr V. R. påstår Skriften göra i Ebr. 3: 1, 2. Col. 1: 15 m. fl. st. Denna utsaga om Christus skulle kunna ega sanning, emedan han tillika verkligen är menniska, och såsom sådan bröderna i allt lik. Dermed vore likväl icke i minsta mått bevisadt, att han icke tillika vore (såsom Gud) oskapad, än mindre att Skriften icke framställer honom såsom (till sin gudomliga natur) oskapad. Vi finna oss dock nödsakade att bestrida Hr V. R:s påståenden äfven i detta hänseende (s. 99 ff,), emedan vi finna dem faktiskt oriktiga. Hvad det först af honom anförda språket Ebr. 3: 1, 2 angår, så kan på sin höjd medgifvas, att det är tvetydigt. I alla händelser borde Hr V. R., enligt sin uttalade och i polemiken mot orthodoxien så ifrigt vidhållna grundsats, icke hafva gjort så mycket väsende af ett enstaka uttryck, i hvilket för öfrigt, huru det ock förklaras, hans åsigt icke eger något stöd. Ännu mindre framställes Christus i Col. 1: 15 såsom en skapad varelse. Fastmer är detta språk bland dem, i hvilka apostelen Paulus bestämdast ställer honom såsom oskapad i motsats till allt skapadt. Må vara, att orden "all skapelses förstfödde" i sig sjelfva innebära någon tvetydighet: denna försvinner alldeles, då nämnde ord sammanhållas med den följande kontexten synnerligen v. 17, hvilken uttryckeligen, såsom ofvan visades, lärer, att Sonen är före allt skapadt, således icke skapad, således ock — derest han är son — född före allt skapadt. Den gamla öfversättningen "förstfödd före allt skapadt" uttrycker noggrannt Apostelens mening. Denna skulle ock innebära en osanning, derest Apostelen icke tänkt på någon annan Christi födelse än den ur Jungfru Marias moderlif. Han förutsätter här tydligen en födelse, som föregår all skapelse, således ock Sonens tillvaro såsom son före och utom all tid och utveckling i tiden. Philologiskt torde ock Apostelens uttryckssätt kunna försvaras efter nytestamentliga språkbrukets lagar. En analogi återfinna vi åtminstone i Johannes Döparens ord om Jesus: "Han är förr än jag" (*πρῶτος ἐμοῦ*). Med denna språksak må förhålla sig huru som

Digitized by Google

heldst. Apostelens mening är klart uttryckt i de följande orden, der han säger, att allt skapadt är genom Sonen och han före allt skapadt — således oskapad, född af Fadren utom tiden d. ä. i evighet. De öfriga anförda språken innehålla intet sken af bevisningsgrund för Hr V. R:s påstående, och denne har icke heller försökt gifva dem något sådant. Det kan icke åligga oss att framtvinga ett dylikt, för att sedan åter undanrödja det.

Icke mindre bestämdt, än apostelen Paulus, gifver evangelisten Johannes tillkänna, att enfödde sonen är ett oskapadt väsende och följakteligen, såvida han före skapelsen redan är son, född i evigheten eller, såsom församlingens bekännelse lyder: af evighet. Vi åberopa såsom bevis den redan citerade prologen till hans evangelium. Med uttryckliga ord säger han der, att Ordet, som vardt kött och bodde ibland oss, och hvars härlighet apostlarne sågo såsom enda sonens härlighet, att detta Ord icke allenast var i begynnelsen, utan ock "att genom det äro alla ting vordna; och det förutan är intet vordet, det vordet är." Att Johannes vid denna framställning har blicken riktad på världsskapelsen, sådan den tecknas på den heliga urkundens första blad, kan bestridas endast af dem, hvilka hafva antingen den vulgära rationalismens, eller någon dogmatistisk, med kristendomens sanning och verklighet oförenlig spekulations ogenomskinliga bindel för ögonen, eller ock egenvilligt förneka hvad de se. Detta behöfver naturligtvis icke hindra dem, som älska sanningen, att finna det evangelisten Johannes här tydligen framställer Ordet, hvilket vardt kött, såsom det gudomliga skapare-ord, genom hvilket allt skapadt har sin tillvaro, som således är före allt skapadt, sjelf oskapadt. Lika litet lärer Hr V. R:s och andra ensidiga rationalisters absurda försök att bortkonstla identiteten af det Ord, som före allt skapadt (v. 3) var i begynnelsen när Gud (v. 2), och det Ord, som vardt kött, och hvars härlighet apostlarne sågo såsom enfödde sonens härlighet af Fadren, förtjena ett allvarsamt bemötande. Vi anse oss icke behöfva vidröra detta försök annorlunda än genom påpekande af den nödställdhet, som uppenbarar sig i tillgripandet af en dylik utväg. Den som utan sjelfförblindelse läser i sitt sammanhang evangelistens förord, skall säkert icke tveka om hans mening, att Ordet, som vardt kött och uppenbarade sin härlighet såsom Guds son och menniskans son, är sjelf oskapadt före allt skapadt, och således allt skapadts o s k a p a d e begynnelse (Uppenb. 3: 14).

Digitized by Google

Lika otvetydigt, som den kristliga trosurkunden framställer Christus såsom sann menniska, i allt bröderna lik, bedjande, frestad, lidande, döende, såsom menniskans art höfves, lika bestämdt uttala de om denna samma personliga varelse, att han var till förr än verldens grund lagd var, att hans mandom, hans menskliga natur, således ock hans menskliga egenskaper är något, som han antagit, som icke ursprungligen tillhör honom, ändtligen att han i sin ursprungliga tillvarelseform är ett oskapadt väsende i motsats till hela den skapade tillvarelsen, således ock i motsats till menniskan.

Hr V. R. har p. 37 velat framlägga nerven af sin bevisning i följande ord: "Så länge nya testamentet icke tillägger Kristus andra egenskaper, än sådane, som enligt dess författares föreställning låta förena sig med hans menskliget; så länge är man skyldig att antaga, att urkunderna icke vilja framställa honom såsom varande annat än menniska." — Försatsens ord äro tvetydiga. De kunna tydas så, att de blifva väl förenliga med den kyrkliga uppfattningen. Ty icke heller denna har någonsin tillagt eller ansett Nya Testamentet tillägga Christus andra egenskaper än som, enligt både kyrkans och Nya Testamentets författares föreställning, "låta förena sig med hans menskliget." Men då är slutsatsen fullkomligt ogrundad. Sin verkliga mening uttalar Hr V. R. tydligare, då han påstår, att apostlarne "fasthålla det rent och uteslutande menskliga i messiasbegreppet." Af hela bevisningens gång ser man ock, att dennas styrka måste mätas efter sanningen af det påståendet, att Nya Testamentets författare icke tillägga Christus andra egenskaper än sådana, som, enligt deras föreställning, äro rent menskliga, icke blott förenliga med menniskan.

Vore vår uppgift allenast den negativa, att spränga Hr V. R:s bevisningskedja, så kunde vi alltså här sluta, sedan uppenbart visat sig, att apostlarne tillägga Christus egenskaper, åtminstone en egenskap, hvilken enligt deras föreställning icke tillkommer menniskan såsom blott menniska, icke är en rent mensklig egenskap; att de således icke "fasthålla det rent och uteslutande menskliga uti messiasbegreppet."

Vi anse oss likväl ej böra stadna vid detta negativa resultat. Vi vilja fastmer försöka att ådagalägga, det Nya Testamentet verkligen vill hafva Jesus Christus erkänd såsom Gud i egentlig mening.

Digitized by Google

I sjelfva verket anse vi äfven detta redan ådagalagdt, sedan vi bevisat, att Nya Testamentet fattar och framställer Christus såsom en oskapad varelse. Ty en oskapad varelse, som icke vore Gud, är en tanke lika främmande för Nya Testamentets åskådningssätt, för kyrkans lära och, vi tro, för rationalismen sjelf i dess theologiska snitt. Vi tro det åtminstone vara klart för hvarje grundligare, fördomsfri bibelläsare, att Skriften icke medgifver tanken på en oskapad varelse, som icke vore Gud sjelf. Emedlertid vilja vi med afseende på sakens vigt ännu söka framställa några positiva stöd för den sanningen, att Christus i Nya Testamentet, på samma gång han framställes såsom sann menniska, äfven betecknas såsom sann Gud.

Låtom oss med denna hänsyn först betrakta namnet Guds son och efterforska, hvad dermed utsäges om Christus.

Uttrycket Guds son (*ὑιός τοῦ θεοῦ*) förekommer ordagrannt på mångfaldiga ställen i Nya Testamentet såsom beteckning för Jesus. Han benämner sig sjelf Guds son inför menigheten Mtth. 11: 27; Joh. 5: 19, 20, 21, 22, 23, 26; 6: 40, 69; 8: 35, 36, inför lärjungarne Joh. 11: 4; 14: 13; 17: 1; godkänner med synnerligt eftertryck Petri bekännelse: "Du är Christus lefvande Guds son" Mtth. 16: 17; bejakar högtidligt öfverstepresténs fråga, om han vore Christus, Guds son. Johannes Döparen betygar honom vara så Joh. 1: 34. Nathanael bekänner honom vara Guds son, apostlarne Petrus, Johannes, Paulus likaledes på mångfaldiga ställen, hvilka icke torde behöfva uppräknas. Dessutom kallar Gud honom sin älskelige son. Himmelens och afgrundens englar förena sig villigt eller ovilligt i att erkänna honom såsom sådan. Ja evangelii predikan har till hufvudändamål, att vi tro skole, att Jesus är Christus, Guds son Joh. 20: 31. Det kan således ej betviflas, att grunddraget i Jesu personlighet såsom föremål för den kristnes tro ligger uttaladt i denna benämning.

Otvifvelaktigt skall benämningen "Guds son" likaväl som benämningen "menniskans son" utmärka Jesus såsom den utlofvade verldens frälsare. Messias skulle vara menniskosonen och Guds-sonen företrädesvis. Att finna den, som i denna synnerliga bemärkelse var Guds son och menniskans son var detsamma, som att finna Messias, såsom vi kunna sluta af mångfaldiga ställen i Skriften. Att denna föreställning ock bland folket var gängse, kunna vi se af Nathanaels ord: "Du äst sannerli-

Digitized by Google

gen Guds son och Israels konung", äfvensom af den romerske höfvidsmannens utrop vid korset: "Sannerligen var denne en rättfärdig man och Guds son." Men detta hindrar icke utan fastmer förutsätter, att samma benämningar tillika hänvisa på den särskilda väsendets egendomlighet, hvarigenom den person, som med dem betecknas, var utrustad att vara Messias. De utmärka otvifvelaktigt, hvad slags varelse Jesus är, till skillnad från namnen Messias, Christus, Konung, Öfverstepräst, hvilka beteckna den utlofvades embete och kallelse; de angifva just den väsens-egendomlighet, hvarigenom Messias skulle vara utmärkt från alla andra varelser.

Men kan benämningen Guds son, vara för Jesus så betydelsefull, så utmärkande, som kyrkan velat finna den? Kan den verkligen afse att framställa honom såsom ett öfvermenskligt väsende, ja, såsom Gud af Gud? I Guds ord tillägges ju samma benämning äfven åt varelser, hvilka ostridigt äro skapade varelser, hos hvilka vi således icke hafva någon anledning att söka väsensenhet eller väsenslikhet med Gud? "Benämningen Guds son", säger Hr V. R., "som den orthodoxa begreppsförvirringen gjort liktydig med Gud, tilldelas i Nya Testamentet, likasom i allmänhet uti judiska litteraturen, företrädesvis, men icke uteslutande, åt Messias. Det är ett karakteristiskt drag, som för den rabbinska litteraturen och det strängt monoteistiska Nya Testamentet är gemensamt, att de namn, med hvilka de särskildt utmärka frälsaren tillika hafva en allmännare mensklig betydelse."

Vi svara härpå först i allmänhet, att hela sammanhanget af Skriftens tal om Guds son och Guds söner lemnar hos den fördomsfrie läsaren intrycket, att benämningen Guds son har en alldeles egendomlig och genomgripande stark betydelse, då den tillämpas på Christus; att Christus genom samma benämning ställes så högt öfver alla andra Guds söner, som Gud öfver den skapade och ändliga varelsen; ja, att uttrycket brukadt om andra varelser tydligen visar sig hafva en mer eller mindre egentlig bemärkelse, men att detsamma brukadt om Christus gör anspråk på att tagas — icke i sin primära, sinliga — men i sin aldradjupaste och i denna mening egentligaste bemärkelse; att det således väl brukas äfven om andra varelser, än Christus, men endast emedan deras ställning till Gud har en mer eller mindre aflägsen likhet med den, i hvilken Christus befinner sig, och alldeles icke emedan ställningen är enahanda.

Digitized by Google

Detta allmänna svar må dock allenast betraktas såsom en fingervisning på det rätta sättet att komma till en grundad och grundlig öfvertygelse, hvilken kan vinnas endast genom att ur rätt synpunkt och med vaket öga betrakta skriftordet i dess sammanhang. Vi vilja nu genom några anmärkningar söka ådagalägga att Skriften verkligen vill med benämningen Guds son låta Christus framstå för vårt medvetande just sådan, som han framstår genom det omedelbara intrycket.

Ingen lärer neka, att, der tvenne varelser sägas stå i förhållandet af vare sig fader och son eller moder och son, der måste enligt en allmängiltig språklag meningen antagas vara att beteckna dem såsom i mer eller mindre egentlig betydelse varande samma slags varelser. Begreppet födelse, som utgör det karakteristiska för detta förhållande, innebär ju egentligen, att den födde är af samma slag, som den födande. Men lika klart är, att så väl det ena som det andra uttrycket, fader, son, födelse kan brukas och ofta brukas i ganska oegentlig bemärkelse. Detta sker ostridigt i Skriften så väl som annorstädes. Vi behöfva blott erinra om sådana uttryck, som förderfvets son, rikets söner o. s. v. Det är vidare klart, att der förhållandet mellan fader och son tänkes såsom egentligt, der tänker man sig ock sonen såsom härledande sjelfva sin tillvaro från fadren och att denne icke genom en yttre, mekanisk handling, utan genom meddelelse af sitt lif gifvit sonen lif. Innerligheten och fullständigheten af den väsensmeddelelse, som äger rum, står i jemt förhållande till den egentlighet, med hvilken faders- och sonsskapet tillägges de ifrågavarande varelserna.

Den moderna theologien är temligen enstämmig uti att antaga uttrycket "menniskans son" såsom utmärkande icke blott Jesu messianitet, utan närmast och framför allt hans verkliga menskslighet, ehuru visserligen städse med särskild hänsyn till dennas betydelse för hans messianska värdighet och kall. Menniskoarten, det generiskt menskliga betonas i sjelfva verket starkare genom uttrycket "menniskans son", än genom det enkla ordet menniskan. Vi tveka icke att bekänna oss till denna uppfattning; vi tveka icke heller att ansluta oss till den åsigt, som i benämningen "menniskans son" vill finna antydt, att Christus är menniskan i sin fulla sanning, den fullkomliga, den utkorade, den utvalda menniskan. Detta är utan tvifvel den messianska

Digitized by Google

betydelsen af namnet "menniskans son", hvilket Christus så ofta sjelf gifver sig.

Under förutsättning af någorlunda följdriktighet i den bibliska åskådningen och tankegången, synes man i enlighet härmed också böra på förhand antaga, att Skriften med benämningen Guds son äfvenledes vill angifva hans egenskap af att vara likartad med den hvars son han angifves vara, Gud af Gud, såsom församlingen bekänner. Att detta äfven är det omedelbara intrycket af benämningen Guds son lärer svårligen kunna bestridas. Ledes man icke genom andra omständigheter på andra tankar, så föres man af benämningen "Guds son" lika ovilkorligt till antagandet af hans gudom, som man af benämningen "menniskans son" föres till antagande af hans mandom.

Hvad som kan göra saken tvifvelaktig eller åtminstone oviss är den redan anmärkta omständigheten att Skriften brukar uttrycket Guds son äfven i oegentlig bemärkelse.

Vigtigt är likväl att genast betänka, att ett ords bruk i vidsträcktare (oegentlig) bemärkelse icke innebär tillräcklig grund att alltid och allestädes taga det i oegentlig mening. Tvärtom hänvisar den oegentliga och vidsträckta bemärkelsen ovilkorligen till en inskränkt och egentlig, i hvilken ordet någorstädes måste vara brukadt. Då t. ex. Skriften ofta nog brukar ordet Gud i oegentlig bemärkelse, så drager ingen förnuftig deraf den slutsatsen, att ordet allestädes brukas i oegentlig bemärkelse. Fastmer känner man sig nödgad antaga, att ordet i förhållande till något föremål måste kunna tagas i egentlig bemärkelse. Man misströstar icke heller om att kunna urskilja hvarest den egentliga betydelsen eger rum. Ingen drager i tvifvel, att ju Skriften benämner Jehova Gud i egentlig mening, menniskor deremot gudar i oegentlig.

På samma sätt tro vi, att det vidsträckta bruket af uttrycket Guds son icke allenast tillåter, att detta ord kan någorstädes hafva egentlig betydelse, utan jemväl förutsätter, att så är fallet. Vi tro ock att Skriften lemnar tillräcklig ledning för vårt omdöme i detta hänseende.

Låtom oss betrakta några af de fall der Skriften brukar benämningen Guds son såsom beteckning för andra menskliga varelser än Christus.

I Luk. 3: 38 benämnes Adam Guds son: "Adam var Guds" (son). Orsaken till denna benämning, genom hvilken Adam

Digitized by Google

tydligen skiljes från alla öfriga slägtleder i Jesu stamträd, är otvifvelaktigt den, att Adam ensam omedelbart från Gud leder sitt ursprung. Men sättet för detta ursprung, nemligen skapelse, gör just, att vi icke kunna anse ordet son här hafva sin egentliga betydelse.

Englarne kallas ock i Skriften Guds söner, måhända närmast med hänsyn dertill, att de liksom Adam hafva sitt ursprung i omedelbar gudomlig skapelseakt. Genom sin höga förträfflighet stå de, så vidt de bevarat densamma, enligt skriftåskådningen, Skaparen så nära i härlighet, som skapade varelser, hvilka Guds son sig icke antagit, kunna stå. Men äfven med afseende på dem torde icke någon vilja sätta ifråga att antaga sonskapet såsom ett egentligt. De äro icke födde utan skapade, och deras förträfflighet, deras egenskaper och härlighet, äro icke, enligt Skriften, att likna vid Guds.

Israel kallas flerestädes i Gamla Testamentet Guds son, t. ex. Hos. 11: 1. Orsaken ligger tydligen i Israels utkorelse att vara ett synnerligt föremål för Guds omvårdnad och det första folk, Herren omfattar med denna synnerliga, frälsande vård. Hvar och en känner dock, att äfven här sonskapet är oegentligt, att Israel är fosterson, icke son i ordets egentliga mening. Israel är skapad, om ock medelbart, och det som ger åt Israel sonens ställning ger ej åt Israel sonens natur eller art i förhållande till Gud.

I egentligare mening gäller uttrycket alla dem, som vandra i Abrahams tros fotspår Rom. 4: 12, synnerligast dem, som äro rättfärdige vordne genom tron på Jesus Christus. Till dessa säger Apostelen: "I ären alle Guds barn genom tron." Fråga vi, huru de äro vordne Guds barn i denna egentligare innerligare mening, så kunna vi korteligen sammanfatta svaret i det johanneiska ordet: "Hvar och en som tror, att Jesus är Christus, han är född af Gud." 1 Joh. 5: 1. Fullständigare och egentligare lyder svaret: "Allom dem som honom (Christus) anammade, gaf han makt att blifva Guds barn, dem som tro på hans namn." Joh. 1: 12. Att tro på Christus är att blifva Guds barn. Men äfven detta barnaskapet är en adoption (*υἱοθεσία*), liksom det fordna Israels, ehuru så mycket härligare, som arfvet är härligare, och som det är förenadt med delaktighet i det sannskyldiga barnaskapets anda: det beror således icke på en födelse i egentlig mening. Det nya hjertat och den nya vissa anden äro

Digitized by Google

tillkomna genom skapelse, nemligen omskapelse af ett redan för utvarande subjekt. Dessutom grundar sig detta barnaskap icke ens i en omedelbarlig välbehaglighet för Gud. De trogne äro Guds barn endast i kraft af sin förening med den sonen, i hvilken Gud hafver till dem ett godt behag.

Innerligare fullständigare låter barnaskapet såsom adoptivt icke tänka sig, än det är hos de trogna. Icke heller kunna vi tänka oss ett på den omedelbara skapelsen grundadt, som vore rikare, fullare, egentligare än englarnes. Hvad derutöfver låter tänka sig är endast ett barnaskap i så egentlig mening, att subjektets ursprungliga tillvaro är frukt af ett gudomligt födande i egentlig mening, ett födande hvarigenom Fadrens gudoms-väsende sjelf liksom utgjuter sig och i sonen antager sjelfständig, personlig gestalt och tillvaro, ett födande, som således sätter Sonen med afseende på väsensbeskaffenhet i full jemnlikhet med Fadren, såsom Gud af Gud.

Talar nu Skriften om något sådant barna- eller sonförhållande? Eller till att begynna med: talar Skriften om ett sonförhållande, som är innerligare, djupare, egentligare än englarnes genom den omedelbara skapelsen och den troende själens barnaskap genom Jesus Christus.

Vi äro öfvertygade, att hvar och en, som icke är alldeles förblindad af förutfattade meningar, skall, då han läser Nya Testamentets heliga skrift, ovilkorligen se och erkänna, att den, genom hvilken allena alla troende äro och kallas Guds barn, står till den himmelske Fadren i ett förhållande af så innerligt, djupt och omfattande sonskap, att allt annat sonskap i jemförelse dermed förbleknar, ja liksom upphör att vara. Det är rationalismens och i all synnerhet Hr V. R:s grundfel att för den likhet, hvilken visserligen förefinnes mellan Christi och andra Guds barns förhållande till Fadren, förbise den i Skriften icke mindre starkt betygade och betonade olikheten. Det må icke nekas, att Hr V. R. med stor skicklighet och omtänksamhet anlagt sin plan att hos läsaren åstadkomma den synvillan, att Christus alls icke är väsentligen olik andra Guds barn med hänseende till barnaskapets art. Deruti lyckas han visserligen icke hos dem, som sjelfva hafva erfarenhet af och höga tankar om betydelsen af de trognas barnaskap hos Gud. Ty dessa hafva ock öfvade ögon till att inse det omätliga afstånd, hvilket ändock städse förblifver emellan Christi och hans trognas barnaskap.

Digitized by Google

Deremot skall han, genom den starka färgläggning, han gifver åt likheten och genom dennas ensidiga framhäfvande, troligen lyckas att förblända många oöfvade ögon, helst om dessa tillika äro ovaksamma och sorglösa, samt komma dem att alldeles icke se eller åtminstone lemna obemärkt den väsentliga olikheten.

På denna olikhet, denna bestämda åtskillnad mellan sitt och sina lärjungars förhållande till Fadren, anspelar frälsaren ofta i de johanneiska talen. Den framlyser redan tydligt genom det flere gånger i exklusiv mening förekommande uttrycket "min Fader", ännu bestämdare i motsättningen" eder Fader och min Fader." Vi åberopa blott några ställen bland flere: "Känden J mig, så känden j ju ock min fader", Joh. 14: 7; "Jag är det sanna vinträdet, och min fader är vingårdsmannen", Joh. 15: 1; "Den mig hatar, han hatar ock min fader", v. 23; "Kom icke vid mig, ty jag är ännu icke uppfaren till min fader, men gack till mina bröder och säg dem: Jag far upp till min fader och edar fader, till min Gud och edar Gud", Joh. 20: 17. Det är klart, att några få utryckta ställen måste gifva ett intryck, som är ringa i jemförelse med det, som vinnes genom läsningen och begrundningen af hela sammanhanget. Dock skall det vilja mycket till för att värja sig mot det slående, som ligger i det sist åberopade stället. Syftet i Frälsarens ord är tydligen att uppmuntra lärjungarne till barnaförtroende mot den himmelske Fadren såsom deras fader. Men icke ens vid ett sådant syfte förgäter Jesus att erinra om skillnaden mellan sitt och deras barnaskap. Den som då icke ser huru angelägen Frälsaren är att i lärjungarnes medvetande fasthålla denna åtskillnad, han har sannerligen bindel för ögonen. Och är denna icke ogenomskinlig, så är det så mycket värre. Han vill då icke se.

Den här påpekade skillnaden har likväl i det apostoliska ordet fått ett uttryck, som är ännu skarpare och bestämdare, än de hittills åberopade.

I Johannes' Ev. 1: 14, 18; 3: 16, 18; 1 Joh. 4: 9 benämnes Christus Guds "enfödde son." Hvar och en vet hvad med ordet enfödd son betecknas. Det betyder ju alldeles detsamma som enda son, såsom ock fördenskull *μονογενὴς υἱὸς*, i full enlighet med meningen om också ej med ordalydelsen, återgifves i vår kyrkobibel. Det är klart, att den enfödde måste vara ensam son, att han är son på ett sätt, som utesluter tillvaron af andra söner i lika egentlig bemärkelse. I jemförelse med en-

Digitized by Google

födde sonens barnaskap förbleknar allt annat barnaskap och varder till intet. I barmhertig, nedlåtande kärlek, enligt Fadrens eviga råd och honom till välbehag, förvärfvar och meddelar enfödde sonen visserligen åt dem, som honom anamma, ett barnaskap, äfven detta öfver all beskrifning härligt. Han blifver sålunda, denne enfödde, tillika den förstfödde bland många bröder. Ja, han icke allenast lyfter dessa upp till sig, utan han sänker sig äfven ned till dem. Enfödde sonen varder kött, såsom de äro, hvilka han vill frälsa till barnaskap och broderskap och sålunda gifva del i den härlighet, han sjelf ursprungligen eger såsom enfödde sonen. Men i allt detta, i all denna de trognas upphöjelse och hans egen förnedring, förblifver han dock enfödde sonen — i anseende till sonskapet oupphinnelig. Och han vill, att hans lärjungar icke ens i de ljufvaste, innerligaste ögonblick skola förgäta, att Gud dock är hans fader i en helt annan mening, än han är deras.

Redan ur denna jemförelse och dess resultat synes såsom en nära liggande följdsatts framgå, att uttrycket Guds son, då det brukas om Christus, angifver honom såsom någonting annat än blott menniska, ja, såsom Gud af Gud; att vi således med afseende på honom icke äro berättigade att taga uttrycket Guds son i mindre egentlig mening än uttrycket menniskans son.

Ytterligare och såsom vi tro på ett oemot-tåndligt sätt gör denna sanning sig gällande för hvar och en, som närmare och med rätt allvar betraktar Skriftens vittnesbörd dels om sjelfva upprinnelsen till enfödde sonens barnaskap, dels om den egendomliga härlighet, hvilken tillkommer enfödde sonen.

I det föregående är visadt, att, om vi undantaga enfödde sonen, så kunna vi säga, att alla menniskor, som i Skriften benämnas Guds söner, erhålla detta namn antingen emedan de äro af Gud omedelbart skapade eller emedan de, skapade af Gud medelbart i och genom den naturliga födelsen, blifvit af Gud särskildt utkorade eller af Guds anda födda på nytt. Vidare betygar Skriften såsom en grundsanning, att detta förhållande är förmedladt genom enfödde sonen. Medelst gemenskapen med Christus och för hans skull varda de troende räknade såsom söner, i den djupare mening, ordet har, då det om dem användes. Likaså följer af hvad redan blifvit visadt angående enfödde sonens förhållande till verldsskapelsen,

Digitized by Google

att äfven det allmännare barnaskap, som genom denna grundlägges, är genom enfödde sonens verksamhet förmedladt.

Är ock enfödde sonen på någon af dessa vägar vorden Guds son? Att han, enligt Skriften, hvarken genom omedelbar skapelse i ordets egentliga mening d. v. s. såsom Adam och englarne, ej heller genom nyfödelse såsom de trogna, har blifvit Guds son, anse vi vara tydligt för hvar och en, som något gjort sig reda för Skriftens vittnesbörd om honom. Det ligger för dagen, att begreppet nyfödelse på honom icke, enligt Skriftens åskådningssätt, eger ringaste tillämpning. Icke ens den mänskliga sidan af hans tillvarelse eger någon anslutningspunkt för denna genomgripande förändring, som städse innebär en öfvergång från mörkrets makt till Gud. Christi lifs historia, sådan den möter oss i evangelium, är lika skild från hvarje sken af sådan öfvergång, som hans lif är skildt från synd och han sjelf "oskyldig, obesmittad" och i denna mening "skild från syndare" Ebr. 7: 26. — Icke heller finna vi begreppet omedelbar skapelse på honom i någon måtto tillämpligt, om man icke så vill benämna det gudomliga verk, som omtalas i Luk. 1: 35. Församlingen har ej velat benämna denna underbara tilldragelse en omedelbar skapelse, utan en gudomlig aflelse. Vi skola längre ned undersöka, hvad betydelse denna kan ega för Christi sonskap. Dessförinnan böra vi först såsom fullkomligen skriftvidrig afvisa äfven den åsigten, att Christus skulle vara son genom utkorelse, att han skulle benämnas son endast derföre, att han vore den företrädesvis utvalde, utkorade. Detta må vara en fulltygad rabbinsk åskådning. Skriften lemnar för en sådan åskådning intet stöd. Dess ordalydelse talar emot denna mening. "Du är min son, i dag hafver jag födt dig", Ebr. 1: 5, är tydligen grundtanken i Skriftens framställning af enfödde sonens förhållande till Fadren.

Skriften omtalar bestämdt en Christi födelse i tiden och på jorden ur Jungfru Marias moderlif. Skriften betygar lika bestämdt, att denna födelse icke har sin orsak i mensklig faders åtgärd. Engelen säger till Maria i det nyss åberopade stället af Lukas' evangelium: "Den helige Ande skall komma öfver dig, och den Högstes kraft skall öfverskygga dig: derföre ock det heliga, som af dig födt varder, skall kallas Guds son."

Otvifvelaktigt angifves här den underbara aflelsen genom

Digitized by Google

den helige Ande och genom den Högstes öfverskyggande kraft såsom grunden hvarföre Marias helige son skulle kallas Guds son.

Men denne Marias son, Jesus Christus, har, såsom redan blifvit visadt, enligt Skriftens tydliga vittnesbörd personlig tillvaro redan före sin födelse i verlden. Redan före verldsskapelsen var han hos Gud såsom det eviga Ordet. Det är således klart, att han icke kommer till personlig existens först derigenom, att den helige Ande kommer öfver och den Högstes kraft öfverskyggar Maria. Lika klart är deremot, att han genom denna gudomliga nådesakt kommer till mensklig existens, blifver menniska. Denna nådesakt i Jungfru Marias moderlif sammanfaller således till sitt resultat helt och hållet med den akt af det gudomliga Ordet, hvilken Johannes 1: 14 beskrifver: "Ordet vardt kött." Aflelsen och mandomsanammelsen utgöra tillsammans den fulla gudomliga nådesakt, genom hvilken Gudamenniskan kommer till stånd. Och genom denna akt är Christus berättigad att äfven såsom menniska kallas Guds son. Men, låtom oss noga märka det, han kallas så, icke emedan han säges vara utvald eller utkorad, utan emedan den helige Ande kommit öfver och den Högstes kraft öfverskyggat Jungfru Maria och i hennes moderlif gifvit tillvaro åt den menniskan, som är medlaren Jesus Christus. Således är menniskan Jesus derföre Guds son, att hon på detta underbara sätt blifvit född. Sådan är evangelii lära.

Men denna personlighet är, såsom vi efter Skriften ådagalagt, redan till af evighet innan hon i Jungfru Marias lif blifver menniska, och förr än han såsom menniska benämnes Guds son. Vi fråge nu: Är icke denna personlighet enligt Skriftens vittnesbörd Guds enfödde son redan före mandomsanammelsen och oberoende af denna?

Skriften besvarar denna fråga med ett tydligt och bestämdt ja. Den betygar, att Christus är enfödde sonen, redan innan Ordet blifver menniska. Ett sådant betygande finne vi först och främst i de mångfaldiga ställen, der Gud säges hafva sändt sin son i verlden, och der Sonen säges vara till verlden sänd och kommen. Vi förbise dervid ingalunda att Sonens sändning och kommande på flere ställen beteckna blott insättandet i det kall, Fadren gifvit honom och hans ingående i detta kall. Vi förbise icke heller, att enligt det nytestamentliga språkbruket, likaväl som enligt det nu hos oss gängse, uttrycket komma i verlden eller till verlden kan vara alldeles liktydigt med uttrycket födas. Men

Digitized by Google

då Jesus säger sig hafva farit neder af himmelen Joh. 3: 13, då han säger sig vara utgången af Gud och sålunda hafva kommit i verlden Joh. 16: 27, 28; 17: 8 m. fl. st., så hafva dessa uttryck tydligen något annat att betyda, än ett i tiden gifvet och mottaget uppdrag. De syfta uppenbarligen på ett vexelförhållande mellan Fadren och den i verlden komne, hvilket är utomtidligt och just har till följd Christi inträde i verlden. Fråga kan allenast blifva, om Christus, då han af Fadren emottager detta uppdrag och för dess fullgörande underkastar sig Fadrens vilja, verkligen redan är Guds son eller om han, äfven då han talar om sin utomverldsliga tillvaro, blott så benämner sig, derföre att han nu efter mandomsanammelsen och genom denna verkligen är Guds son. Att han måste antagas på sådan grund hafva i ofvanåberopade Joh. 3: 13 benämnt sin från himmelen utgångna personlighet *menniskans* son, följer nödvändigt af de vittnesbörd, hvilka gifva vid handen, att han först i tidens fullbordan är vorden menniska (kött). Dock äro vi icke berättigade att häraf draga den slutsats, att han blott på sådan grund benämner sig och benämnes i sin preexistens Guds son. Man skall icke med sanning kunna neka, att de ställen, der Guds son säges vara sänd och kommen i verlden, i första hand framkalla den föreställningen, att den varelse, hvilken så sändes och kommer, redan före sitt inträde i verlden och med afseende på hvad han då är kallas och framställes såsom Guds son, att han är Guds son i evighet och på ett evigt sätt. Riktigheten af detta omedelbara intryck bekräftas ock genom flere bestämda Skriftens utsagor, otvetydigast af första kapitlet af Ebreerbrefvet. Synnerligen bestämdt kallar Gud der det eviga väsende, som han införer i verlden, och hvilket der antager Abrahams säd, sin son. Det är ock tydligt för hvar och en, som vill se, att orden: "Du är min son, i dag hafver jag födt dig", af Ebreerbrefvets författare tänkas sagda till honom, som införes i verlden, förr än detta införande sker. Dock, vår utläggning kan icke göra saken tydligare, än den står uttryckt i detta märkliga kapitel. Likaledes då Joh. 1: 14 säger: "Ordet vardt kött och bodde ibland oss, och vi sågo hans härlighet såsom enfödde sonens härlighet af Fadren", så kan endast genom tvungen exeges undvikas det antagande, att den härlighet, hvilken här omtalas, är Ordets, hvilket således ock benämnes enfödde sonen. Lika tydligt framställes detta förhållande i Rom. 8: 3. "Gud sände sin

Digitized by Google

son i syndelig kötts liknelse." Aldrastarkast och otvetydigast uttalas dock denna sanning af apostelen Paulus i det redan af oss berörda Col. 1: 15, der sonen säges vara "osynliga Guds afbild, förstfödd för all kreatur", ett ställe, hvars rätta betydelse redan af oss blifvit påpekad. Af dessa och flera dylika ställen synes otvetydigt följa, att just Ordet, som vardt kött (antog mandom), är det subjekt, hvilket Skriften betraktar såsom Guds son i den egentliga mening, att allt annat sonförhållande i jemförelse dermed är såsom vore det icke; att följakteligen Christi sonförhållande, om det ock med afseende på honom, såsom mänska betraktad, är ett i tiden genom mandomsanammelsen och den underbara aflelsen vordet, likväl, med hänsyn till honom såsom det eviga Ordet, tillika är ett evigt; att således hans sonskap i det hela icke är beroende af skapelse, naturlig födelse, nyfödelse, utkorelse eller ens af hans sonvardande genom mandomsanammelsen och den underbara aflelsen, utan af en evig process inom gudomen — en process, hvars egendomliga beskaffenhet det är oss förunnadt skåda allenast såsom i en dunkel spegel, men hvilken vi, enligt den uppenbarelse Gud såsom Fader och Son om sig lemnat, måste benämna evig födelse, födelse af evighet.

Detta Christi eviga sonförhållande äfvensom den eviga födelsen söker en art af rationalism att beröfva sin betydelse genom att hänvisa på ett evigt sonskap och en evig födelse såsom tillkommande alla menniskor. Den förstår då likväl med dessa, i dess mun högst oegentliga, uttryck ingenting annat, än att alla ändliga idéer hafva i den oändliga idéen grunden för sin tillvaro. Hvarje menniska, liksom menskligheten i sin helhet, är, enligt denna rationalisms förmenande, på samma sätt, som Christus, en Guds son, derigenom att dess idé har i Gud, den oändliga idéen, grunden för sitt vara. Då nu menniskans reala eller phenomeniska tillvaro är ingenting annat, än den ändliga idéens nödvändiga sätt att vara för sig sjelf eller förnimmas af andra ändliga varelser, så kan hvarje menniska, såsom ytterst grundad i Guds idée eller hans eviga förnimmelse, sägas vara af Gud född.

Då vi här icke hafva till vår uppgift att granska eller bestrida denna dogmatiska rationalisms metaphysiska antaganden, så anmärka vi blott, att den "samvetsgranne" undersökaren ej bör anse sig berättigad att påtvinga Skriften ett föreställnings-

Digitized by Google

sätt, som är för densamma helt och hållet främmande. Skriften talar aldrig om ett allmänt menniskornas sonvarande af evighet, men desto bestämdare om Christus såsom före verldsskapelsen d. ä. af evighet Guds son, således ock född af Fadren. Hans uteslutande, egendomliga ställning i detta hänseende betecknas ögonskenligen genom benämningen "enfödde." Denna åtskillnad hafva vi redan tillräckligen belyst, men tillägga dock till afslutning ännu några Skriftens ord, som på en gång framställa Sonens åtskillnad från sönerna, hans tillvaro såsom son före mandomsanammelsen, och allt annat barnaskaps beroende af honom: "men då tiden vardt fullkomnad, sände Gud sin son, född af qvinna, vorden under lagen; på det han skulle friköpa dem, som under lagen voro, på det vi skulle få barnaskapet. Efter I nu ären söner, hafver Gud sändt sin sons Anda uti edra hjertan, hvilken ropar: Abba, käre Fader. Så är nu här icke mer tjenare, utan son, så är han ock Guds arfvinge genom Christum" Gal. 4: 4—7. Christus är Guds "egen" son Rom. 8: 32; Joh. 5: 18.

Vi hafva sagt, att det uteslutande och egendomliga i Christi sonförhållande hänvisar på en väsensgemenskap af innerligaste art, på den fullkomligaste väsenslikhet, ja, väsensenhet.

Vid en blott väsenslikhet kan det kristligt religiösa medvetandet icke stadna. Det skulle då stadna vid den för tron odrägligaste söndring, nemligen vid den mellan tvenne fullkomligt lika gudomliga eller högsta väsenden, vid föreställningen om tvenne gudar. Den religiösa tron kan derföre ej finna frid, innan den är viss på Fadrens och Sonens väsensenhet, att Fadren och Sonen äro i väsendet ett — ett gudomsväsende.

Sonens fullkomliga väsenslikhet, men vidare ock hans sannskyldiga väsensenhet med Fadren, detta är vår evangeliska tro. Denna tro innebär ock öfvertygelsen om sitt härstammande från Skriftens ord. Den är en tro, att Skriften bekräftar både väsenslikheten och väsensenheten.

Låtom oss nu undersöka huruvida så förhåller sig, huruvida skriften rättfärdigar kyrkans påstående i detta hänseende. Vi säga först skriften betyga, att sonen är till väsendet jemlik med Fadren.

På det att vår framställning af denna Sonens jemlikhet med Fadren icke må blifva förvillande eller gifva anledning till onödiga invändningar, vilja vi likväl på förhand upptaga och betona den åtskillnad mellan Fadren och Sonen, Skriften otvetydigt gif-

Digitized by Google

ver vid handen. Vi dröja likväl icke länge vid de momenter i denna åtskillnad, hvilka ögonskenligen härröra derifrån, att Sonen genom mandomsanammelsen är vorden sann, verklig människa och såsom sådan oss lik, ett Fadren djupt underordnadt, begränsadt, ett lydande och till en tid lidande väsende, som, efter fullbordad frälsningsmission och verldsdom, skall lägga allt herradöme för Fadrens fötter, på det Gud skall blifva allt i alla 1 Cor. 15: 21—28. Denna sida af åtskillnaden har just den skrift, hvilken vi här granska, synnerligen kraftigt, om ock i en falsk riktning och på ett vilseledande sätt framhållit. Vi fästa oss blott vid den åtskillnad mellan Fadren och Sonen, hvilken med nädvändighet framgår ur Sonens begrepp såsom son i förhållande till Fadren.

Lika visst som beteckningen son utmärker, att den varelse, som så betecknas, är af samma art med den, hvilken i förhållande till honom betecknas såsom fader, lika visst utmärker denna beteckning en grundlig och outplånlig skillnad mellan båda. Denna skillnad är enligt sitt begrepp en skillnad i ursprunglighet. Fadersnamnet betecknar ursprunglighet i förhållande till den, som med hänseende till fadren benämnes son. Sonen betecknas genom sjelfva sitt namn i förhållande till fadren såsom härledd, originerad. I enlighet härmed har ock Guds församling städse betraktat Gud fadren såsom källan, ursprunget, Gud Sonen såsom det härledda. Fadren är evigt den födande; det är han, som gifver ursprung och med detsamma allt annat åt Sonen. Sonen är evigt den, som födes, som utaf Fadren emottager lif, ära, makt, härlighet och allt annat. Så framställer ock Skriften öfver allt förhållandet mellan Fadren och Sonen. Den sednare hänvisar sjelf oupphörligen derpå, att allt hvad han äger, lif, makt, härlighet är honom gifvet af Fadren. Visserligen gäller detta framför allt om den menniskovordne sonen. Men sjelfva beteckningen son, såsom gällande icke blott den menniska vordne, framställer honom såsom af Fadren hafvande icke blott sin tillvaro utan sin gudomsart. Ett Sonens subordinationsförhållande till Fadren i denna mening har kyrkan aldrig förnekat. Hon har allenast för missbrukets skull heldst undvikit ordet subordination, eller åtminstone närmare bestämt det såsom en personal-subordination, hvilken icke innebär annat, än att Sonen har sitt ursprung af Fadren, till skillnad från den väsenssubordination, den underlägsenhet i gudomsart, arianismen antager, men

Digitized by Google

hvilken kyrkan, såsom vi skola visa, på grund af Skriften, förnekar. Nämnde personal-subordination ligger ock innesluten i den läran, att Sonen är "den osynlige Gudens afbild" Col. 1: 5, hans "härlighets, hans väsendes rätta beläte" Ebr. 1: 3. Afbilden, afglansen är ju till sitt begrepp städse någonting härledt i jemförelse med urbilden, med det urljus, som framglänser och genom afglansen eller återglansen sig uppenbarar. Detta förhållande är med uttryckliga ord i kyrkans bekännelser upptaget och erkändt. Kyrkan kan således icke heller vilja förneka det, då hon säger, att i gudomsförhållandet personerna äro jemlika, eller då hon bestrider, att den ene är före den andre. Hvad hon med dessa bestämningar vill angifva blir klart för hvar och en, som betraktar hennes läroutveckling i dess sammanhang. Då hon säger, att i den heliga Treenigheten ingendera personen är före eller efter den andra, så har hon, för att hålla oss till hvad som nu är ifråga, allenast velat mot den arianska subordinatianismen framhålla, att Gud aldrig har varit utan sin afbild, aldrig utan sitt härlighets sken, Guds väsende aldrig utan sitt rätta beläte; att således Sonen, som förklarar Fadren, är lika evig, som Fadren, och Fadren, som uppenbarar sig i Sonen, icke mera evig än denne. Skriftenligheten af denna bestämning är redan ådagalagd genom skriftbevisningen för Sonens evighet. Ty en olika grad af evighet, före och oberoende af verldsskapelsen, är en fantasi, som ingenstädes i Skriften har stöd. — Då åter kyrkan yrkar Fadrens och Sonens jemlikhet, så vill hon dermed, utan förnekande af Fadrens personliga ursprunglighet i jemförelse med Sonen, blott yrka, att denne till hela sitt väsendes innehåll är identisk med Fadren, ehuru han har allt af och genom Fadren.

Hvarje försök att utplåna spåren af denna åtskillnad är lika skriftvidrigt, som försöken att förneka Sonens väsentliga jemlikhet med Fadren. Vi skulle göra oss skyldiga till ett sådant försök, om vi sökte i någon mån försvaga intrycket af de Skriftens ord, i hvilka Christus underordnar sig Fadren. Framför allt gäller detta den menniskovordne sonen, hvilken underordnas Fadren på ett sätt, som tillräckligen visar, att hans menniskoblifvande gjort honom till någonting annat än hvad han ursprungligen är. Det kött vordna Ordet är icke blott Gud, utan lika visst människa. Och om äfven mandomen kan emottaga en förklaring, ett förhärligande, så att gudomsgestalten (μορφὴ τοῦ θεοῦ) kan i och genom den fullkomligen framlysa, så är detta icke ännu skett

Digitized by Google

under Frälsarens kötts dagar. Såsom han i evighet har allt af Fadren, så emottager han i tiden, såsom den menniskovordne, allt af Fadren, och detta, i enlighet med mandomens art, så småningom. Han står såsom gudamenniska på jorden städse tillika såsom Fadrens tjenare, såsom sändningabud under Fadren. Ja, äfven efter förklaringen, den fullständiga återgången till den härlighet, han hade när Fadren, förr än verlden var, står han dock med hänseende till sin mandom, såsom vår broder, bestämdt åtskild från honom, som är "allena sann Gud" Joh. 17: 3; Uppenb. 1: 1, 4—7; 5: 6 m. fl., under det han tillika är Fadren jemlik i ära och härlighet, regerar verlden och kyrkan med *samma* makt, vishet och kärlek, som Fadren, lofvas, prisas, tillbedes af de himmelska härskarorna såsom denne, och derigenom städse för vår tros öga bekräftar den underbara sanningen, att han, vår broder, medlaren mellan Gud och menniskan, är icke blott menniska, utan sann Gud, ett med Fadren.

Att denna jemlikhet och enhet med Fadren icke gifver prägeln åt hans jordiska lefnadsbana, har Guds församling städse erkänt. Hr V. R. har visst icke framdragit någonting för Guds församling hittills fördoldt, då han uppvisat — ungefärligen efter samma method som hans unitariska föregångare — att Sonen i sina köttsdagar framträder såsom ett ändligt, begränsadt, i sanning menskligt väsende. Derest Christus äfven i sitt jordiska lif skulle framstå i den empiriska företeelsen såsom Fadren jemlik i makt, vetande, majestät, hvad sanning skulle då ega det apostoliska vittnesbördet, att Christus, "ändock han var i Guds skepelse, räknade icke för rof att Gudi jemlik vara, utan förnedrade sig sjelf, tagande på sig en tjenares skepelse, och vardt menniskor lik och i åthäfvor funnen såsom en menniska" Phil. 2: 6, 7. Icke i framhållandet af denna menniskoskepelse ligger Hr V. R:s affall från sanningen, utan i bortseendet från och förnekandet af den jemlikhet med Gud, den guds-skepelse (*μορφὴ τοῦ θεοῦ*), hvilken i Phil. 2 och annorstädes i Skriften betygas såsom Sonens ursprungliga, i Frälsarens "köttsdagar" under tjenareskepelsen och menniskolikhetens täckelse dolda, men detta slutligen genombrytande tillvarelseform. Vår uppgift är nu, att ur Skriftens ord ådagalägga, att denna Sonens gudomsform, denna jemlikhet med Gud i verk, egenskaper och väsende ända till enhet med Fadren, verkligen framställes i Skriften såsom föremål för den kristnes — icke åskådning, utan — tro.

Digitized by Google

Det är naturligtvis icke Sonens under jordelifvet antagna tjenareskepelse, som företrädesvis gifver grund och stöd åt denna tro. Dock företer äfven hans jordiska lif en återspegling, synnerligen af vissa för den sannskyldiga gudomshärligheten utmärkande drag, som tillräckligen rättfärdigar det apostoliska ordet: "Vi sågo hans härlighet såsom enfödde sonens härlighet af Fadren, full med nåd och sanning" Joh. 1: 14.

Just fullheten med nåd och sanning är det ofördunklade drag af gudomlig höghet, som låter den invigda blicken i och genom menniskosonens gestalt skåda enfödde sonens gudomshärlighet.

Guds väsende är enligt Skriftens vittnesbörd kärlek. "Gud är kärleken" 1 Joh. 4: 8. Högsta uppenbarelsen af denna kärlek hos Gud, Fadren, är att han sändt sin son i verlden till att frälsa syndare. "Deruti är Guds kärlek till oss uppenbar vorden, att Gud hafver sändt sin enfödde son i verlden, att vi måge lefva genom honom" 1 Joh. 4: 9. Är Christi kärlek ringare? Bevisar den sig icke genom samma handling. "J veten, säger Apostelen, vårs Herras Jesu Christi kärleksbevisning, att ändock han var rik, vardt han likväl fattig för vår skull, på det J genom hans fattigdom skullen rike varda" 2 Cor. 8: 9. "Då vi ännu svage voro, hafver Christus, när tiden var inne, dött för oss ogudaktiga" Rom. 5: 6. "Derpå känne vi kärleken, att han hafver låtit sitt lif för oss" 1 Joh. 3: 16.

Märkligt är hvad Apostelen i Rom. 5: 7, 8 härom säger: "Näppeligen vill väl någon dö för en rättfärdig, men för den som godt gör torde väl någon våga dö; men Gud bevisar sin kärlek till oss, att Christus har dött för oss, när vi ännu voro syndare." Uppenbarligen är det Christi kärlek, som bevisar sig, deruti att han dör, likavisst som Fadrens, deruti att han låter Sonen dö, utgifver sin son. Men här säges denna kärlek, som gör att Sonen dör, vara Guds kärlek. Guds kärlek och Christi kärlek sammanfalla således i Apostelens åskådning.

Och i sanning, ju mer man betraktar Christi lif, sådant det i evangelium framställes, framför allt i den mån man får erfara Christi kärleksverk på sitt eget hjerta, ju mer känner man sig ljufligt förvissad, att denna kärlek är icke blott gudomlig, utan Guds egen kärlek. Man kan icke tveka, att i detta hänseende säga om Christus, hvad Skriften säger om Gud. Han är kärleken; han är det i förhållande till både Fadren och bröderna.

Digitized by Google

Denna jemlikhet gäller icke blott med hänseende till kärlekens innerlighet, vid hvilken vi i det föregående hafva förnämligast fästat oss. Den gäller äfven med afseende på dess omfattning. Denna kärlek sträcker sig synbarligen under Jesu lefnad till alla, som med honom komma i beröring. Man känner, att den har inga andra gränser än Guds kärlek, d. v. s. de som föreskrifvas af den gudomliga heligheten och rättfärdigheten. Likaledes framlyser ock stundom rätt tydligt denna kärleks gudomliga majestät såsom vid det genomträngande smärteropet öfver Jerusalems hårdnackenhet Mtth. 23: 37, "Jerusalem, Jerusalem, du som dräper profeterna och stenar dem som äro sända till dig, huru ofta har jag icke velat församla dina barn, såsom fågeln församlar sina ungar under sina vingar och J hafven icke velat. Edert hus skall varda öde." Huru föra icke dessa menniskosonens ord vår tanka tillbaka på Jehovahs ord Es. 65: 2, "Jag uträcker mina händer hela dagen till ett ohörsamt folk, som efter sina egna tankar vandrar på den väg, som icke god är." I båda utsagorna står lika härlig den gudomliga kärleken i sitt oändliga majestät och sin oändliga huldhet gent emot en fallen och sig förhärdande mensklighet. Detta majestät är hos Sonen visserligen dämpadt af tjenareskepelsen, men det framlyser dock, så att endast blindheten kan undgå att förnimma dess närvaro. Det är nåd, godhet i dess himmelska, nedlåtande gestalt, en godhet, som i sanning bör vara tillräcklig att låta oss i denne mästare se någonting mer, än en blott mensklig mästare. Det är i sanning godheten såsom Guds egen barmhertighet och nåd.

Mot detta, för hvarje känsligare sinne ovedersägliga, faktum har den theologiska rationalismen sedan gammalt åberopat Frälsarens egna ord sådana dessa förekomma i följande sammanhang: "Och då han utgången var på vägen, lopp en till och föll på knä för honom och frågade honom: Gode mästare, hvad skall jag göra, att jag må ärfva evinnerligt lif? Men Jesus sade till honom: "Hvi kallar du mig god? Ingen är god utan en, Gud" Mark. 10: 17, 18. "Och en af de öfverste frågade honom sägande: Gode mästare, hvad skall jag göra, att jag må få evinnerligt lif? Men Jesus sade till honom: Ingen är god utan en, Gud." Luk. 18: 18, 19; jemför Mtth. 19: 16, 17.

Hr V. R. påstår p. 75, att Sonen genom dessa ord förnekar, "att han är det absoluta goda." Derom är visserligen ännu icke för oss fråga. Vi finna likväl lätt, att Hr V. R:s inkast

Digitized by Google

är, om också endast medelbart, riktadt mot den sanningen, att Sonen är god såsom Fadren. Hvar och en ser, att Sonen icke i de ofvan utförda ställena talar om det goda, än mindre om det absoluta goda, utan om den gode. Hr V. R:s påstående, sådant det i orden lyder, saknar således i dessa ställen all omedelbar grund. Sannolikt vill Hr V. R. att detta påståendes sanning skall ur Frälsarens ord framgå genom en slutledning hvars öfversats vore, att Sonen här förnekar sig vara den absolut gode. Hr V. R. har, visserligen icke utan skäl, antagit, att den, som icke är absolut god, kan icke heller vara det absolut goda, det absoluta ändamålet, det som öfver allt annat bör eftersträfvas.

Men så villigt vi erkänna sistnämnde antagande såsom riktigt, så bestämdt förneka, vi att nyssberörde öfversats, på hvilken slutledningen hvilar, eger stöd i Frälsarens ord. Taga vi dessa enkelt, såsom de stå, så innebära de ingenting annat än en fråga, hvarföre den knäböjande mannen i Mark. 10 och Öfversten i Luk. 18 kalla Jesus god, då ingen är god utan Gud allena. Inlägga vi eller finna vi med rätta i frågan tillika en förebråelse mot den frågande, så kan denna förebråelse, om vi betrakta detta ställe utan sammanhang med det evangeliska vittnesbördet i allmänhet, hafva en tvåfaldig anledning. Antingen finner Jesus den frågande hafva felat emot sanningen i och för sig sjelf, då han tillade Jesus en egenskap, hvilken tillhörde Gud allena, således ej kunde tillhöra Jesus, så vida han, hvilket då förutsättes, var en blott menniska. Eller ock finner han honom fela blott mot den subjektiva sanningen, mot sanningsenligheten, då han utan insigt i Christi enhet med Fadren, blott seende i Christus den undergörande mensklige mästaren, likväl tillägger honom en godhet, hvilken han borde veta ensamt tillkom Gud.

Hvilketdera motivet hafva vi nu att förutsätta, då Jesus gör sin förebrående fråga: hvi kallar du mig god? Vi hänvisa på det vi redan ur Skriften anfört om Guds vår Frälsares godhet och menniskovänlighet. Vi trotsa någon att uppvisa möjligheten af en mera oändlig, en oinskränktare kärlek, en fullkomligare godhet, än den som framlyser i enfödde sonens hela jordiska verksamhet. Just i detta hänseende är han, såsom redan blifvit anmärkt, den fulla, klara uppenbarelsen af Fadrens väsende, hans väsendes rätta belåte, hans härlighets sken. Utan tvifvel hafva, såsom ofvan erinrades, lärjungarne häraf fått anledning till bekännelsen: "Vi sågo hans härlighet såsom enfödde sonens här-

Digitized by Google

lighet af Fadren, full med nåd och sanning." I medvetande af denna hans oändliga, gudomliga, nedlåtande godhet är det som Apostelen gör honom, Jesus Christus, till denna nåds egentliga, närmaste källa i de välbekanta orden: "Herrans Jesu Christi nåd, Guds kärlek och den heliga Andas delaktighet, vare med eder alla" 2 Cor. 13: 13, till hvilket ställe kunna läggas mångfaldiga andra, der vår Herres Jesu Christi nåd tillönskas såsom källa till salighet, och af hvilka klarligen synes, att enfödde sonens godhet är i ingen måtto ringare, än Guds Faders godhet.

Den enda möjliga utväg att med sådana Skriftens vittnesbörd förlika rationalismens sätt att förklara ifrågavarande Frälsarens ord, är antagandet, att Jesus sjelf icke visste af sin enhet med den himmelska Fadren, då han framställde ofvanbesagde motfråga. Om ock så vore, så följde ingalunda deraf, att han icke vore god som Gud, utan allenast, att han då ännu icke kommit till den fulla klarhet öfver sig sjelf, hvilken hans tillväxt i visdom skulle medföra vid slutet af hans förnedringsbana. Vi se likväl ingen nödvändighet, att hos Jesus antaga sådan okunnighet i den period af hans lif, i hvilken detta samtal faller. Ty, såsom redan blifvit anmärkt, detta ställe, äfven då det betraktas alldeles lösryckt från det öfriga skriftsammanhanget lemnar, minst sagdt, fullkomlig frihet till den uttydningen, att Jesu fråga icke åsyftar annat, än att hos den frågande väcka medvetande derom, att benämningen god, alldenstund den egentligen tillkommer Gud allena, var ett missbrukligt uttryck om Jesus i dens mun, som i Jesus såg en blott menniska. Alldeles på samma sätt vore uttrycket god om Frälsaren ett missbruk i Hr V. R:s mun och skulle utan tvifvel på samma sätt af Frälsaren bemötas, under det han med välbehag emottager bekännelsen om hans godhet och nåd, då den i bön och åkallan går från lärjungars läppar, hvilka känna och bekänna honom vara ett med Fadren.

De utaf hr V. R. liksom af andra unitarier åberopade ställena gifva således icke stöd åt förnekelsen af Frälsarens i sanning gudomliga godhet och nåd.

Skulle Hr V. R. mot vår bevisning i detta hänseende framkomma med den invändning, vi sett honom åberopa mot några andra af sina motståndare, att den innehåller blott de gamla orthodoxa skälen, så svara vi, att den icke behöfver annan gestalt för att nöjaktigt möta den gamla gensägelsen.

Digitized by Google

Icke mindre härlig, än den gudomliga kärleken, strålar oss i Jesu lif tillmötes den gudomliga sanningen, om vi för den hafva öppet sinne. Sanning i lif och sanning i ord — hvem vågar bestrida, att denna höghet hos honom framlyser i gudomlig fullhet. Äfven hans fiender måste ju, utan tvifvel med hänsyn till sanningens kraft i hans ord, erkänna, att såsom han hafver ingen menniska talat Joh. 7: 46. Ju förtroligare man blifver med hans lefnad, med hans ord och gerningar, desto rikare utbreder sig för blicken fullheten af gudomlig sanning. Intet svek vardt funnet i hans mun, och sjelfva innehållet af hans ord bekräftar för den troende själen, att här är icke blott sanning, utan den frälsande, saliggörande sanningen, om också, i anseende till lärjungarnes oförmögenhet att bära den, icke så fullständigt uttalad, som sedan skedde genom sanningens Ande, som Sonen lofvar att sända, och som är hans egen ande.

Men Jesus icke blott meddelar sanning genom sitt ord, uttrycker sanning i sitt lif — han icke blott har sanningen, utan han är sanningen. "Jag är . . . . sanningen", säger han sjelf uttryckligen. Just derföre är han det öfver alla andra "sannfärdiga vittnet", emedan han är sjelfva sanningen. Kan någon annan än Gud vara sanningen sjelf? Ingen, som älskar sanningen, som anar hvad sanningen är, kan vara tveksam om svaret. Om ingen annan varelse än Jesus, Guds son, är det ordet uttaladt i Skriften, att han är sanningen. Ingen betvifiar Skriftens mening, att Fadren är sanningen. Men om Sonen allena står der uttryckligen, att han är sanningen. För den, som tror Skriftens ord kan då icke vara något val. Han måste redan för detta ordets skull betrakta Sonen, såsom jemlik Fadren, såsom i sanning Gud. Och för den, som icke tror Guds sons vittnesbörd måste det åtminstone vara klart, att Skriften icke om Gud har något högre att säga, än hvad som säges om Sonen, och detta af hans egna heliga läppar, nemligen att han är sanningen.

Enahanda vittnesbörd lemnar Skriften om honom, då han säges vara ljuset. Detta uttryck är visserligen, om man så vill, bildligt. Dess mening, då det gäller Jesus, förstå vi lätt, då han sjelf förklarar: "Jag är — sanningen." Sanningen är såsom sådan det rätta, det egentliga, ehuru icke sinligt förnumna ljuset.

Såsom enfödde sonen är sanningen, så är han lifvet.

Att säga hvad lifvet är, är icke lättare, än att säga hvad

Digitized by Google

sanningen är. Hvarje menniska har dock någon aning om hvad lifvet är, och att det i sig sjelf är ett oändligt godt i motsats till död. Menniskans ändlighet, förgänglighet, ringhet ligger ej minst deruti, att hon icke har lif uti sig sjelf, icke är sjelfva lifvet, utan har lifvet genom någonting annat och kan förlora lifvet. — Såsom Guds höga företräde framför allt ändligt måste vi tänka, att han har lif uti sig sjelf, att han är lifvets källa, att lifvet icke är hos honom en blott egenskap, framför allt icke en sådan, som kan honom fråntagas. Han måste vara sjelfva lifvet.

Vi kunna i detta hänseende ej tänka eller säga något högre om Gud, än hvad Skriften utsäger om enfödde sonen. "Gud hafver gifvit oss det eviga lifvet, och det lifvet är i hans son." 1 Joh. 5: 11. "Den Sonen hafver, han hafver lifvet" v. 12. I Ordet var lifvet Joh. 1: 4. Om sig sjelf säger det menniskovordna Ordet: "Jag är ... lifvet" Joh. 14: 5. "Jag är uppståndelsen och lifvet" Joh. 11: 25. Såsom han i sin egenskap af sanningen är verldens ljus, så är han i sin egenskap af lif, det hvarigenom allt lefver. Han betygar sig vara det "Guds bröd, som nederkommer af himmelen och gifver verlden lif." I. Ap. 17: 25 framställer apostelen Paulus såsom hufvudsumman af den härlighet, hvarigenom Gud är upphöjd öfver allt skapadt, just detta att han gifver alla lif, anda och allt, jmfr Rom. 4: 17. Så gifver ock Sonen lif, han "gör lefvande, hvem han vill" Joh. 5: 21. Att detta gäller äfven det lekamliga lifvet, synes redan klart nog af de underbara uppväckelserna under Jesu jordelif. Men fulla betydelsen af hans lifgifvande kraft förstås dock först, när man besinnar, att hans röst skall väcka till lif alle de i grifterna äro. "Den stund skall komma, på hvilken alle de i grifterna äro skola höra hans röst; och de som väl hafva gjort skola framgå till lifsens uppståndelse, men de som illa hafva gjort till domens uppståndelse" Joh. 5: 28, 29. Icke mindre omfattande är den mening, i hvilken han framställes såsom det eviga, det andliga och saliga lifvets källa och gifvare. "Min får höra min röst, och jag gifver dem evinnerligt lif" Joh. 10: 28. Hit höra alla de ställen, der tron på Sonen framställes såsom grund och orsak till lifvet. Ty detta är tron endast genom att vara ett omfattande af lifvet, som är i Sonen. Christus allena är de troendes lif. Han är "lifsens förste" Ap. 3: 15. Genom honom allena hafva Guds barn det eviga lifvet, ty det lifvet är i Guds son 1 Joh. 5: 11, 12. Sin uteslutande ställning i detta

Digitized by Google

hänseende uttalar enfödde sonen uttryckligen på många ställen. Vi anföra blott hans på en gång manande och förebrående ord till Judarne Joh. 5: 39, 40: "Ransaker Skrifterna, ty J menen eder hafva evinnerligt lif i dem, och de äro de, som vittna om mig: och J viljen icke komma till mig att J måtten få lif."

Att detta lif tillhör Sonen, icke på det sätt, som en blott menniska kan genom hans bemedling ega det, utan på det sätt, som allena Gud eger lifvet, ligger redan uttaladt i de orden: "Jag är lifvet." Än ytterligare bekräftar Christus detta, då han säger: "såsom Fadren hafver lif uti sig sjelf, så hafver han ock gifvit Sonen att hafva lif uti sig sjelf." För dem, som icke vilja bortkonstla Skriftens tydliga mening, måste det vara klart, att Johannes, som upptecknat dessa Frälsarens ord, förstått dem i enlighet med den klav, han sjelf gifvit i prologen, således så, att menniskan Jesus äger detta lif, icke såsom blott menniska, utan genom den personliga enheten med det Ord, i hvilket lifvet är på ett evigt sätt, emedan detta Ord är Guds härlighets sken och hans väsendes rätta afbild. Att lifvet äfven hos detta Ord, den enfödde sonen, är genom Fadrens meddelelse, således ett gifvet, har åtminstone Herren sjelf och hans apostlar icke funnit oförenligt dermed, att lifvet i Sonen, sedan det är gifvet, tillhör honom på samma sätt, som det tillhör Fadren, d. v. s. så, att Sonen i detta lif och med afseende på detsamma rör sig med full sjelfständighet. Detta uttalar ock Jesus med den största möjliga bestämdhet: "Fördenskull älskar Fadren mig, att jag låter mitt lif (*τὴν ψυχήν*), på det jag skall åter taga det igen. Ingen tager det ifrån mig. Jag hafver makt att låta det, och jag hafver makt att taga det igen" Joh. 10: 17, 18. Genom dessa ord vederlägges tillräckligt Hr V. R:s och andra rationalisters försök att framställa Jesu uppståndelse såsom, enligt Skriften, verkad allena af Fadren utan Sonens medverkan. Skriften betygar, att denna uppståndelse är ett verk af Fadren och Sonen och af Fadrens och Sonens Ande. Kyrkan ser med rätta i denna eniga verksamhet en antydning af den Fadrens, Sonens och Andens väsentliga enhet, på hvilken hon tror, och om hvilken vi längre fram skola tala.

Det hör till Guds egendomlighet, såsom den oinskränkt sjelfständige, evige Anden Joh. 4: 24, att icke vara bunden af tiden och rummet såsom tillvarelsevilkor. Menniskans ande, såsom ändlig och begränsad, har i detta hänseende en blott relativ frihet. Och menniskan i sin jordiska existens såsom sinligt lekamlig

Digitized by Google

varelse är helt och hållet bunden vid tiden och rummet, samt af dem begränsad. Englarne såsom ändliga andar äro, enligt Skriftens vittnesbörd, visserligen friare, men icke heller fullt upphöjda öfver dessa lifsvilkor. — Enfödde sonen i tjenareskepelsen har underkastat sig dem uti mandomsanammelsen, dock så att hans makt öfver dem redan i förnedringens tillstånd profetiskt framskimrar. Synnerligen mot slutet af sin jordiska bana låter han lärjungarne ana, att hans härlighet när Fadren skulle fullkomligt upphöja honom öfver tidens och rummets makt att begränsa hans varelse och hans verksamhet. Hans bortgång till Fadren skall icke hindra honom att vara när sina lärjungar alla dagar intill verldens ända Mtth. 28: 20. Om ock hans allnärvarelse icke genom dessa ord dogmatiskt uttalas, så ligger den likväl för hvarje tänkande uti dem såsom en oundgänglig förutsättning. Den är likaledes innehållen i den skriftläran, att den förklarade menniskosonen sitter på Fadrens högra hand, heldst när andra Skriftens ord, såsom vi skola se, tvinga oss att i Sonen se Guds härlighets sken ända derhän, att Guds styrelsemakt öfver verldsaltet gör sig genom Sonen gällande.

Men här möter oss den invändningen, att Christus, såsom enligt Nya Testamentets vittnesbörd varande sann menniska och således en lekamlig varelse, omöjligen kan tänkas i besittning af gudomens allestädesnärvarelse. Det lekamligas utmärkande egen domlighet till åtskillnad från den rena andligheten är ju just detta att vara begränsad i tiden och rummet.

Invändningen träffar naturligtvis alls icke Ordet i sin tillvaro före mandomsanammelsen. Ty inga giltiga skriftgrunder kunna framdragas för det påståendet, att Ordet, innan det vardt kött, hade mensklig natur. Visserligen kallar Christus sig menniskans son, då han Joh. 3: 13 talar om sig såsom nederkommen af himmelen, der varande och dit åter uppfarande. Men detta låter förklara sig så, att han benämner sig efter den art, som han nu synbarligen hade. I Frälsarens ord Joh. 6 om sig och sin lekamlighet, såsom lifsens bröd, har man ock trott sig finna en antydning derom, att han från himmelen nedfört äfven sin lekamlighet. Men äfven detta ställe låter annorlunda och mera i enlighet med hela skriftåskådningen tyda sig. Kött och blod hafva erhållit sin närande, lifgifvande kraft genom den personliga gemenskapen med Ordet, som vardt kött. I sig sjelfva äro de till intet nyttiga. "Anden är den som gör lifaktig" v. 63.

Digitized by Google

Men huru och härmed må förhålla sig, så kan deraf enligt Skriftens åskådningssätt icke hämtas någon giltig invändning mot Sonens upphöjdhet öfver tidens och rummets begränsning. Vi vilja icke här inlåta oss i en metafysisk undersökning af förhållandet mellan ande och lekamen. Att Skriften icke fattar gränsen emellan dem såsom absolut synes klarligen framgå icke allenast af dess vittnesbörd om Christi förklaring när Fadren, utan ock af talet om en med denna förklaring fullt analog af de troendes kroppar till andeliga kroppar 1 Cor. 15. — Just om Frälsaren säges ock i v. 45: "den ytterste Adam är vorden till en lifgifvande ande." Och såsom ett afgörande ord måste vi åberopa 2 Cor. 3: 17 "Herren är anden", hvilket ställe svårligen låter tyda sig på annat sätt, än att Sonen efter sin förklaring, i sitt nuvarande himmelska lif, är äfven i anseende till mandomens lekamlighet så förhärligad, att han har den oändlige andens fullkomliga frihet från rummets och tidens band. Huru skulle han eljest kunna vara när sina trogna alla dagar icke blott i allmänhet, utan på det synnerliga sätt, att han bor i hvarje troendes hjerta? Deremot få dessa uttryck, enligt Skriftens analogi, ingalunda så fattas, som skulle Christus efter uppfarandet till himmelen vara alldeles utan lekamen. Så visst som han fortfarande förblifver sann menniska, "människans son", så visst behåller han ock den lekamliga gestalten. Johannes ser honem i den himmelska härligheten lik "människans son" Uppenb. 1, "midt i thronen" såsom det slagtade lammet Uppenb. 5. Guds son är dymedelst under världsfullständningens period fortfarande någontsing annat än Gud, och ställes derföre jemte Gud, under det han tillika emottager ära och pris och lof såsom Gud.

Såsom för Gudomen egendomliga och från densamma oförytterliga attributer framstå i det religiösa medvetandet den oändliga, blott af heligheten begränsade makten och det likaledes oändliga vetandet. Båda dessa egenskaper äro nödvändiga förutsättningar för de gudomliga verk, genom hvilka den ändliga tillvarelsen har upphof och bestånd, för skapelsens och försynens verk. Det religiösa medvetande, som tror på Gud såsom Skapare och Uppehållare, måste ock tro på honom såsom allsmäktig vilja, allvetande och allvis intelligens. Skriften uttalar ock den sanningen, att Gud är allsmäktig och allvetande. Den uttalar det på ett sätt, som bekräftar det religiösa medvetandets nödvändiga

Digitized by Google

förutsättning, att honom allena tillkommer denna makt och denna vishet.

I Nya Testamentet säges alla ting vara för Gud möjliga Matth. 19: 26. Mark. 10: 27, och ingenting vara för Gud omöjligt Luk. 1: 37. Han benämnes ock den allsmäktige (*ὁ παντοκράτωρ*) Uppenb. 1: 8; 4: 8; 11: 17; 19: 6, 15; andra liktydiga egenskapsord att förtiga. I förhållande till det ändliga framställes denna makt såsom en makt öfver allt i himmelen och på jorden. Vidsträcktare, mera omfattande kan den icke efter Skriftens åskådningssätt vara; ty himmel och jord är just uttrycket för samtligheten af det skapade, det synliga och det osynliga. Guds vilja är makt att skapa, uppehålla och tillintetgöra, styra, döma, saliggöra himmel och jord.

Låtom oss nu tillse, huradan Sonens makt är enligt Skriftens ord.

Efter mandomsanammelsen, så länge tjenareskepelsen fortvarar, då "Guds skepelse" (gudomsformen) är afklädd Phil. 2, kunna vi icke vänta, att den gudomliga makten skall hos Sonen framlysa i hela sitt majestät. Vi kunna icke vänta, att den skall framlysa mer, än som är förenligt med tjenareskepelsens vilkor. Den kan icke framlysa så, att man ögonskenligen skådar Gud i sin oändliga härlighet, men likväl tillräckligt för att bekräfta vittnesbördet om dess tillvaro och låta oss genom tjenaredrägten skymta himmelens och jordens mäktige herrskare. När vår själs blick samlar de spridda dragen af den viljans makt, som uppenbarar sig i Jesu ord, gerningar, gestalt, när vi se huru stormen lyder hans ord, såsom sjelfherrskarens, när vi se huru detta mäktiga ord mångfaldigar det lekamliga näringsämnet, huru plågan viker för detta ord, huru döden återgifver sitt rof, djeflarne släppa sitt byte, när vi höra fiender och vänner betyga: sådana gerningar hafver ingen gjort; när vi se fienderna förlamas, ja, falla bäfvande ned vid hans anblick och icke våga bära händer på honom utan hans tillåtelse; när vi se denne menniskoson förlåta synder med gudomligt majestät, då måste vår själ, om hon är i någon mån tillgänglig för öfverjordiska och öfvermenskliga intryck, ana, att här är något mer än menniska i menniskoliknelsen, att här är en viljans m a k t, som icke är blott menskklig. Dock kan med skäl sägas, att underverken i sig sjelfva äro icke någonting för Jesus alldeles egendomligt. Många heliga Guds män hafva före och efter Jesus i Guds kraft verkat underbara gerningar, ända derhän att uppväcka döda.

Digitized by Google

Vi medgifva således, ja, vi påstå, att icke i underverken Herrans Jesu Christi gudomliga makt är fullt uppenbarad. Den är, såsom redan blifvit anmärkt, under jordelifvet beslöjad och liksom gömd under tjenareskepelsen, ehuru tillräckligt synlig för att hos mången åstadkomma, hvad evangelisten säger sig hafva åsyftat med underverkens upptecknande, nemligen att vi tro skola, att Jesus är Christus, Guds son, och att vi genom tron skola hafva lif i hans namn, Joh. 20: 31. Men svårligen skulle gerningarne kunna åstadkomma detta, om icke jemte dem ginge ett ord, som å ena sidan af dessa gerningar emottager en helgande bekräftelse på sin sanning, å andra sidan gifver gerningen sin rätta betydelse såsom en framskimrande stråle af ett oändligt ljus. Må vi betrakta detta ord.

Främst ställa vi här Frälsarens egna bestämda utsagor: "Mig är gifven all makt i himmelen och på jorden" Matth. 28: 18. "Fadren älskar Sonen, och allt hafver han gifvit i hans hand" Joh. 3: 35. Hit hör ock den ännu mera omfattande utsagan af Sonen till Fadren: "Allt mitt är ditt och ditt är mitt." Det är för djupt och heligt allvar i alla dessa ord, för att vi skulle kunna betvifla, att de äro egentligt menade och af Christus uttalade såsom helig sanning. Vi måste antaga, att han genom dem vill beteckna sig såsom Fadren jemlik i makt. Dessa ord skulle ock, om de icke egde full sanning, innebära en alltför omåttlig förmätenhet, en förmätenhet, aldraminst förenlig med dens sinnelag, hvilken, äfven efter otrons måttstock, framstår såsom den helige. — En sådan makt tillerkänna honom apostlarne i sjelfva verket redan genom det sätt, på hvilket de tillegna honom Herre-namnet. Härom skall framdeles utförligare talas. Nu anmärka vi blott det apostoliska vittnesbördet, att han, efter sin förklaring, skall till Gud Faders ära, således ej afgudiskt, bekännas såsom Herren af alla, af dem som på jorden, under jorden och i himmelen äro Phil. 2. "Christus är fördenskull både död och uppstånden, att han skall vara Herre både öfver lefvande och döda" Rom. 14: 9. Denna makt bevisar sig ock i en verksamhet, ingalunda ringare än Fadrens. Sjelf säger Frälsaren: "Allt det han (Fadren) gör, det gör ock desslikes Sonen. Ty såsom Fadren uppväcker de döda och gör dem lefvande, så gör ock Sonen lefvande hvem han vill". Joh. 5: 19, 21. En utläggning till dessa Frälsarens egna ord är det apostoliska vittnesbördet: "Han bär allting med sitt kraftiga ord" Ebr. 1: 3. Hans herrskaremakt fortvarar utan

Digitized by Google

gräns: "din thron varar ifrån evighet till evighet" Ebr. 1: 8. Han är sina troendes kraft i deras svaghet, och honom förutan kunna de intet göra; han icke blott förmedlar bönhörelse när Fadren, utan gifver sjelfständigt böns uppfyllelse. "Allt det I bedjen i mitt namn", säger han till lärjungarne, "det vill jag gifva eder" Joh. 14: 13. Allting äro honom underlagda, med undantag allenast af den, "som honom allting underlagt hafver" 1 Cor. 15: 27.

Några invändningar ligga här nära, hvilka böra af oss skärskådas.

Just de ur 1 Cor. 15: 27 hämtade orden visa, säger man, tydligen, att Sonens herradöme, således ock hans makt, är begränsad: Fadren är honom icke undergifven. Och begränsad makt kan ju icke vara gudomlig i egentlig mening! Men vi fråge: är riktigheten af sistnämnde sats obestridlig? Vi hafva ju nyss anfört Skriftens ord, att Gud icke kan förneka sig sjelf: det är honom omöjligt, det står icke i hans makt att ljuga, eller i allmänhet göra något, som strider mot hans heliga väsende. Skriftens lära är således ej att maktens gudomlighet är oförenlig med all slags begränsning. Det upplysta religiösa medvetandet erkänner ock villigt, att Guds viljas makt är begränsad af hans helighet. Men det ser, såsom redan blifvit anmärkt, deruti icke brist utan förträfflighet, den högsta, fullkomligaste frihet.

Om maktens begränsning skall vara förenlig med dess gudomlighet beror således tydligen på det begränsades förhållande till det som begränsar. Att i sin maktutöfning vara inskränkt allenast af sitt eget väsende, af sig sjelf, är gudomligt; att vara inskränkt af något annat är icke-gudomligt.

Tänkes nu Sonens väsende såsom ett annat än Fadrens, och förbiser man, att Sonen är ett med Fadren, på samma gång han är från honom personligen åtskild, då kan den af Fadren begränsade Sonens magt icke vara gudomlig. Men är det lika visst en sanning, att Fadren är i Sonen och Sonen i Fadren, som att de äro åtskilda, äro Fadren och Sonen allenast en Gud i ett och samma gudomsväsende, då är Sonens undergifvenhet under Fadren ingenting annat än gudomlig frihet i djupaste mening, och detta på samma gång den med hänseende till Sonens åtskillnad från Fadren är *verklig* undergifvenhet och med hänseende till Sonens antagna mandom den *mensklig*aste undergifvenhet och hängifvenhet under Fadren såsom "allena sann Gud."

Den andra invändningen hämtas från Frälsarens ord: Mig

Digitized by Google

är gifven all makt o. s. v. Hvad som är gifvet, säger man, kan icke hafva gudomlig karakter i egentlig mening, kan åtminstone icke upphöja sin innehafvare till värdigheten af Gud i egentlig mening. — Vi hafva redan till någon del bemött denna invändning, då fråga var om betydelsen af sjelfva namnet Guds son, såsom betecknande Christi härledning, samt om Christus såsom lifvet, och hänvisa till hvad der redan blifvit sagdt, så vida det på ifrågavarande egenskap eger tillämplighet. Vi tillägga att äfven om gifvandet i ofvanåberopade Frälsarens ord skulle innefatta blott den Fadrens handling, hvarigenom Christus såsom menniskans son kommer i besittning af all makt i himmelen och på jorden, och sålunda enligt Phil. 2 tänkas såsom ett i tiden skeende, motiveradt af Sonens lydnad intill korsets död, så innebär detta ingalunda, att Guds son skulle före mandomsanammelsen varit i saknad af denna makt, hvilken nu gifves åt honom. Tvärtom, han måste redan förut hafva egt den, om full sanning skall ligga i den af Frälsaren sjelf väckta föreställningen, att Fadren förklarar honom just med den härlighet, som han hade när Fadren, förr än verlden var. Men Nya Testamentet betygar ock uttryckligen Guds sons eviga makt genom den andel, som tillerkännes Sonen i verldsskapelsen. Joh. 1 och Col. 1 uttala, såsom vi redan erinrat, Sonens väsentliga deltagande i skapelsens gudomliga verk. Vi tillägga nu såsom vittnesbörd om den gudomliga sjelfständighet, hvarmed han der uppträder, Ebr. 1:10, der den helige författaren på Sonen tillämpar de väldiga orden: "Du, Herre, grundade jorden af begynnelsen, och himlarne äro dina händers verk." Metafysiken må vändas under dessa utsagor, och den dogmatiska rationalismen må finna deras innehåll absurdt. Att de innebära ett stort mysterium, hvars djup menskklig tanke ännu icke förmått genomtränga — detta är en sak, som icke här förnekas. Men vi neke, att den undersökning är ur vetenskaplig synpunkt samvetsgrann, som icke här finner af den helige författaren afgifvet ett vittnesbörd om hans tro på Christi verkliga, sanna gudom. Enligt en grundlag, som gäller icke blott i de heliga författarnes, utan i hvarje upplyst religiöst medvetande, är endast gudomlig makt i stånd att grunda jorden och frambringa himlarne såsom sitt verk.

Men, säger unitarismen, Sonen förnekar ju uttryckligen, att han är allsmäktig! "Att sitta på min högra och på min venstra sida är icke mitt att gifva, utan dem, som det beredt är af min

Digitized by Google

fader" Matth. 20: 23 jmfr Mark. 10: 40. "Jag gör intet af mig sjelf. — Den mig sändt hafver, han är med mig" o. s. v. Joh. 8: 28, 29. — "Sonen kan intet göra af sig sjelf, utan det han ser Fadren göra" Joh. 5: 19. . . . "Sålunda hafver ock icke Christus sig sjelf förhärligat till att varda öfverstepräst, utan den som talade till honom" etc. Ebr. 5: 4, 5.

Vi kanna och vilja icke neka, att Sonen här framställer sin makt såsom begränsad. Det står tydligt i de anförda ställena. Men lika tydligt säger Skriften, att Sonen har sig gifven all makt i himmelen och på jorden, att Fadren hafver gifvit honom allt i våld, gifvit honom makt öfver allt kött, att allting, undantagandes Fadren, är honom underlagdt. Unitarismen må förklara dessa ord för orimligheter, för sjelfmotsägelser, men den kan ju icke neka, att de stå i Skriften. Den kan ju då icke heller neka, att Christus i Skriften framställes såsom egande, åtminstone nu efter förklaringen, obegränsad makt, allenast att Fadren icke är honom undergifven. Och unitarismen skall icke heller kunna neka, att Skriften tillerkänner Sonen äfven före mandomsanammelsen denna makt, då det om honom säges, att han grundade jorden och att himlarne äro hans händers verk. Unitarismen måste således, om den icke vill göra sig skyldig till förnekelse mot bättre vetande, erkänna att i fråga om makten, det rent och blott mänskliga icke fasthålles i Skriften.

Vi behöfva icke ådagalägga, att såsom den gudomliga viljan är absolut mäktig, så är den ock absolut helig. Huru förhåller det sig nu i detta hänseende med enfödde sonens vilja?

Endast ett orent sinne, för hvilket ingenting är rent, kan i Frälsarens lif, sådant detta framstår genom Guds ords vittnesbörd, tro sig upptäcka någonting orent. Menniskans son, den himmelske Adam, Guds son, ställes i detta hänseende ensam i motsats till hela den öfriga mänskligheten. "En sådan öfversta prest höfdes oss hafva, den der helig vore, oskyldig, obesmittad, skild från syndare, och högre vorden än himmelen" Ebr. 7: 26. "Skild från syndare" är han icke så, att han "icke kan varkunna sig öfver vår svaghet", icke heller så, att han icke var "frestad såsom vi i alla stycken." Men derutinnan är han bröderna olik, att han är "utan synd" Ebr. 4: 15. Hela det evangeliska budskapet förutsätter ögonskenligen denna sanning såsom erkänd. Frälsaren sjelf uttalar visshet, att ingen kunde straffa honom för synd. Han visste af ingen synd såsom sig vidlådande,

Digitized by Google

och intet svek vardt funnet i hans mun. Huru skulle han ock eljest kunnat försona verldens synder, huru skolle han utan denna fullkomliga oskuld kunnat vara Fadrens älskelige son, i hvilken denne hafver ett godt behag? Han söker icke sin ära, utan Fadrens ära; han gör i allt sin Faders vilja. Detta är hans dagliga bröd: "Jag är nederkommen af himmelen, icke att jag skall göra min vilja, utan Hans vilja, som mig sändt hafver" Joh. 6: 38. "Min mat är det, att jag gör hans vilja, som mig sändt hafver, och fullbordar hans verk" Joh. 4: 34.

Vi medgifva villigt, att i allt detta är ingenting, som icke låter förena sig med sanneskyldig menskelighet. Ja, vi erkänna med fröjd, att härutinnan framstår Jesus såsom den sannskyldiga, rena, fullkomliga menniskan. En annan fråga blifver, huruvida tillvaron af en sådan fullkomlig menskelighet midt i kedjan af en utveckling, hvars föregående och efterföljande länkar äro så djupt anfrätta af synden, huruvida denna tillvaro låter tänka sig eller förklara sig på annat och bättre sätt, än på det, hvilket de evangeliska berättelserna och det apostoliska vittnesbördet gifva vid handen, nemligen att Ordet vardt kött, att Christus är i Jungfru Marias lif vorden menniska genom den Högstes synnerliga kraftverkan. Vi hafva af de gjorda försöken icke anledning att besvara denna fråga annorlunda än nekande. Dessa försök bära oftast spåren af rationalistiskt pjoller, der man icke om dem har anledning att säga något ännu sämre.

Såsom ett synnerligen kraftigt bevis, att Sonens helighet är ingen annan än Fadrens, att heligheten är från Sonens vilja lika oskiljaktig som från Fadrens, framstår i våra ögon den af Frälsaren sjelf så starkt betonade sanningen, att verldsdomen är åt honom öfverlåten. Fadren "hafver all dom gifvit sonen" Joh. 5: 22. "När menniskans son kommer i sin härlighet och alle helige englar med honom, då skall han sitta på sin härlighets thron, och inför honom skola församlas alla folk, och han skall skilja dem ifrån hvarandra, såsom en herde skiljer fåren från getterna" Matth. 25: 31, 32. "Vi måste alle stå fram för Christi domstol" Rom. 14: 10. — Är det väl tänkbart, att sådan dom skulle vara anförtrodd, skulle kunna utföras af någon varelse, hvars väsende ej, likasom Guds, vore helighet. Förutsätter icke utöfvandet af denna ovilkorliga Guds-dom en helighet, som sjelf är öfver all dom? Måste icke den, som så dömer, vara sjelf den helige Guden?

Digitized by Google

En invändning mot riktigheten af denna slutsats kan visserligen hämtas derifrån, att Fadren hafver gifvit Sonen att döma, just derföre att han är menniskans son Joh. 5: 27. Vi anse den likväl hafva blott skenbar grund. Nämnde ord behöfva icke innebära annat, än att det öfverensstämmer med Guds vishet att icke i sitt ohöljda gudomliga majestät framträda i domen, utan att han vill framträda i det majestät, som är förmildrad genom menniskonaturen hos Sonen. Gud vill, att menniskorna skola dömas genom den, som tillika är deras broder, som sitt frostad såsom de uti alla stycken, genom den barmhertiga öfverstepresten, som velat och kunnat varksamma sig öfver dem. Dermed har han icke sjelf afsagt sig domen. Fadren dömer visserligen ingen; men Gud dömer den slutliga domen, såsom vi kunna se af mångfaldiga ställen i Skriften, jmfr Uppenb. 16: 5, 7; 19: 2 m. fl. Vi måste således, om vi vilja tro Skriften, antaga, att såsom Gud var i Christo och försonade verlden med sig sjelf, så är han ock i Christo och dömer. Det är om domaren, således om Sonen, det säges i Uppenb. 16: 5: "Rättfärdig och helig är du, Herre, du som är och som var, och den helige [är du] att du detta dömt hafver." Här, liksom i fråga om hvarje Guds sons egenskap och befogenhet, möter oss således mysteriet af det ändligas och det oändligas, det mänskligas och det gudomligas, förening såsom predikater åt samma gudamenskliga subjekt.

En annan invändning hämtas derutaf, att Skriften äfven om "de helige" säger, att de skola döma verlden. Men om Skriften ock underlåter att begreppsmässigt utreda skillnaden mellan de heliges dömande och den heliges verldsdom, så ligger likväl för hvarje uppriktigt, sanningssökande öga skillnaden klar emellan den gudomliga sjelfständighet, i hvilken Sonen dömer, och det underordnade deltagande i denna dom, hvilket är Guds sons englar och helige förunnadt. Lika klar ligger ock skillnaden mellan helighet och helighet hos båda. "De helige" kunna deltaga i domen, endast emedan de tvagit sina kläder rena i Lammets blod. Guds sons helighet är heligheten källa, helgande, renande genom handling, lidande, ord, lika visst, som hans makt är orsak till den skapade verldens tillvaro. Apostelen Paulus ställer ock båda dessa prerogativer i jemnbredd för våra ögon i det redan af oss åberopade Col. 1, hvarur vi här anföra för åskådlighetens skull dessa ord om Sonen: "I hvilken vi hafve förlossningen genom hans blod, syndernas förlåtelse, hvilken är

Digitized by Google

den osynlige Gudens belåte, förstfödd före all skapelse; ty i honom äro alla ting skapade." — Det synes oss påtagligt, att emellan Christi världsdomarekall och de heligas är samma skillnad, som emellan hans gudssonskap och de trognas. Äfven Hr V. R., hvilken i sitt intresse söker, så vidt möjligt, öfveralt utplåna åtskillnaden mellan Guds enfödde son och Guds söner, nödgas dock erkänna dess outplånlighet och söka sig med att reducera den till minsta möjliga dimensioner. Vi hafva icke detta intresse, och behålla den derföre sådan skriftsammanhanget gifver den vid handen, utan förfång för jemförligheten. Så betrakta vi ock den helighet i viljan, Sonens världsdom förutsätter, såsom lika oförytterlig, lika väsentlig, lika fullkomlig hos Sonen, som hos Fadren. Äfven i detta hänseende framstår han enligt Skriften såsom "högre än himmelen", icke såsom en blott mänsklig, utan såsom Gud af Gud. Christus är verldens domare i egentlig mening d. ä. såsom Gud; hans trogna allenast i oegentlig d. ä. såsom blotta menniskor.

Den mest afgörande invändningen mot gudomligheten af Sonens vilja anser unitarismen kunna hämtas från Skriftens vittnesbörd om denna viljas underdånighet under Fadrens vilja. Vi hafva nyss åberopat denna underdånighet såsom bevis på den fullkomliga heligheten hos menniskans son. Men är den icke tillika bevis, att Christi vilja är en annan än Fadrens, således icke gudomlig i egentlig mening?

Vi neka icke, att Christi vilja, sådan den uppenbarar sig under Christi jordelif i hans fullkomliga lydnad, jemväl är ett bevis på hans sannskyldiga mensklighet, således ock på hans viljas mensklighet. Ja vi erkänna, att han såsom från Fadren åtskild personlighet har, äfven oberoende af mandomen, sin egen vilja, åtskiljelig från Fadrens. Ty i viljan är det synnerligen, som personligheten har sitt sjelfständiga bestånd. Men vi påstå, att den vilja, som förutsättes hos verldens domare, måste tänkas såsom i egentlig mening Guds egen vilja. Vi återfinna således i sjelfva viljan den kristeliga trons mysterium, personlig åtskillnad, men enhet i väsen. Vi erkänna ock, att viljan, liksom hvarje annan gudomlig egenskap eller funktion, finnes hos Sonen såsom en gifven. Sonen är äfven härutinnan Gud af Gud, född af Fadren i evighet, personligt åtskild, men samme ene Gud. Svårigheten för vårt förstånd att fatta denna hemlighet neka vi icke; vi blott yrka, att Skriften framställer just denna hemlighet såsom föremål för vår tro. Och detta påståendes befogenhet

Digitized by Google

anse vi så till vida bevisadt i fråga om Sonens vilja, att denna framställes såsom varande på en gång gudomlig och mänsklig, och äfven såsom gudomlig på en gång sjelfständig och Fadrens vilja undergifven. Längre fram skola vi finna, att Skriften tillika låter oss se Sonens vilja såsom ett med Fadrens vilja i väsendet, ehuru åtskild från denna i den personliga yttringen.

Vi öfvergå nu till den andra frågan, huruvida Gud allvetenhet och tillkommer Christus.

"Sonen", säger Hr V. R., "förnekar, att han är det absoluta vetandet. Han förklarar, att hans vetande är begränsadt och icke ursprungligt, utan förlänadt af Fadren." Såsom bevis anföras Mark. 13: 32; Joh. 8: 28; 12: 49, 50; 14: 10; 15: 15.

Vi vilja och vi våga ej en hårsmån afbryta udden af Skriftens ord, dessa eller andra. Det är uppenbart, att Sonen Mark. 13: 32 säger sig icke veta domens dag. Det är lika klart, att han icke blott i allmänhet erkänner Fadren såsom princip för Sonens varande, utan ock såsom källa till hans vetande. Sonen träder oss obestridligen här till mötes såsom en ändlig varelse begränsad till sitt vetande, lyssnande till Fadrens ord och kungörande för sina lärjungar hvad han hör af Fadren. Allt detta står ock i den fullkomligaste harmoni med hvad som uttalas i Luk. 2: 52. "Och Jesus växte till i visdom, ålder och nåd för Gud och menniskor."

Att Hr V. R. med dessa anmärkningar ej framställt någonting för orthodoxien oerhördt eller ens särdeles besvärande, torde han sjelf väl hafva vetat. Men det bekymrar honom icke. Han har en gång för alla betecknat såsom oefterrättligt det orthodoxa förklaringssättet, hvilket anser ofvanåberopade och dylika ställen beteckna hvad och hurudan Christus var såsom människa i förnedringstillståndet, icke hurudan han var eller är såsom Gud, eller såsom den på Fadrens högra hand upphöjda gudamenniskan. — Vi lemna tills vidare i sitt värde denna Hr V. R:s förkastelsedom, emär vår uppgift för närvarande mindre är att lösa det problem, Skriften förelägger oss, än att riktigt uppställa detta problem, genom att utreda hvad Skriften säger. Under ett sådant bemödande känna vi oss förpligtade att här till och med skärpa Hr V. R:s invändning, genom erinring om, att Uppenb. 1: 1 ställer Jesus Christus, med hänseende till vetandet äfven efter ingången i det himmelska lifvet, i enahanda beroende af

Digitized by Google

Gud, då der säges, att den uppenbarelse, Christus gifver åt Johannes, den hafver Gud gifvit Christus.

Men nu böra vi ock se Skriftens vittnesbörd å den andra sidan.

Vi begynna äfven här med Frälsarens jordelif och de många bevis på underbart klarseende, som der förekomma, utan att likväl tillerkänna dem en afgörande vigt. Vi erinra blott om den säkerhet, med hvilken han skådade både sina fienders och sina lärjungars innersta tankar, och om det intryck, detta klarseende gjorde på lärjungarne, såsom vi se af deras ord Joh. 16: 30: "Nu vete vi, att du vet all ting, och dig göres icke behof att någon spörjer dig: derföre tro vi, att du är utgången af Gud." Vidare erinra vi om den profetiska gåfva, med hvilken han blickar in i framtiden, både den närmare och fjermare, och om den bekräftelse, hans förutsägelser om Jerusalems slutliga öde vunnit genom tilldragelser, hvilka för oss nu äro historiskt välbekanta. I allt detta ligger visserligen ett klart vittnesbörd, att han icke talade af mensklig kraft. Emedlertid ställes han icke dermed till arten öfver profeterna, som före honom hade talat om hvad i framtiden ske skulle. I förnedringstillståndet skulle han icke lägga i dagen sin gudomsform; han skulle der vara menniskor lik. Hurn allvarligt detta ord är menadt, visar sig just synnerligen i hans vetandes begränsning. Måhända har denna uppenbarat sig till och med i den dunkelhet, som onekligen vidlåder enskildheterna af hans förutsägelser om de yttersta tiderna. Och i en punkt har han uttalat sin ovetenhet på ett sätt, som icke tillåter någon tvekan. "Om den dagen och den stunden vet ingen, icke englarne i himmelen, icke heller Sonen, utan allena Fadren" Mark. 13: 32. Hit höra ock de nämnda ställen, der Sonen säges, åtminstone under jordelifvet, af Fadren emottaga sin kunskap. Joh. 5: 20, 8: 28 m. fl. Äfven efter uppståndelsen qvarstår, såsom vi erinrat, sistnämnde förhållande. Jesus Christus emottager af Fadren det vittnesbörd, han lemnar Johannes, Uppenb. 1: 1.

Dock om vi af denna mottagande ställning skulle sluta dertill, att Sonen äfven efter sin upphöjelse saknar den fulla, klara insigten i Fadrens eviga råd, så ginge vi längre än premisserna fordra eller ens tillåta. Hvar och en måste erkänna, att ett meddeladt vetande, kan i klarhet och omfattning vara fullkomligen jemlikt det ursprungliga. Mången lärjunge utbildar den kunskap, han traditionelt emottagit, till större klarhet, än som

Digitized by Google

fanns hos mästaren. Det är således väl möjligt, att Sonens kunskap kan vara ett allvetande, liksom Fadrens, ehuru den är meddelad. Meddelad måste den vara, enligt Sonens begrepp. Såsom Sonen är till genom Fadren (född af Fadren), såsom han af Fadren har emottagit makten, såsom Sonen kan intet göra af sig sjelf, utan det han ser Fadren göra Joh. 5: 19, så måste han ock af Fadren hafva emottagit vetandet. "Fadren visar Sonen allt det han gör." Detta mottagande hör nu endels till utvecklingen under jordelifvet och till denna utvecklings fulländning, förhärligandet af den menniskoverdne, hvarigenom denne återfår den härlighet, han hade när Fadren, förr än verlden var; men endels är det ock, liksom födelsen, ett evigt. Sonen är på evigt sätt mottagande af Fadren; detta mottagande är liksom ett moment i hans eviga födelse. Såsom hans verksamhet afspeglar Fadrens verksamhet, så afspeglar hans vetande Fadrens vetande. I det ena som det andra hänseendet är han Fadrens härlighets sken och hans väsendes rätta beläte. Skulle han kunna vara detta, om icke Fadren hade gifvit honom allt vetande, lika visst som han hafver gifvit honom all makt? Är den ena gåfvan tänkbar utan den andra? Hvartill skulle all makt i himmelen och på jorden gagna i Sonens hand, om denne saknade vetande om allt, hvaröfver han har makt? Är det tänkbart, att makten blifvit honom förlänad, för att blindvis handhafvas? Huru skall han efter Fadrens eviga råd kunna utföra sitt herradöme, om han ej i grunden känner detta råd, dess begynnelse och ända? Och domen, verldsdomen, "all dom", som Fadren hafver gifvit Sonen, förutsätter icke denna gudomlig insigt i det mest förborgade, likaväl som i det uppenbara? Den som betänker detta, bör mista lusten att förringa eller nedsätta den omedelbara betydelsen af Frälsarens ord: "Alla ting äro mig öfverandtvardade af min Fader, och ingen känner Sonen, utan Fadren, och ingen heller känner Fadren, utan Sonen, och den, för hvilken Sonen vill det uppenbara" Matth. 11: 27. "Icke så, att någon hafver sett Fadren, utan den, som är af Gudi, han hafver sett Fadren" Joh. 6: 46. Hvem denne är, som är af Gudi, lära oss evangelistens ord Joh. 1: 18, "Ingen hafver någon tid sett Gud: enfödde Sonen, som är i Fadrens sköte, han hafver det kungjort." I detta ljus förstå vi ock, huru Sonen kan på sig tillämpa de ord, som Herren, Jehovah, om sig talar Jer. 17: 10. Detta gör Sonen, då han säger: "alla församlingar skola veta, att Jag är

Digitized by Google

den, som ransakar njurar och prövar hjertan" Uppenb. 2: 23. Vi återkomma till dessa ord. Här taga vi dem till vittne, att Sonen, lika visst som Fadren, genomskådar det fördolda af menniskotillvarelsen.

Vi tro oss genom det hittills sagda hafva nöjaktigt för fördomsfria läsare ådagalagt, att Nya Testamentet framställer Sonen icke såsom blott menniska, utan till väsende och egenskaper jemlik Fadren, således såsom Gud af Gud. Detta innebär ock, såsom vi förut anmärkt, benämningen Guds son, då denna tages så egentligt och så uteslutande, som tilläggen "enfödde" och "egen" synas fordra. Intet twifvel kan då rimligtvis ega rum, att ju Frälsaren och äfven hans lärjungar, sedan de blifvit af sin mästare och af sanningens Ande undervisade, tagit ordet i denna egentliga bemärkelse, såsom beteckning för Jesu Christi sannskyldiga gudom. Man kan naturligtvis göra invändningar, ja, skenfagra invändningar äfven mot den uppenbaraste sanning; men dermed är icke sanningen förvandlad i lögn eller lögnen i sanning. I en så klar sak, som denna, bör icke heller någon, som vill se, kunna af de skenfagra invändningarne förvillas.

Skulle Hr V. R. såsom en dylik invändning mot oss upprepa, att Christus dock enligt Skriften tydligen är en menniska, och att Skriften ej tillägger honom andra egenskaper än sådana, som äro med menniskan förenliga, så träffas vi icke af denna invändning. Vi hafva ju icke allenast medgifvit, utan sjelfve yrkat detta, och så har Guds församling gjort i alla tider. Guds församling har städse betraktat honom, i hvilken bor all gudomens fullhet lekamligen, såsom en sannskyldig menniska, aldrig misskännt Skriftens vittnesbörd derom, således icke heller förbisett, att Skriften funnit Christi gudomliga egenskaper med menniskan Jesus och med hans menskliget förenliga. Allt hvad som i sanning kan sägas till ådagaläggande af Christi verkliga mandom, vill kyrkan således gerna se utsagdt. Ja, den kyrkliga vetenskapen gör sig villigt tillgodo äfven de sanningar rationalismen i denna riktning, om ock af felaktiga motiver och för ett icke godkänneligt ändamål, framdragit i ljuset. Vi äro glada att äfven hos Hr V. R. finna mycket sannt sagdt, som icke blir mindre behjertansvärdt derföre, att det till största delen är i ett annat och bättre sammanhang förut uttaladt. Vare således långt ifrån oss att i allmänhet göra någon gensägelse mot Hr V. R:s ganska utförliga bevisning, att Christus är en sann menniska,

Digitized by Google

och att alla de egenskaper, hvilka vi här ofvan sett Skriften tillägga honom, äro förenliga med sann menskl ighet!. Vi yrka fastmer detta på det bestämdaste, lika allvarligt som någonsin Hr V. R. Hvad vi förkasta är den slutsats Hr V. R. härur drager, nemligen att den personlighet, med hvars menskl ighet sådana egenskaper befinnas enade, är en blott menniska. Hr V. R:s slutledning lyder så: Skriften betygar, att Christus är en verklig menniska (hvilket ock kyrkan erkänner honom vara), alltså måste alla egenskaper, som tilläggas honom, vara förenliga med menniskan, således vara menskliga; och således måste Christus vara ingenting annat, än en menniska, en blott menniska. — Vår slutledning återigen, så vidt den hittills hunnit genom undersökningen utveckla sig, lyder så: Skriften tillägger Christus egenskaper och företräden, hvilka omöjligen kunna betraktas såsom blott menskliga, ehuru de visserligen äro med Christi menskl ighet icke allenast förenliga, utan verkligen förenade: alltså betraktar Skriften Christus icke såsom en blott menniska, utan antyder, att han är något annat än en blott menniska; och då de honom tillagda egenskaperna äro till en del sådana, som vi kunna tänka allenast hos Gud, och hvilka äfven Skriften framställer såsom för Gud egendomliga, så antyder Skriften dermed otvifvelaktigt, att den i Christus ser icke en blott ändlig varelse, utan Gud.

Vi stå här med slutledning mot slutledning. Hr V. R:s unitariska förutsättningar hindra honom, våra trinitariska tillåta oss, att taga Skriften efter orden.

Hr V. R. har på mer än ett ställe sökt och funnit för sina påståenden det egentliga stödet i en karrikerad framställning af sistnämnde förutsättningar, i den trinitariska åsigtens förmenta orimlighet. Detta är att blanda bort saken och att förvilla okunniga eller ovarsamma läsare. Frågan är ju här, hvad biblen (Nya Testamentet) lärer om Christus. I denna fråga måste vi ju underkasta oss utslaget af Skriftens ord, vi må finna dem rimliga eller orimliga. Denne domare äro vi ju öfverens att underkasta oss. Återstår då att undersöka, huruvida icke denne domare någorstädes lemnar bestämdt och afgörande utslag i saken genom att säga i klara ord antingen att Sonen är Gud eller att Sonen är blott menniska.

Hr V. R. måste medgifva, att så bestämdt Skriften uttalar, att Christus är en menniska, en verklig, sannskyldig menniska,

Digitized by Google

så fullkomligt saknas i Skriften åtminstone hvarje direkt eller ordagrann utsaga, att han är en blott menniska. Vi anse ett sådant medgifvande vara uttaladt deruti, att Hr V. R. icke i sin utförliga framställning framdragit någon dylik utsaga. Hade den funnits, så skulle den utan tvifvel af Hr V. R. framletats. Han skulle lätt hafva påträffat den hos någon af de skarpsinniga unitariska författare, hvilka i äldre och nyare tider genomsökt Skriften för att finna vapen till att undergräfva tron på Christi gudom. Han skulle ock hafva framdragit denna sats, så mycket heldre, som den utan mycket besvär skulle beredt åt hans sak en afgörande seger öfveralt der Skriftens auktoritet uppriktigt erkännes. Men Skriften är obevekligt i detta hänseende. Nya Testamentet betygar ymnigt, att medlaren Christus är en menniska, och tillägger honom, i enlighet dermed, mänskliga egenskaper; men det uttalar ingenstädes den satsen, att Christus, att Guds son är en blott menniska.

Vi betvifla ej, att Hr V. R. skall medgifva, att en sats, som ordagrannt uttalade, att Christus vore en blott menniska, eller ingenting annat än en menniska, skulle, om den funnits i Skriften, hafva varit i hans ögon alldeles afgörande, åtminstone om den tillika varit af någon bland Skriftens hufvudförfattare framställd såsom en anvisning på den synpunkt, ur hvilken denne velat hafva sin framställning af Frälsarens personlighet betraktad. Vi böra då icke heller betvifla, att Hr V. R. och alla med honom liktänkande, som älska sanningen, skola vid närmare eftersinnande villigt erkänna såsom lika afgörande för den motsatta åsigten, derest något eller några ställen kunna påvisas, i hvilka Skriften uttryckligen förklarar, att Christus är annat än en blott menniska, att Christus, såsom Guds son, är Gud.

Vidare tro vi, att hvarje sanningsälskande forskare skall medgifva att, derest Nya Testamentets författare velat hos eftervärlden inplanta den tron, att Christus varit en blott menniska, så hafva de i sanning förfarit högst ändamålsvidrigt när de tecknat honom icke med blott mänskliga attributer, utan ock med gudomliga, men likväl ingenstädes mot den vantron, att Christus tillika vore Gud, inlagt den bestämda reservation, som skulle legat i en kort och enkel förklaring, att han vore ingenting annat, än en utkorad, högt begåfvad menniska. Ingen skall kunna neka, att de genom en sådan underlåtenhet gjort sig i hög grad

Digitized by Google

mötskyldiga till den förgudning af creaturet, hvilken unitarismen bekämpar inom kyrkan ega rum.

Hafva de nu derjemte på något eller några ställen rent af benämnt Sonen Gud, hafva de till och med egnat honom en dyrkan, som allena tillkommer Gud, så måste man säga, att de bära hela skulden för kyrkans missgrepp och tillika beundra unitarismen, som kunnat undgå en sådan klippa. Ja, man måste säga, att unitarismen, trots Skriftens förvillande vittnesbörd, hållit sig fri från denna Christusdyrkan.

Å andra sidan medgifves gerna, att det kristeliga sinne, för hvilket Guds ord är heligt rättesnöre, om det ock finner sig öfvertygadt om Christi gudom genom den framställning af hans person och verk, Skriften gifver, och på grund häraf tror Christus vara Gud i egentlig mening, likväl måste vänta, att en så vigtig sanning äfven skall vara någorstädes i Skriften, såsom bestämd lärosats eller åtminstone ordagrannt uttalad. Ja, man känner väl, att slutledningarnas följdriktighet, om ock aldrig så klar, likväl icke förmår, då det gäller lugn och frid i samvetet, ersätta i den bestämda, ordagranna bekräftelsen ur Guds eget heliga ord. Denna allena kan åt tänkandets resultat lemna en besegling, som gifver det kristtrogna hjertat full frid.

Vi måste derföre såsom en synnerlig Guds nåd betrakta, att den vigtiga sanning, om hvilken nu är fråga, på flere ställen i Skriften uttalas i klara och tydliga ord.

Innan vi gå att redogöra för dessa ställen, anse vi tjenligt att upptaga en invändning, hvarmed man söker försvaga eller tillintetgöra deras betydelse. Dessa vittnesbörd, säger man, om de tagas efter ordalydelsen, stå i så uppenbar strid med hela den nytestamentliga uppfattningen af Christi person, att de tvifvelsutan böra på annat sätt tolkas; de äro för öfrigt så enstaka, att ingen förnuftig menniska kan vilja efter dem bilda sin uppfattning af Skriftens mening.

Just med afseende på denna invändning hafva vi till sist sparat dessa vittnesbörd. Vi hafva velat på dem förbereda läsaren genom att uppvisa, huru kraftigt Nya Testamentet i dess helhet hänvisar på den grundsanning, hvilken i klara ord uttalas i de skriftställen, hvilka nu återstå att behandla. Dessa framstå efter en sådan föregående betraktelse ingalunda såsom någonting främmande och oväntadt, utan fastmer såsom

Digitized by Google

nyckeln till gåtan, såsom bestämda uttryck af den grundtanke, i hvars ljus allt det öfriga blir enkelt och klart. Sådana grundtankar upprepar Skriften icke ofta med uttryckliga ord eller i dogmatisk form. Läran, att Gud är en, finnes t. ex. i Nya Testamentet högst sällan uttalad; att medlaren är en, finnes icke heller ofta utsagdt såsom bestämd dogm. Ingen kan dock, utan att alldeles förblinda sig sjelf, vid läsningen af Nya Testamentet undgå att finna dessa sanningar vara genomgående grundtankar, änskönt de sällan framställas i bestämd läroform.

Så anse vi icke heller någon läsare, som med fördomsfritt öga betraktar Skriftens ord om Christus, kunna draga i tvifvelsmål, att ju Skriften velat låta oss i honom se Gud uppenbar vorden i köttet, om ock de ställen äro få, der han uttryckligen benämnes med Guds namn eller får sig tillagdt predikatet Gud, eller benämningen Herre i betydelse af Jehovah.

En uppriktig och fördomsfri läsare skall så mycket mindre låta ett dylikt tvifvel hos sig finna gehör, som det förhållande, att Christus icke om sig brukar benämningen Gud, och att apostlarne blott sällan benämna honom så, låter sig väl förklara utan förnekelse af det tydliga vittnesbörd om hans gudom, hvilket blifvit inlagdt dels i andra benämningar, dels i de attributer och verk, honom tillskrifvas.

Det är nemligen först och främst klart, att, derest apostlarne, liksom Judarne (se de förut åberopade ställena Joh. 10: 31—37; 5: 18), hade om benämningen Guds son, särdeles Guds enfödde son, den föreställningen, att detta uttryck, användt af och om Christus, betecknade honom såsom Gud och gjorde honom jemlik Gud, så behöfdes alldeles icke benämningen Gud till betygande af hans gudom, enär samma betygande redan låg för deras uppfattning tillräckligen starkt och tydligt gifvet i benämningen Guds son. Öfverväga vi derjemte, att benämningen Guds son just uttrycker det sätt, på hvilket Christus är Gud, nemligen såsom Gud af Gud, Guds härlighets sken och hans väsendes rätta afbild, att genom dess bruk således framhålles den sanningen, att Christus är, äfven såsom Gud, personligen åtskild från Fadren, hvaremot denna sanning lätt kunnat undanskymmas genom att ständigt eller ofta benämna honom helt naket Gud eller den sanne Guden, så finna vi, äfven under förutsättning, att Nya Testamentet i Christus ser Gud, det vanliga benämningssättet Guds son af sakens natur ovilkorligen påkalladt. Att

Digitized by Google

framhållas. Ofvannämnde personliga åtskillnad var desto nödigare, som tidigt röjer sig en viss benägenhet att förbise densamma. Måhända såg Frälsaren fröet till ett dylikt missförstånd redan i lärjungarnes hjertan och föranleddes deraf till varsamhet. Sedermera har missförståndet utom kyrkan framträdt såsom en den kristliga sanningen bortskymmande villfarelse, särdeles i den äldre och nyare Patripassianismen m. fl. dyl. sektbildningar. Svedenborgianismen är denna villfarelses märkligaste representant från nyare tid, ehuru dess terminologi kunde synas vittna om motsatsen, då det menskliga hos Christus här uteslutande får benämningen Guds son. — Men äfven inom kyrkan förekommer förbiseende af den personliga åtskillnaden, uppenbarande sig just i benägenheten att, då talet är om Christus, låta den bibliska benämningen Guds son undanträngas af benämningen Gud. Helt annorlunda talar kyrkans bekännelse i sitt tuktiga, bibliska språk. För att så vidt möjligt förebygga ofvannämnde villfarelser, har Guds Ande merendels i Skriften betecknat Christi gudom med benämningen Guds son. Den har dermed betygat, att han icke är Fadren sjelf, gudomskällan, utan att han är Gud i sin uppenbarelse, i sin härlighets sken, Gud af Gud.

Hvar och en, som lyssnar till Skriftens anda, skall således finna, att denna beteckning af Sonens gudom har sin särskilda anledning i denna benämnings större lämplighet för uttryckande af gudomen i dess enhet med mandomen. Det är ju hvarken Gud i sin heliga treenighet, icke heller Gud Fadren, icke heller Gud den helige Ande, utan just Gud Sonen, Guds son, som anammat mandom. Huru skulle då gudamenniskans, Immanuels gudom bättre, riktigare uttryckas, än genom benämningen Guds son? Då rationalismen förmenar gudomen ej dermed vara så starkt och bestämdt uttryckt, som den anser erforderligt, för att församlingens tro på Christus såsom sann Gud skulle vara rättfärdigad, så har den rätt ur sin egen synpunkt, orätt ur bibelns. Den förbiser helt och hållet den betydelse, namnet Guds son, tillämpadt på Christus, har hos de bibliska författarne. Genom att rycka loss hvarje särskildt om denna betydelse vittnande ställe och betrakta det isoleradt från de öfriga, lyckas unitarismen att göra de sålunda lösryckta delarne ande- och betydelselösa. För denna operation användes den vulgära rationalismens käpphäst, den obevista, obevisliga och obibliska förutsättningen, att Gud och menniska icke kunna vara förenade i

Digitized by Google

en person. Hela den rika samlingen af bevisställen för Christi sannskyldiga mandom blir sålunda missbrukad till angrepp mot hans gudom. Och sedan denna rationalistiska vandalism utfört sin stympningsprocess på de enskilda delarne, sammansätter den af dem åter åt sig en Christusbild, och tror sig hafva den bibliska. Just med hänseende till dessa förtydningar och vanställningar är det för den enskilde troende af oskattbar vigt, att hafva tillgång till ett eller annat ställe, der Skriften eftertryckligt tillbakavisar dylika tydningsförsök genom att i uttryckliga ord, kort och godt, benämna Guds son Gud. Det återstår nu för oss att betrakta äfven dessa ställen.

Studier på området af Genesis.

I.

Gen. 1: 5. וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם אֶחָד Och vardt afton och vardt morgon—den första dagen. Hvad menas här med ordet dag? Betecknar det ett vanligt soldygn af 24 timmar, som bestämmes genom jordens närvarande rörelse omkring sin axel, eller en dermed likhet egande omvexling af dag och natt, som haft sin grund i ett förhållande, hvars närmare sammanhang vi endast gissningsvis kunna förklara, eller slutligen en tidstermin af alldeles obestämd utsträckning — den första af de stora skapelseperioder, hvilka Geologerna på grund af sina forskningar i jordens innandömen antaga? Den första af dessa meningar kan icke på allvar omfattas, emedan enligt v. 14 o. f. jorden först på den 4:de skapelsedagen erhöll den ställning till solen, som tjenar till reglerandet af den närvarande tidsindelningen af dag och natt m. m. Vi hafva således endast att välja mellan den andra och den tredje; men hvilken af dessa tvenne förtjenar företrädet? Orden: "Och vardt afton och vardt morgon", lemna ingen ledning i detta afseende, emedan de endast utsäga, att denna dagen led till ända och lemnade rum för en ny skapelsedag, således icke annat än hvad som redan ligger i ordet יוֹם אֶחָד; ty att en "första dag", huru den än skall fattas, måste hafva en ända, eller, för att tala i samma åskådliga stil,

Digitized by Google

en afton, som efterföljes af en ny morgon, hörer till dess begrepp. Så länge det förblifver oafgjordt, hvad dagen sjelf betyder, så länge förblifver det äfven oafgjordt, hvad dagens morgon och afton vill säga, mera än det allmänna af den ifrågavarande tiderymdens begynnelse och ända; men det är just den första frågan, som här skall afgöras. Mera upplysande i denna sak är det sammanhang, i hvilket de närvarande textorden stå till det föregående om ljusets skapelse och den af Gud gjorda skillnaden mellan dag och natt. Man har anfört detta sammanhang såsom ett bevis att ordet dag här står i en betydelse som sammanfaller med den vanliga af en viss tid för omvexling mellan ljus och mörker; men antingen ljuset, som skapades på första dagen, förstås om en lysande centralkropp, en ännu omogen förelöpare till den närvarande solen — hvarigenom möjligheten till en regelbunden vexling mellan ljus och mörker lättare vinnes — eller om en elektrisk ljusatmosfer, periodiskt tändande sig och slocknande igen — hvaraf det i polartrakterna ännu så underbart herrliga norrskenet skulle kunna betraktas såsom en återstående qvarlefva — så är denna slutsats alldeles oberättigad. Den första dagen, på hvilken ljuset skapades, kan icke vara lika med rätt och slätt den, från och med hvilken den ordning, som blef en följd och verkan af ljusets skapelse, inträdde; den var en sådan dag, på hvilken framför allt just det skedde, som lade grunden till denna ordning — således, ifall man skulle vilja anse att ett första jordedygn i mera vanlig mening varit en beståndsdel af densamma, detta jordedygn + den tid som åtgick för att grundlägga den omvexling af ljus och mörker, som har sin motsvarighet i den närvarande dagen och natten på jorden; och hvem vill bestämma den tidslängd, som härtill kan hafva hört? Det är således så långt ifrån, att den närvarande hypothesen kan sägas hafva ett stöd i den bibliska textens eget innehåll och sammanhang, att den tvärtom vederlägges genom detta sammanhang, efter allt hvad vi kunna se, så mycket som fordras för att kunna utan tvekan för alltid skjuta den å sido.

Det återstår således endast att förstå ordet dag på detta ställe om en period af helt och hållet obestämd utsträckning, hvaraf då såsom en gifven sak följer, att äfven de öfriga skapelsedagarne äro att fatta lika vidsträckt och lika — obestämdt. Detta erhåller också en, såsom oss synes, alldeles afgörande bekräftelse genom den 7:de dagens betydelse. Det heter: "Och Gud full-

Digitized by Google

komnade på den sjunde dagen sitt verk, som han gjort, och hvilade på den sjunde dagen af allt sitt verk, som han gjort; och Gud välsignade den sjunde dagen och helgade honom, emedan Gud hvilade på honom af allt sitt verk, som han skapat och gjort." Äfven om icke Ebræerbrefvets författare (jmfr kap. 3: 3—10) så tydligt framställde för oss den Guds hvila, hvilken följde på skapelseverkets fullbordan (*τῶν ἔργων ἀπὸ καταβολῆς κόσμου γενηθέντων*) såsom omfattande hela Guds folks historia och sträckande sig in i den evighet, der detta Guds folks egen rätta *σαββατισμὸς* vidtager, så skulle denna betydelse deraf icke vara oviss. Ty hvad skulle eljest denna gudomliga hvila vilja säga? Månne en overksam mellantid mellan skapelsens och försynens olika verkningssätt eller mellan creatio prima och creatio secunda såsom den gamla Dogmatiken uttrycker det, under hvilken den skapade verlden varit lemnad åt sig sjelf på det sätt, som Deismen antager den vara ännu i dag? Denna tanke har icke blifvit hyst och kan icke på allvar hysas. Guds hvilande på den sjunde dagen sättes icke emot den till Försynens allmänna område hörande verksamheten på verlden, om hvilken gäller vår Frälsares ord: "Min Fader verkar intill nu", utan emot det gudomliga skapelsearbetet och omfattar således hela den tid och följd af tider, som följer på skapelsearbetets fullbordande. Så blifver den sjunde dagen, såsom invigd åt denna gudomliga hvila, en period af den allra största utsträckning — en dag utan afton, såsom Augustinus säger: "Dies septimus sine vespera est nec habet occasum quia sanctificasti eum ad permansionem aeternam", och Delitzsch i sin "Kommentar über Die Genesis": "Den gudomliga sabbathen, hvars begynnelse inträffar med morgongryningen till den 7:de dagen, förblifver öppen; den sväfvar öfver hela den följande historien, för att sist låta den uppgå i sig och fortvarar, sedan den öfvergått till att vara Guds och den skapade verldens sabbath tillika, alltid och evinnerligen." Derföre saknas också orden: "Och vardt afton och vardt morgon — den... dagen", som afsluta berättelsen om hvar och en af de föregående dagarne, på ett ganska betydelsefullt sätt vid denna sjunde dag. Men om den sjunde dagen således icke kan förstås om ett vanligt jordedygn eller en dertill sig närmande tid för ljusets och mörkrets omskiftelse, så är detta redan en fingervisning för oss, huru vi hafva att anse och betrakta de föregående sex dagarne. Behöfver Geologien till sina theorier om jordens utvecklingshistoria tider

Digitized by Google

af den allra största utsträckning — här har den allt hvad den behöfver, icke intvingadt i Biblens text, utan på naturlig väg härledt och utveckladt ur densamma [1]). Huru stora dessa perioder möjligen varit med mera om desamma, det har icke den bibliske exegeten att fråga efter; det går in på ett detaljområde, som Skriften i sin egenskap af gudomlig uppfostrare till den eviga saligheten lemnat ovidrördt. Den har brådt att komma till sitt egentliga ämne, och så måste den bibliske Theologen äfven hafva om det skall vara något bevändt med hans Theologi.

Gen. 1: 7. וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־הָרָקִיעַ Och Gud gjorde fästet. Att detta himmelens fäste betecknar luftatmosferen, hvilken omgifver jorden på alla sidor till ett visst afstånd derifrån och var det första som bildades efter ljusets frambringande på den första af skapelsedagarne, derom äro bibelexegeterna ense. Men icke desto mindre hör man ännu den barnsliga villfarelsen — som påminner om Stjernhjelms af honom sjelf förtäljda poetiska barndomsdröm att stjernljusen på himmelen uppkommo derigenom, att Gud vandrade ofvanpå himmelens hvalf och stötte hål uti det med en käpp som han hade i handen — påbördas Moses och Gamla Testamentet öfverhufvud, att detta fäste skulle vara ett fast hvalf med fönster uppå att öppna och tillsluta, genom hvilka regnet nedsändes ifrån de himmelska vattenförråden ofvan fästet. Man stöder sig härvid på sådana ställen, der himmelen liknas vid en tapet (Ps. 104: 2), vid en genomskinlig sapphir (Exod. 24: 10) eller en gjuten spegel (Hjob 37: 18) o. s. v. Men dessa och dylika uttryck äro påtagligen sådana, att de icke behöfva en sådan theori till sin förklaring; de äro helt enkelt uttryck af det vanliga optiska föreställningssättet som är gemensamt för alla tider. Icke heller bevisas tillvaron af denna naturbetraktelse mera genom det, som hos Moses och annorstädes förekommer om himmelens fönster och deras öppnande och tillslutande (Jemf. 7: 11 och 8: 2: om syndaflodens

---

1) Keil i den af honom och Delitzsch utgifna Biblischer Kommentar über das Alte Testament I, 1. nekar detta med stor bestämdhet. Följden deraf blifver bos honom trenne olika mått på de dagar, hvilka utgöra den Mosaiska skapelsehistoriens Heptaemeron: 1:o de tre första dagarne utgörande jordedygn bestämda genom jordens rörelse omkring sin axel, men en rörelse antagligen långsammare än den närvarande; 2:o den 4:de, 5:te och 6:te dagen utgörande jordedygn af jemnt 24 timmar; 3:o den 7:de dagen omfattande en period af årtusenden.

Digitized by Google

början och slut). Äfven detta uttryck behöfver icke vara annat än en bild, som hänger tillsammans med den religiösa uppfattningen af regnet såsom en himmelsk välsignelse eller en himmelsk straffdom, hvilken icke låter styra och leda sig efter menniskors vilja. Jemför Mal. 3: 10, der Herren lofvar, i händelse af folkets lydnad, att han "vill göra fönster på himmelen och nedgjuta sin välsignelse till det tillfyllest." Här kan profeten så mycket mindre hafva talat ifrån en ofullkomlig och barnslig naturbetraktelses ståndpunkt, som denna naturbetraktelse, om den verkligen vore att anse såsom Gamla Testamentet tillhörig, ju redan hade försett himmelen med dessa fönster tillräckligt för att låta en hel syndaflod nedkomma, hvarföre anbringandet af sådana måste gälla såsom ett öfverflödsverk. Ännu tydligare framstår detta 2 Kon.B. 7: 1—2. Der omtalas en förutsägelse af profeten Elisa om den af Syrernas här hårdt belägrade staden Samarias befrielse med dessa ord: "Men Elisa sade: Hörer Herrans ord; så säger Herren: I morgon vid denna tiden skall en skäppa semlomjöl gälla en sikel och två skäppor bjugg en sikel i Samariæ port. Då svarade en Riddare, vid hvilkens hand konungen stödde sig, Guds mannen och sade: Om Herran än gjorde fönster på himmelen, huru kunde detta ske?" Efter den tydning af detta uttryck, som blifvit afvisad i det föregående, skulle det på detta ställe innebära, att icke blott vattensamlingar, utan äfven förrådshus innehållande semlomjöl och bjugg enligt det Israelitiska föreställningssättet varit belägna ofvan himmelens fäste, men detta torde näppeligen någon vilja påstå. Det är då tydligen icke en naturhistorisk eller ens naturpoetisk synpunkt, som ligger till grund för denna utsago om himmelens fönster, utan ett religiöst betraktelsätt, som af sig sjelft bildar åt sig det motsvarande högpoetiska uttrycket! Att de skriftställen, der det talas om himmelska förrådskamrar såsom regnets källor, äfven äro att tolka ifrån ståndpunkten af detta religiösa föreställningssätt, hade icke bort misskännas. Till dessa ställen kunna vi icke hänföra orden i det närvarande Gen. 1: 7: "Och Gud skilde mellan vattnet, som var nedan fästet (מִתַּחַת לָרָקִ֔יעַ) och vattnet, som var ofvan fästet" (מֵעַ֖ל לָרָקִ֑יעַ). Vattnet nedan om fästet var, enligt v. 9, det vatten, som ifrån begynnelsen betäckte hela jorden och på tredje skapelsedagen samlades tillhopa i hafvet; vattnet ofvan fästet måste då närmast förstås om molnens vattensamlingar, som eljest skulle vara med tysthet förbi-

Digitized by Google

gångna; och att dessa benämnas med detta namn: vattnet ofvan fästet, visar redan hän till en helt annan uppfattning af fästets beskaffenhet, än den vi i det föregående sökt afvisa. Snarare kunde hit räknas orden i Ps. 104 vv. 3 och 13: Han bygger på vattnen sina salar (בַּמַּיִם עֲלִיּוֹתָיו הַמְקָרֶה), han gör molnen till sin vagn, han går på vädrets vingar. --- Han vattnade bergen från sina salar, genom frukten af dina verk blef jorden mättad. Här talas om Guds boning såsom belägen ofvan vattnen, men att dessa vatten är något annat än molnen sjelfva, om hvilka det derefter heter, att Gud brukar dem till sin vagn, är icke klart af sammanhanget; tvärtom talar sammanhanget icke otydligt för identiteten af det ena och det andra. Deremot då det v. 13 säges att Gud — på tredje skapelsedagen sedan haf och land blifvit åtskiljda — vattnade bergen från sina salar, så häntyder detta bestämdt på en annan mening än den strängt bokstafliga; ty enligt v. 3 äro dessa Guds salar bygda ofvan vattnen, således icke afsedda till himmelska förrådshus för dessa vatten, hvadan det derifrån nedflytande regnet icke kan beteckna annat än detta regn såsom en himmelsk gåfva, en himmelsk välsignelse i allmänhet alldeles i likhet med Mal. 3: 10. Man citerar vidare Ps. 148: 5: "Lofver honom I himlars himlar, och det vatten, som är ofvan himmelen!" på grund af den förbindelse, i hvilken detta vatten ställes med den allra aflägsnaste himlarymden. Men lika väl som det ena kan sägas vara förenadt med det andra, lika väl kan det sägas vara derifrån åtskiljt; det rätta är att de omtalade föremålen här blifvit förde tillsammans såsom de motsatta polerna eller gränspunkterna af den afsedda himlarymden, hvilken ju lika väl kan få fortsätta sig i rigtning nedåt till molnen, som till andra öfver molnen belägna vattensamlingar, fingerade eller verkliga. Med mera skäl skulle man kunna beropa sig på de ställen i Jobs bok 24 kap., der det talas om snöns och haglets förrådskammare, derest icke dessa uttryck gåfve sig sjelfva tillkänna såsom poetiska, bildrika talesätt i sammanhang med det som säges i detta kapitel i allmänhet om Guds makt och visdom samt menniskors vanmakt och oförmåga att fatta hans hemligheter (Huru Job 36: 27 och 38: 24, hvilka Delitzsch citerar, höra hit kunna vi icke inse). Dessa himmelska vatten på den bibliska naturbetraktelsens område, hvilka Delitzsch p. a. st. tillägger en så stor vigt, att han till och med

Digitized by Google

söker stöd för denna betraktelse i den nyaste astronomiens utsago om det flytande vattentunna eller mer än vattentunna ämne, af hvilket Jupiter, Saturnus och andra planeter skola bestå, torde väl således till slut sakna allt bibliskt fotfäste; endast såsom ett uttryck för den religiösa uppfattningen af regnet såsom en himmelsk skänk och gåfva, utdelad ifrån ofvan af honom, som är alla goda gåfvors gifvare, kunna vi erkänna dem hafva biblisk medborgarerätt. Ty det Chrystallhaf, som Johannes i Uppenbarelsebokens syn såg framför thronen (Upp.B. 4: 6), kan dock väl icke på allvar här komma i fråga såsom bevis för motsatsen. Vi säga härmed icke, att Moses och den Israelitiska naturforskningen hade den riktiga föreställning om regnets uppkomst och annat dylikt som tillhör vår i sådana ämnen så mycket upplysta tid; vi skilja endast mellan det naturhistoriska och det religiösa åskådningssätt, som träder oss till mötes i Gamla Testamentets heliga skrifter; men till detta skiljande hörer äfven att förebygga det religiösa sanningar, framställda i poetiskt bildspråk, icke må betraktas såsom naturhistoriska misstag.

Gen. 1: 29, 30: — Här hänvisas menniskan och djuren till vextverldens alster för att af dem hemta sin föda. Vill man förstå detta bokstafligt exclusivt äfven om djurverlden i dess helhet, så skulle detta nödga till det bestämda antagande, att de köttätande djuren eller rofdjuren af alla slag icke utgjort en del af den ursprungliga skapelseverlden, utan tillkommit senare antingen genom en fullkomlig nyskapelse eller genom en total förändring af en del bland de redan förut skapade djurvarelsernas natur. Denna förändring inom den kreaturliga verlden skulle då vara att anse såsom en hufvudsaklig del af den förbannelse, som genom syndafallet träffade jorden enligt Gen. 3: 17. Detta är också den mening, som mera än en bibeltolkare har om denna sak ännu i dag. Den har en religiöst praktisk sida, som är ganska anslående; ty hvad kan vara i sig sjelf mera egnadt att gifva oss en åskådlig bild af syndens fruktansvärda allvar, än dess makt att på detta sätt genomtränga hela skapelseområdet på vår jord med sin ofrid? Säger icke apostelen Paulus Rom. 8:, att hela skapelsen befinner sig i ett tillstånd af bundenhet, under hvilket den suckar och ängslas, väntande efter den dag, då Guds barns herrliga frihet skall blifva uppenbar? — och kunna vi väl ens för ett ögonblick tänka oss den förklarade jorden, hvilken blifvit delaktig af denna frihet, såsom skådeplats för

Digitized by Google

enahanda uppträden af lidande och död med dem, hvilka höra till den närvarande ställningen inom djurverlden? Utan tvifvel ur religiös synpunkt är intet emot denna åsigt att invända; men frågan är icke oblandadt religiös, den går äfven in på naturhistoriens område, och vi frukta, att den nämnda meningen ur denna synpunkt svårligen låter försvara sig. Det ifrågavarande förhållandet, att somliga djur lefva af de öfriga såsom sitt byte, är nemligen så genomgripande och införlifvadt med naturens hela ekonomi, att det omöjligen kan förklaras såsom en blott desorganisation på naturens område, utan har hela karakteren af ursprunglighet, antingen denna ursprunglighet varit gifven före syndafallet eller inträdt i följe af detta i form af en ny skapelse. Men hvem ville säga att Gud skapat något, som på detta sätt i sjelfva sitt ursprung varit vanställdt genom syndens och det ondas pregel? Återstår då att se huru vår text sjelf förhåller sig till denna fråga i sin ena eller andra skepnad. Icke till att förbise är härvid den olikhet i afseende på innehåll och uttryck, som eger rum emellan v. 29 och v. 30. I den förra, der det är fråga om menniskan, heter det icke blott i allmänhet att Gud har gifvit vextverldens alster henne till föda, utan äfven med bestämdt hänvisande ord: "Det skall tjena eder till föda" (לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה); i den sednare deremot, som handlar om djuren endast: Jag har gifvit dem ... alla gröna örter (hela vextverldens alster) till föda." Skulle icke det sednare kunna utgöra helt enkelt en hänvisning till den allmänna skapelselag, i följe hvaraf vextverlden öfverhufvud är bestämd att tjena till djurverldens uppehälle, en lag, hvilken äfven, hvad de köttätande djuren beträffar, icke lider något undantag, emedan de för sitt uppehälle bero af de vextätande och således medelbart af det, hvarifrån dessa hemta sin näring? Ett talande skäl för denna uppfattning är, att då här talas om djurverlden i sin helhet, så följer redan deraf, såsom vill synas, att endast det medel till uppehälle, som angår den såsom ett helt, kan i hvad fall som helst vara afsedt, och hvilket skulle detta vara utom det anförda? Ett annat skäl är, att vextverldens allmänna bestämmelse att tjena till djurverldens uppehälle och näring icke förut varit vidrörd, medan saken i sig sjelf är så vigtig, att den väl icke gerna kunnat förbigås, utan att man derföre behöfver utsträcka denna bestämmelse längre, än den närvarande ställningen i verlden utvisar. Man nödgas på detta sätt visserligen antaga, att

Digitized by Google

lidandet och döden på den lägre skapelsens område icke uppkommit först med menniskans syndafall, utan ingått i den ursprungliga skapelseplanen såsom en för denna lägre skapelse nödvändig genomgångspunkt. Detta kan synas icke allenast motbjudande för känslan, utan äfven stridande mot apostelen Pauli bestämda utsago, att döden inkommit i verlden genom en menniskas synd och för syndens skull Rom. 6. Men den sednare svårigheten är endast skenbar, emedan apostelens ord i följe af hela sammanhanget icke hafva afseende på den kreaturliga verlden i sin helhet, utan endast på menniskoverlden; och den förra återkommer i alla fall. Så vida man icke vill antaga, att de lägre djurvarelserna voro af naturen begåfvade med den oförgänglighet, som Adam erhöll på sin lott såsom en serskild nådegåfva i förening med det honom förlänade tillträdet till "lifsens träd" (jmfr Gen. 3: 22) och ämnade att icke blott såsom slägten, utan såsom individer evigt lefva här på jorden, hvarigenom denna innan kort skulle hafva blifvit alldeles öfverbefolkad med lefvande varelser, måste vi fasthålla att de ifrån början varit döden underkastade och dermed det mått af lidande, som alltid föregår denna död. Detta kan icke undvikas, och med erkännandet deraf är den nämnda allmänna principen uppgifven. Öfverhufvud torde man hafva gått väl långt i att hänföra lidandet i sin helhet endast till synden såsom sin orsak. Äfven om Adam icke fallit i synd, skulle dock sjelfva frestelsen till det onda för en själ, helig och ren såsom hans, hafva utgjort ett lidande, större i mon af frestelsens styrka och uthållighet; och hvem kan med visshet afgöra, om denna frestelse alltid skulle hafva nalkats honom endast såsom en frestelse till lust, eller om den icke, i likhet med hvad som vederfors den andre Adam, äfven skulle hafva uppträdt i egenskap af lidandesförsökelse och lidandespröfning i en mera egentlig mening? Det är en råhet öfverhufvud, som icke har Guds ord för sig, att betrakta det timliga lidandet endast ifrån synpunkten af gudomlig onåd och af mensklig skuld; redan den gamla historien om Job gifver en helt annan måttstock för bedömandet af denna sak. I hvad fall som helst — vi afgöra ingenting som icke kan med visshet afgöras och undvika gerna alla onyttiga spörsmål — är detta faktum på det ursprungliga menniskolifvets område icke egnadt att motsäga det faktum inom det ursprungliga djurlifvet, om hvilket nu är fråga; utan tvärtom bildar det sednare inom sin lägre sfer en,

Digitized by Google

såsom det synes, icke opassande motsvarighet till det förra [1]). Det inflytande, som syndafallet utöfvat på djurverlden, likasom på hela jorden, i ond och förderflig rigtning, blifver härmed icke förnekadt; det blifver i alla fall inom sina gränsor tillräckligt stort.

Om den enskilda själavården med afseende på besök hos lekamligt friska församlingsmedlemmar.

Att presten icke blott är predikant och sacramentsutdelare, utan äfven själasörjare, förstås af sig sjelft. Herden icke blott för fåren till bet och vatten, utan måste äfven tillse om något får är i fara att gripas af ulfvarne eller om det är sjukt, samt då försvara eller vårda sig om det. Denna särskilda vård om själar i abnormt tillstånd kallas *själavård*. Men likasom en läkare icke söker de friska eller, i en stor hjord, herden icke kan fästa sin uppmärksamhet vid något särskildt får, om det icke ger tillkänna på utvärtes vis, att det är i abnormt tillstånd, ty eljest kunde herden icke veta det, så måste en själ, som tarfvar speciell själavård, antingen vända sig till själasörjaren eller måste det genom andra vara honom bekant, att en individ är i själanöd. Mången kan hafva en invärtes frätande sjukdom, som icke ger sig tillkänna i det yttre och kanske är för den sjuke sjelf okänd. Den ärbara och stillsamma verldsmenniskan, som i utvärtes måtto begagnar salighetsmedlen, kan icke väcka själasörjarens uppmärksamhet, känner icke sjelf sin själafara och söker derföre icke heller väckelse, tröst och ledning af läraren. Kan och bör läraren nu åt dem, när de icke besöka honom i andlig väg, göra annat, än offentligen för dem liksom för hela hjor-

1) Härmed blifva sådana fantasirika hypotheser, som den af Kurz framställda, att emedan Geologien bevisat, att sjukdom och död uppkommen på våldsamt sätt genom vilddjur m. m., funnits på jorden långt före menniskoslägtets tillblifvelse, så måste denna hafva varit skådeplatsen för ett syndafall före det Adamitiska, nemligen Lucifers eget och hans englars — en åsigt, hvilken Delitzsch äfven i sista upplagan af sin Kommentar öfver Genesis vidblifver att omfatta — på förhand gjorda helt och hållet öfverflödiga.

Digitized by Google

den, predika synd och nåd under bön om välsignelse af det sagda på allas hjertan efter som de betarfva? Kan man af honom med skäl fordra annat för dessa, än den allmänna cura animarum? Detta är den fråga, som vi här i korthet vilja besvara.

Men är icke frågan onödig, emedan svaret är lätt gifvet med ett obetingadt nej? Visst icke, ty om äfven de flesta pastoralanvisningar, äfven reformatorernas och vår kyrkas äldre pastoraltheologers, fattat själavården mest som en parakles, en tröst åt sjuka samt bekymrade och anfäktade själar, med förbiseende af de 99 fåren, som icke tyckas behöfva någon särskild åtgärd, så hafva dock Baxter och, efter Pietismens uppkomst, andra samvetsgranna lärare frågat sig: skall jag icke ansvara för hvarje själ, som går förlorad? skall jag då icke genom enskilda samtal med hvarenda af mina åhörare söka väcka det sofvande samvetet och vara ett medel för deras nya födelse?

Här är således icke fråga om sådana samtal och besök hos enskilda, hvilkas behörighet aldrig kan betviflas, utan det spörsmålet skall här besvaras: är det prestens ovillkorliga pligt, att uppsöka hvarje enskild själ i hans församling, som icke kan komma under de kategorier, som vi nu vilja uppräkna? Uppsöka, sade vi, ty klar sak är, att presten gerna och villigt skall mottaga och afhöra hvar och en, som äfven i rent andliga angelägenheter sjelfmant vänder sig till honom, att få ledning, undervisning och tröst. Det kan för den rätta läraren icke framställas en fråga, som mera kan glädja honom, än den: hvad skall jag göra, att jag må varda salig? Äfvenledes är det satt utom allt tvifvel, att han skall besöka följande slag af medlemmar i hans församling, om de också icke söka honom, när han hör från tillförlitligt håll, att det andeliga lifvet hos dem är på något vis rubbadt. Dit höra bekymrade af alla slag, hvad samvetsoro än plågar dem, anfäktade, sjuka och döende, menniskor, som misstänkas för grofva brott, de må vara ålagda undervisning om edgången eller icke, oeniga makar, menniskor, som lefva i concubinat, föräldrar, som vanvårda sina barns uppfostran, häktade, samt menniskor, som äfven till kunskapen äro hedningar, som af någon anledning antingen aldrig fått eller aldrig mottagit någon undervisning i salighetsläran. Vidare förstås af sig sjelft, att om presten händelsevis mellan fyra ögon träffar en församlingsbo, som han finner vara ännu obekymrad om sin själs frälsning, men ändock icke alldeles oåtkomlig för ordet, han då bör

Digitized by Google

säga ett villigt ord till att söka väcka densammas uppmärksamhet på sin själafara. Verkan af sådana ord visas med många exempel i Burkes Pastoral-Theologi i exempel. Likaledes bör presten icke blott i förhören, utan äfven i samqväm vid förrättningar i husen, söka inleda andliga samtal, om någon utsigt förefinnes, att de icke skola förvärra, utan förbättra.

Men nu framställa vi den frågan: skall presten på söckendagen, ty om söndagen är den nitiska läraren hela dagen upptagen af ordets förkunnande i kyrkan eller utom den genom bibelstunder, skall han då uppsöka enskilda själar, om hvilka han icke känner, att de höra till någon af de ofvanföre uppräknade själskategorierna, jag menar sofvande syndare, och utan gifven anledning från deras sida rent ut fråga dem, huru det står till med deras själ och dess förhållande till sin Frälsare? Vi vilja anföra de grunder, som för ett slikt förfarande framställas af Richard Baxter, den berömda Puritanen under Cromwell, i hans bok: The reformed pastor, en af Pastoral-Theologiens dyrbaraste perlor. Han utgår från Pauli ord A.G. 20, 28: "hafver akt på eder sjelfva och på hela hjorden", och frågar sedan först huru presten bör hafva akt på sig sjelf. Presten måste sjelf känna behofvet af sin frälsning, så att han sjelf icke går förlorad, under det han beder andra vakta sig för att gå förlorade; att han ej sjelf saknar hunger, under det att han för andra bereder själaföda. Många själasörjare äro nu i helvetet, som hundrade gånger sökt väcka sina åhörare till den allvarligaste omsorg att undslippa den eviga pinan. Skall presten vara som skräddaren, som sjelf går i trasor, under det att han gör åt andra sköna kläder, eller som kocken, som knappt slickar fingrarne, sedan han åt andra beredt de kostligaste rätter? Ingen prest har blifvit salig derför att han varit snillrik och vältalig, utan derföre att han varit rättfärdigad, helgad och i sin Herres verk trogen. Mången förgäter, då han skrifver en renlärig predikan, att han skrifver sin egen dödsdom. En oomvänd prest är den olyckligaste varelse på jorden, utan att sjelf veta det, ty han har så mycket flitter, som liknar Guds nåds guld, så många glasbitar, som se ut som de kristliga ädelstenarne, att han blott sällan känner sin fattigdom, utan tycker tvärtom att han är rik och hafver nog, ehuru han är fattig, eländig, blind och naken. Han hungrar midt i öfverflödet, med lifsens ord i handen; han håller ordets spegel för andra, men står sjelf der bakom, han har lika-

Digitized by Google

som maten i munnen, men sväljer den icke, han har lika liten tröst en gång af minnet af att ofta hafva predikat, som Judas af att hafva lefvat tre år med sin mästare. Han predikar ju den för honom sjelf obekanta Guden. Vi äro ju Christusbarnets ammor; om vi icke sjelfva taga oss näring af ordet, kunna vi icke föda de andeliga barnen. Det kalla hjertat gör kalla hjertan. Vidare måste prestens lefverne ej vederlägga hans lära.

Sedan uppgifver Baxter i sin oöfverträffliga skildring bevekelsegrunderna för detta aktgifvande på oss sjelfva. Vi hafva ju sjelfva en himmel att vinna eller förlora; den vinnes icke derföre att man är klädd i prestdrägt. Man kan ju sjelf stå vid nåderikets dörr och nödga andra, att gå derin, men sjelf stanna ute. Vi hafva lika syndiga lustar, som andra, och som derföre behöfva qväfvas. Den ohämmade arfsynden var alltid fader till nya synder, såsom ett trappsteg för till det andra, en tjuf i huset insläpper hela tjufbandet, en gnista gör en stor eld. Presten är utsatt för större frestelser, än andra. Fienden rigtar helst sina skott mot anföraren, och presten är anföraren i det heliga kriget mot själafienden. Vi böra hafva akt på oss vidare, emedan allas ögon se på oss spejande. Solförmörkelser på klara dagar blifva icke obemärkta. Hvarje damkorn synes på prestens svarta rock. Vi synda förr, än andra, mot bättre vetande, ty vi veta mera eller hafva medel till bättre vetande. Vi hyckla mera än andra, emedan vi så mycket tala mot de synder, som hos oss finnas. Vi äro otrognare än andra, ty vi hafva pålagt oss flera frivilliga förpligtelser, än andra. Vårt vigtiga kall fordrar större nådegåfvor, än andra menniskors gerningar. Vi måste hafva akt på oss, emedan vi fått framför andra oss anförtrodt, att förherrliga vår mästare samt hans sanning och vägar, samt emedan frukten af vår verksamhet beror af vårt aktgifvande på oss sjelfva. Vi skola ju icke arbeta för vår ära, utan Herrans. Våra studier måste hafva detta ändamål, såsom det så sinnrikt säges af den H. Bernhard, hvilken, lik Augustinus, är rik på de djupaste och sinnrikaste apophtegmer. Han säger: "Sunt qui scire volunt eo fine tantum, ut sciant, et turpis est curiositas; et sunt qui scire volunt ut scientiam suam vendant, et turpis quaestus est; et sunt, qui scire volunt ut sciantur ipsi, et turpis vanitas est: sed sunt quoque qui scire volunt ut aedificent, et caritas est; et sunt qui scire volunt ut aedificentur, et prudentia est."— Ett ytterligare skäl till aktgifvande på oss sjelfva an-

Digitized by Google

för Calvin: "neque enim aliorum salutem sedulo unquam curavit, qui suam negligit." Mot satan kan den icke strida ärligt, som sjelf står i hemligt förbund med honom. Om presten säger: ingen kan utan helgelse se Herran, men sjelf är ohelgad, så liknar han en man, som ropar åt folk, att en björn eller ett röfvarband är i den der skogen, men sjelf går helt makligt dit. Om vi äro de strängaste lagpredikanter i predikstolen, men sedan svärja, supa och spela etc., så är detta sednare en olycksaligt kraftig predikan, som ger vittnesbörd om det aldrastörsta hyckleri. — Detta i korthet om Baxters första afdelning.

Den andra afdelningen handlar om aktgifvandet på hela hjorden. Vi vilja dervid referera Baxters tankar om föremålen för denna uppsigt, bevekelsegrunderna dertill, hindren och invändningarne deremot samt hans anvisning på sättet af detta aktgifvande. Föremålet för själavården är hela hjorden, som derföre icke får vara större, än att hvarje enskild kan kännas, ty eljest är den speciella själavården alldeles omöjlig. En fältherre kan ej känna hvar soldat, en skolmästare ej undervisa alla landets barn eller en läkare bota ett helt läns sjuka. Men likasom läkaren måste bedöma de enskilda sjukas både kroppsconstitution och sjukdom, för att kunna bota den, så måste själasörjaren känna de åt honom anförtrodda själarnas böjelser, vanor, skötessynder och frestelser samt tillstånd. Herden måste se efter hvart får, läkaren efter hvar patient, kaptenen känna hvar soldat i sitt compani. Profeterna sändas ofta till enskilda; Esechiel sattes till väktare öfver Israels hus, att säga till den gudlösa: du måste döden dö; Paulus lärde äfven i husen (A.G. 20: 20), förmanade, lärde i all visdom hvar menniska, att ställa hvar menniska fullbordad i Christo Jesu (Col. 1: 28). Gamla conciliiacter visa, att en sådan själavård var kyrkans praxis och Ignatius säger: "låter församlingen ofta komma samman, fråga efter hvar och en vid namn, förakter icke heller tjenarena och tjenarinnorna." Derefter uppräknar B. de personer, som äro föremål för denna slags själavård. 1) De oomvända. De likna dödssjuka, som fordra synnerligare vård, än de mindre sjuka. Deras fara, att gå förlorade, är stor. Allt måste uppbjudas, att rädda dem, det aldranödvändigaste måste sägas, ty vi tala kanske med dem för sista gången. Lärdomens spetsfundigheter och vältalighetens blomster duga här lika litet, som katekesundervisning. Man måste tala ad hominem, säga som Nathan: du är

Digitized by Google

den mannen! Man måste föra syndaren till kännedom af sin synd, sin fara och sin frälsning. 2) De väckta, som sjelfva fråga om vägen till saligheten. 3) De omvända, antingen de äro svaga, plågade af någon särskild frestelse och således i fara att falla, eller de äro starka. 4) Hela familjer, der man måste efterhöra om husandakt och bibelläsning m. m. der förekomma, och dertill uppmana. 5) Sjuka. 6) Förhärdade, som lefva i grofva synder. 7) Sådana, på hvilka kyrkotukten bör tillämpas.

Bevekelsegrunderna till sådan själavård äro enligt B. följande. Vi äro uppsyningsmän öfver hjorden, anförare i den andeliga striden, som böra vaka på den listiga fiendens försåt mot våra åhörare, skaffare öfver Christi hemligheter, som böra ansvara för honom, satta i den H. Andes embete, att vaka öfver odödliga, dyrt återlösta själar, icke öfver kor och svin. "Ack, säger en gammal kyrkolärare, om Christus hade gifvit mig blott en droppe af sitt blod förvaradt i ett bräckligt glas, huru samvetsgrant skulle jag icke bevara det, huru försigtigt umgås med glaset! Men nu har han anförtrott mig hvad han har förvärfvat med sitt eget blod; o! skulle jag då icke lika så omsorgsfullt se efter detta?" — Ett sådant aktgifvande är lika nödvändigt som det är för skolmästaren att förhöra hvarje skolbarn; det är ock det största barmhertighetsverk, dervid det vore lika dåraktigt att fråga presten: af hvad magt gör du detta? som att så fråga den som släcker en eldsvåda eller räcker en allmosa. Denna själavård, säger B., skulle ge anledning till pastoraternas delning, ty äfven han säger sig nu icke medhunnit, att tala med hvar enskild själ mer än en enda gång om året. Denna själavård skulle för lärarens eget troslif vara särdeles välsignelserikt, ty docendo discimus. De stora svårigheterna för dessa besök böra icke afskräcka oss, utan vara oss nya bevekelsegrunder dertill.

Hindren för sådana besök ligga dels hos oss prester, dels hos åhörarena. Till de förra höra vår sömnaktighet och lättja, menniskofruktan, farhågan att se våra inkomster minskade, samt vår svagtrogenhet och oskicklighet, att rätt utföra detta åliggande. Vi äro derjemte så stolta och tänka: den som vill oss något, må söka oss, jag kunde blottställa mitt anseende genom en sådan påflugenhet. Hindren i afseende på dem, som skola besökas, äro: de skulle undfly sådana samtal, säga sig vara för gamla, att lära sig sådant; några äro så slöa, att de ingenting

Digitized by Google

begripa, så förhärdade och så inbilskt egenrättfärdiga, att de icke skola låta säga sig. — Derefter uppräknar B. invändningarna mot sådan speciell själavård och vederlägger dem i korthet. 1) Vi äro icke förpligtade att undervisa och förmana hvar enskild, det är nog af det offentliga talet. — Paulus lärde och förmanade hvarje menniska offentligen och hemligen i husen dag och natt med tårar; och okunnigheten i kristendom är obegripligt stor äfven hos dem, som beständigt besöka samlingarna. 2) Det skulle borttaga tiden för studier, isynnerhet nödvändiga för yngre prester. — Jag förutsätter en grundlig kristendomskunskap hos hvarje prest, anser själars salighet vara vigtigare, än växande lärdom. Hvad vore det för läkare, som, i stället för att besöka de sjuka, studerade vetenskaplig medicin. Genom praxis växer dessutom prestens intensiva kunskap, och stunder kunna äfven eröfras för fortsatta studier. 3) Vi skulle blifva öfveransträngda och mista vår hälsa, då vi ej finge tid för vederqvickelse och umgängeslif. — Det är köttets språk. Läraren skall försaka, såsom ljuset först lyser genom att förbrinna, samt laga att på honom ej må kunna tillämpas Senecas ord: ibi jacet, non ibi vivit; et diu fuit, non diu vixit. 4) En prest är ej pligtig att arbeta som en dagakarl; Gud fordrar intet annat af honom, än att han skall flitigt predika, besöka de sjuka, punktligt uppfylla sina öfriga pligter samt vid tillfälle i samtal utså goda frön. — Sen på Frälsarens flit och på lönen för troget arbete. 5) Hvem ville efter sådana fordringar blifva prest? — Christus skall nog skicka arbetare i sin vingård. 6) Folket skulle icke foga sig efter denna ordning, derföre gören er icke onödigt besvär. 7) Kan ej predikan omvända, så gör det icke samtalet. — Äfven samtalet är en predikan.

Hvad slutligen sättet för denna speciella själavård angår, så måste vi handla allenast för Guds skull, med stor sjelfförsakelse, men ej för några egna ändamål och afsigter. Med brinnande nit måste vi trakta att utvidga Christi rike med räddade själar och att allt mera förstöra fiendens, men tillika med visdom och i en rätt ordning, så att vi gifva hvar och en hvad han behöfver. Det enda nödvändiga, Christus och han korsfäst, måste alltid vara ämnet för våra pastorala tal och samtal. Framställningen vare enkel och enfaldig. Man målar ej fönsterrutan när man vill klart se ljuset, man ger ej den törstande vatten, som är bemängdt med vällukt, utan ju klarare glas, ju renare vatten,

Digitized by Google

dess bättre. Allt måste ske med största ödmjukhet, mildhet, men äfven med lämplig strånghet, med allvar, innerlig och hjertlig kärlek, tålamod, helig vördnad såsom inför Guds ansigte, verklig andelighet, lefvande hopp och förtröstan samt i endrägt med våra medhjelpare. Med sådana egenskaper skola vi nog öfvervinna motståndet, som till en början vid sådana samtal skall uppställa sig, och man skall erkänna vår goda afsigt. En ledning vid sådana samtal ger B. på sista sidan af detta arbete, hvilket skulle lända till största välsignelse, om det öfverflyttades på vårt språk, likasom hans "de heligas ro" redan är i många händer.

Efter Baxters tid finna vi först hos Spener i hans Theol. Betänkanden s. 221 ff. en önskan, att sådana besök måtte ske; vi se huru han prisar den reformerta kyrkan, som ålägger nattvardsgästerna före kommunionen sådana privatsamtal, men äfven huru han anser detta bruks införande i vår kyrka hafva stora svårigheter. Såsom vi vete, göra Hernhutarne dagliga sjukbesök och hälsa hvarandra med ett bibelspråk, som är dagens lösen. Derföre hafva de äfven sina små klosterartade församlingar delade i band eller sällskaper, der män och qvinnor särskildt hvar för sig samlas och hälsa hvarandra. Från dem och Baxter lånade Methodisterna sitt bruk i detta hänseende. I deras kyrkoordning (Cincinnati 1849 s. 70 ff.) läses: "Vi måste undervisa i husen utan afseende på de hinder, Baxter anför." Derföre finnas hos Methodisterna klassledare för 12 personer, hvilka en gång i veckan besökas, och hvilkas tillstånd inrapporteras till presten. Dessutom finnas biklasser af 2—4 män eller qvinnor, som äro sannt troende. Detta stöter dock på öronbigt och jesuitism. — Den lutherska kyrkans lagar tala endast om besök hos sjuka och anfäktade; så vår kyrkolag. Enligt Preussens (Handbuch der Kirchl. Gesetzgebung etc. Berlin 1846) förbjudes presten att mot folks förklarade vilja påtvinga dem hus- och sjukbesök, då deremot Calvin belade med straff den, som legat tre dagar sjuk och icke kallat prest.

Nu frågas: äro vi prester verkligen förpligtade till sådana samtal, som ske antingen hos oss, sedan vi kallat en och en till oss, eller hos åhöraren, som vi uppsökt i dess bostad? — Skulle ändamålet med sådana samtal vara att undervisa i salighetsläran, så är saken lätt afgjord. Vår kyrkas folkskolor, förhör flera gånger om året, nattvardsundervisning, samt det förhållandet, att i hvar stuga finnes ett Nytt Testamente, psalmbok och

Digitized by Google

katekes till egen läsning, gära det hos oss icke nödvändigt, att presten skall särskildt undervisa en och en af sina åhörare, hvartill han icke heller skulle ega tid; ty med en gång om året, såsom Baxter nämner, är icke mycket uträttadt. — Är åter ändamålet med dessa samtal mera att väcka den oomvända, än att undervisa, så kunna vi icke obetingadt förneka det vara en presterlig pligt, ehuru allt för stora svårigheter lägga sig i vägen. Vi finna icke Skriften derföre afgifva några föreskrifter. Allt hvad der talas, som kan hänföras till detta kapitel, torde afse det offentliga predikandet för många på en gång, hvilket ju tillika blir ett tal till hvarje enskildt menniska, som bevistar sammankomsten.

Låtom oss betrakta några af de anförda bibelspråken. Hezekiel säger 33 kap., att läraren är satt af Herren till en väktare öfver Israels hus, att höra ordet af Herrans mun och göra dem en förvarning på hans vägnar; att Gud skall kräfva den ogudaktiges blod ur prestens hand, om han icke säger honom: du måste döden dö, samt icke förvarar honom, att han må taga sig till vara för sitt ogudaktiga väsende, på det han må blifva lefvande. Detta afser dock det offentliga talet, ty det Gamla Testamentet afsåg icke den enskilde, utan hela det utvalda folket. Förhållandet är alldeles detsamma när Es. 62 m. fl. väktaren på Zions murar befalles att icke tiga dag eller natt, Jer. 1: 17 gå dit Herren sänder honom utan att frukta, Hes. 2: 6, 7 icke frukta, huru de döma honom, icke förfäras för deras trug, utan säga dem Guds ord, samt Hes. 34: 4 ej föda sig sjelfvan, utan hjorden, stärka det svaga, hela det sjuka, förbinda det sårade, igenhemta det förvillade, uppsöka det borttappade, bevara det starka och sköta dem som de betarfva. — I det Nya Testamentet gifver Frälsaren apostlarna löse- och bindenyckeln, bjuder dem vara menniskofiskare, föda hans lamm och kalla sina får vid namn, men deri finnes ej någon befallning om enskilda samtal med oväckta och obekymrade verldsmenniskor, som icke sjelfva begära sådana. Frälsaren besöker ingen utan gifven anledning utifrån, och befallde: gifver ej hundarna det heligt är, kaster ej edra perlor för svin, att de icke trampa dem under sina fötter och vända sig mot eder och rifva eder, samt bjöd apostlarna blott gå in i ett hus, der någon värdig bespordes vara och att gå ifrån de ovärdiga. De fingo äfven befallning, att icke gå ur hus i hus. De gingo icke eller okallade till enskilda. I AG. 5, 42 säges

Digitized by Google

väl, att de predikade i templet och i all hus, men intet vidare bestämmes om sättet. Denna predikan var troligen en gudstjenst i huset i stället för i templet, så länge de icke egde egna bönehus, således en predikan till många flera än blott innevånarne. Väl säger Paulus: haf akt på hela hjorden, men deri ligger icke nödvändigt, att hvarje enskild skall besökas. Håll uppå i tid och otid! kan gälla det offentliga predikandet; likaså det ordet, AG. 20: att han lärt äfven hemliga och utan återvändo förmanat hvar och en natt och dag med tårar; 1 Th. 2: att han tröstat och förmanat som en fader hvar och en att vandra värdeliga Herranom. Lika litet innebäras sådana besök hos hvar man deruti, att apostelen förmanade och lärde hvar menniska, för att ställa hvar man fullbordad i Kristo. — Exegetiska skäl tvinga oss icke att bejaka frågan.

Praktiska skäl mot dess bejakande äro följande. — Så stora, som de flesta församlingar i vårt land äro, med sin till stor del flyttande befolkning af tjenare och statfolk, är det omöjligt, att presten skall kunna lära känna hvars och ens andeliga lif och individualitet, såsom Baxter det fordrar. Tiden skulle icke räcka till för ett sådant besökande, allraminst om presten såsom i våra vidsträckta församlingar behöfver för färden till och från stället betydlig tid, kanske fruktlöst använd, ifall den sökte icke vore till funnandes. På detta sätt skulle lätt gå som Nitzsch i sin förträffliga Prakt. Theologi säger III, 85: "presterna skulle komma i fara, att blifva vagabunder, löpa ur hus i hus, och, ehuru de gå lika tomma ur ett hus som de kommo, likväl drifna af missionsstolthet på gator och i husen drypa af pietistiskt prat."

Samme man säger om de relativt friska församlingsmedlemmarne, "att så länge dessa personer icke för någon händelse eller genom något synnerligt komma i serdeles behof, kan man vänta, att den allmänna själavården är dem nog", och "att de må söka mig". Hvad angår själar, som besöka den offentliga gudstjensten, så har presten, som allvarligt predikar om synd och nåd, icke försummat sin pligt mot de omvände bland dem. De kunna taga åt sig de framsatta läkemedlen och nåderätterna, utan att presten bör likasom skära för åt hvar enskild. Men de, som aldrig infinna sig i Guds hus? Desse måste presten ovilkorligen kalla till sig, och om kallelsen icke hörsammas, uppsöka, för att tala varningens och väckelsens ord. Ty med dem är förhållandet ett annat än med dem, som begagna nådemedlen. Äfven om dessa göra

Digitized by Google

det till ingen nytta för sina själar; så stå de likväl inom möjligheten för inverkan af nåden. Skulle de sökas, utan att hafva tillkännagifvit något behof af Guds ord, så skulle de oftast löpa undan läraren vid första skymt af en annalkande samvetsinqvisition, sådan det med orätt skulle anses vara, eller skulle de eljest icke på söckendagen vara hemma eller ock upptagna af sina jordiska göromål. Den ene skulle kanske vara i ladugården, den andre i stallet, den tredje i brygghuset vid byket, den fjerde vid baktråget o. s. v. Tjenaren disponerar icke sin tid, och den genom samtalet förlorade tiden skulle fråntagas husbonden. De flesta skulle med hemlig ovilja se sig afbrutna i sitt arbete, antingen svara helt fåordigt eller rent af yttra sin ovilja åt läraren, några skulle hyckla och inlära några allmänna termer samt af ett slikt samvetsförhör blifva förbittrade, icke förbättrade, ehuru det tillika är troligt, att några skulle kunna vinnas. Hvad här de flesta prester skulle vinna, är lätt begripligt. Prestens anseende skulle minskas, ja ock förtroendet, som är så nödvändigt, om han något godt skall kunna verka i sitt embete, och det heliga, som han förvaltar, skulle kastas för svin och hundar. Derföre afråder Luther från sådant otidigt andligt fjesk, under det han allvarligt bjuder besök hos sjuka och anfäktade. Han säger: "det gifves många oroliga och derföre onyttiga predikanter, som brinna af ifver och äro hetsiga, de der icke besinna, att det är helt annat att planta och annat att gifva vexten (1 Cor. 3, 6, 7). Andra föresätta sig att med utsökta och väl öfverlaggda ord, i stickande och bitande talesätt anfalla och att i tvärhast omvända än den ene, än den andre. Genom Guds skickelse sker det då, att de alldeles icke uträtta och åstadkomma det, som de föresatt sig. Menniskan blir då mera rörd och träffad, när hon icke varsnar någon list eller konst hos presten, utan blott hör ordet enkelt och rättskaffens förkunnas. Ordet må derföre röra och träffa dem, som predikanten sjelf icke vet eller känner. - - - När I blifven af Gud kallade och det är af nöden att samtala med nästan, dertill uppmanade för hans salighets skull och för annan nöd - - - men begär man eder icke, så blander eder icke i något, på det att I icke tagen skada till edra själar."

Af dessa skäl anse vi det icke vara själasörjarens pligt, att utan gifven anledning kalla till sig eller besöka lekamligt friska, med hvilka i utvärtes afseende intet abnormt förekommer,

Digitized by Google

ehuru personen kan vara en oomvänd verldsmenniska, enär denne sjelf bär ansvaret, om han icke låter lärarens till flere sagda ord på sig verka till bot och bättring; men vi anse dock hvarje själasörjare i detta fall böra följa sitt samvetes drift. Finner han sig af samvetet manad och har mod och kraft, att göra sådana försök för Herrans skull, så gör han orätt, att det icke göra, ehuru vi icke vilja betunga samveten med att intala dem sådant såsom en ovilkorlig embetsskyldighet. Här gäller reglen: dilige et dic, quod est. Ett pium desiderium vore dock för mången prest, som har nit om Guds rike och sin hjord, att han kunde få förekalla till enskildt samtal före hvarje nattvardsgång hvarje enskild communicant, såsom flera göra med sina nattvardsbarn. Med de sedvanliga communionförhören är föga uträttadt, emedan de dels äro förhör i flera personers närvaro, dels icke ofta besökas af communicanterna sjelfva, utan af deras tjenare eller andra, som fått i uppdrag att anmäla dem. Någon samvetsprófning kan dervid icke komma i fråga.

I en församling, der andlig rörelse uppstått, har själasörjaren det hoppet, att den ene åhöraren kan inverka på och samtala med den andre i andligt afseende, och att lekmannen så gör hvad kanske presten eljest borde göra. Denna lekmannaverksamhet i alla sferer af inre mission är icke att förakta, ty själavården är icke att anse som ett uteslutande prerogativ för presten. Den rättsinnige läraren ser derföre gerna, att han får medhjelpare i själavården i andligt sinnade lekmän, han blott önskar, icke af embetsstolthet och egenkärlek, utan af nit för församlingens sanna båtnad, att denna lekmannaverksamhet icke, såsom tyvärr ofta sker, måtte skjuta å sido det offentliga läroembetet och derigenom ställa sig på fiendtlig fot, om läraren icke kan gilla allt, som det stundom ovisliga nitet sig företager, för att bota Josefs skada. Herren gifve åt alla både lärare och lekmän vishet och nit i lika mått till andäktigt uppbyggande af det andliga hus, som är Herrans Jesu Kristi kropp, brud och församling!

L—m.

Det ämne, som i nästföregående artikel behandlas, synes vara af synnerlig vigt, helst inom vår svenska kyrka temligen starkt isärgående åsigter torde i afseende på detsamma förefinnas. Vi taga dervid mindre i beräkning den motsats, som up-

Digitized by Google

penbarar sig deruti, att några prester kunna finnas, hvilka af misströstan om den offentliga predikans kraft, af otidig beställsamhet, af en viss naturlig oro, ja mähända af herrsklystnad eller andra mindre lofvärda motiver drifvas till alltför stor ifver, att i det enskilda utöfva regemente öfver själarne och tränga sig sjelfva och sin tjenst på åhörarne; under det andra af naturlig tröghet, maklighet eller dylika lika litet godkänneliga bevekelsegrunder lemna hjordens medlemmar så vidt som möjligt i ro för hvarje enskildt själavårdande besök, inskränkande sig till den andeliga inflytelse, som genom de offentliga gudstjensthandlingarne möjligen kan på deras åhörare öfvas. Köttsligt sinne är döden och kommer döden åstad, det må uppenbara sig under den ena eller andra formen. Men äfven redliga, uppriktiga Herrans tjenare befinnas i denna sak vara olika tänkande, hvilket synes bevisa, att ämnet behöfver utredning. Till en sådan utredning hafva vi ansett förestående artikel kunna lemna ett önskvärdt bidrag. Vi betrakta den allenast såsom ett uppslag i frågans behandling. Hafva vi rätt fattat förf:s mening, så åsyftar hans artikel icke att lägga hyende under den andeliga maklighet, om hvilken nyss talades, icke heller att såsom "andeligt fjesk" stämpla den samvetsgranne lärarens nitälskan att vaka äfven i det enskilda öfver samteliga sina åhörares välbefinnande. Han skulle då icke hafva kunnat åt hvar och en lärares samvete öfverlemna det slutliga afgörandet, huruvida åhörare, som normalt besöka och taga del uti de offentliga gudstjenstöfningarne, böra af själasörjaren särskildt besökas eller icke. Snarare synes han blott hafva velat lätta den sjelftagna samvetsbörda, som möjligen i detta hänseende kunde trycka verkligen samvetsgranna själasörjare, hvilka af församlingarnes vidsträckhet och folkmängd förhindrades, att åt hvarje enskild egna synnerlig vård och omtanka, men likväl kände denna vård såsom en ovilkorlig embetspligt. Dessa böra ju med rätta erinras derom, att Öfverherden hvarken af dem utkräfver det omöjliga, ej heller lärer gilla om de af nitälskan för denna del af sin kallelse skulle låta sig förledas att försumma eller för ringa akta den inverkan på hvarje enskild, som genom Guds ords offentliga förkunnande kan åstadkommas. — Emedlertid synes förf:s resonnement p. 307—309 icke rätt väl förenligt med denna vår uppfattning. Kunde, såsom förf. tyckes mena, för ett sådant besökande eller vårdande af de "relativt friska" församlingsmedlemmarne i allmänhet intet

Digitized by Google

stöd hemtas ur Skriften, och förtjenade det öfverhufvud att brännmärkas såsom "andeligt fjesk", så förmå vi icke inse, huru det någonsin kan blifva förenligt med ett af Guds ord och Guds anda upplyst samvetes fordringar — och endast samvetet i detta skick kan här erkännas såsom normerande. Vi misstänka dock, att förf., när han brukar denna stränga ton, snarare har för ögonen den afart vi ofvan tecknat, den köttsliga nitälskan att i egen kraft styra och befordra det lefvande sädets växt i enskilda hjertan, mot hvilken väl ock Luther och Nitzsch hafva vändt sina skarpa ord, än emot den samvetsgranna själavård, som icke blott söker de redan borttappade och förbinder de sargade, der såren ligga i dagen, utan ock, så vidt möjligt är och andra pligter det tillåta, bevarar "det starkt är" och ser till, att ingen skadlig rot måtte uppvexa och att fienden icke hemligen måtte bortplocka den goda säd, som genom den offentliga predikan blifvit utsådd. Skulle verkligen förf., då han s. 311 uppmanar, "hvarje 'själasörjare' att i detta fall följa sitt samvetes drift" hafva velat allenast gifva ett erkännande af den subjective allmängiltiga regeln, att jag måste lyda mitt samvete, om jag icke skall blifva brottslig, såsom äfven här tillämplig; men deremot velat såsom objektiv regel göra gällande, att en speciell själavård om de till utseendet "relativt friska" församlingsmedlemmarne, äfven der denna är möjlig och kan stå tillsammans med pligterna mot församlingen i dess helhet och mot de "sjuka" församlingsmedlemmarne, skulle vara i och för sig betraktad ett "andeligt fjesk" och i strid med de anvisningar Skriften gifver, då måste vi häremot reservera oss. Relativ friskhet är, såsom man lätteligen både af ordet och saken finner, lika med relativ sjuklighet. Och just derföre betarfva i sjelfva verket alla församlingsmedlemmar en synnerlig vård, hvilken icke kan ligga utom själasörjarens af Skriften anvisade kallelse, äfven om fullgörandet af denna pligt mångenstädes i omständigheterna möter oöfvervinnerliga svårigheter och icke heller är hvad själasörjaren i främsta rummet bör afse. Vi erkänna för öfrigt att bland ofvannämnde omständigheter, som åtminstone till en tid kunna lägga oöfvervinneliga hinder, böra räknas så beskaffad otillgänglighet hos åhörarne, som för den kärleksfulle, men visligt omtänksamme, själasörjaren göra det sannolikt att besöken skulle snarare förbittra än förbättra. Att detta icke alltid behöfver inträffa har förf. medgifvit då han säger, att "det tillika är troligt", att genom dylika besök "några kunna vinnas."

Vi betrakta detta vårt tillägg, som för ingen del gör anspråk på att vara uttömmande, såsom ett tankeutbyte med den ärade förf., hvilket möjligen kan föranleda frågans vidare begrundning. Utg.

Digitized by Google

Yttranden om några för theologien vigtiga frågor af en berömd naturforskare [1]).

1. Naturtillståndet och Moses' betydelse. För att komma till en riktig uppfattning af den mosaiska skapelsehistorien, måste vi först göra oss förtrogna med Moses' ställning och betydelse.

Enligt deras åsigt, som bestrida uppenbarelsetrons världsåskådning, hafva de första menniskorna framträdt ur det så kallade naturtillståndet [2]).

Som ett slags besynnerliga varelser, utan kännedom om sin Skapare, uppträda de på jorden snarare lika djur än menniskor, i början utan alla andliga behof, men först efter långa tiders förlopp mäktiga af någon kultur, hvilken likväl, en gång väl börjad, vidare utvecklar sig med hastiga steg.

Men, som de första menniskorna icke en gång hade någon kännedom om sitt eget ursprung, är så mycket mindre sannolikt, att de skulle kunna veta något om hvad som tilldragit sig före deras tid, nemligen om skapelsens ursprung och historia. Finna

---

1) Prof. Andreas Wagner i Göttingen. Vi ha ansett dessa till Evang. Kirchenzeitung insända yttranden ega tillräckligt intresse, för att i öfversättning meddelas våra läsare. Utg.

2) I senare tider har isynnerhet Th. Waitz i sin: Naturfolkens Anthropologi, sökt grundligt genomföra hypothesen om de första menniskornas naturtillstånd. Ehuru han sjelf erkänner, att det egentliga naturtillståndet numera icke existerar, föreställer han sig dock, huru det en gång måste hafva varit. I enlighet med denna föreställning uttryckte naturmenniskans grofva, vidriga anletsdrag 1. yttre och inre råhet, 2. en oerhörd dolskhet, utan allt begär efter moralisk och intellektuell förädling, och 3. en fullkomlig oförmåga att beherrska sina ingrodda, egoistiska lustar. Icke desto mindre skall detta mutum et turpe pecus, ehuru det till och med påstås vara i saknad af all längtan efter moralisk och intellektuell lyftning, dock af egen kraft, ty menniskans kulturutveckling vill Waitz icke tillerkänna Guds inverkan, hafva sjelf uppsvingat sig till andlig kultur. Denna motsägelse må en annan lösa. Redan den titel, Waitz gifvit sin bok, grundar sig på en villfarelse; hans så kallade naturfolk framställa icke menniskorna i sitt primitiva, utan i sitt degraderade, från en högre bildningsgrad, sjunkna tillstånd. Man kan blott icke undgå att förundra sig öfver att en sådan man som Waitz, hvilken i öfrigt gifvit prof af ett sundare omdöme, kan dela en så vulgär och mot historien stridande åskådning.

Digitized by Google

vi således hos deras efterkommande kosmogoniska åskådningar, så hafva dessa icke blifvit dem bibringade såsom genom tradition fortplantade sanningar, utan äro frukterna af deras egen spekulation. Detta gäller isynnerhet om Moses, hvilken, såsom en högtbegåfvad man, spekulerade öfver tingens upphof och meddelade sitt folk de åsigter, till hvilka han lyckades komma. På detta vis blef han, som Goodvin uttrycker sig, en förelöpare till Copernicus och Newton. Då emedlertid naturforskningen på den tiden stod på en ytterst låg ståndpunkt, förstås af sig sjelft, att den mosaiska kosmogononien icke mer kan hålla stånd inför den nuvarande utvecklingen af naturvetenskapen; som ett mänskligt styckverk är den, liksom hvarje annat, villfarelsen underkastad. Om förhållandet verkligen så är, kan man svårligen befria Moses från den honom gjorda beskyllningen, att han författat sin berättelse med en apodiktisk visshet, som om han sjelf varit ögonvittne till hela skapelsehistorien, då han dock visste, att han i den blott framhastade sina egna eller sina egyptiska lärares hypotheser.

Mot denna naturalistiska verldsåskådning står likväl uppenbarelsetrons verldsåskådning i fullkomlig strid. Enligt denna uppträder icke menniskan i verlden som en djurlik varelse, utkastad i ödemarken som ett hittebarn af en obarmhertig moder, utan hon är skapad till Guds afbild, så att Apostelen med skäl kan fröjda sig åt, att vi äre af Guds slägte. I omedelbar gemenskap med sin Skapare, fick hon kasta en blick i skapelsens causalförhållanden, hvarigenom så väl det närvarande som det förflutna framstod klart för hennes själ. Den henne på detta vis bibringade kunskapen om skapelsehistorien gick icke heller förlorad för henne, äfven efter syndafallet, utan fortlefde, åtminstone i sina hufvuddrag, äfven hos de efterkommande genom muntlig eller måhända i senare tider till och med genom skriftlig tradition. Man behöfver icke, enligt min tanke, rent af antaga, att Moses genom inspiration erhållit kunskapen om skapelsehistorien; han kunde genom tradition ganska väl lärt känna den, men det fulla medvetandet af dess obetingade trovärdighet kunde han endast genom en gudomlig upplysning erhålla. Det är ej heller nödigt att förutsätta, att Moses utom allt detta hade någon närmare kännedom om skapelseförhållandena, att han t. ex. kände till jordens rörelse, tillvaron af en, före menniskoslägtets skapelse, förgången verld af organiska vä-

Digitized by Google

senden m. m. d.; kännedomen om dessa förhållanden, om han äfven haft den, skulle, för affattandet af hans berättelse, varit af alls ingen betydelse. Om man, som händelsen är från den naturalistiska ståndpunkten, i Moses icke vill se något annat än en gammal naturforskare, hvilken sökte undervisa sitt folk, såvidt hans egen insigt sträckte sig i skapelsens historia, så har man härigenom föreställt sig honom under en fullkomligt falsk bild. Han afsåg icke att sprida naturvetenskapliga kunskaper; han hade, till följd af gudomlig upplysning, erhållit ett helt annat uppdrag, det nemligen, att i bestämda ord meddela icke allenast det judiska folket, utan genom detta alla folkslag och alla tider, de Guds rådslag, som Han fattat vid verldens och menniskornas skapelse. Alltså var det hans uppgift att framställa hvem som var himmelens, jordens och menniskans Skapare, hura hela den jordiska synlighetens verld var skapad, icke för sin egen utan för menniskans skull, och hvilken hög uppgift denna, af sin Skapare, erhållit som sitt mål. Och blott såvida som menniskan har nödigt att veta för att känna och uppfatta sin bestämmelse, ingriper den mosaiska berättelsen i naturområdet; hvad som inom detta icke är väsentligt för vårt slägtes frälsningshistoria, förbigår han under djup tystnad. Derföre förefaller oss ock, från naturforskarens ståndpunkt betraktad, den mosaiska berättelsen alltför fragmentarisk, men så mycket fastare hafva vi att hålla oss till denna skrifvelse med utenskrift, för att ur en riktig synpunkt kunna betrakta skapelsens ändamål och förlopp. Då den naturalistiska uppfattningen står i så skarp motsats till mosaiska berättelsens uppenbarelsetro, är icke att hoppas på någon förmedling af partierna; jag vill blott tydligt uttala på hvilken ståndpunkt jag, i detta hänseende, befinner mig.

2. Om jordens ålder. I den mosaiska skapelseurkunden, tages vår uppmärksamhet genast vid de båda första verserne i anspråk: V. 1. "I begynnelsen skapade Gud himmel och jorden, V. 2. Och jorden var öde och tom, och mörkret var på djupet och Guds ande sväfvade öfver vattnet." Som bekant är, finnes redan från gamla tider tvenne olika utläggningar af dessa båda verser. Enligt den ena gifver den första versen blott en summarisk antydan af den följande skapelseakten, den andra versen skildrar derpå materiens primitiva, oordnade tillstånd (Chaos), ur hvilket under de sex dagarnes verk, himmel och jord utveckla

Digitized by Google

sig. Enligt den andra utläggningen afslutas urskapelsen med första versen; och den andra talar om en förödelse, hvilken drabbat denna, så att de sex dagarnes verk blott har till uppgift att återbringa den förhärjade skapelsen till ny ordning. I första upplagan af min "Urverldens historia", och äfven i första bandet af andra upplagan, har jag nämnat mig den först anförda utläggningen, men deremot i andra bandet har jag anslutit mig till den andra, restitutionshypothesen, dertill hufvudsakligen föranledd, som jag på andra ställen antydt, af geologiska grunder. Antagandet af denna hypothes, enligt hvilken skapelsen af jorden och dess berg tillika med de i dessa begrafda organiska väsenden föregått inträdandet af Tohu va Bohu, lämpar sig för geologerna isynnerhet derföre, att den upphäfver det brydsamma tvånget, att inklämma dessa händelser, hvilka behöfde längre tidrymd till sitt fullbordande, inom de sex dagarnes verk. Den regelmässiga ordningsföljd, i hvilken stenformationerna ligga, den ena på den andra, ännu mer de talrika vexlingar af generationer af plantor och djur, hvars typer äro inbegripna i ständig uppkomst och utdöende, så att icke blott hvarje större bergformation uppträder med en ny olikartad Fauna och Flora, utan till och med en total variation liktidigt eger rum inom dess geognostiska formation, detta har, enligt min tanke, fordrat en längre tidrymd än en vanlig dag. Förlägger geologen allt detta inom den förkaotiska urskapelsen, behöfver han icke upphäfva likformigheten af tidsmåttet för dagarne under de sex dagarnes verk, då han deremot kan disponera öfver en obegränsad tidrymd för urskapelsen. Af denna licens hafva geologerna gjort det friaste bruk vid bestämmandet af jordens ålder och funnit troende anhängare inom vidsträcktaste kretsar. Så säger t. ex. Waitz i sin: Naturfolkens anthropologi (1 sid. 337) "det förefaller, som skulle vi hafva att tänka oss menniskoslägtets ålder förlagd inom de visserligen vidsträckta gränsorna af 35,000 och 9 millioner år." Om ock här jordens och menniskoslägtets ålder blifva förvexlade med hvarandra, är det åtminstone i deras smak, som sluta sig till de naturalistiska åsigterna, att räkna jordens ålder blott efter millioner. Hvad Goodwin i detta hänseende säger, är den stora allmänhetens mening. "Ehuruväl", yttrar denne, "vår tids skolböcker lära barnen, att jorden rör sig, försäkra de dem dock, att den icke är fullt 6000 år gammal och att den blifvit skapad på sex dagar. Deremot äro geo-

Digitized by Google

logerna af alla trosbekännelser ense deruti, att jorden har varit till sedan en omätlig, snarare till millioner än tusental gränsande följd af år."

Emot riktigheten af dessa beräkningar är dock åtskilligt att anmärka. Först och främst får man icke förblanda jordens och menniskoslägtets ålder. Man tyckes, då man finner Bibelns sifferuppgifter alltför låga, helt och hållet förgäta att det visserligen är vårt slägtes, men icke jordens ålder, som vi af dessa uppgifter kunna beräkna. Bibeln erbjuder oss icke en enda stödjepunkt för någon konklusion i det senare hänseendet. Den lemnar således geologerna det friaste spelrum för sina försök att med ziffror bestämma den tid, som förflutit mellan jordens och menniskoslägtets uppkomst. De resultater, som härigenom uppkommit, skilja sig dock så väsentligt från hvarandra, att de redan derigenom måste förlora mycket af sin trovärdighet. Deras fullkomliga haltlöshet lärer man först rätt känna, då man upptäcker den väg, på hvilken de vunnits. Förnämsta stödjepunkten för sådana beräkningar är stenkolsbildningen. Man har nemligen, sedan man kommit till den öfvertygelsen, att mineralkolen icke uppkommit genom eld utan genom väta, anställt försök, att sjelf på samma sätt förvandla plantor till kol. På detta vis har man kommit på de äfventyrliga ziffrorna. Mot tillförlitligheten af dessa resultat protesterar dock en af våra mest ansedda botanici, *Göppert*, som sjelf sysselsatt sig med dylika försök, och på senare tider gifvit de vigtigaste bidrag till de fossila plantornas historia. Hans ord äro följande: "inom hvilken tidrymd alla dessa formationer (nemligen stenkolsformationerna) försiggått, kan ingen menniska ens approximativt bestämma. Jag har sett vegetabilier i den hetta, som uppkommit genom vattnets närhet till kokpunkten, efter 1 ¾ år förvandlas till brunkol, och för vattenånga utsatta tygbitar efter 6 år förvandlas till svarta, glänsande kol, om hvilka längesedan erkända fakta jag vill erinra dem, som tro sig gifva ett högre intresse åt sina geologiska meddelanden, genom att citera millioner eller billioner årtal."

Digitized by Google

Bibliographiska meddelelser.

Biblischer Kommentar über das Alte Testament. Herausgegeben von *Carl Friedr. Keil* und *Franz Delitzsch.* Erster Theil: Die Bücher Mose's von *Carl Friedr. Keil.* 1:er Band. Genesis und Exodus. Leipzig 1861. Pagg. 566.

Commentar über Die Genesis von *Frantz Delitzsch.* Dritte durchaus umgearbeitete Ausgabe. Leipzig 1860. Pagg. 648.

Die Einheit d. Beiden Schöpfungsberichte Genesis. I—II. Apologetische Bibelstudie mit einem Sendschreiben an. Herrn Domherrn D. Kahnis von *Hermann Gustav Hoeleman.* Leipzig 1862.

N:o 1 är början till en Exegetisk Handbok öfver Gamla Testamentet i sin helhet, hvilken för alla, som studera den Hel. Skrift på grundspråket, utan tvifvel skall blifva högst välkommen. För värdet af denna Exegetiska Handbok äro de båda utgifvarenas på den vetenskapliga bibliska exegesens område väl kända namn en god borgen. Om fördelningen af arbetet emellan dem veta vi intet närmare, än hvad den på titelbladet tryckta anmälan tillkännagifver, att sedan den 1:a delen, innehållande Pentateuchen i sin helhet, blifvit utgifven fullständig — hvilket nu lärer hafva egt rum — en af Prof. Delitzsch bearbetad Kommentar öfver Esaias kommer att följa derpå såsom första bandet af utläggningen öfver Profeternas skrifter. I hvad förhållande för öfrigt de båda utgifvarena stå till hvarandra såsom bibliska kommentatorer, framgår redan genom den jemförelse mellan det närvarande arbetet och skriften N:o 2, som är författad af Keils medarbetare. Keil är alltigenom kyrkligt konservativ. Han lemnar icke åt fantasien det ringaste utrymme, utan binder sig snörrätt vid textens ord. Någon gång, och icke så sällan, leder denna kyrkliga konservatism honom till ett envist fasthållande af meningar, som icke kunna försvaras och icke böra försvaras. Så t. ex. i afseende på betydelsen af skapelsedagarne, så hvad frågan om rofdjurens uppkomst och förklaringen af Gen. 1: 30 angår samt mycket annat. Delitzsch är betydligt mera anderik och fantasirik än Keil; men deruti ligger äfven hans svaga sida.

Digitized by Google

Hans fantasirikedom urartar emellanåt till en benägenhet för det äfventyrliga, hvilken ingenstädes mera visar sig än just i hans Kommentar öfver Genesis. Så förfäktar han ännu i denna tredje upplaga den, som vi tro, först af Kurz framställda åsigten om Chaos eller den mosaiska skapelsehistoriens Tohu va vohu såsom verkan af en verldsförstöring, grundad i ett föregående syndens välde på vår jord innan ännu ett menniskoslägte der var att finna; om vår jord såsom det ursprungliga hemvistet för Lucifer och hans englar samt stället för deras fall; om de kap. 6: 1 ff. omtalade "Guds söner och menniskors döttrar" såsom englar förälskade i jordiska qvinnor och nedstigna från himmelen för att gifva lifvet åt urverldens giganter (en tolkning i förbigående sagdt omfattad med en besynnerlig förkärlek af flera hvad man kallar troende theologer på vår tid) m. m. Båda kommentarerna hafva således, såsom vi se, sina svaga punkter. Detta bevisar dock endast, att de måste läsas med kritik. Det finnes inga menskliga skrifter och lärdomsanstalter, som icke äro underkastade denna kritik, och när skulle den vara mera berättigad än då det är fråga om att bestämma meningen af den H. Skrifts ord? Det är just ett kriterium på en god exeges, att den sjelf inbjuder till utöfningen af denna kritik genom att ställa läsaren så mycket som möjligt i närheten af Skriftens eget ord och i sista instanseen åtminstone öfverlemna utslaget åt det allena, och detta kriterium saknas hvarken i den ena eller andra af de här anmälda båda kommentarerna. Detta är den första stora hufvudförtjenst, som de hafva. För öfrigt äro de båda rika på goda och de allra bästa anvisningar i afseende på textens tolkning — mera summariskt affattade hos Keil, mera utförda och åtföljda af anderik reflexion hos Delitzsch — jemte allt det upplysande material, litteraturhistoriskt eller annat, som svarar mot det olika ändamålet. Synnerligen rikhaltigt är detta material förhanden i den Delitzschka Kommentaren öfver Genesis. Vi kunna icke uti närvarande anmälan upplysa detta närmare med exempel och utdrag och det torde icke heller behöfvas, då utgifvarena äro veteraner i sin väg, som hela den theologiska verlden känner [1]). Vi anmäla de båda arbetena hos vårt publikum till det bästa

1) Läsaren finner på ett annat ställe i detta häfte en uppsats öfver några ställen i Genesis, der anmälarens åsigter om innehållet afviker från den ene eller andre.

Digitized by Google

och fästa isynnerhet uppmärksamheten på det första såsom afseende att fylla ett vidsträcktare ganska kännbart behof på den gammaltestamentliga Skriftforskningens område.

Skriften N:o 3 utgör ett bidrag till utläggningen af Genesis, som har rätt mycken betydelse både genom beskaffenheten af sjelfva ämnet och det sätt, hvarpå detta ämne blifvit utredt. Att förlika den första skapelseberättelsen i Genesis, som sträcker sig till midten af 4:de eller början af 5:te versen i 2:dra kapitlet — meningarne äro i detta afseende delade — med den andra, som upptager återstoden och kärnan af detta andra kapitel, har alltid räknats bland den gammaltestamentliga exegesens största svårigheter. Hvad Dr Hoeleman anfört till lösningen af denna svårighet är i hufvudsaken ingenting nytt. Redan Drechsler har fäst uppmärksamheten på det olika ändamålet med dessa skapelseberättelser, af hvilka den förra har hela verldsalltets, den sednare menniskans skapelse till sitt föremål, såsom den punkt, der nyckeln till denna lösning är att söka; men den närvarande författaren har mera utförligt afhandlat saken än någon annan, som vi känna, då han gjort ämnet till föremål för en monografi. Han uppvisar i denna afhandling först naturen af de motsägelser, dem man trott sig finna i den andra skapelseberättelsen. Dessa motsägelser äro så stora och i ögonen fallande, att de, om de vore verkliga, skulle vittna icke blott om en bestämd afvikelse från innehållet af kap. 1, utan äfven om en fullkomligt afsigkommen förmåga att tänka och uttrycka det tänkta, som skulle göra hela detta ställe till ett ἅπαξ λεγόμενον i ordets minst goda bemärkelse. Det är icke blott landtdjuren och foglarne, som på detta sätt skulle hafva blifvit skapade efter menniskan o. s. v.; lustgården, i hvilken menniskan blef satt, skulle äfven hafva blifvit planterad efter hennes tillkomst och först sedermera träden i lustgården m. m. Men dessa motsägelser grunda sig helt och hållet på den moderna vetenskapens antagande, att den andra skapelseberättelsen skulle vara en fullkomligt sjelfständig skapelsehistoria parallel med den föregående och faller med denna helt och hållet omotiverade åsigt. Huru beviset för det sednare närmare utföres kan här icke meddelas, dock inser hvar och en hvilken oljka frihet, större och mindre, en författare har åt sig lemnad i afseende på sitt sätt att uttrycka sig m. m., alltefter som han har att förtälja något ab ovo eller kan basera och grunda sig på något föregående, som handlar om samma eller

Digitized by Google

dithörande saker. En punkt i förf:s afhandling förtjenar ännu att omnämnas: det är frågan om de ord, med hvilka den nämnda andra skapelseberättelsen tager sin början. Förf. anser på, såsom oss synes, goda skäl dessa utgöras af de sista orden i v. 4: "På den dag, då Jehovah Elohim gjorde jord och himmel" — då v. 5 utgör hufvudsatsen dertill: "så fanns ännu ingen vild buske" m. m. Men ett af skälen för denna sak, som icke blifvit påaktadt, nämner han icke: det är Gudsbenämningen Jehovah Elohim, som i dessa ord för första gången träder oss till mötes i stället för Elohim ensamt. Just denna olikhet i Gudsbenämningen bildar en genomgående olikhet mellan de båda skapelseberättelserna, som redan vid första anblicken träder läsaren till mötes. För öfrigt anse vi icke förf. hafva rätt, då han öfversätter תולדות i 4:de versens början med uppkomst — himmelens och jordens uppkomst i st. f. urhistoria, som är den fullt konstaterade bemärkelsen af detta ord. Tillägget בְּהִבָּרְאָם som inskränker denna historia till sjelfva deras skapelse — himmelens och jordens urhistoria i bemärkelsen af deras ursprungshistoria — gör i alla fall dessa ord till en passande underskrift åt hela den föregående skapelseberättelsen. Äfven i åtskilliga andra enskildheter är anmälaren icke af samma mening med förf., men dessa divergenser är här icke tillfälle att närmare vidröra.

Sändebrefvet till Dr Kahnis, som åtföljer denna afhandling, är föranledt af dennes ryktbara fall från sin förut intagna höjd af kyrklig rättrogenhet genom en af honom för icke lång tid sedan utgifven vetenskaplig, i flera punkter både oluthersk och obiblisk befunnen Dogmatik. Afhandlingen sjelf är föranledd genom ett ställe i denna Dogmatik, der motsägelsen mellan de båda skapelseberättelserna i Genesis framställes såsom en gång för alla afgjord, jemte det erkännandet af honom i en följande stridsskrift, att just denna sak varit bestämmande för hans ståndpunkt till Pentateuchen i sin helhet. Att denna motsägelse icke finnes och dermed grundvalen för den Kahniska Theologiens förhållande till Pentateuchen, såvida hans eget ord får gälla såsom intyg i detta afseende, blifvit gjord om intet, det har i denna skrift på ett fullkomligt öfverbevisande sätt blifvit framställdt och ådagalagdt.

O. F. M.

Digitized by Google

The Historical Evidence of the truth of Scripture, stated anew, with special reference to the doubts and discoveries of Modern Times; in eight lectures, delivered in the Oxford University pulpit, at the Bampton lecture for 1859. By *George Rawlinson*, m. a. Late Fellow and Tutor of Exeter College. 2:d Ed. London 1860. XVI & 460 ss. 8:o. 14 Rdr.

Förf., broder till den genom en mängd upptäckter och dechiffreringar af orientaliska minnesmärken bekante Öfverste Rawlinson, har, understödd af denne broders vidsträckta erfarenhet och insigter i Orientens fornhistoria, sökt för Skriftförklaringen, isynnerhet till bekräftande af Skriftens historiska uppgifter, tillgodogöra de sednaste tidernas vunna upplysningar angående folk, som varit samtidiga eller stått i beröring med Israel. Hans arbete omfattar både Gamla och Nya Testamentet och lemnar i många fall synnerligen vackra resultater. Visserligen sträcker sig förf:s kännedom om den tyska kritikens invändningar mot en del bibliska skrifters autenticitet föga längre än till de rörelser, som omedelbart föranleddes af Dr Fr. Strauss. Men äfven för lösningen af problemer, hvilka förf. ej varsnat, eller som framträdt efter utgifvandet af hans bok, lemnar denna mycket, som är upplysande och lärorikt, i de fakta, som här beröras, men ännu mer i de sunda omdömen, förf. uttalar om dessa fakta och deras betydelse. Supranaturalist till sin dogmatiska åskådning, anser likväl förf. Skriften både göra anspråk på och kunna utan våda underkastas en strängt historisk kritik, samt oss både berättigade och förpligtade att underkasta henne en sådan, allenast att vi icke begå den orättfärdiga dårskapen att på förhand antaga det underbara, som här utgör historiens hufvudinnehåll eller åtminstone det karakteristiska för denna historia, vara ohistoriskt. — Ref., som icke allenast med vinst för sitt vetande, utan ock med synnerligt nöje läst denna bok, har trott sig böra anmäla den, ehuru den visserligen redan är några år gammal.

A. F. B.

Återlösaren. Evangeliska betraktelser öfver Befrielseverkets början, fortgång och utveckling af *Edmond de Pressensé*. Öfversättning från andra Franska upplagan. Stockholm 1861. VIII och 299 ss. 8:o. Pris 2: 75.

Utan tvifvel hafva vi här ett lefvande vittnesbörd om den sanningen, att Jesus är Christus, lefvande Guds son,

Digitized by Google

Gud och menniska i en person. Sanning finnes således i hufvudsaken; i enskildheter kan läsaren behöfva vaksamhet och varsamhet. Dock vilja vi med denna reservation ingalunda afråda från bokens läsning. Ref. har funnit sig af dess anderika innehåll uppfriskad, stärkt och upplyst. Teckningen af de stora hufvudföremålen för kristelig kunskap: Syndafallet och Löftet; Förberedelsen till Jesu Christi ankomst; Christi natur, plan, helighet; Christus såsom Lärare, Försonare, Konung — är gjord med mästarehand.

Sin ställning och uppgift tecknar förf. i företalet. Vi anföra derur följande ord, af hvilka den insigtsfulle läsaren kan åtminstone ana förf:s ståndpunkt. "Jag förkastar alldeles den torra dogmatik, som gör religionen till en kedja af formulärer, och som emedan hon icke erkänner något samband emellan samvetet och uppenbarelsen, föreskrifver, hvad hon icke kan bevisa (?). Jag förkastar likaledes den oinskränkta subjektivitet, som icke ser i Uppenbarelsen annat än ett blott och bart uttryck af samvetet. Den förra gifver oss en sten i stället för bröd, den sednare vill nära oss med vår egen hunger. Den Christendom, som efter min tanka öfverensstämmer med menniskans högsta behof, är den eviga Christendomen, som ifrån det apostoliska tidehvarfvet ända intill våra dagar har tröstat och räddat tusentals arma syndare; det är den Christendom, som börjar med läran om syndafallet och sedan förer oss till korset på Golgatha för att låta oss der tillbedja Gud Frälsaren uti sin gudomsfullhet. Hvem skulle våga säga, att det christliga samvetet sedan adertonhundrade år känner någon annan? Med all vördnad för vetenskapen förklarar jag den christlig, endast så länge hon håller sig inom dessa gränsor."

Det är möjligt, ja, troligt, att förf., då det kommer ifråga, uppdrager dessa gränsor trängre, än vi för vår del kunna gilla; det är möjligt, att han anser för skolfrågor åtskilligt, som vi måste räkna för lefvande kristelig sanning, åtminstone såsom betydelsefullt värn mot lögnen. Visst är emedlertid, att förf. här på ett skönt och gripande sätt lagt härlig sanning i dagen. Man känner, att kristendomen här framträder såsom gudomligt svar på samvetets frågor, att det icke är ett mensklig tankesystem utan frälsande sanning, Guds ords sanning till tröst i syndanöden och ljus öfver lifvet, förf. vill betyga och bekänna. "Det är snarare ett vittnesbörd jag aflägger, än ett system jag fram-

Digitized by Google

ställer." Likväl förutsätta dessa tal egentligen sådana läsare, som å ena sidan kommit i beröring med den nyare tidens egendomliga former af tvifvel och otro, samt af dessa blifvit störda och oroade, å andra sidan känna ett behof att se den kristliga sanningen belysa och lösa ej blott det enskilda hjertats, utan verldshistoriens gåtor. De torde ock genom vittnesbördets genialiska karakter kunna fängsla en och annan otrogen, samt blifva ett verksamt medel att åtminstone väcka betänklighet mot otrostheoriernas giltighet. Till näring för den rätt enfaldiga trons lif lämpa de sig mindre.

A. F. B.

Lärobok uti Dogmhistorien, efter Dr *H. Schmid,* på svenska utgifven af *A. W. Ekman.* Lund 1862. VIII och 84 ss. 8:o. 85 öre.

Denna lilla dogmhistoria kan betraktas såsom bilaga till förf:s hos oss redan välbekanta dogmatiska handbok. Dogmhistorien har såsom särskild disciplin föga blifvit i sednare tider bearbetad ur evang.lutherska kyrkans synpunkt. Vi hälsa derföre detta lilla arbete synnerligen välkommet äfven på vårt språk. "Den som tror evangelii predikan såsom det glada budskapet om Christo, menskligheténs återlösare, honom har dermed evangelii hela nådeskatt tillfallit. Men det är en skatt af sådan fullhet och månfaldighet, att den christne blott småningom blir medvetande om densammas innehåll i dess enskilda delar. - - - - Tron drifver hvarje enskild, att vinna sådan kännedom, men han traktar derefter icke blott såsom enskild, utan i gemenskap med alla troende - - - - icke blott för sin egen skuld utan ock för den församlings skuld, hvilken han tillhör, ty den kännedom, han söker vinna, är ett gemensamt godt för hela kyrkan och kommer henne tillgodo medelst hennes organer. -- Så begynner straxt från kyrkans uppkomst en verksamhet, hvilken för henne öppnar den vissa utsigten, att i den mån, som denna verksamhet i trohet öfvas, skall för kyrkan hela frälsningssanningens innehåll i dess enskilda momenter småningom upplåta sig. Det för hvarje gång vunna resultatet är nedlagdt i en dogm. Dessa dogmer äro just derföre intet annat än trossanningar, utsagor om det, som kyrkan på grund af den henne meddelade uppenbarelsen tror, och de äro, så vidt de verkligen hvila på denna uppenbarelse, absolut sanna till sitt innehåll; men till deras form äro de af mensklig ursprung, ty det är ju kyrkans

Digitized by Google

menskliga verksamhet, som just i denna form fattade den vunna kännedomen."

Dogmhistoriens uppgift är, enligt förf:s sätt att se, icke att framställa hela detta tankearbete, utan allenast det, som redan vunnit afslutning i en kyrkligt erkänd dogm. Hans dogmhistoria fortgår derföre allenast till den tidpunkt, då kyrkan uttalade sin sista allmängiltiga bekännelse. Efter concordieformelns uppsättande hafva enligt hans uppfattning väl theologiska rörelser egt rum; men då dessa icke såsom resultat medfört någon kyrkligt bestämd dogm, så höra de icke inom den egentliga dogmhistorien.

Efter denna måttstock och för den tid förf. behandlat lemnar det lilla rediga arbetet en tillförlitlig ledtråd, användbar både för studerande och lekmän.

A. F. B.

Das Gebet im Namen Jesu. Ein Vortrag gehalten auf der Pastoral-Conferenz in Barmen in August 1861 von *Wolfgang Friedrich Gess.* Theol. Lehrer am Missionshause zu Basel. Basel 1861. 48 s. 12:o.

Bön och bönhörelse utgöra väsentliga pulsslag i gemenskapslifvet mellan Gud och menniskan. De förutsätta ock hvarandra ömsesidigt i det religiösa medvetandet. Bönhörelse är otänkbar utan bön; bönen blir en dårskap, om bönhörelse är en omöjlighet. Genom bön och bönhörelse fortgår oafbrutet lifsgemenskapen mellan Gud och den troende själen, under det vetenskapen söker för tanken utreda möjligheten eller omöjligheten af en så beskaffad lifsgemenskap. Den som vill dröja med sin bön, tills vetenskapen hunnit ådagalägga, att, enligt metaphysikens lagar, afseende på menniskans bön är förenligt med Guds väsende och egenskaper, handlar efter samma klokhetsgrundsatser, som den, hvilken dröjer att arbeta, till dess han enligt samma lagar hunnit förvissning om att hans arbete och möda kan i någon mån öfva inflytelse på den gudomliga ledningen af hans eget lifs gång.

Lyckligtvis kan, åtminstone i sistnämnde hänseende, denna klokhet icke inom menskligheten vinna allmännare utbredning. Man må i sina spekulationer vara aldrig så fatalistisk: i verkligheten handlar man efter en annan regel. Man tror i grunden, att menniskans fria verksamhet har något att betyda för bestämmandet af både den enskildes och menskligheten historia, att hvarken Guds oföränderlighet eller de så kallade naturlagarnes orubblighet göra denna verksamhet öfverflödig eller fruktlös.

Digitized by Google

Sjelfva tankens arbete att vinna klarhet är ett vittnesbörd, att man tror så. Detta vill ju med andra ord säga, att man antager hvarken Guds vilja eller naturens lagar såsom i den meningen oföränderliga, att deras makt och natur icke skulle i något hänseende medgifva en inflytelse af den mänskliga viljan och verksamheten på den verkan, som af Guds vilja efter dess eviga lagar frambringas. Menniskornas handlingssätt vittna öfverallt om den bestämdaste tro, att menniskoverldens skick och utveckling bestämmes i icke ringa mån af menniskans vilja och handling, under det att den religiösa tron likaväl som den grundligare spekulationen å andra sidan lika visst antaga, att allt går i enlighet med Guds vilja och dess oföränderliga lagar.

Den abstrakta, för lifvet främmande, på sig sjelf byggande spekulationen lider på den sålunda uppkommande motsägelsen skeppsbrott och nedsjunker theoretiskt antingen i fatalism eller i atheism, som likväl af den praktiska verksamheten oupphörligen straffas för lögn. Den enfaldiga kristliga tron bär motsägelsen i gudomlig kraft; å ena sidan "skaffar tron med fruktan och bäfvan", å den andra erkänner hon, att "Gud är den, som verkar både vilja och gerning efter sitt goda behag." En yttring af denna himmelska enfald är äfven bedjandet, bönen med hopp om bönhörelse.

I all religion förekommer bön och hopp om bönhörelse. Der dessa saknas i menniskans andelif, der har detta lif upphört att vara religiöst. Det Ord, genom hvilket Gud uppenbarar sig i sin församling och för sin församling, gifver åt bönen och bönhörelsen den största betydelse: "Åkalla mig i nödens tid, så vill jag hjelpa dig, så skall du prisa mig" Ps. 50: 15; "Beder, och eder skall varda gifvet" Matth. 7: 7. Det gamla förbundets heliga män, Abraham, Jakob, Moses, Elias, voro starka i bönen, rikt benådade med bönhörelse. Egendomlig för nya testamentets tid är bönen i Jesu namn.

Jesus vår Frälsare har sjelf åt sina trogna anbefallt denna bön och vid densamma fästat härliga löften. Han gjorde detta förnämligast i de betydelsefulla talen näst före sin bortgång Joh. 14: 13, 14: "Och allt det I bedjen i mitt namn, det skall Jag göra; på det att Fadren skall förhärligad varda i Sonen....Hvad I bedjen i mitt namn, det skall Jag göra." 15: 16: "I hafven icke utkorat mig; men jag hafver utkorat eder, och satt eder, att I skolen gå, och bära frukt, och eder frukt skall blifva: på

Digitized by Google

det att hvad I bedjen Fadren i mitt namn, det skall Han gifva eder." 16: 21—26. "När qvinnan föder barn, hafver hon sorg, ty hennes stund är kommen; men när hon hafver födt barnet, kommer hon sin bedröfvelse icke ihåg, ty hon gläds, att en menniska är född i verlden. Så hafven I ock nu bedröfvelse; men jag skall återse eder, och edert hjerta skall glädjas, och ingen skall taga eder glädje ifrån eder. Och på den dagen skolen I icke spörja mig om något: Sannerligen, sannerligen säger jag eder: allt det I bedjen Fadren i mitt namn, skall Han gifva eder. Hittills hafven I icke bedit i mitt namn: beder och I skolen få, att eder glädje må varda fullkommen. Detta hafver jag talat med eder med förtäckta ord: den tid skall komma, då jag icke skall tala till eder med förtäckta ord; utan uppenbarligen skall jag förkunna eder om Fadren. På den dagen skolen I bedja i mitt namn: och jag säger eder icke, att jag skall bedja Fadren för eder. Ty Fadren sjelf hafver eder kär, eftersom I haden mig kär, och trodden, att jag är utgången af Gud."

Om denna bön handlar ifrågavarande lilla skrift på ett sätt, som gör den högst förtjent af beaktande. Emedlertid må här redogöras för dess hufvudsumma.

Efter en inledning om bönen i allmänhet frågar förf.: hvad vill det säga, att bedja i Jesu namn? Svaret underlättas genom besinning af hvad det vill säga, att predika i Jesu namn. Dit hörer ju att predika 1. såsom af Jesus sänd; 2. hvad Jesus talat eller hvad han genom sin heliga Anda talar och lärer oss. Detta är att tala till församlingen i Jesu namn. Kan då bönen, talet till Fadren i Jesu namn vara annat än ett framträdande till Fadren 1. efter Jesu befallning och i förtröstan på hans värdighet allena, 2. med ett tal, som är i hans anda och efter hans heliga vilja.

Sådant var möjligt först efter Jesu förklaring, efter det stora verkets fullbordan. All uppriktig bön, och bönen om den heliga Anda isynnerhet, medför visserligen något godt Matth. 7: 11; Luk. 11: 13. Men allena bönen i Jesu namn har det löftet: Allt hvad I bedjen, det skall jag gifva, skall Fadren gifva eder. Vilkoret är allenast, att bönen skall ske i Jesu namn. Att detta sker, då vi bedja efter hans vilja, lära oss apostelen Johannes' ord: "När vi bedje något efter hans vilja, så hörer han oss" Joh. 5: 14. Att en bön emot Jesu vilja ej kan medföra sådan

Digitized by Google

bönhörelse, känner hvarje sann kristen; han har hvarken lust eller mod att bedja om något emot Jesu vilja.

Nästa fråga är: huru lära vi att rätt träffa Jesu vilja och mening? Svar: då vi troget följa den ledning han oss gifvit. Här den stora förmånen af bönen Fader vår såsom egnad att 1. dels bedjas ordagrannt, 2, dels tjena som förebild. Om den heliga Ande kunna vi alltid bedja utan tvekan. Apostlarnes i denna Anda uttalade böner äro ock sköna förebilder, så ock de böner, som sedan inom Guds församling gått från helgade, af Gud benådade läppar. — I detta sammanhang har förf. en skön framställning om den stora betydelsen af den formulerade bönen, när den går af hjertat i enfaldighet, och dess företräde för den fria bönen, så snart denna sker utan rätt Andans smörjelse.

Svårt är emedlertid att i enskildheter veta, hvad som är eller icke är Herrans vilja. Icke alla Guds barns böner varda hörda. De hafva då icke träffat Herrans vilja, de hafva misstagit sig och derföre illa bedit. Till det rätta bedjandet i Jesu namn fostras Guds barn oupphörligt; de tillväxa under Herrans nåderika tuktan och uppmuntan allt mer och mer i denna andeliga takt och vishet, hvars grundton är: ske icke min vilja utan din.

Denna öfversigt visar nu visserligen ej mycket annat, än hvad gemenligen läres om bönen i Jesu namn. I det enskilda finnes en rikedom af ljus och sanning, som förtjenar beaktande.

A. F. B.

Biblisk Historia för Folkskolor med utvecklingar, förklaringar och tillämpningar af *C. Fr. Pettersson*, Skolmästare i Stora Tuna, f. d. Seminarii-föreståndare. Fahlun 1861. Pris 25 öre.

Denna lilla Bibl. historia eger ett företräde framför mängden af dylika bearbetningar deruti, att den har en pædagogisk plan. Texten beledsagas af förklaringar och tillämpningar samt hänvisningar till gällande kateches och psalmbok, (de sednare likväl icke alltid med urskiljning gjorda). De 8 första historierna har förf. låtit åtföljas af frågor, innehållande goda vinkar för en ovan lärare. — Vid valet af berättelser har förf. i allmänhet följt de mera kända bibl. historiska arbetena. I Gamla Testamentet äro de uppställda efter kronologisk ordning, icke så i det Nya, med undantag af början och slutet af vår Frälsares lefnad. Mellanrummet fylles dels genom framställningen af Jesu liknelser, (under hvilken rubrik äfven tvenne historiska tilldragelser insmugit sig),

Digitized by Google

dels af Hans underverk, hvilka dock äro ytterst knapphändigt affärdade. Måhända är det denna anordning, som bär skulden till, att Frälsarens person och verk ej framträda i en hel och sammanhängande bild, såsom vi finna densamma i de fyra evangelierna. — Förklaringarne äro ganska fullständiga och bidraga till att göra innehållet rikhaltigt inom ett ringa omfång. Skada blott, att dessa icke äro frie från misstag och oriktigheter. Så angifves både Guds beläte och arfsynden ofullständigt; Johannis dop är "blott en bild af sinnets förändring." — Tillämpningarna äro vanligtvis på saken gående och uppbyggliga. Likväl röjer sig alltför ofta både i dessa och i förklaringarne en bristande andlig urskiljning (t. ex. vid liknelsen om den förlorade sonen). Stilen är obiblisk, t. o. m. stundom oandlig, nedstigande till en platt hvardagston eller höjande sig till en falsk pathos, hvaraf åtminstone aldrig ett barnasinne anslås. Dock finnas stycken, som äro ganska väl behandlade (t. ex. 26 berättelsen i N. T.). Alldeles att förkasta är förf:s flitigt begagnade sätt att fritt citera Bibeln, hvarvid godtyckliga, osödiga tillägg och förändringar, ja äfven kompletta osanningar influtit. — Om här icke blifvit lemnad en lärobok, som i sitt nuvarande skick kan rekommenderas i jemförelse med Roos' för mindre och Lundgrens eller Barths för mera försigkomna barn, så har dock ett i åtskilliga delar förtjenstfullt förslag till en sådan blifvit framlagdt, hvilket i redan nämndt afseende eger afgjordt företräde framför nyssnämnda läroböcker. Skolan behöfver en Biblisk historia, så pædagogiskt anlagd som den nu anmälda, kanske dock med den förändringen, att texten samt förklaringar och tillämpningar tryckas i 2:ne särskilda böcker. Isynnerhet böra de senare, ifall det är meningen, att de vid undervisningen skola användas, icke finnas i den bok, som sättes barnen i händer, enär de förlora mycket i eftertryck uti lärarens mun, när barnen förut läst dem i sin bok. N.

Catechismi- eller BarnaPredikningar, det är: Uppbygglig förklaring af den christna trons hufvudstycken efter Lutherska Catechesens ordning. Öfversättning af *G. F. I.* Fjerde upplagan. Stockholm 1861.

En beprófvad och godkänd barnabok, enkel, lättfattlig, men dock grundlig och innehållsrik. Huru önskvärdt att den vunne allmännare utbredning! Dessa predikningar äro genomträngda af

Digitized by Google

den rätta faderliga ömheten, hvilken allena Christi kärlek verkar. De äro ock derföre fulla af anda och lif på samma gång, som de äro strängt renläriga. Det erkännande, de vunnit redan af Luther och sedan af många andra vår kyrkas förträffligaste lärofäder, är en god borgen härför. De äro ock till stilen så lifliga, att de icke skola trötta barnen, om man någorlunda afpassar läsestyckets längd för hvarje gång. För husfäder, som önska att vägleda sitt husfolk i katechismi öfning, men dertill icke känna sig på egen hand skicklige, böra dessa predikningar vara synnerligen välkomna. — Till några små anmärkningar har öfvers. känt sig uppmanad; dessa bära i allmänhet spåren af takt och urskillning.

A. F. B.

En afhandling om Religionen af *Theodor Parker*. Öfversättning. Stockholm 1862. sidd. 442.

I stället för en mera utförlig kritik af denna bok nöja vi oss med att citera några ställen ur densamma, egnade att upplysa om dess innehåll och värde. Vi läsa sid. 213:

"Om Jesu karakter ej var ett fullkomligt uttryck af den fullkomliga religion, som han lärde eller hans lära innebar, om hans tillämpning deraf på lefvernet var inskränkt af hans ställning, hans ungdom, hans obetänksamhet, fanatism, fördom, okunnighet och sjelfviskhet, såsom några hafva påstått, så gör detta ej den religion, som han lärde, i och för sig det ringaste mindre fullkomlig; om den är sann alls, så är den evigt sann. Om kristendomen är sann alls, så skulle den vara alldeles lika sann, om den lärts af Herodes eller Catilina. Om derföre också Jesu intellektuella karakter haft aldrig så många brister, om han hyst oriktiga föreställningar rörande sig sjelf, sin uppgift, sin sändning och bestämmelse, rörande den äldre historien och judiska litteraturen, djefvulens tillvaro och verksamhet och i allmänhet rörande förflutna, närvarande och tillkommande ting; om han jemte sin rena lära hyst de orimligaste föreställningar; ja, om han haft aldrig så många moraliska lyten: om han anklagat sina fiender, skrämts för faran och flytt undan för döden, eller äfven återkallat sina kraftigaste läror, så skulle ändå hans religionslära förblifva oskadad af alla dessa omständigheter. För att reda detta ämne genom att åter nyttja ett föregående exempel, så kan en mathematiker bevisa, att de tre vinklarne i en triangel äro lika stora med två räta vinklar, men likväl föra ett omora-

Digitized by Google

liskt lefverne, tro på hexor, djeflar, de vises sten och på tillgodonjutandet af andras rättfärdighet. Hans oförnuftiga tro och hans syndiga lefverne förringa icke sanningen af hans lärosats. — För att bestämma hvad kristendom är, måste vi kasta å sido alla dylika för densamma fremmande frågor rörande den mans personlighet, karakter och vitsord, hvilken först lärde den; vi måste skilja den ifrån hvarje tillämpning, som blifvit deraf gjord på lifvet" etc. etc.

Vi finna dessa ord så karakteristiska för innehållet och andan af den "Amerikanske reformators" skrifter, "hvars förtidiga död — säges det i förordet — var helig som en martyrs, emedan den förorsakades af hans utomordentliga hängifvenhet för den religiösa och sociala sanningen", att de tala mera än den vidlyftigaste kritik i detta hänseende kunde göra. Författaren har, efter allt hvad vi kunna se, haft fullt skäl att äfven på sig sjelf lämpa dessa ord, som kunna läsas på ett följande ställe sid. 436 af samma afhandling — de sannaste till sitt hufvudinnehåll, som vi under ett hastigt genomögnande af densamma hafva påträffat:

"Ve oss! Vi hafva upptagit Jesu namn. Vi kunna säga: ""Herre Herre, ingen har ännu talat som du."" Men vår kristendom är prat; den finnes hvarken i hjertat, eller i handen eller i hufvudet, utan endast på tungan. Kunde den store man, hvars själ sväfvar öfver verlden för att välsigna den, komma tillbaka och med afseende på vår belägenhet, våra dårskaper och våra synder frimodigt uttala sitt tadel och sina välsignade saliggörelser; med sitt "ve eder I skrymtare" upprycka, hvad Gud ej planterat; och kalla allt vid dess rätta namn; — huru skulle vi då ära honom? Såsom Hannas och Kaiphas och deras anhängare hedrade denne man, som kallades ""en Galilæer och ej en profet"" — med bespottelse och ett kors. Men det kostar föga att prata" m. m.

Ännu ett citat ur denna bok må till slut meddelas. Förf. fortsätter, sedan han yttrat de nyss anförda orden, på samma sida:

"En religiös manlighet utgör våra kyrkosamfunds förtviflan. Ingen menniska anses för from, som ej tror på synd och mensklig oförmåga. Det tyckes, som om vi sagt: ""Ve oss! Vi befläcka våra söcknedagar med ett sjelfviskt och orent lefverne; vi vanära våra hem genom lågsinnade sträfvanden och genom kärlekslöshet; genom sinnlighet och synd. Vi förnedra Guds oför-

Digitized by Google

falskade ord i vår själ, vi kunna ej skilja mellan godt och ondt, ej heller riktigt läsa i naturens bok, eller vända oss omedelbarligen till Gud; låtom oss derföre från vårt arbete afsätta en dag: låtom oss bygga oss ett hus, hvilket vi endast vilja besöka på den dagen, då våra verldsliga göromål icke fresta oss; låtom oss taga den visaste bland böcker och göra den till vårt orakel; låt den befria oss från att tänka och blifva för oss såsom en Gud"" o. s. v.

Gud bevare oss för dessa prof på Amerikansk naturinspiration, som vågar att kalla sina alster icke blott religion, utan äfven "den absoluta religionen!" Med dylikt religiöst "prat", som en Parkers och Emersons, med en kristendom, hvars summa är "bekräftelsen på de tre instinktartade inre åskådningarne om Gud, pligten och odödligheten" och ingenting vidare (jemför sid. XXXV Förordet), som kallar det religiös manlighet, hvad som just utgör religiös feghet i eminent mening, att icke våga lära känna sitt eget och menskligheten andeliga elände, utan skyla öfver det med egna qvacksalfveribemödanden och "humbugs", för att nyttja en närliggande, för dessa författare inhemsk term, m. m. — med en sådan kristendom "reformerar" man hvarken verlden eller kristenheten; man ökar endast pladdret om kristendomen, hvilket, såsom allt annat ogräs, trifves under många former.

O. F. M.

Katechetische Denkmale der evangel.-luther. Kirche. Herausgegeben von *Wilh. Bodemann*, Pastor auf Finkenwerden bei Hamburg. Harburg 1861. 6 hh. 26 Ngr. — Under förutsättning, att mången skall finna det önskvärdt, att göra sig tillgodo de katechetiska skatter, som äro förvarade i åtskilliga bland våra äldre protestantiska lärofäders bearbetningar af Luthers kateches, bjudes här en liten samling af dylika, numera eljest svåråtkomliga skrifter, till billigt pris och likväl i ganska god utstyrsel. De särskilda häftena innehålla: 1. Tetelbach's *güldenes kleinod* 1568 (6 Ngr.); 2. Glassius († 1656) *Kurzer Begriff der christlichen Lehre* (3 Ngr.); 3. *Der Mecklenburgische Katechismus* 1717 (6 Ngr.); 4. *Das Nürnbergische Kinderbüchlein* 1628 (6 Ngr); 5. Just. Gesenius († 1671) *Katechismusfragen* (5 Ngr.); 6. Michael Walther's († 1662) *Katechismus* (5 Ngr.). Hvarje häfte kan köpas särskildt.

Digitized by Google

Paul Anton's Pastoral-Sentensen, eine starke und gesunde Speise für Prediger. Basel bei Detloff 1862. 8. 31 s. 9 kr. — Professor, Dr P. Anton är bekant såsom A. H. Francke's vän och collega i Halle. Hans Pastoral-Sentenser äro således märkliga redan såsom minnesmärke från Pietismens friskaste och kraftigaste period. De hafva åtnjutit och åtnjuta ännu ett rättvist anseende, och skola sannolikt för mången bland våra läsare vara en välkommen och lärorik läsning. Exempelvis må anföras: Sats. 13: Den som vill vara en god herde måste vara ett godt lam. Högfarande kavaljerer äro härtill icke lämpade; och de mångkunnige i embetet, hvilka komma släpandes med sina häften, uträtta föga i Christi rike. Satss. 54, 55: Hufvudsaken i läroembetet är vården om hvarje särskild själ; eljest blir det blott ett skelett. Verkar ej biktstolen derhän, att jag lär känna hvarje får i hjorden vid dess namn, så är det blott skådespel och ett eländigt gyckelverk. Sats. 78: En predikant må icke blifva sittande i sin studerkammare; han måste vända sig än hit än dit. Men han måste sätta en skyltvakt för sina sinnen (Eph. 6), att han ej må återvända sårad.

Vorträge über Bildung und Christenthum von *Friedrich Lübker*, Dr Theol. et Phil. Director des Friedrich-Franz-Gymnasium zu Parkim. Hamburg. Agentur des Rauhen Hauses. 1863. 8. 380 s. — Öfver det thema, förf. här från dess historiska sida behandlar, yttrar han "att bland dem, som göra anspråk på bildning och kristendom eller till och med blott på ettdera af dessa det andeliga lifvets faktorer, knappt torde finnas någon, hvilken ej med heligt allvar låter sig angeläget vara att öfver deras inbördes förhållande förskaffa sig ett klart medvetande." Vi lemna derhän, om icke detta är nog optimistiskt sagt. I viss mening är det sannt. Men otvifvelaktigt är, att nämnda medvetande icke allestädes finnes. Detta kan man tillräckligt skönja såväl af den sjukliga pietismens flykt ur verlden, som af den ytliga rationalismens försök att neddraga kristendomen till verldslikställighet. Förf. har gjort till sin uppgift att historiskt ådagalägga, hurusom den humana bildningen d. ä. "det djupare med menniskans själ i omedelbart sammanhang satta och just derföre individuella och i egentlig mening personliga elementet, icke bildar en motsats till kristendomen, utan fastmer genom en providentiel anordning just egentligen är ämnadt att af kristen-

Digitized by Google

domen genomträngas och förklaras." Ur denna synpukt genomgår förf. den menskliga bildningens, synnerligast litteraturens och konstens historia. Boken synes läsvärd, att döma efter det erkännande hon vunnit.

Theologisk Tidskrift for den evangelisk-lutherske Kirke i Norge. Udgivet af *C. P. Caspari. Gisle Johnson. R. Tönder Nissen.* Lærere i Theologien ved Universitetet i Christiania. 5 B. 2 h. Christiania 1862.—Detta häfte innehåller: 1) Om Ægteskabsskilsmisse. En fornyet Undersögelse af de Nytestamentlige Skriftsteder af Dr G. Chr. Adolph v. Harless. 1) Oversat af J. Bruun. 2) Om Daniels Person og Liv. Af populære Forelæsninger over Daniels Bog af C. P. Caspari. 3) Donatismens Historie. IV. Slutningsbemærkninger. Af Chr. Frich. 4) En ny oldkirklig Daabsbekjendelse og en oldkirklig Tale over den. Udgivne af to Haandskrifter i det kejserlige Bibliothek i Wien og ledsagede med en Række Bemærkninger. Af C. P. Caspari. 5) En Udlæggelse af vort nuværende Daabsymbol fra den tidligere Middelalder. Udgiven af et det kejserlige Bibliothek i Wien tillhörende Haandskrift fra det tiende Aarhundrede og ledsaget med nogle Bemærkninger. Af C. P. Caspari. — I sammanhang härmed må anmälas

Gammelt og Nyt. Et Tidskrift til Oplysning og Opbyggelse for Lutherske Christne. Udgivet af *Gisle Johnson,* Professor.—Denna tidskrift utkommer i häften om 8 till 10 ark och försändes — åtminstone inom Norge — med posten. Prenumerationspriset för ett Band om fyra häften är 1 Spd. Prenumeration kan äfven ske i boklådorna. — Tidskriften kommer till väsentlig del att bestå af kristeliga biografier. Något häfte har ref. ännu ej sett; men anser tillräcklig borgen för arbetets godhet ligga i utgifvarens namn, äfven hos oss temligen allmänt kändt genom den förträffliga afhandlingen om barndopet, som i öfversättning redan länge varit tillgänglig inom svenska bokhandeln och säkert af mången med välsignelse begagnad.

Lehrbuch der christlich-kirchlichen Archæologie von *Heinrich Ernst Ferdinand Guericke,* Dr der Theologie und Philosophie. Professor der Theologie zu Halle. 2:te vesentlich verbesserte, zum Theil umgearbeitete Auflage. *In una fide nihil efficit sanctae ecclesiae consuetudo diversa.* Berlin 1859. XII u.

Digitized by Google

324 s.—Guerickes namn är hos oss väl kändt. Första upplagan af detta arbete utkom 1847. För närvarande är det i sitt slag temligen ensamt. Augusti's, Reinwalds och Böhmers äro jemförelsevis föråldrade. Ämnet är i hög grad vigtigt i sig sjelf och särskildt för oss, enär utan tvifvel kyrkoförfattningsfrågan snart hos oss blir en brännande fråga. Den kyrkliga archæologien är för Guericke "den kyrkohistoriska disciplin, hvilken historiskt-genetiskt framställer kyrkans form eller former (det kyrkliga lifvets och det kristliga kyrkodömets yttre företeelse uti inrättningar och bruk) och detta icke blott den gamla kyrkans utan kyrkans i allmänhet." Den närvarande tidens institutioner komma således äfven till tals, ehuru endast så vida de kunna i någon mån betraktas såsom afslutade frukter af den föregående tidens arbete, och så, att visserligen den äldre tidens till slutet af 6:te århundradet erhålla en mera utförlig framställning.

Indelningen och anordningen af det rika materialet är följande. Boken i sin helhet sönderfaller i två hufvuddelar, af hvilka den första behandlar de kyrkligt-sociala förhållandenas archæologi, den sednare åter den kristliga kultens. Första delen innefattar åter fyra underafdelningar: 1) om kyrkan i dess enskilda lemmar, 2) kyrko-kommunerna, 3) kyrko-embetena, 4) den kyrkliga andan. Andra delen afhandlar 1) de kyrkliga orterna (rummet för gudstjenst o. s. v.), 2) de kyrkliga tiderna, 3) de kyrkliga handlingarne, till hvilka såsom bihang fogas bruken vid vigsel och begrafning.

Reformationsgeschichte in vergleichender Lebensbeschreibung der vier Hauptreformatoren: Luther, Melanchton, Zwingli und Calvin. Mitgetheilt von *Karl Strack*, evang. Pfarrer zu Ober Rosbach in der Wetterau. Leipzig 1863. VIII u. 303 ss. 8.—Förf., bekant genom en högt värderad "Missionsgeschichte für Deutschland", säges äfven i detta verk, företrädesvis bestämdt för evangeliska lärare, hafva lemnat ett värderikt arbete, utmärkande sig på en gång för grundlighet och ett synnerligen angenämt framställningssätt.

UPSALA,
C. A. LEFFLER, KONGL. AKAD. BOKTRYCKARE.
1862.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google